

ศึกษาความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา
THE STUDY OF THE RELATIONSHIP BETWEEN KHANTI AND
THE OBSERVATION OF THE FIVE PRECEPTS IN BUDDHISM

นางศิริวรรณ คำบัว

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

ศึกษาความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา

นางศิริวรรณ คำบัว

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**THE STUDY OF THE RELATIONSHIP BETWEEN KHANTI AND
THE OBSERVATION OF THE FIVE PRECEPTS IN BUDDHISM**

MRS. SIRIWAN KAMBUA

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

.....
(พระสุธีธรรมมานูวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(พระมหากฤษณะ ตรุโณ, ผศ.ดร.)

..... กรรมการ
(พระมหาทวี มหาปญฺโญ, ผศ.ดร.)

..... กรรมการ
(ดร.ประพันธ์ ศุภษร)

..... กรรมการ
(ดร.จุฑามาศ วารีแสงทิพย์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาทวี มหาปญฺโญ, ผศ.ดร. ประธานกรรมการ
ดร.ประพันธ์ ศุภษร กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัย : นางศิริวรรณ คำบัว

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาทวี มหาปัญญา, ผศ.ดร. ป.ธ.๘, พธ.บ., ศน.ม. M.Phil.,
Ph.D. (Buddhist Studies),

: ดร.ประพันธ์ ศุภยร ป.ธ. ๙, พธ.บ.,
ศศ.ม. (พุทธศาสนศึกษา),
พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๒ มิถุนายน ๒๕๕๔

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาขันติและการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในสังคมไทย ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและกรณีตัวอย่าง ทั้งจากแหล่งปฐมภูมิและทุติยภูมิ เพื่อนำข้อมูลและกรณีตัวอย่างมาศึกษาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า ขันติ หมายถึง ความอดทนอดกลั้น ทั้งทางกาย และทางใจ ต่อสิ่งที่มากระทบ จนกระทั่งอดทนต่อกิเลส ซึ่งในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยแบ่งขันติออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ ขันติเป็นคุณธรรมที่สนับสนุนให้การดำรงชีวิตประจำวันบรรลุเป้าหมาย และขันติเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมความประพฤติเพื่อการพัฒนาตนไปสู่ความดีงาม ส่วนศีล ๕ นับเป็นรากฐานในการพัฒนาคุณธรรมในระดับที่สูงขึ้นจนกระทั่งถึงระดับโลกุตตระ ในเบื้องต้นการรักษาศีล ๕ เป็นวินัยหรือข้อบังคับ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติเชิงปฏิเสธเพื่อควบคุมความประพฤติทางกาย ทางวาจา จนกระทั่งยกระดับไปสู่ศีล ๕ ที่สมบูรณ์

การรักษาศีล ๕ ในแง่ที่เป็นวินัย บุคคลสามารถนำขันติที่เป็นคุณธรรมสนับสนุนให้การดำรงชีวิตประจำวันบรรลุเป้าหมายมาสนับสนุนการรักษาศีล ๕ เพื่อเพียรระวังไม่ให้โลภะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้นภายในจิตใจ และขันติย่อมสกัดกั้นมิให้บุคคลล่วงละเมิดศีล ๕ อีกด้วย หลังจากนั้นบุคคลสามารถนำหลักธรรมอื่นมาสนับสนุนเพื่อเว้นจากการล่วงละเมิดศีล ๕ เช่น ปัญญา สติสัมปชัญญะ หิริโอตตปปะ ขันติโสรัจจะ อนึ่งการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่เป็นธรรม บุคคลสามารถนำขันติทั้งที่เป็นคุณธรรมสนับสนุนให้การดำรงชีวิตประจำวันบรรลุเป้าหมาย

และคุณธรรมส่งเสริมความประพฤติเพื่อการพัฒนาตนไปสู่ความดีงามมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม ยิ่งกว่านั้นบุคคลสามารถนำหลักธรรมอื่นมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้สมบูรณ์ เช่น เบญจธรรม ทศวาจาธรรม จนกระทั่งบุคคลสามารถนำขั้นดีที่เป็นคุณธรรม ส่งเสริมความประพฤติเพื่อการพัฒนาตนไปสู่ความดีงามมาส่งเสริมหลักธรรมอื่น เช่น ทศบารมี ไตรสิกขา เพื่อพัฒนาศีล ๕ ไปสู่ความประพฤติอย่างสูง

สำหรับผู้รักษาศีล ๕ ในแง่ที่เป็นวินัยในสังคัมไทย บุคคลสามารถนำขั้นดีมาประพฤติ เพื่อออกนอกกลิ่นต่อกระแสแห่งโลภะ โทสะ โมหะ ที่เกิดขึ้นอันอาจทำให้ล่วงละเมิดศีล ๕ จากนั้นบุคคลจึงนำหลักธรรมอื่นมาสนับสนุนเพื่อเว้นจากการล่วงละเมิดศีล ๕ และสำหรับผู้รักษา ศีล ๕ ในแง่ที่เป็นธรรมในสังคัมไทย บุคคลสามารถนำขั้นดีมาประพฤติเพื่อออกนอกกลิ่น ละทำลายโลภะ โทสะ โมหะ อันจะส่งผลให้บุคคลเว้นขาดจากการประพฤติกล่วงละเมิด ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ พร้อมกับความดีงามของบุคคลที่เจริญขึ้นภายในจิตใจ ในที่สุด การรักษาศีล ๕ ย่อมสมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม

Thesis Title : The Study of the Relationship between Khanti and the Observation of the Five Precepts In Buddhism

Researcher : Mrs. Siriwan Kambua

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Thavee Mahapunyo, Pali IX, M.Phil., Ph.D. (Buddhist Studies)

: Dr. Prapan Supasorn, Pali VII, B.A. (Buddhist Studies), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : June 22, 2011

ABSTRACT

This thesis is of the objectives to study Khanti and the observation of the Five Precepts in Buddhism, to study the relationship between Khanti and the observation of the Five Precepts in Buddhism and to study the relationship between Khanti and the observation of the Five Precepts in Thai societies. In this study, the researcher collected the data and the exemplary cases from both the primary sources and the secondary ones to study the data and the analysis.

From the research, it is found that Khanti is the bodily and mental forbearance and the restraint to what touches us up to the state of the forbearance to the defilements. In this research, the researcher divided Khanti into two types namely the Khanti which is the Doctrinal Virtue that encourages the daily living goals and the Khanti which is the Doctrinal Virtue that supports the conduct to develop the people into goodness. The Five Precepts which are the bases of developing the virtues at the high level up to Lakuttara Level. At the beginning, the Five Precepts observation will be the disciplines or the regulations which are the negative rules to control the bodily and verbal behavior up to the state of the completion of the Five Precepts.

The Five Precepts observation is the type of Vinaya. A person can bring Khanti which is the Doctrinal Virtue that encourages the daily living goals to support the observation of the Five Precepts with the restraint to prevent Lobha, Dosa and Moha from arising in the peoples' minds and Khanti also prevents the person from the infringement of the Five Precepts. Later on, a person can bring other Doctrinal Principles to support the complete way of not infringement of

the Five Precepts, such as Paññā, Sati-Sampajañña, Hiri Ottappa, Khanti and Soracca. On the other hand, the observation of the Five Precepts is the type of Dhamma. A person can bring Khanti which is the Doctrinal Virtue that encourages the daily living goals and Khanti which is the Doctrinal Virtue that supports the conduct to develop the people into goodness to support the completion of Vinaya and Dhamma. Furthermore, a person can bring other Doctrinal Principles to support the completion of the Five Precepts, such as Pañca-Dhamma and Gharavāsa-Dhamma. A person can bring Khanti which is the virtue that supports a person's conduct to develop oneself into goodness, to support the other Doctrinal Principles, such as Dasa-Pāramī and Ti-Sikkhā for developing the Five Precepts to be at the high level.

For the people who observe the Five Precepts in terms of disciplines in Thai societies, they can bring Khanti to tolerate the force of Lobha, Dosa and Moha all of which are the causes to infringe the Five Precepts. After that, a person can bring the other Doctrinal Principles to support the complete way of not infringing the Five Precepts. For the people who observe the Five Precepts in terms of Dhamma in Thai societies, they can bring Khanti for destroying Lobha, Dosa and Moha. A person will then be free from the bodily, verbal and mentally infringement. Then, the goodness will arise in the peoples' minds. Finally, the observation of the Five Precepts will be complete both in Vinaya and Dhamma.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะได้รับความอนุเคราะห์จากคณาจารย์และบุคคลหลายท่าน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความเมตตา มา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระมหากษัตริย์ มหาปณฺธิ ประชานกรกรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้เมตตาอนุเคราะห์เป็นอย่างดี ทั้งการแนะนำหลักการเขียนวิทยานิพนธ์ การค้นคว้าข้อมูล ในการทำวิทยานิพนธ์ รวมถึงได้เมตตาติดตาม สอบถาม ตลอดจนชี้แนะ แนะนำ และตรวจสอบ แก้ไข ปรับปรุงวิทยานิพนธ์จนเสร็จสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณพระมหาบุญเลิศ ธรรมทสุลี ที่ได้เมตตาอนุเคราะห์แนะนำ การเขียนหัวข้อวิทยานิพนธ์ รวมถึงอนุเคราะห์เอกสารในการเขียนวิทยานิพนธ์จนเสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณดร.ประพันธ์ สุภษร กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ที่ได้กรุณาชี้แนะ การเขียนโครงร่างวิทยานิพนธ์ ตลอดจนแนะนำตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์จนเสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณรศ.ชูศักดิ์ ทิพย์เกษตร ที่ได้เมตตาอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขบทคัดย่อ ให้ผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณพระอาจารย์ คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้และให้ความอนุเคราะห์ ด้านต่าง ๆ จนวิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้เป็นอย่างดี

กราบขอบพระคุณบิดา มารดา ที่เป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยเสมอมา และขอขอบคุณ คุณทิพพาพรรณ เตชะนิธิสวัสดิ์ คุณสมชาติ รามกุล คุณวรรณิ สิ้นใหม่ พลเรือตรีสุนทร กลัปพิษ คุณสมชาย ชัยเชษฐดำรงกุล อาจารย์ประนอม พนาเศรษฐเนตร และเพื่อนร่วมงานที่สถาบัน การพลศึกษา วิทยาเขตสุพรรณบุรีทุกคน ที่ได้ให้การสนับสนุนและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยจนกระทั่ง ทำวิทยานิพนธ์สำเร็จ

นางศิริวรรณ คำบัว

๒๒ มิถุนายน ๒๕๕๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๑.๕ ขอบเขตการวิจัย	๑๓
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๓
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๔
บทที่ ๒ ชั้นดีและการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา	๑๕
๒.๑ ความหมายและความสำคัญของชั้นดี	๑๕
๒.๑.๑ ความหมายของชั้นดี	๑๕
๒.๑.๒ ลักษณะของชั้นดี	๑๕
๒.๑.๓ ความสำคัญของชั้นดี	๒๐
๒.๑.๔ อานิสงส์ของชั้นดี	๒๒
๒.๑.๕ โทษของการขาดชั้นดี	๒๓
๒.๑.๖ การบำเพ็ญชั้นดีขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า	๒๔

๒.๒	ขันติในแง่ที่เป็นทั้งคุณธรรมและศีลธรรม	๒๕
๒.๒.๑	ขันติในแง่ที่เป็นคุณธรรม	๒๖
๒.๒.๒	ขันติในแง่ที่เป็นศีลธรรม	๓๐
๒.๓	ความหมายและความสำคัญของศีล	๓๑
๒.๓.๑	ความหมายและลักษณะของศีล	๓๑
๒.๓.๒	ประเภทของศีล	๓๔
๒.๓.๓	ศีลในแง่ที่เป็นทั้งธรรมและวินัย	๓๖
๒.๓.๔	ความสำคัญของศีล	๓๗
๒.๔	ความสำคัญและจุดมุ่งหมายของการรักษาศีล ๕	๔๑
๒.๔.๑	การรักษาศีล ๕	๔๑
๒.๔.๒	ความสำคัญของการรักษาศีล ๕	๔๒
๒.๔.๓	จุดมุ่งหมายของการรักษาศีล ๕	๔๖
๒.๕	หลักธรรมอื่นกับการรักษาศีล ๕	๕๑
๒.๕.๑	หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาศีล ๕	๕๑
๒.๕.๒	หลักธรรมที่สกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕	๕๕
๒.๕.๓	หลักธรรมที่ส่งเสริมการรักษาศีล ๕	๕๘
๒.๕.๔	ความสำคัญของขันติกับการรักษาศีล ๕	๖๔
บทที่ ๓	ความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา	๖๘
๓.๑	ขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นวินัย	๗๐
๓.๑.๑	เหตุแห่งการล่วงละเมิดศีล ๕	๗๑
๓.๑.๒	ขันติกับการสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕	๗๕
๓.๒	ขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรม	๘๕
๓.๒.๑	ขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อผลบุญ	๙๐
๓.๒.๒	ขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อธรรม	๙๗

บทที่ ๔	ความสัมพันธ์ของขั้นตอนการรักษาศีล ๕ ในสังคมไทย	๑๑๐
๔.๑	ขั้นตอนการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นวินัย	๑๑๑
๔.๑.๑	ขั้นตอนการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๑	๑๑๑
๔.๑.๒	ขั้นตอนการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๒	๑๑๖
๔.๑.๓	ขั้นตอนการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๓	๑๒๐
๔.๑.๔	ขั้นตอนการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๔	๑๒๔
๔.๑.๕	ขั้นตอนการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๕	๑๒๖
๔.๒	ขั้นตอนการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรม	๑๒๕
๔.๒.๑	ขั้นตอนการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อผลบุญ	๑๒๕
๔.๒.๒	ขั้นตอนการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อธรรม	๑๓๖
บทที่ ๕	บทสรุป และข้อเสนอแนะ	๑๔๑
๕.๑	บทสรุป	๑๔๑
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๑๔๓
บรรณานุกรม		๑๔๔
ประวัติผู้วิจัย		๑๕๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อภาษาไทย

คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม ข้อ หน้า หลังคำย่อ ชื่อคัมภีร์ ดังตัวอย่าง เช่น ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๐๘/๑๕๔. หมายถึง ทีฆนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๒๐๘ หน้า ๑๕๔

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์		(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	วินัยปิฎก	มหาวรรค		(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
สั.ส.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
บุ.บุ.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	บุททกนิกาย	บุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
บุ.อิติ.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	บุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ขุ.ชา.เอกก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เอกกนิบาต	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ทุก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ทุกกนิบาต	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ติก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ติกกนิบาต	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ทวารวส.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ทวารวสกนิบาต	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ทีสติ.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ทีสตินิบาต	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ปญญาส.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปญญาสนิบาต	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.อสีติ.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อสีตินิบาต	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ม.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิบาต	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.พุทธ.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	พุทธวงศ์		(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.	(ไทย)	อภิธรรมปิฎก	ธรรมสังคณี			(ภาษาไทย)
อภิ.วิ.	(ไทย)	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์			(ภาษาไทย)

คำย่อเกี่ยวกับอรรถกถา

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๔ การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม ภาค ตอน หน้า หลังคำย่อ ชื่อคัมภีร์ ดังตัวอย่างเช่น ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๕๒ หมายถึง พระสูตรและอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค เล่มที่ ๑ ภาค ๑ หน้า ๑๕๒

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ.	(ไทย)	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสิณี	สีลขันธวรรคอรรถกถา		(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.เอกก.อ.	(ไทย)	ขุททกนิกาย	เอกกนิบาตชาดกอรรถกถา			(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ทุก.อ.	(ไทย)	ขุททกนิกาย	ทุกนิบาตชาดกอรรถกถา			(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ติก.อ.	(ไทย)	ขุททกนิกาย	ติกกนิบาตชาดกอรรถกถา			(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันคงปฏิเสธไม่ได้ว่า สังคมไทยเกิดการกระทำในด้านลบที่รุนแรงมากยิ่งขึ้น กลายเป็นสังคมที่มากไปด้วยการสังหารผลาญชีวิต การลักขโมย การล้วงละเมิดทางเพศ รวมถึงการเสพของมีนเมาและสิ่งเสพติด และยังทวีความรุนแรงมากขึ้นด้วยมีผู้กระทำความผิดเป็นเยาวชนเพิ่มขึ้น ซึ่งสามารถพบเห็นได้ทางสื่อต่าง ๆ เช่น

“ข่าว ‘แม่ปล่อยโฮเห็นศพน้องเทียนเหยื่อเด็กช่างกล วอนอย่าทำกับใครอีก หวันโดนยาตร.คุมเข้มทำแผน’ จากเหตุเด็กชายจตุพร ผลศกาหรือน้องเทียน อายุ ๘ ขวบ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ ถูกหลอกจากนักศึกษาดีกันเสียชีวิตบนรถประจำทางสาย ๑๑๑”^๑

“ข่าว ‘จำคุก ๒๗ ปี ช่างกลปทุมวันยิงนศ.อุเทนฯ ดับคาร์รั้วสถาบัน’ จากเหตุนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ คณะวิศวกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก วิทยาเขตอุเทนถวาย ถูกนักศึกษาช่างกลปทุมวันใช้ปืนยิงเสียชีวิต ๑ บาดเจ็บอีก ๓”^๒

“ข่าว ‘ช่างกลร่างแทงอริเก่าขณะดูบอลหน้าฟิวเจอร์ฯ รังสิตดับ ๑ ลูกหลงเจ็บอีก ๑’ เหตุเกิดบริเวณลานเบียร์ที่มีการถ่ายทอดสดฟุตบอลหน้าห้างฟิวเจอร์พาร์ครังสิต อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี ทำให้มีผู้ถูกแทงและถูกยิงได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิต”^๓

“ข่าว ‘จีแท็กชี้มดกัดท้ายรถ’ คนขับรถแท็กที่ถูกวัยรุ่นจี้ชิงเงินสด ๔,๕๐๐ บาท และสร้อยคอพร้อมพระเครื่อง ๓ องค์ จากนั้นถูกมัดมือและขังไว้ใต้ฝากระบะโปรงรถ”^๔

^๑ (๒ กันยายน ๒๕๕๓). **matichon Online**. [ออนไลน์]. ๑๑ หน้า. แหล่งที่มา : http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1283390470&grpId=04&catid=19 [๑ เมษายน ๒๕๕๔].

^๒ (๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๓). **matichon Online**. [ออนไลน์]. ๓ หน้า. แหล่งที่มา : http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1282287218&grpId=03&catid=no [๑ เมษายน ๒๕๕๔].

^๓ (๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๓). **matichon Online**. [ออนไลน์]. ๔ หน้า. แหล่งที่มา : http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1278890696&grpId=03&catid=no [๑ เมษายน ๒๕๕๔].

^๔ หนังสือพิมพ์ ข่าวสด, (๒๘ มกราคม ๒๕๕๔) : ๑๑.

“ข่าว ‘จับโจรฉกวัดถุมงคลวัด’ คนร้ายวัยรุ่นซึ่รถจักรยานยนต์เข้าไปภายในวัดหน้าพระเมรุ พระนครศรีอยุธยา แล้วทุบตู้กระจกที่เก็บวัดถุมงคลภายในวิหารหลวงพ่อขาวหลังพระอุโบสถ เพื่อขโมยวัดถุมงคล”^๕

“ข่าว ‘ท้องวัยเรียน’ ปัญหาวัยรุ่นตั้งครกในวัยเรียนทั้ง ๆ ที่ยังไม่พร้อมมีบุตร ซึ่งกำลังเป็นปัญหาใหญ่ที่พบเห็นมากขึ้นเรื่อย ๆ ในสังคมปัจจุบัน”^๖

“ข่าว ‘รวบเอเยนต์สาววัย ๑๘ เปิดบ้านค้ายา โจ่งครึม!’ เจ้าหน้าที่จับกุมวัยรุ่นสาวอายุ ๑๘ ปี ทั้งค้ายาบ้าและบริการอุปกรณ์เสพยาบ้า และยาไอซ์ภายในบ้านพัก เพื่อนำเงินไปซื้อยาไอซ์มาเสพ และเที่ยวเตร่สถานบันเทิง”^๗

“ข่าว ‘จับ ๒ โจ้ ชุกยาบ้า จี้จย.เร่งขาย ขยายผลรวบยกก๊วน’ ดำรวจจับกุม ๒ วัยรุ่นอายุ ๑๔-๑๗ ปี ชุกยาบ้าใส่กางเกงขี้สั้นในจี้รถจักรยานยนต์ตระเวนขาย ก่อนขยายผลบุกจับเพื่อนร่วมแก๊งที่บ้านพักอีก ๕ คน พร้อมยึดของกลาง กัญชาเกือบ ๑ กิโลกรัม และยาบ้า ๘๐ เม็ด”^๘

“ข่าว ‘กระสุนลูกหลงจากฟ้าอีกหนึ่งภัยอันตรายที่ไม่คาดคิด(สก็๊ปพิเศษ)’ เกิดเหตุผู้ได้รับบาดเจ็บถูกยิงด้วยกระสุนไม่ทราบขนาด ลอยจากฟ้าตกมาใส่ที่แขนข้างขวา”^๙

จากตัวอย่างข่าว นับว่า ความรุนแรงแทบทั้งหมดเป็นเรื่องของการละเมิดศีล ๕ อันก่อให้เกิดผลร้ายต่อชีวิตและทรัพย์สิน จนทำให้เกิดปัญหาสังคมขึ้นมากมาย ดังที่ คุณสมพนธ์ บุญขุปลัด กล่าวไว้ว่า “เมืองไทยเป็นเมืองพุทธที่สอนไม่ให้ฆ่าสัตว์ ตัดชีวิต ทำไมมีการฆ่าคน ฆ่าสัตว์ ขโมย คีมสุรา ฯลฯ ซึ่งล้วนแต่ผิดศีลทั้งสิ้น และทำอย่างเปิดเผย ในอนาคตถ้าคนไทยเป็นชาวพุทธแต่ชื่อโดยไม่รักษาศีล ประเทศก็คงจะเสื่อมลงเรื่อย ๆ”^{๑๐}

ในกรณีดังกล่าวถ้าคนไทยน้อมนำหลักการของพระพุทธศาสนามาประพฤติโดยทั่วถึงสมดังเจตนารมณ์แห่งพระพุทธศาสนาที่แสดงถึงหลักปฏิบัติในระดับบุคคล ตั้งแต่เบื้องต้นไปจนถึงการพัฒนาตนเองเพื่อความดีงามสูงสุด และหลักปฏิบัติต่อชุมชน สังคม เพื่อการ

^๕ หนังสือพิมพ์ ข่าวสด, (๒๘ มกราคม ๒๕๕๔) : ๑, ๑๑.

^๖ สารส้ม. (๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๓). แนวหน้า. [ออนไลน์]. ๒๗ ข้อหน้า. แหล่งที่มา : <http://www.ryt9.com/s/nnd/943997> [๑ เมษายน ๒๕๕๔].

^๗ ณีฐภูมิินทร์. (๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๓). Pattayadailynews.com. [ออนไลน์]. ๔ ข้อหน้า. แหล่งที่มา : <http://www.pattayadailynews.com/th/2010/11/25/รวบเอเยนต์สาววัย-18-เปิด/> [๑ เมษายน ๒๕๕๔].

^๘ คัมภีร์. (๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๓). Pattayadailynews.com. [ออนไลน์]. ๔ ข้อหน้า. แหล่งที่มา : <http://www.pattayadailynews.com/th/2010/11/09/จับ-2-โจ้-ชุกยาบ้า-จี้จย-/> [๑ เมษายน ๒๕๕๔].

^๙ เกียรติยศ ศรีสกุล. (๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๓). แนวหน้า. [ออนไลน์]. ๖ ข้อหน้า. แหล่งที่มา : <http://www.ryt9.com/s/nnd/1037808> [๑ เมษายน ๒๕๕๔].

^{๑๐} สมพนธ์ บุญขุปลัด, พระศาสนากับปัญญาชนยุคปัจจุบัน, (ม.ป.ท., ๒๕๓๗), หน้า ๒๒-๒๓.

อยู่ร่วมกันอย่างสันติและเกิดเสรีภาพตามหลักมนุษยธรรม ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวไว้ว่า “คำสอนและหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคม และสะท้อนถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมได้มากที่สุดก็คือ คำสอนและหลักปฏิบัติในชั้นศีล”^{๑๑} การรักษาศีลพื้นฐานหรือศีล ๕ ซึ่งเป็นข้อกำหนดอย่างต่ำหรือหลักความประพฤติอย่างน้อยที่สุดในระดับศีลย่อมก่อให้เกิดความปกติเรียบร้อยดีงามแก่ผู้ประพฤติ กระทั่งภาพรวมของสังคมย่อมเกิดความสงบเรียบร้อย ดังในสรภังคชาดกกล่าวถึงศีลไว้ดังนี้ “บุคคลใดในโลกนี้ ตำรวมกาย วาจา ใจ ไม่ทำบาปกรรมอะไร ไม่พูดเหลวไหล เพราะเหตุแห่งตน บัณฑิตเรียกคนเช่นนั้นว่า ผู้มีศีล”^{๑๒} และในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้แสดงเกี่ยวกับศีลไว้ ดังนี้ “ธรรมทั้งหลายมีเจตนาเป็นต้นของบุคคลผู้งดเว้นจากปาณาติบาตเป็นต้นอยู่ที่ดีของบุคคลผู้บำเพ็ญ วัตถุประสงค์อยู่ที่ดี ชื่อว่าศีล”^{๑๓} เพราะเจตนารมณ์แห่งศีล ๕ ย่อมเป็นหลักพื้นฐานในการควบคุม กาย วาจา อันจะส่งผลดีต่อตนเอง และสังคม

แต่จากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน ส่งผลให้คุณธรรมประจำตัวปัจเจกบุคคลลดลงในหลาย ๆ ด้าน เช่น ปล่อยตนเองให้หลงไปตามกิเลสตัณหา ความอยากต่าง ๆ จนขาดความยับยั้งชั่งใจ ยึดมั่นในศักดิ์ศรีอย่างงมงายไม่คำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรม ไม่นำปัญญามาพิจารณาเหตุผล ขาดความยำเกรงต่อกฎหมายบ้านเมือง สร้างเวรภัยต่อกันไม่สิ้นสุด ขาดความละเอียดเกรงกลัวต่อความชั่วทั้งหลาย ขาดขันติความอดทนต่อการกระทบกระทั่ง ขาดเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ เมื่อคุณธรรมที่จะส่งเสริมความดีงามแห่งปัจเจกบุคคลลดลง ย่อมทำให้เกิดการกระทำล่วงละเมิดศีล ๕ มากขึ้น ด้วยไม่สามารถควบคุมกาย วาจาให้อยู่ภายในกรอบของศีล ๕ ได้

ในขณะที่เดียวกันปัจจุบันบุคคลยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการรักษาศีล ๕ ทำให้ไม่สามารถประพฤติน้อยภายในกรอบของศีล ๕ ได้ ซึ่งการรักษาศีล ๕ ไม่ได้หมายถึงเฉพาะการสมทานศีลจากพระสงฆ์แล้วนำมาปฏิบัติเท่านั้น การรักษาศีลอาจเริ่มจากตนเองก็ได้ เพียงแต่ผู้รักษาศีลต้องมีความตั้งใจงดเว้นจากการกระทำอันมิชอบ และในขณะที่เดียวกันการรับศีลจากพระสงฆ์ ผู้รับศีลจะมีศีลได้ด้วยการประพฤติปฏิบัติประคับประคองมิให้ล่วงละเมิดศีล รักษา ศีลมิให้ขาด หรือต่างพร้อย ด้วยการประคับประคองกาย วาจา ใจให้อยู่ในกรอบของศีล

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓๑-๔๓๒.

^{๑๒} บุ.ชา.ทูก. (ไทย) ๒๗/๗๖/๖๐๗.

^{๑๓} พระพุทธโฆสเถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธนาพรส, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

รู้จักยับยั้งชั่งใจ บังคับ ควบคุม และฝึกรวมจิตใจตนเองให้แสดงออกต่อสิ่งที่มากระทบอย่างเหมาะสม ทั้งสิ่งที่น่าพึงพอใจ และไม่น่าพึงพอใจ เพื่อให้ผู้รักษาศีล ๕ สามารถประพฤติตนอยู่ภายในกรอบของศีล ๕ จนกระทั่งสามารถรักษาศีล ๕ ได้มั่นคง จึงควรนำหลักธรรมอื่นมาสนับสนุนเพื่อให้การรักษาศีล ๕ เกิดความสมบูรณ์ ดังในหนังสือเบิกบานในชีวิตและตายอย่างสันติ ของทะเล ทามะ กล่าวไว้ว่า

ปัจจัยต่าง ๆ อันจะช่วยให้สามารถประคองโพธิจิตเอาไว้ได้ และป้องกันไม่ให้ความคิดที่ดีเสื่อมถอยไปที่ได้ผลมากที่สุดคือ การบำเพ็ญขันติบารมี ทั้งนี้เพราะเมื่อมีคนพยายามทำร้ายหรือสร้างความเสียหายแก่เรา เราอาจมีแนวโน้มที่จะขาดซึ่งความเมตตากรุณาโดยง่าย มีเพียงการฝึกความอดทนเท่านั้นที่จะช่วยได้^{๔๔}

นอกจากขันติจะช่วยประคับประคองมิให้การรักษาศีล ๕ ต้องมัวหมองแล้วขันติสามารถสนับสนุนให้บุคคลบรรลุถึงเป้าหมายและทางแห่งกุศลอันเป็นเหตุให้ละบาปอกุศลได้ ดังความหมายของขันติตามพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ว่า “ความอดทน คือ ทนลำบาก ทนตรากตรำ ทนเจ็บใจ ความหนักเอาเบาสู้ เพื่อบรรลุจุดหมายที่ตั้งใจ”^{๔๕} หรือ ดังแสดงในเอกปทชาดก “เหตุอันเดียว คือ ความขยันที่ให้ได้บรรลุประโยชน์หลายอย่าง เพราะความขยัน อันประกอบด้วยศีล เข้าถึงขันติ อาจทำให้มิตรสหายมีความสุข หรืออาจทำให้ศัตรูทั้งหลายได้รับความทุกข์”^{๔๖} นอกจากนี้ ผู้ประพฤตินั้นนับว่าเป็นผู้บำเพ็ญตบะ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ความอดทน คือ ความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง”^{๔๗} กระทั่งพระพุทธองค์ก็ทรงบำเพ็ญธรรมที่ประกอบด้วยขันติจนสำเร็จเป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังแสดงในพุทธวงศ์ “หลังจากพระทีปังกรพุทธเจ้าทรงมีพุทธทำนายว่า ในกัปอันประมาณมิได้สุเมธดาบสจักเป็นพุทธเจ้าสุเมธดาบสจึงได้ค้นหาพุทธการกกรรม^{๔๘} . . . ท่านจึงยึดขันติบารมี ข้อที่ ๖ นี้ บำเพ็ญให้มั่นคงก่อนท่านมีใจแน่วแน่ (ไม่เป็นสอง) ในขันติบารมีนั้น จักบรรลุสัมโพธิญาณได้ . . .”^{๔๙} อาจกล่าวได้ว่าการประกอบกิจการงานใดล้วนต้องอาศัยขันติ ความอดทนเป็นปัจจัย “ขันติ ความอดทน เป็นการ

^{๔๔} ทะเล ทามะ, เบิกบานในชีวิตและตายอย่างสันติ, แปลโดย ธรา รินสานต์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓), หน้า ๘๒.

^{๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒.

^{๔๖} บุ.ชา.ทูก. (ไทย) ๒๗/๑๗๖/๑๑๒.

^{๔๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๐/๕๐.

^{๔๘} ธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้ามี ๑๐ ประการ คือ (๑) ทาน (๒) ศีล (๓) เนกขัมมะ (๔) ปัญญา (๕) วิริยะ (๖) ขันติ (๗) สัจจะ (๘) อธิษฐาน (๙) เมตตา (๑๐) อุเบกขา.

^{๔๙} บุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๔๒/๕๘๖.

รักษาปกติภาพของตนไว้ได้เมื่อถูกกระทบด้วยสิ่งอันไม่พึงปรารถนา จำแนกตามเหตุที่ควรอดทน เป็น ๔ อย่าง คือ ทนต่อความลำบากตรากตรำ ทนต่อทุกขเวทนา ทนต่อความเจ็บใจ และทนต่ออำนาจกิเลส”^{๒๐} อาศัยความอดทนอดกลั้นทำให้ผู้ประพฤติขันธ์เป็นผู้งามพร้อมทั้งภายนอกและภายใน อันจะนำมาซึ่งความสุขด้วยไม่โน้มเอียงไปตามเหตุปัจจัยที่มากกระทบ สามารถแสดงท่าทีต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม ทำให้เป็นที่ชอบใจแก่ผู้พบเห็น “สัตบุรุษทั้งหลายกล่าวความอดทนนั้นว่ายอดเยี่ยม”^{๒๑} บุคคลผู้มีขันตินับเป็นบุคคลผู้นำเคารพยกย่อง ปฏิบัติตนเหมาะสมทั้งกาย วาจาและใจ คุณดั่งนักบวชผู้สำรวม “ไม่ประทุษร้าย อดกลั้นคำคำ การฆ่า และการจองจำได้ มีขันติเป็นพลัง มีขันติเป็นกำลังพล”^{๒๒} นอกจากนี้ผู้ประพฤติขันธ์ย่อมเป็นผู้พัฒนาตนไปสู่ความสำเร็จ โดยความสำเร็จสูงสุดแห่งชีวิตย่อมหมายถึงการไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดพ้นไปจากทุกข์ได้ด้วยอาศัยขันติ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “สมณะทั้งหลายมีความประสงค์ขันติและโสรจจะ นิยมปัญญา มั่นใจในศีล ต้องการความไม่มีกิเลสเครื่องกังวล มีนิพพานเป็นที่สุด”^{๒๓} และดังท่านมหาโควินทพราหมณ์แสดงแก่ ๖ กษัตริย์ว่า “หากพระองค์จะทรงละสิ่งที่น่าปรารถนาอันเป็นที่ข้องอยู่ของปวงชน ของงปรารถนากความเพียร ทรงประกอบด้วยกำลังขันติ เจริญให้มั่นอยู่ ทางนี้เป็นทางตรง ไม่มีทางอื่นดีกว่า นี้เป็นพระสัทธรรมที่สัตบุรุษรักษาไว้ เพื่อไปเกิดในพรหมโลก”^{๒๔} ขันติจึงนับเป็นหลักธรรมสำคัญอันจะนำมาซึ่งประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์เบื้องหน้า จนกระทั่งประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ประพฤติ เห็นได้จากหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญแก่ขันติอยู่มาก เช่น ธรรมทำให้งาม ๒, ฃราวาสธรรม ๔, สังวร ๕, บารมี ๑๐, ทศพิธราชธรรม ๑๐ และมงคล ๓๘

ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ขันตินับเป็นคุณธรรมสำคัญที่จะเป็นเครื่องมือสนับสนุนให้สามารถประพฤติตนภายในกรอบแห่งศีล ๕ ได้สมบูรณ์ ไม่ให้อำนาจบันดาลโทสะล่งละเมียดศีล เพราะผู้มีขันติย่อมสามารถอดทนต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่มากกระทบ ทั้งทางกายและทางวาจา ปรคับประคองมิให้ประพฤติดล่งละเมียดศีล และมีความสำรวมทั้งภายนอกและภายในอันจะช่วยสนับสนุนให้การรักษาศีล ๕ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ด้วยขันติจะส่งเสริมให้บุคคลบรรลุถึง

^{๒๐} พันเอกปิ่น มุทุกันต์, แนวสอนธรรมะ ตามหลักสูตรนักธรรมตรี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๑๗๘.

^{๒๑} ชุ.ชา.ทุก. (ไทย) ๒๗/๖๔/๖๐๕.

^{๒๒} ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๓๕๕/๑๕๕.

^{๒๓} อง.ภก. (ไทย) ๒๒/๕๒/๕๒๒.

^{๒๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐ /๓๒๓/๒๕๒.

เป้าหมายและทางแห่งกุศลอันเป็นเหตุให้ละบาปอกุศลได้ ตลอดถึงพัฒนาตนไปสู่ความสำเร็จสูงสุด คือ พระนิพพานได้

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา ด้วยพิจารณาเห็นว่า ในปัจจุบันคนในสังคมสามารถอดทนอดกลั้นต่อความกระทบกระทั่งได้น้อยลง ซึ่งส่งผลให้เกิดการเบียดเบียนและการล่วงละเมิดศีล ๕ ในข้อต่าง ๆ ให้พบเห็นอยู่เนือง ๆ ในขณะที่เดียวกันถ้าบุคคลมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา รวมถึงหลักธรรมต่าง ๆ ที่สนับสนุนการรักษาศีล ๕ ย่อมจะทำให้สามารถประพฤติตนอยู่ภายในกรอบของศีล ๕ จนกระทั่งสามารถรักษาศีล ๕ ได้อย่างสมบูรณ์

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาขันติและการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในสังคมไทย

๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๓.๑ **ขันติ** หมายถึง การรักษาความปกติภาพของตนเองไว้ได้ เมื่อต้องกระทบกับสิ่งอันไม่พึงปรารถนา

๑.๓.๒ **ขันติเป็นคุณธรรมที่สนับสนุนให้การดำรงชีวิตประจำวันบรรลุเป้าหมาย** หมายถึง ความอดทนได้ทนได้ เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายในชีวิต

๑.๓.๓ **ขันติเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมความประพฤติเพื่อการพัฒนาตนไปสู่ความดีงาม** หมายถึง ความอดทนต่อโลภะ โทสะ โมหะ เพื่อยกระดับจิตใจของตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นผู้มีความดี ในระดับที่สูงขึ้น

๑.๓.๔ **อริวาสนขันติ** หมายถึง ความอดทนอดกลั้นตั้งแต่ระดับสามัญ เช่น อดทนต่อความลำบากตรากตรำ อดทนต่อทุกขเวทนา อดทนต่อความเจ็บใจ

๑.๓.๕ **ตีติกขาขันติ** หมายถึง ความอดทนด้วยใจที่ได้รับการฝึกแล้ว มีความชื่นบานแจ่มใส มีจิตใจมั่นคงเป็นปกติไม่หวั่นไหว

๑.๓.๖ **ขันติในแง่ที่เป็นคุณธรรม** หมายถึง ขันติที่เป็นคุณสมบัติประจำตัวของปัจเจกบุคคล เป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนในการดำรงชีวิตของบุคคลเพื่อประสพกับสิ่งที่ดั่งาม

๑.๓.๗ **ขันติในแง่ที่เป็นศีลธรรม** หมายถึง อาการอดทน อดกลั้นเพื่องดเว้นจากการเบียดเบียน งดเว้นจากการประทุษร้าย ทางกาย ทางวาจา ควบคุมกาย วาจาให้เรียบร้อย

๑.๓.๘ **ศีลในแง่ที่เป็นธรรม** หมายถึง เจตนางดเว้น การงดเว้น การสำรวม และการไม่ล่วงละเมิด อันจะส่งผลให้เป็นผู้มีความประพฤติสงบเรียบร้อย และเป็นฐานรองรับกุศลธรรมทั้งหลายให้เจริญงอกงามต่อไป

๑.๓.๙ **ศีลในแง่ที่เป็นวินัย** หมายถึง ข้อปฏิบัติเพื่อควบคุมความประพฤติทางกาย ทางวาจาของสมาชิกในสังคมให้ตั้งอยู่ในความสงบเรียบร้อย

๑.๓.๑๐ **ศีล ๕ หรือเบญจศีล** หมายถึง ความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษา กาย วาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน

๑.๓.๑๑ **การรักษาศีล ๕** หมายถึง การประพฤติตนไม่ล่วงละเมิดข้อศีลทั้ง ๕ ประการ ประพฤติชอบทางกายและวาจา สามารถรักษาความปกติแห่งตนเองไว้ได้ ด้วยเจตนาที่จะงดเว้น อันอาจเกิดจากการสมาทาน หรืองดเว้นด้วยการประสพเหตุที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าแล้วจึงงดเว้น หรือ การงดเว้นได้อย่างเด็ดขาด

๑.๓.๑๒ **การรักษาศีล ๕ ในแง่ที่เป็นวินัย** หมายถึง การประพฤติตามข้อห้าม กฎระเบียบที่กำหนดไว้ งดเว้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ด้วยความปรารถนาในลาภ ยศ เป็นโลกียศีล

๑.๓.๑๓ **การรักษาศีล ๕ ในแง่ที่เป็นธรรม** หมายถึง การรักษาศีล ๕ ในแง่ความดีงาม ความสมบูรณ์ มีความประพฤติดีงาม ใครในผลบุญ เพื่อเป็นฐานรองรับกุศลธรรมที่ยิ่งขึ้นไป เป็นโลกียศีล จนกระทั่งการรักษาศีล ๕ ในแง่ความประพฤติอย่างสูง เป็นการรักษาศีล ด้วยความปกติเป็นอริศีลอย่างสมบูรณ์ เป็นโลกุตตรศีล

๑.๓.๑๔ **หลักธรรมสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕** หมายถึง หลักธรรมที่เป็นพื้นฐาน สนับสนุนการรักษาศีล ๕ รวมตลอดถึงสกัดกั้นมิให้บุคคลประพฤติกล่วงละเมิดข้อศีล เมื่อประสพเหตุอันอาจละเมิดศีล ๕

๑.๓.๑๕ **หลักธรรมที่ส่งเสริมการรักษาศีล ๕** หมายถึง หลักธรรมที่ทำหน้าที่ส่งเสริม ให้สามารถรักษาศีล ๕ ได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งในแง่ของธรรมและวินัย และพัฒนาตนเองให้ยิ่งขึ้นไป จนกระทั่งระดับโลกุตระ

๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๑ พระอาจารย์มิตชูโอะ คเวสโก หนังสือมีขันติ คือ ให้พรแก่ตัวเอง กล่าวไว้ว่า ขันติ ความอดทน อดกลั้นที่พระพุทธเจ้าทรงสอน หมายถึง อดทนในสิ่งที่ควรอดทน ด้วยความเต็มใจและพอใจ คือ

อดทน ในการละ หลีกเลียงจากความชั่ว

อดทน ทำความดีต่อไปในทุกสถานการณ์

อดทน รักษาใจให้ผ่องใส ไม่เศร้าหมอง

ความอดทนจึงเปรียบเสมือนการขุดขุมทรัพย์อันมีค่ามหาศาล^{๒๕}

๑.๔.๒ พ. สถิตยวรรณ (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) หนังสืออนุப்புพิภคชาติปนี ภาค ๒ การพรรณนาศีล กล่าวถึงศีล ๕ ไว้ว่า ศีล ๕ หรือเบญจศีลในพระพุทธศาสนา ถ้ารักษาประจำ เรียกว่า นิจศีล คือ ศีลที่รักษาเป็นนิตย์ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มนุษยธรรม คือ ธรรมะสำหรับมนุษย์ เพราะทำจิตใจของคนผู้มีศีลให้สูงขึ้น และทำให้ต่างจากสัตว์ดิรัจฉาน ถ้าผู้ใดไม่มีศีล ๕ ชื่อว่าไม่มีมนุษยธรรม ย่อมทำความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและสังคมได้มาก ถ้าหากว่าคนในโลกมีศีล ๕ หรือมนุษยธรรมโดยทั่วไปแล้วโลกหรือประเทศชาติบ้านเมืองก็จะสงบสุขอย่างยิ่ง^{๒๖}

๑.๔.๓ พ. สถิตยวรรณ (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) หนังสืออุปกิเลส ๑๖ สนธิมโนใจ เล่ม ๑ กล่าวถึงอานิสงส์ของขันติ ไว้ดังนี้ ขันติ คือ ความอดทน อดกลั้น โดยเฉพาะอดกลั้นต่อกำลังโทสะ เป็นยอดของขันติ ขันติเป็นเครื่องประดับของนักปราชญ์ เป็นกำลังของนักพรต ผู้มีขันติ ย่อมประสบความสำเร็จในชีวิตได้มาก จัดว่าเป็นผู้มีคุณธรรมสูง^{๒๗}

๑.๔.๔ พระปราโมทย์ ปาโมชฺโช หนังสือประทีปส่องธรรม กล่าวถึงศีลอันเป็นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ ไว้ดังนี้ ก่อนการเจริญสติ สิ่งที่เป็นและขาดไม่ได้ คือ การรักษาศีล เพราะศีลเป็นเครื่องกั้นไม่ให้ผู้ปฏิบัติตกไปสู่ความชั่วหยาบทางกายและวาจา และเป็นเครื่องนำ

^{๒๕} พระอาจารย์มิตชูโอะ คเวสโก, มีขันติ คือ ให้พรแก่ตัวเอง, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิมาชาโคตมี, ๒๕๔๘), หน้า ๓๕.

^{๒๖} พ. สถิตยวรรณ (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), อนุப்புพิภคชาติปนี ภาค ๒ การพรรณนาศีล, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เซเวน พรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๕๗.

^{๒๗} พ. สถิตยวรรณ (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), อุปกิเลส ๑๖ สนธิมโนใจ เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ชวนพิมพ์ ๕๐ จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๕๘.

ความสงบร่มเย็นมาสู่จิตใจของผู้ปฏิบัติ อันเอื้อต่อการปฏิบัติธรรมในขั้นสูงต่อไป ผู้ปฏิบัติที่ไม่มีศีล แล้วข้ามขั้นไปเจริญสมาธิและปัญญาจะมีโอกาสพลาดมาก^{๒๘}

๑.๔.๕ แก้ว ชิตตะขบ หนังสือหลักการถือศีลปฏิบัติธรรม กล่าวถึงศีล ๕ ไว้ว่า ศีล ๕ หรือเบญจศีล นี้เป็นมาตรฐานอย่างต่ำสำหรับการจัดระเบียบชีวิตและสังคมของมนุษย์ ให้อยู่ในสภาพที่เอื้อโอกาสขั้นพื้นฐานในการที่จะสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม หรือทำการพัฒนาให้สูงขึ้น ไม่ว่าจะอย่างหนึ่งอย่างใด ทางจิตใจหรือทางวัตถุก็ตาม จัดเป็นศีลขั้นพื้นฐานของศีลทั้งปวง^{๒๙}

๑.๔.๖ พันเอกปิ่น มุกทุกันต์ หนังสือพุทธศาสตร์ ภาค ๑ กล่าวถึงความมุ่งหมายในการรักษาศีลไว้ว่า การรักษาศีลนั้น โดยความหมายในการปฏิบัติเป็นการเว้นจากการกระทำที่ไม่ดี ช่างกันไม่ดี ลักกันกินไม่ดี ผิดลูกเขาเมียเขาไม่ดี โทหกกันไม่ดี กินเหล้าเมายาทำให้เสียสติตดางค์ไม่ดี การรักษาศีล คือ การงดเว้นจากการกระทำที่ไม่ดีเหล่านี้^{๓๐}

๑.๔.๗ ทรงวิทย์ แก้วศรี หนังสือเบญจศีล เบญจธรรม กล่าวถึงวิริติ ๓ อย่าง ไว้ดังนี้ คำว่า วิริติ แปลว่า การงดเว้น หรือเจตนาเป็นเครื่องงดเว้น หมายถึง เจตนาคือ ความตั้งใจ หรือจงใจงดเว้นจากบาป จากอกุศล คือ จากบาปกรรม มีปาณาติบาต เป็นต้น และคำว่า เวมณี มีความหมายเช่นเดียวกัน คือ เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากบาปกรรม^{๓๑}

๑.๔.๘ แนบ มหาวีรานนท์ หนังสือศีลวิสุทธิ จิตวิสุทธิ ทิฏฐิวิสุทธิ กล่าวถึงศีลวิสุทธิ ไว้ดังนี้ คำว่า ศีลวิสุทธิ หมายถึง การรักษาศีลหรือพรต ที่มีได้เจตนาจะรักษาศีลเพื่อต้องการบุญกุศล เพื่ออย่างอื่นอย่างใดทั้งสิ้น เพื่อความร่ำรวย เพื่อรูปสวย เพื่อไปเกิดบนสวรรค์ หรือเพื่อได้อารมณ์ที่ตนปรารถนา การถือศีลไม่ได้เจตนาอย่างนี้ มิใช่เพื่อจะต้องการอานิสงส์ของศีล การรักษาศีลเพื่อไปนิพพานหรือเพื่อละกิเลส ต้องการจะพ้นทุกข์อย่างเดียวนั้น ต้องมีเจตนาอย่างนี้ในการรักษาศีล และอีกประการหนึ่งศีลวิสุทธินี้ จะมีได้ ต้องเกิดขึ้นเพราะปัญญาเป็นเหตุ

^{๒๘} พระปราโมทย์ ปาโมชฺโช, **ประทีปส่องธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๑), หน้า ๘๐.

^{๒๙} แก้ว ชิตตะขบ, **หลักการถือศีลปฏิบัติธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๕.

^{๓๐} พันเอกปิ่น มุกทุกันต์, **พุทธศาสตร์ ภาค ๑**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๗๓.

^{๓๑} ทรงวิทย์ แก้วศรี, **เบญจศีล เบญจธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๑๔.

ศีลมีเหตุเกิดได้ ๒ อย่าง คือ เกิดด้วยปัญญา หรือเกิดด้วยกิเลส ศีลที่จะวิสุทธิได้ จะต้องเกิดขึ้น เพราะปัญญาเป็นเหตุ จึงจะเป็นวิสุทธิได้^{๑๒}

๑.๔.๕ พระมหาขันทอง วชิรปญฺโญ ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์เรื่องขันติ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท สรุปความได้ว่า ขันติเป็นแม่บทแห่งธรรมสำคัญประการหนึ่ง เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ทรงสั่งสอนโดยชัดเจน การทำงานของขันติต้องอยู่ ภายใต้การควบคุมของปัญญา จึงจะได้ชื่อว่าขันติตามความหมายในพระพุทธศาสนา ความอดทน อดกลั้นครอบคลุมวิถีชีวิตทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านความเป็นอยู่ ด้านความรู้สึกรู้สึก ด้านมิติทางสังคม และ ด้านจุดมุ่งหมายสูงสุดสำหรับชีวิต เมื่อศึกษาวิเคราะห์รายละเอียดเชิงลึกแล้ว ขันติยังเปิดเผยออกมา ในหลายมิติ เช่น ขันติ หมายถึง ศีล ทมะ วิริยะ ตบะ เป็นต้น นอกจากนี้ขันติยังมาคู่กับเมตตา และปัญญาเสมอ^{๑๓}

๑.๔.๑๐ พระมหาชัยณรงค์ วรชโย ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเรื่องศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท สรุปความได้ว่า ศีลมีลักษณะทรงไว้ซึ่งความดีทั้งปวง ไม่มีโทษ เป็นความงาม มีความละเอียดเกรงกลัวต่อบาปเป็นเหตุอันใกล้ โดยได้แสดงถึงการเกิดขึ้นแห่งธรรมปาติโมกข์และอาณานปาติโมกข์ ประเภทของศีลแบ่งเป็น ศีลของฆราวาส คือ ศีล ๕ ศีล ๘ อาชีววัฏฐมกศีล เป็นต้น และศีลของบรรพชิต คือ สามเณรศีล ภิกษุศีล ภิกษุณีศีล ปาติโมกข์ สังวรศีล อินทริยสังวรศีล อาชีวาปริสุทธศีล ปัจจยสันนิสสิตศีล เป็นต้น ศีลเป็นเหตุนำประโยชน์มาให้มาก ศีลเป็นการสำรวจกาย วาจา ใจ อันเป็นฐานรองรับคุณงามความดีที่สูงขึ้นไป ด้วยอำนาจทางใจเมื่อมีความประจวบเหมาะแห่งเหตุที่จะงดเว้นหรือความละเอียดเกรงกลัวที่จะไม่ทำบาปเกิดขึ้นขณะนั้นศีลทั้งหมดได้เกิดขึ้นแล้ว เมื่อศีลเกิดขึ้นในจิต จิตทุกดวงเป็นอันคุ้มครองดีแล้ว ศีลเป็นเครื่องรองรับกุศลธรรมทั้งหลาย ได้แก่ ไตรสิกขา ๓, สติปัญญา ๔, สัมมปธาน ๔, อิทธิบาท ๔, อินทริย ๕, โพชฌงค์ ๗ และศีลในฐานะรองรับอริยมรรคมีองค์ ๘ ผู้บำเพ็ญต้องอบรมศีลให้ดีชำระศีลให้ดีเพราะศีลเป็นที่รองรับพื้นฐานเบื้องต้นของธรรมทั้งปวง ศีลจะนำความสุขมาให้ในชีวิตประจำวันด้วยการศึกษาเกี่ยวกับทุกสิ่งทุกอย่างที่เนื่องด้วยศีลด้วยปัญญาแล้วอบรมด้วยจิตภาวนา โดยการดำรงมั่นอยู่ในศีลเป็นพื้นฐานเสียก่อน ย่อมประสบสุขอยู่ในชีวิตประจำวัน และเสนอแนะว่า คัมภีร์ศีลกถานี้เป็นอุปกรณ์แห่งการศึกษาค้นคว้าของผู้สนใจในเรื่องศีล

^{๑๒} แนบ มหาวิธานนท์, **ศีลวิสุทธิ จิตวิสุทธิ ทิฏฐิวิสุทธิ**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทิพยวิสุทธิ, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕-๒๖.

^{๑๓} พระมหาขันทอง วชิรปญฺโญ, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องขันติในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๕.

ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น และเรื่องศีลมีเนื้อหากว้างขวาง มีเนื้อความที่ควรศึกษาต่อไปเช่นเรื่อง ศีลในฐานะรองรับเบญจธรรม^{๓๔}

๑.๔.๑๑ พระวรมะศรี จารุณโณ ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การวิเคราะห์เรื่อง ศีลในคัมภีร์ ล้านนาเรื่อง ‘อานิสงส์ศีลเส้นเดียว’ สรุปความได้ว่า ศีล ในคัมภีร์อานิสงส์ศีลเส้นเดียว มีความสอดคล้องกับศีลในพระไตรปิฎก ทั้งด้านความหมาย ลักษณะ รส ปัจจุปัฏฐาน และอานิสงส์ คือ การสำรวม กาย วาจาให้เรียบร้อยดีงาม ละเว้นจากสิ่งที่เป็นอกุศลทั้งปวง ทรงไว้ซึ่งกุศลธรรม ย่อมก่อให้เกิดความปิติ เบิกบานใจ มีปัจจุปัฏฐาน คือ ความสะอาดทางกาย ทางวาจา และทางใจ และมีหิริ (ความละอายแก่ใจ) โอตตปปะ (ความเกรงกลัวต่อบาป) เป็นปทัฏฐานเหมือนกัน แต่ในคัมภีร์อานิสงส์ศีลเส้นเดียว มุ่งเน้นเรื่องศีลของภคหัตถ์ อันได้แก่ ศีล ๕ และศีล ๘ อีกทั้งการรักษาศีลในคัมภีร์อานิสงส์ศีลเส้นเดียวนั้นเป็นการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๓ คือ กามมุมิจฉาจาร เพียงข้อเดียว ซึ่งก่อให้เกิดอานิสงส์จากการรักษาศีลเพียงข้อเดียวนั้นอย่างหาที่สุดมิได้ เมื่อเกิดความเลื่อมใสแล้ว ต่อมาย่อมรักษาศีลทั้ง ๕ ข้อได้อย่างบริบูรณ์ และองค์ประกอบอื่น ๆ ย่อมสมบูรณ์จนท้ายที่สุดสามารถบรรลุโศดาบันด้วยอานิสงส์ศีลเส้นเดียว หรือเพียงข้อเดียวที่ตน ได้ปฏิบัติอย่างจริงจังเป็นอันดับแรก แต่ด้วยสภาพสังคมในปัจจุบันที่มีความเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะทางวัฒนธรรมที่มีแนวโน้มก่อให้เกิดปัญหาและอุบัติเหตุต่าง ๆ ดังจะเห็นได้ว่า อาชญากรรมร้ายแรงทั้งหมดที่เกิดขึ้น เป็นเรื่องของการละเมิดศีล ๕ อันเป็นเกณฑ์การควบคุมพฤติกรรมอย่างต่ำที่สุดของมนุษย์ ถ้าจะทำให้คนในสังคมมีความสุขเรียบร้อย จะต้องมีการพัฒนาศีลให้เกิดขึ้นกับบุคคลในสังคม ศีลนอกจากเป็นเกณฑ์พื้นฐานที่ควบคุมความประพฤติของบุคคลไปสู่เป้าหมายที่สูงขึ้นแล้ว ยังเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมได้อีกด้วย^{๓๕}

๑.๔.๑๒ มารศรี กลางประพันธ์ ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การพัฒนาคุณธรรม ด้านความอดทน(ขันติ) ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี สรุปความได้ว่า ขันติ ความอดทน สามารถพัฒนาให้สูงขึ้นด้วยการฝึกประสบการณ์ ทั้งความอดทนทางกายและทางใจ โดยเฉพาะความอดทนทางกาย สามารถพัฒนาให้สูงขึ้นได้อย่างมีนัยสำคัญ ในขณะที่เดียวกันความอดทนที่ได้รับการพัฒนายังมีความคงทนอย่างมีนัยสำคัญ ผู้ฝึกประสบการณ์เพื่อพัฒนาขันติ ความอดทน ควรมีความเข้าใจในขันติธรรมและมีความเข้าใจในหลักธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้ง

^{๓๔} พระมหาชัยณรงค์ วรณชโย, “การศึกษาเรื่องศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยวงศมรรคาวิทยาลัย), ๒๕๔๘.

^{๓๕} พระวรมะศรี จารุณโณ, “การวิเคราะห์เรื่อง ศีล ในคัมภีร์ล้านนาเรื่อง อานิสงส์ศีลเส้นเดียว”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๕๐.

มีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับพุทธธรรม และมีประสบการณ์ในการฝึกปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ หรือการฝึกสมาธิร่วมด้วย โดยผู้ฝึกประสบการณ์ต้องมีความตระหนักในความสำคัญและคุณค่าของขันติ ความอดทนเสียก่อนจึงจะช่วยให้การพัฒนามีประสิทธิภาพ^{๓๖}

๑.๔.๑๓ วิโรจน์ นาคชาติ ำงานวิจัยเรื่องค่านิยมทางจริยธรรมของเยาวชน ศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ มหาวิทยาลัยรามคำแหง สรุปความได้ว่า หลักจริยธรรมพื้นฐานในพระพุทธศาสนา คือ การปฏิบัติตามศีล ๕ หลักจริยธรรมทั่วไป คือ การปฏิบัติเพื่อความสุขความสำเร็จของตนเอง และการปฏิบัติต่อบุคคลในสังคม หลักจริยธรรมขั้นสูง คือ มรรค ๘ ซึ่งเป็นอุดมการณ์สูงสุดในพระพุทธศาสนา และเป็นหนทางไปสู่ความสงบสุขที่สุด คือ นิพพาน โดยที่เยาวชนมีความรู้ทางจริยธรรมในพระพุทธศาสนาไม่มากนัก แต่มีค่านิยมทางจริยธรรมเชิงบวกอยู่มาก ซึ่งบ่งบอกถึงความคิด ความรู้สึก และทัศนคติที่ดีงามต่อตนเองและสังคม^{๓๗}

๑.๔.๑๔ พระกาญจนพงศ์ สุวณฺณวโธ ำวิทยานิพนธ์เรื่อง ลักษณะขันติของพระโพธิสัตว์ในมหานิบาตชาดก กล่าวถึงความสำคัญของขันติในการรักษาศีลไว้ดังนี้ การรักษาศีลต้องเริ่มจากความอดทนของพระโพธิสัตว์ในมหานิบาตชาดก คือ อดทนโดยใช้จิตใจเป็นแกนนำในการพิจารณาเอาไว้อย่างมั่นคงว่า จะไม่ปลงชีวิตของผู้อื่น ไม่เบียดเบียนบุคคลอื่นให้ได้รับความทุกข์ทรมาน หรือจะไม่กล่าววาจาจาบจ้วงต่อผู้อื่นให้ได้รับความเสียหาย^{๓๘}

๑.๔.๑๕ พระครูนิวาทวิริยธรรม (เพียร คุปคุโณ) ำวิทยานิพนธ์เรื่อง รูปแบบการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาแก้ปัญหาการดื่มสุรา กล่าวถึงการดื่มสุราของชาวไทยพุทธไว้ดังนี้ เมื่อพิจารณาถึงหลักคำสอนอันเป็นพื้นฐานทางศาสนาแล้ว ถือว่าเป็นการละเมิดจริยธรรมขั้นพื้นฐาน เพราะสุรานั้นเป็นเหตุที่ตั้งของความประมาท เสียดสี อารมณ์ เป็นเหตุให้ระเริงหลงประพฤติกุจริตบาปกรรมด้วยกาย วาจา ใจ ฉะนั้น ผู้ที่เว้นจากบาปและดำเนินตามกรอบของพุทธจริยธรรมเบื้องต้น จำเป็นต้องเว้นจากการดื่มสุรา^{๓๙}

^{๓๖} มารศรี กลางประพันธ์, “การพัฒนาคุณธรรมด้านความอดทน (ขันติ) ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์คุณวุฒิบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), ๒๕๔๕.

^{๓๗} วิโรจน์ นาคชาติ, “ค่านิยมทางจริยธรรมของเยาวชน ศึกษาเฉพาะกรณี นักศึกษาชั้นปีที่ ๑ มหาวิทยาลัยรามคำแหง”, งานวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง), ๒๕๔๒.

^{๓๘} พระกาญจนพงศ์ สุวณฺณวโธ, “ลักษณะขันติของพระโพธิสัตว์ในมหานิบาตชาดก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒.

^{๓๙} พระครูนิวาทวิริยธรรม (เพียร คุปคุโณ), “รูปแบบการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาแก้ปัญหาการดื่มสุรา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒.

จากการศึกษางานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง สรุปความได้ว่า จันตลี เป็นหลักธรรมสำคัญที่ทำให้บุคคลละเว้นจากความชั่วทั้งทางกาย วาจา และใจ มีความสำรวมกาย วาจา และใจ ดำรงตนอยู่ในกรอบของผู้มีศีลธรรมอย่างน้อยศีล ๕ ได้อย่างมั่นคง อันจะส่งผลให้คนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

๑.๕ ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะกำหนดขอบเขตในการศึกษา ดังนี้

๑.๕.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา โดยจะศึกษาถึงจันตลีและการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา ศึกษาความสัมพันธ์ของจันตลีกับการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา และศึกษาความสัมพันธ์ของจันตลีกับการรักษาศีล ๕ ในสังคมไทย

๑.๕.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร โดยจะศึกษาในคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คัมภีร์อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หนังสือวิชาการทางพระพุทธศาสนา นิตยสารพุทธจักร หนังสือพิมพ์รายวันข่าวสด หนังสือพิมพ์รายวันไทยรัฐ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เดลินิวส์ [ออนไลน์] คมชัดลึก [ออนไลน์] สำนักข่าวแห่งชาติ กรมประชาสัมพันธ์ [ออนไลน์] matichon Online บ้านเมือง [ออนไลน์] Pattayadailynews.com [ออนไลน์] แนวหน้า [ออนไลน์] รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางและวิธีดำเนินการวิจัยไว้ดังนี้ คือ

๑.๖.๑ การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย คัมภีร์อรรถกถาภาษาไทย และทศัญญาณี ได้แก่ หนังสือวิชาการทางพระพุทธศาสนา นิตยสารพุทธจักร หนังสือพิมพ์รายวันข่าวสด หนังสือพิมพ์รายวันไทยรัฐ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เดลินิวส์ [ออนไลน์] คมชัดลึก [ออนไลน์] สำนักข่าวแห่งชาติ กรมประชาสัมพันธ์ [ออนไลน์] matichon Online บ้านเมือง [ออนไลน์] Pattayadailynews.com [ออนไลน์] แนวหน้า [ออนไลน์] และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๒ การวิเคราะห์ข้อมูล ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ศึกษากรณีตัวอย่างการละเมิดศีล ๕ และการรักษาศีล ๕ จากหนังสือพิมพ์รายวันข่าวสด หนังสือพิมพ์รายวันไทยรัฐ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เดลินิวส์ [ออนไลน์] คมชัดลึก [ออนไลน์] สำนักข่าวแห่งชาติ กรมประชาสัมพันธ์ [ออนไลน์] matichon Online บ้านเมือง [ออนไลน์] Pattayadailynews.com [ออนไลน์] แนวหน้า [ออนไลน์] แล้ววิเคราะห์ ดีความ และอธิบายความ

๑.๖.๓ สรุปผลและนำเสนอ สรุปสาระสำคัญที่ได้จากการวิเคราะห์ แล้วนำเสนอ ผลการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบและเข้าใจขันติและการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา

๑.๗.๒ ทำให้ทราบและเข้าใจความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา

๑.๗.๓ ทำให้ทราบและเข้าใจความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในสังคมไทย

บทที่ ๒

ขันติและการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา

๒.๑ ความหมายและความสำคัญของขันติ

ขันติเป็นคุณธรรมพื้นฐานประจำตัวของบุคคล ตั้งแต่อดีตมนุษย์อาศัยความอดทนต่อสิ่งรอบข้างเป็นแรงผลักดันในการดำรงชีวิตให้ประสบความสำเร็จ กระทั่งในพระพุทธศาสนา ขันตินับเป็นหลักธรรมสำคัญที่ปรากฏในหลักคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่น ธรรมทำให้งาม ๒, ฆราวาสธรรม ๔, สังวร ๕, บารมี ๑๐, ทศพิธราชธรรม ๑๐ และมงคล ๓๘ ซึ่งขันติที่ปรากฏในโอวาทปาติโมกข์ บทแรกว่า “ความอดทนคือ ความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง”^๑ แสดงให้เห็นว่า ขันติเป็นคุณธรรมสำคัญที่สามารถอำนวยประโยชน์ให้แก่ผู้ประพฤติยิ่งกว่าระดับสามัญ เพียงแต่บุคคลต้องเข้าใจและพัฒนาขันติให้เป็นระดับที่สูงยิ่งขึ้น เพื่อเป็นฐานรองรับคุณธรรมในระดับสูงต่อไป

๒.๑.๑ ความหมายของขันติ

ในขันติทูกะ แสดงความหมายของขันติไว้ว่า “ความอดทน กิริยาที่อดทน ความอดกลั้น ความไม่ดุร้าย ความไม่เกรี้ยวกราด ความเข้มแข็งแห่งจิต”^๒

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้แสดงความหมายของขันติไว้ดังนี้ “ขันติ ความอดทน คือ ทนลำบาก ทนตรากตรำ ทนเจ็บใจ ความหนักเอาเบาสู้ เพื่อบรรลุจุดหมายที่ตั้งใจ”^๓

^๑ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๐/๕๐.

^๒ อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๓๔๘/๓๓๓.

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้แสดงความหมายของขันติไว้ดังนี้ “ขันติ, ขันติน. ความอดกลั้นต่อสิ่งที่ไม่พอใจ ความอดทน (ป. ขนฺติ = ความอดทน เป็นบารมี ๑ ในบารมี ๑๐)”^๔

เอกสารทางวิชาการที่แสดงความหมายของขันติดังที่ผู้วิจัยได้ศึกษามา นิยามความหมายของขันติไว้คล้ายคลึงกัน คือ ความอดทนอดกลั้นทั้งทางกาย และทางใจต่อสิ่งที่มากระทบ โดยกิริยาที่เหมาะสม เพื่อบรรลุจุดหมายที่ตั้งงาม

ซึ่งการแสดงความหมายของขันติในคำอธิบายศัพท์อื่น ๆ ได้อธิบายไว้ในทำนองเดียวกัน เช่น

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ได้แสดงความหมายของขันติไว้ ดังนี้ “ขันติ ความอดทน อดได้ทนได้เพื่อบรรลุความดีงามและความมุ่งหมายอันชอบ”^๕

ธรรมาภิธาน พจนานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนา ได้แสดงความหมายของขันติไว้ ดังนี้ ขันติ คือ กิริยาที่อดทนต่อโลกะ ความอยากได้ ต่อโทสะ ความโกรธเคืองจนถึงความพยายามมุ่งร้าย ต่อโมหะ ความหลงมกมาย เมื่อได้ประสบกับอารมณ์ที่ยั่วให้เกิดความอยากได้ อยากล้างผลาญ อยากเบียดเบียนก็อดทนไว้ ไม่แสดงวิกลจริตอันชั่วร้ายทางกายวาจาออกไป ตามอำนาจแห่งโลกะ โทสะ โมหะ และอดทนต่อทุกขเวทนา มีเย็น ร้อน เป็นต้น อันทำให้ลำบาก อดทนตรากตรำประกอบกิจการงานต่าง ๆ อดทนต่อถ้อยคำที่มีผู้กล่าวชั่ว ไม่เป็นที่ชอบใจ^๖

สารานุกรมพระพุทธศาสนา ได้แสดงความหมายของขันติไว้ ดังนี้ “ขันติ คือ ความอดกลั้น เรียกตามคำบาลี ในที่ทั่วไปว่า ขันติ แต่ในอาพวกสูตร เรียกว่า วิถี แปลว่า ความหยุดใจ”^๗

^๔ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๗-๑๗๘.

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๖๕.

^๖ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ธรรมาภิธาน พจนานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม), (กรุงเทพมหานคร : สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช, ๒๕๕๓), หน้า ๔๕.

^๗ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๒๕-๑๓๒.

แนวสอนธรรมะ ตามหลักสูตรนักธรรมตรี ของพันเอกปิ่น มุทุกันต์ ได้แสดงความหมายของขันติไว้ดังนี้

ขันติ ความอดทน หมายถึง การรักษาปกติภาพของตนไว้ได้ในเมื่อถูกรบกวนด้วยสิ่งอันไม่พึงปรารถนา จำแนกตามเหตุที่ควรอดทนเป็น ๔ อย่าง คือ

- ก. ทนต่อความลำบากตรากตรำ ไม่แสดงความขี้เบะแงงนอน
- ข. ทนต่อทุกขเวทนา คือ เมื่อเจ็บป่วยไม่แสดงอาการทรมนทรมายเกินเหตุ
- ค. ทนต่อความเจ็บใจ คือ ทนต่อความกระทบแดกดันของคนอื่น
- ง. ทนต่ออำนาจกิเลส คือ เมื่อได้ลาภยศก็ไม่แสดงอาการตื่นเต้นตาโต^๘

เมื่อพิจารณาจากเอกสารทางวิชาการที่ได้ศึกษามา ล้วนนิยามความหมายของขันติไว้คล้ายคลึงกัน ผู้วิจัยจึงขอสรุปความหมายของขันติ ดังนี้ ขันติ คือ ความอดทน ออกคั้งทางกาย ทางใจ ไม่ประพฤติล่วงละเมิดและแสดงกิริยาที่เหมาะสมเพื่อมุ่งหวังจุดหมายที่พึงมาจนกระทั่งถึงการอดทนต่อกิเลสที่เกิดขึ้น อันจะส่งผลให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดแห่งชีวิตที่พึงมาตามหลักพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้วิจัยจำแนกขันติ ความอดทนได้ ๔ กรณี ดังนี้

ก. ขันติ ความอดทน ความอดกลั้นต่อความลำบาก ตรากตรำทางกาย อันเกิดจากความร้อน ความหนาว ความหิวกระหาย และความเหนื่อยล้า

ข. ขันติ ความอดทน ความอดกลั้นต่อทุกขเวทนาทางกาย อันเกิดจากความเจ็บไข้ได้ป่วย

ค. ขันติ ความอดทน ความอดกลั้นต่อความเจ็บใจ อันเกิดจากวาจาหยาบคาย เสียดสี คำกล่าวล่วงเกินให้เสียหาย

ง. ขันติ ความอดทน ความอดกลั้นต่อกิเลส คือ ราคะ โทสะ โมหะ

นอกจากขันติจะหมายถึงความอดทน อดกลั้นแล้ว ยังพบขันติในความหมายอื่น เช่น

ก. ในอภิวาทสูตร เรียกว่า ฐิติ หมายถึง วิริยะ ความเพียร ดังที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสตอบอภิวาทยักษในอภิวาทสูตรตอนหนึ่ง ดังนี้

คนผู้อยู่ครองเรือน มีศรัทธา

ประพฤติธรรม ๔ ประการนี้ คือ

สัจจะ ธรรมะ ฐิติ และจาคะ

ตายแล้วย่อมไม่เศร้าโศก

เชิญท่านถามสมณพราหมณ์เหล่าอื่นดูเถิดว่า

ในโลกนี้ เหตุให้ได้เกียรติที่ยิ่งไปกว่าสัจจะก็คือ

^๘ พันเอกปิ่น มุทุกันต์, แนวสอนธรรมะ ตามหลักสูตรนักธรรมตรี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๑๗๘.

เหตุให้มีปัญหาที่ยิ่งไปกว่าทมะก็ดี

เหตุให้ผูกมิตรสหายไว้ได้ที่ยิ่งไปกว่าจาละก็ดี

เหตุให้หาทรัพย์ได้ที่ยิ่งไปกว่าขันติก็ดี มีอยู่หรือไม่^๕

ทำให้ผู้วิจัยพิจารณาว่า ขันติในพระสูตรหมายถึง วิริยะ ความเพียร มิใช่ความอดทน ออกดลันโดยตรง ต่อเมื่อพิจารณาโดยวัตถุประสงค์แห่งความเพียรเพื่อการหาทรัพย์ แล้วย่อมแสดงถึงความอดทนต่อความลำบากตรากตรำทางกายในการประกอบอาชีพ เช่นเดียวกับ ขันติอันเป็นคุณธรรมที่จะนำพามนุษย์ไปสู่จุดมุ่งหมาย คือ ทรัพย์ ด้วยความอดทนต่อความลำบาก ตรากตรำทางกายในการประกอบอาชีพ

ข. ในที่สุดสุดที่สุด แสดงอนุโลมิกขันติ หมายถึง ข้อพินิจที่เกี่ยวเนื่องแก่การบรรลุอริยสัจ ๔ ขันติในที่นี้ หมายถึง ปัญหา หรือวิปัสสนาญาณ ไว้ดังนี้

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ พังสัทธรรมอยู่ อาจเพื่อก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม ในกุศลธรรมทั้งหลายได้ ธรรม ๖ ประการ คือ เมื่อบุคคลอื่นแสดงธรรมวินัยที่ตถาคต ประกาศไว้

๑. ตั้งใจฟังด้วยดี
๒. เงี่ยโสตสดับ
๓. ตั้งใจใฝ่รู้
๔. ถือเอาแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์
๕. ทิ้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
๖. ประกอบด้วยอนุโลมิกขันติ^๖

ขันติในพระสูตรหมายถึง ปัญหา อันจะนำบุคคลไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุด ในพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน ทำให้ผู้วิจัยพิจารณาว่า ขันติไม่ได้มีความหมายเพียงแต่ ความอดทนอดกลั้นทางกาย ทางใจ หรือความอดทน อดกลั้นต่อกิเลสเท่านั้น แต่ขันติยังเป็น คุณธรรมที่สนับสนุนให้บุคคลสามารถพัฒนาไปสู่คุณธรรมในระดับสูงได้ โดยอาศัยปัญญา ที่ประกอบด้วยขันติจึงทำให้บุคคลสามารถอดทนประกอบกิจที่สำคัญยิ่งให้สำเร็จลงได้

จากการศึกษาความหมายของขันติ ขันตินับเป็นหลักธรรมสำคัญทั้งในระดับสามัญ แห่งการดำรงชีวิต อันจะส่งเสริมให้บุคคลดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข จนกระทั่งเป็นหลักธรรม สำคัญในการส่งเสริมคุณธรรมระดับสูงเพื่อการบรรลุเป้าหมายสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนา

^๕ บุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๕๐-๑๕๑/๕๔๕.

^๖ อภ.ภก. (ไทย) ๒๒/๘๘/๖๑๓-๖๑๔.

๒.๑.๒ ลักษณะของขันติ

เมื่อพิจารณาจากความหมายของขันติ ทำให้ผู้วิจัยสามารถจำแนกขันติได้เป็น ๒ ลักษณะ ตามวัตถุประสงค์ในการนำขันติมาใช้ ดังนี้

ก. ขันติสำหรับการดำรงชีวิตประจำวัน คือ ขันติที่เป็นคุณธรรมสนับสนุนให้การดำรงชีวิตประจำวันบรรลุเป้าหมาย ประกอบด้วยขันติ ๓ ประการ คือ

๑. ความอดทน ความอดกลั้นต่อความลำบาก ตรากตรำทางกาย อดทนต่อความหนาว ความร้อน ลมแดด สัมผัสเหลือบยุงและสัตว์เลื้อยคลาน มุ่งมั่นประกอบการทำงาน อันจะส่งผลให้การงานสำเร็จเรียบร้อย

๒. ความอดทน ความอดกลั้นต่อทุกขเวทนาอันเกิดจากความป่วยไข้ ไม่แสดงอาการทรมานทรมาย สามารถดำรงสติสัมปชัญญะอยู่ได้แม้ต้องพบกับความตาย

๓. ความอดทน ความอดกลั้นต่อการหมิ่นประมาทที่ผู้อื่นกระทำ เช่น การกล่าวคำเลียดสี คำว่า คำหยาบคาย หรือการกล่าวล่วงเกินให้เสียหาย ไม่ประพฤตินิพนธ์ด้วยอำนาจแห่งโทสะ

ข. ขันติสำหรับการพัฒนาตนไปสู่ความดีงาม คือ ขันติที่เป็นคุณธรรมส่งเสริมความประพฤติเพื่อการพัฒนาตนไปสู่ความดีงาม ด้วยตามปกติมนุษย์มักมีความโลภเป็นตัวผลักดันให้เกิดความต้องการไม่สิ้นสุด จนบางครั้งอยากได้ ในสิ่งที่ไม่สมควร หรือโทสะที่บันดาลให้เกิดการทำลายได้แม้กระทั่งคนที่รักกัน รวมถึงก่อให้เกิดความแตกแยกจนถึงขั้นทำร้ายเช่นฆ่า หรือลูกกลามกลายเป็นสงคราม หรือความหลงด้วยจิตที่ขาดสติสัมปชัญญะ ไม่รู้ดีชั่ว บุญบาป ไม่รู้เท่าทันกิเลสตัณหา ยึดติดกับสิ่งที่ไม่ควรอันเป็นหนทางไปสู่ปัญหา ก่อให้เกิดทุกข์ ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม บุคคลจึงต้องฝึกความอดทนต่อโลภะ โทสะ โมหะ ไม่ตามใจกิเลสเพื่อยกระดับจิตใจของตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นผู้มีคุณธรรมในระดับที่สูงขึ้น

หรืออาจจำแนกระดับของขันติได้เป็น ๒ ระดับ ดังแสดงในพจนานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนา ดังนี้

ก. อริวาสนขันติ คือ ความอดทนตั้งแต่ระดับสามัญ มีความอดกลั้นเป็นลักษณะ เช่น ทนตรากตรำ อดทนต่อหนาวร้อน เป็นต้น, ทนลำบาก อดทนต่อทุกขเวทนาในเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย, ทนเจ็บใจ อดทนต่อถ้อยคำจาบจ้วงล่วงเกิน ทั้งความหนาว ความร้อน มากกระทบ แต่อดกลั้นเอาไว้ หรือมีความโกรธเกิดขึ้นแต่ว่าอดกลั้นเอาไว้ในใจไม่ผลุนผลันแสดงออกไป คือ ไม่แสดงความโกรธออกไปทางวาจา ทางกาย อดทนเอาไว้ในใจแต่ในใจยังโกรธอยู่ ใจไม่ปกติ

ข. ตีติกาขันธ์ คือ ความอดทนด้วยใจที่ได้รับการฝึกแล้ว มีความชื่นบานแจ่มใส แม้ต้องกระทบกับอนิฏฐารมณ์ อันไม่น่าพึงพอใจ แต่จิตใจมั่นคงเป็นปกติไม่หวั่นไหว ไม่มีอารมณ์อะไรมากระทบกระทั่งได้ เป็นอสังการวิเศษอันวยผลแก่ผู้ที่มีอยู่ทุกคน^{๑๑}

เมื่อพิจารณาจากลักษณะของขันธ์ ผู้วิจัยพิจารณาว่า ทั้งการจำแนกโดยวัตถุประสงค์ ในการนำขันธ์มาใช้ หรือจำแนกโดยระดับของขันธ์ ล้วนมีความสอดคล้องกัน คือ ขันธ์สำหรับการดำรงชีวิตประจำวัน อาศัยอริวาสนขันธ์ ความอดทนตั้งแต่ระดับสามัญ และขันธ์สำหรับการพัฒนาตนไปสู่ความดีงามอาศัยตีติกาขันธ์ ความอดทนที่ได้รับการฝึกแล้ว

๒.๑.๓ ความสำคัญของขันธ์

เป้าหมายในการดำรงชีวิตของมนุษย์ คือ การตอบสนองความต้องการด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ เริ่มตั้งแต่ความต้องการทางร่างกายเพื่อการมีชีวิตอยู่รอด ความต้องการทางสังคม เพื่อความอบอุ่น และความต้องการทางใจ เพื่อชีวิตที่สมบูรณ์ ซึ่งการดำเนินชีวิตให้บรรลุเป้าหมายไม่ว่าในระดับใด ล้วนต้องอาศัยคุณธรรมสำคัญที่จะส่งเสริมให้ประสบความสำเร็จดังเป้าประสงค์ ขันต้นับเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่จะส่งผลให้สมประสงค์ในสิ่งนั้น ๆ สามารถพิจารณาได้ดังที่บุญมี แทนแก้วแสดงไว้ในหนังสือความจริงของชีวิต ดังนี้^{๑๒}

ก. ความต้องการทางชีววิทยา อันเป็นความต้องการทางร่างกาย เป็นความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค

ซึ่งผู้วิจัยพิจารณาว่า ความต้องการปัจจัย ๔ เพื่อนำมาตอบสนองความต้องการพื้นฐานของร่างกาย ทำให้มนุษย์ต้องแสวงหาปัจจัย ๔ ด้วยการประกอบอาชีพสร้างรายได้ ไม่ว่าจะเป็อาชีพกรรมกรผู้ใช้แรงงานที่ต้องอดทนต่อความร้อน ความหนาว ความลำบากตรากตรำ ความเหนื่อยยาก จึงจะได้รับค่าจ้าง หรือกระทั่งอาชีพที่มีความสะดวกสบายทางกาย ยังอาจต้องอดทนทางใจ เมื่อได้รับคำตำหนิจากผู้บังคับบัญชา หรือถูกเพื่อนร่วมงานดูถูกดูหมิ่น ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่า ในการประกอบอาชีพใด ๆ ก็ตามต้องอาศัยความอดทนเป็นคุณธรรมสำคัญ

ข. ความต้องการทางสังคม เพราะโดยพื้นฐานมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ชอบอยู่ร่วมกัน เพื่อความอบอุ่นใจ เพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์กัน ทำให้มีการแต่งงาน มีคู่ครองมีบุตรสืบสกุล มีเพื่อนฝูง ตลอดทั้งมีมิตรประเทศเพื่อช่วยเหลือกัน

^{๑๑} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช(เจริญ สุวฑฺฒโน), **ธรรมาภิธาน พจนานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนา**, หน้า ๔๗-๔๘.

^{๑๒} บุญมี แทนแก้ว, **ความจริงของชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๗-๘.

ซึ่งผู้วิจัยพิจารณาว่า แม้มนุษย์มีความต้องการสังคม เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น แต่การอยู่ร่วมกันย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นการกระทบกระทั่ง ขัดแย้งไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็ นในครอบครัว สังคมระดับเล็กที่สุด หรือสังคมที่ใหญ่ขึ้นเป็นชุมชน จนกระทั่งระดับประเทศ มนุษย์ย่อมต้องอาศัยความอดทนในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น แม้มีสิ่งที่ไม่พึงพอใจมากระทบ ก็ต้อง อดทน เพื่อรักษาความสงบสุขและสันติภาพของสังคมไว้

ก. ความต้องการทางใจ อันเป็นความต้องการที่ลึกซึ้ง อยู่เบื้องหลังความต้องการ ด้านอื่น ๆ อาจแบ่งย่อยได้ดังนี้

๑. ความต้องการความอบอุ่น ความปลอดภัย และหลักประกันชีวิต
๒. ความต้องการความดี ความสมบูรณ์ อันเป็นสิ่งที่ดีงาม
๓. ความต้องการบรรลุจุดหมายปลายทางชีวิต
๔. ความต้องการความสุขพิเศษ ต้องการความสุขที่แท้จริง
๕. ความต้องการที่พึงอันประเสริฐ
๖. ความต้องการปรัชญาชีวิต

ซึ่งผู้วิจัยพิจารณาว่า ความต้องการทางใจ ซึ่งเป็นความต้องการอันลึกซึ้ง ย่อมอาศัย ความอดทนเพื่อนำพาตนเองไปสู่จุดหมายสูงสุดที่อยู่ภายใน ไม่ว่าจะเป็ นความต้องการทางใจ ที่ต้องปรนเปรอด้วยวัตถุสิ่งของทางโลก อาทิ ความต้องการครอบครัวที่ดี สมบูรณ์ อบอุ่น ปลอดภัย มีหลักประกันชีวิต บุคคลต้องอดทนประกอบอาชีพเพื่อสร้างความมั่นคง สร้างความสมบูรณ์ตามที่ตนเองปรารถนา จนกระทั่งการบรรลุความไฝ่ฝันสูงสุดของชีวิต ย่อมต้อง อาศัยความอดทนเพื่อสร้างสรรค์สิ่งทีไฝ่ฝันให้ประสบผลสำเร็จ ไม่ว่าจะต้องพบกับอุปสรรค อย่างไร หรือความต้องการทางใจ ที่ตอบสนองด้วยความเต็มเต็มทางจิตใจ โดยอาศัยหลักศาสนา เพราะความสุขพิเศษ ความสุขที่แท้จริง ไม่จำเป็นต้องไขว่คว้าแสวงหาจากภายนอก เพียงแค่เข้าใจ สรรพสิ่งตามความเป็นจริง ย่อมพบกับความสุขที่แท้จริงได้ อันจะยังเป็นที่พึงอันประเสริฐ แม้นในยามสิ้นชีวิต รวมถึงความต้องการปรัชญาชีวิต เพราะมนุษย์อยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และสลายไป มนุษย์ย่อมต้องอาศัยความอดทน เพื่อยอมรับการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้น พร้อมกับรู้จักเรียนรู้เพื่อเข้าใจสิ่งเหล่านั้น ถ้าไม่มีความอดทน บุคคลย่อมทำตาม ความต้องการของตนเอง ไม่ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักศาสนา สุดท้ายไม่สามารถเข้าใจธรรมชาติ หรือปรัชญาชีวิตได้

เมื่อพิจารณาจากเป้าหมายของชีวิตที่สำเร็จได้ด้วยอาศัยความอดทน ชันดินนับเป็น คุณธรรมสำคัญที่บุคคลควรนำมาประพฤติเพื่อบรรลุจุดหมายที่ดีงาม แม้เพียงแค่การรักษา ความเป็นมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ก็ต้องอาศัยความอดทน ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า

“แม้ความเป็นคนนี้ ก็ไม่น่าสนุก น่าเอือมระอา เพราะเป็นที่ตั้งของความทุกข์ ถ้าไม่ยึดถือว่าเป็นคนเสียได้ ก็จะไม่เป็นทุกข์ . . . ไม่ว่าจะเป็นอย่างใ้ก็ต้องมีความทุกข์ ตามแบบของความเป็นคนนั้น ๆ เพราะว่าความเป็นอะไร ๆ นี้ มันต้องทนเป็นทนดำรงอยู่”^{๑๓} ขั้นตอนความอดทนจึงเป็นคุณธรรมสำคัญที่มาพร้อม ๆ กับการเกิดขึ้นของสรรพสิ่งทั้งหลาย เพราะเมื่อสิ่งใดเกิดขึ้น สิ่งนั้นย่อมพยายามรักษาความดำรงอยู่แห่งตนเองด้วยการอดทน ทั้งทางกายภาพ ทางสังคม และทางจิตใจ รวมถึงใช้ความอดทนพยายามสร้างสิ่งสนับสนุนรอบข้างที่จะเกื้อหนุนให้ตนเองดำรงอยู่อย่างผาสุก

๒.๑.๔ อานิสงส์ของขันติ

ขันติ ความอดทน คุณธรรมสำคัญที่จะอำนวยประโยชน์ให้แก่ผู้ประพฤติ ดังในพระสูตรได้แสดงอานิสงส์ของขันติไว้ เช่น

ก. อานิสงส์ของขันติ ดังแสดงในปฐมอักษณสูตร ๕ ประการ ดังนี้

๑. เป็นที่รักเป็นที่พอใจของคนหมู่มาก
๒. เป็นผู้ไม่มากด้วยเวร
๓. เป็นผู้ไม่มากด้วยโทษ
๔. เป็นผู้ไม่หลงลืมสติตาย
๕. หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๑๔}

ข. อานิสงส์ของขันติ ในทุติยอักษณสูตร ๕ ประการ ดังนี้

๑. เป็นที่รักเป็นที่พอใจของคนหมู่มาก
๒. เป็นผู้ไม่คู่ร้าย
๓. เป็นผู้ไม่มีวิปปฏิสาร^{๑๕}
๔. เป็นผู้ไม่หลงลืมสติตาย
๕. หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๑๖}

^{๑๓} พุทธทาส อินทปัญโญ, *คู่มือมนุษย์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๘๖-๘๗.

^{๑๔} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๕/๓๕๘.

^{๑๕} วิปปฏิสาร หมายถึง ความเดือดร้อน, ความร้อนใจ เช่น ผู้ประพฤติคิดศีลเกิดความเดือดร้อนขึ้นในใจ เพราะความไม่บริสุทธิ์ของตน.

^{๑๖} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๖/๓๕๘.

ดังตัวอย่างความอดทน ในที่ฆราวาส องค์กรสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่อง ที่ฆราวาสกรรมแก่ภิกษุชาวกรุงโกสัมพี ดังนี้

พระเจ้ากาสิพระนามว่า พรหมทัต กษัตริย์ผู้มั่งคั่งทรงช่วงชิงกองทหาร พาหนะ ชนบท คลังอาวุธยุทธโศปกรณ์และคลังพืชพันธุ์ธัญญาหาร และกระทิงทรงปลงพระชนม์ชีพ พระเจ้าที่มิติโกศลราชและพระมเหสี แต่ที่ฆราวาสโอรสของพระเจ้าที่มิติโกศลราช กลับมิได้ทำอันตรายแก่พระเจ้าพรหมทัตกาสิราชแม้โอกาสมาถึง ด้วยตระหนักในคำสอน ที่พระชนกได้ตรัสไว้เมื่อใกล้จะสวรรคตว่า ‘พ่อที่ฆาฏ เจ้าอย่าเห็นแก่ยาว อย่าเห็นแก่สั้น เวรย่อมไม่ระงับด้วยการจองเวรแต่ระงับได้ด้วยการไม่จองเวร’ ทำให้พระเจ้าพรหมทัตกาสิราช โปรดพระราชทานคืนกองทหาร พาหนะ ชนบท คลังอาวุธยุทธโศปกรณ์ และคลังพืชพันธุ์ธัญญาหารอันเป็นพระราชสมบัติแก่ที่ฆาฏกุมารดั้งเดิม และได้พระราชทานพระราชธิดา ให้อภิเษกสมรสด้วย ‘ภิกษุทั้งหลาย ชันติและโสรัจจะเกิดขึ้นแล้วแก่พระราชานเหล่านั้น ผู้ทรงอาญาทรงถือศีลตราฐ การที่พวกเธอบวชในธรรมวินัยอันเรากล่าวไว้ดีแล้วอย่างนี้ จะพึงมีความอดทนและความสงบเสถียรนั้น ก็จะพึงงดงามในธรรมวินัยนี้’^{๑๓}

จากการศึกษาอันสงฆ์ของขันติ บุคคลผู้ประพฤตินันติ ความอดทนย่อมได้รับอันสงฆ์ เป็นอย่างมาก ทั้งสามารถระงับเวรภัย ที่อาจเกิดขึ้น ไม่เป็นเหตุให้ประพฤตินินทิต ไม่เป็นผู้ร้าย ปราศจากโทษ ไม่มีความเดือดร้อนใจ ไม่หวั่นไหวแม้ต้องพบกับความตายและยอมไปสู่สุคติ แม้ในภพภูมิปัจจุบันย่อมประสบแต่สิ่งที่น่าพอใจ อันเป็นที่ชอบใจของคนทั้งหลาย

๒.๑.๕ โทษของการขาดขันติ

ในขณะเดียวกัน ผู้ละเว้นจากการประพฤตินันติ ความอดทน ย่อมเกิดโทษ ดังใน พระสูตรแสดงโทษของการขาดขันติ เช่น

ก. โทษของการขาดขันติ ในปฐมอักษณินสูตร ๕ ประการ ดังนี้

๑. ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของคนหมู่มาก
๒. เป็นผู้มากด้วยเวร
๓. เป็นผู้มากด้วยโทษ
๔. เป็นผู้หลงลืมสติตาย
๕. หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก^{๑๔}

^{๑๓} วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๕๘-๔๖๓/๓๔๓-๓๕๓.

^{๑๔} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๕/๓๕๗-๓๕๘.

ข. โทษของการขาดขันติ ในทศยอักษขันติสูตร ๕ ประการ ดังนี้

๑. ไม่เป็นที่รักเป็นที่พอใจของคนหมู่มาก
๒. เป็นผู้คร่ำ
๓. เป็นผู้มีวิปปฏิสาร
๔. เป็นผู้หลงลืมสติตาย
๕. หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก^{๑๕}

จากการศึกษาโทษของการขาดขันติ บุคคลผู้ไม่ประกอบด้วยขันติ ความอดทน ย่อมเป็นเหตุให้ประพฤติดีคิดเสีย อันก่อให้เกิดโทษ ก่อเวรภัยให้เกิดขึ้น เป็นผู้คร่ำ มีความเดือดร้อนใจ หวั่นไหวเมื่อต้องพบกับความตายและยอมไปสู่ทุกคติ แม้ในภพภูมิปัจจุบัน ย่อมประสบแต่ความทุกข์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของคนทั้งหลาย

๒.๑.๖ การบำเพ็ญขันติขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ขันติ ไม่เพียงแต่เป็นคุณธรรมที่หล่อเลี้ยงชีวิตสรรพสิ่งให้ดำรงอยู่ ขันติยังนำพาบุคคลทั้งหลายให้บรรลุเป้าหมายในการดำรงชีวิตทั้งทางกายภาพ ทางสังคม และทางใจ รวมถึงการบรรลุประโยชน์สูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน ก็ด้วยอาศัยขันติ หนึ่งในคุณธรรมสำคัญ กระทั่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงบำเพ็ญขันติธรรมเพื่อสร้างสมบารมีในการตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า ดังแสดงในพุทธวงศ์

เมื่อพระที่ปึงกรพุทธรเจ้าทรงมีพุทธทำนายว่า ในกัปอันประมาณมิได้นับจากกัปนี้ไป สุมธดาบสจักเป็นพระพุทธรเจ้า จากนั้นสุมธดาบสได้พิจารณา พุทธการกกรรม ธรรมที่เป็นเครื่องบ่มพระโพธิญาณ ประกอบด้วย ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตบารมี อุเบกขาบารมี^{๑๖}

เมื่อพิจารณาจากพุทธการกกรรม ธรรมเครื่องบ่มพระโพธิญาณของพระโพธิสัตว์ ซึ่งจะบริบูรณ์ด้วยอาศัยคุณธรรมทั้ง ๑๐ ประการ จะขาดพร่องคุณธรรมใดคุณธรรมหนึ่งมิได้ จึงนับได้ว่า คุณธรรมทั้ง ๑๐ ประการ มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน ขันติ ความอดทนจึงเป็นคุณธรรมสำคัญที่จะยังประโยชน์ให้แก่ผู้ประพฤติดั้งแต่ระดับโลกียะ ไปจนกระทั่งระดับโลกุตระระสูงสุด ดังการบำเพ็ญขันติบารมีขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

^{๑๕} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๖/๓๕๘.

^{๑๖} บ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๖๐-๑๖๕/๕๓๕-๕๘๘.

จากการศึกษาความหมายและความสำคัญของขันติทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ขันติ ความอดทน อดกลั้นทั้งทางกาย และทางใจต่อสิ่งที่มากระทบโดยแสดงกิริยาที่เหมาะสม จนกระทั่งการอดทนต่อกิเลส ไม่ล่วงละเมิด เพื่อจุดหมายที่ดียิ่ง ทำให้ผู้ประพฤติขันติเป็นที่รักของคนทั่วไป ไม่สร้างเวรภัย ไม่คู่ร้าย ไม่ก่อโทษ ไม่หลงลืมสติเมื่อต้องพบกับความตายและยอมไปสู่สุคติ รวมถึงขันติยังเป็นคุณธรรมที่นำสู่การบรรลุธรรมสูงสุดในพระพุทธศาสนา เป็นหนึ่งในบารมี ๑๐ ประการ ของพระโพธิสัตว์เพื่อการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ขันติจึงเป็นทั้งคุณธรรมระดับสามัญในการดำรงชีวิตประจำวัน และคุณธรรมของผู้ที่ได้รับการฝึกดีแล้วสำหรับพัฒนาตนเองไปสู่ความดียิ่งขึ้น ฉะนั้นขันติจึงเป็นคุณธรรมที่ก่อประโยชน์แก่ผู้ประพฤติตั้งแต่ระดับโลกียะ ไปจนกระทั่งระดับโลกุตระ

๒.๒ ขันติในแง่ที่เป็นทั้งคุณธรรมและศีลธรรม

ในพระพุทธศาสนา องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงหลักแห่งธรรมและวินัย ดังปรากฏในโอวาทปาติโมกข์ คือ “การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี่คือการสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”^{๒๑} เมื่อพิจารณาจากโอวาทปาติโมกข์ ที่แสดงให้เห็นถึงความครอบคลุมของหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา คือ สอนให้ละเว้นจากความชั่ว ประพฤติความดี และทำจิตให้บริสุทธิ์ ผู้วิจัยพิจารณาว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนา มีลักษณะรองรับทั้งศีลธรรมและคุณธรรม ดังนี้

ก. “ศีลธรรม ความประพฤติที่ดีงามทางกาย วาจา ความประพฤติที่ดีที่ชอบ ความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ โดยทางศัพท์ ศีลธรรม แปลว่า ธรรมคือศีล หมายถึง ธรรมขั้นศีล หรือธรรมในระดับศีล เพราะศีลเป็นธรรมอย่างหนึ่ง”^{๒๒}

ข. “คุณธรรม ธรรมที่เป็นคุณ ความดีงาม สภาพที่เกื้อกูล”^{๒๓}

ซึ่งขันติสามารถพิจารณาและนำมาใช้ได้ทั้งในแง่ที่เป็นคุณธรรม และศีลธรรม ดังนี้

^{๒๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๐/๕๐.

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๔๔-๒๔๕.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

๒.๒.๑ ชั้นดีในแง่ที่เป็นคุณธรรม

โดยพื้นฐานแล้วชั้นดีเป็นคุณธรรมอันเป็นคุณสมบัติประจำตัวของปัจเจกบุคคล ดังตัวอย่างจากวิทยานิพนธ์ เรื่องการศึกษาวิเคราะห์ชั้นดีในพุทธศาสนาเถรวาท ดังนี้

นายแดง เป็นกรรมกรประกอบอาชีพรับจ้างก่อสร้างทั่วไป งานแบกหิน ขนทราย โบกปูนเป็นเรื่องธรรมดาของผู้ใช้แรงงานหนักซึ่งทำอยู่เป็นประจำ บางครั้งการทำงานเกิดความผิดพลาด บกพร่อง เขาถูกหัวหน้าผู้ควบคุมงานตำว่าด้วยถ้อยคำรุนแรง ถูกเพื่อนร่วมงานเหยียดหยัน แต่ไม่มีปฏิกิริยาอะไรจากเขา พอเลิกงานกลับถึงที่พักเขายังต้องเผชิญกับปัญหาชีวิตภายในครอบครัวอีกรูปแบบหนึ่ง ผลตอบแทนจากค่าจ้างแรงงาน ไม่เพียงพอสำหรับใช้จ่ายภายในครอบครัว ต้องส่งลูก ๒ คน เรียนหนังสือ ค่าใช้จ่ายส่วนหนึ่งเตรียมเอาไว้เป็นค่ารักษาพยาบาลภรรยา ซึ่งป่วยเป็นโรคร้ายที่แพทย์บอกว่าไม่มีทางรักษาให้หายขาดได้ ทุก ๆ วันนายแดงยังคงทำงานหนักเช่นเดิม มีวิถีชีวิตเหมือนเดิม ทุกคนที่ได้สัมผัสกับชีวิตของเขามักจะพูดว่า นายแดงเป็นคนที่มีความอดทนสูง สู้งานหนักได้ตลอดทั้งวันโดยไม่ยอมท้อถอยหรือหมดกำลังใจ ไม่คำนึงถึงความเหนื่อยล้า ไม่ว่าสถานการณ์จะเลวร้ายหรือมีปัญหา รุมเร้า บีบคั้นหนักหน่วงเพียงใดเขาก็สามารถอดทนอดกลั้นได้เสมอ^{๒๔}

จากตัวอย่างผู้วิจัยพิจารณาว่า ชั้นดีนับเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนในการดำรงชีวิตของบุคคลให้ประสบกับสิ่งที่ดีงาม ดังที่ผู้วิจัยได้จำแนกชั้นดีไว้ ๒ ลักษณะ คือ ชั้นดีสำหรับการดำรงชีวิตประจำวัน และชั้นดีสำหรับการพัฒนาตนไปสู่ความดีงาม ทำให้ผู้วิจัยสามารถแสดงการนำชั้นดีมาประพฤตินในการดำเนินชีวิตได้ ๒ ลักษณะ ดังนี้

ก. ชั้นดีเป็นคุณธรรมที่สนับสนุนให้การดำรงชีวิตประจำวันบรรลุเป้าหมาย ทั้งทางกายภาพ ทางสังคม และทางใจ ในส่วนที่เป็นโลกียะ ชั้นดีจึงเป็นคุณธรรมอันเป็นคุณสมบัติที่ดีงามของผู้ประพฤติ บุคคลผู้ประพฤติชั้นดีย่อมประสบความสำเร็จสมดังเป้าหมายแห่งตน ดังตัวอย่าง

๑. ชั้นดีเป็นธรรมที่นักรบควรประพฤติเพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นนักรบที่ดี ดังแสดงในปฐมโยธาชีวสูตร สรุปความได้ว่า “นักรบที่ดีต้องมีความอดทนเป็นคุณสมบัติ

^{๒๔} พระมหาจันทร์ทอง วชิรปญฺโญ, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องชั้นดีในพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๕, หน้า ๒๐-๒๑.

ทั้งอดทนต่อสภาพและสถานการณ์ในสนามรบที่โหดร้ายทารุณ อดทนต่อความกลัวและกระทั่งความตาย”^{๒๕}

๒. ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม คือ ความอดทน ย่อมเป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลีเป็นนानาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก ดังแสดงในอัสสาชานียสูตร^{๒๖} ในทิวสูตร^{๒๗} ในปฐมอาชานียสูตร^{๒๘} และในนาคสูตร^{๒๙}

๓. ขันติเป็นธรรมที่มีตรแท้ ควรประพฤติเพื่อความเป็นมิตรผู้ควรคบหา ดังแสดงในมิตตสูตร

มิตรผู้ควรคบหา ประกอบด้วยองค์ ๓ ประการ คือ

- ก) ให้สิ่งที่ให้ได้อย่าง
- ข) ช่วยทำสิ่งที่ทำได้ยาก
- ค) อดทนต่อสิ่งที่ทนได้อย่าง”^{๓๐}

๔. ขันติเป็นธรรมที่ผู้ป่วยควรประพฤติเพื่อความพยายามง่าย ดังแสดงในปฐมอุปัฏฐากสูตร

แสดงภิกษุไข้เป็นผู้พยาบาลได้ง่าย ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ คือ

- ก) ทำสิ่งที่ เป็นสัปปายะ”^{๓๑}
- ข) รู้จักประมาณในสิ่งที่ เป็นสัปปายะ
- ค) ถนอม
- ง) บอกอาหารที่มีอยู่ตามความเป็นจริงแก่ผู้พยาบาลที่ปรารถนาประโยชน์ เช่น บอกอาหารที่กำเริบว่า กำเริบ บอกอาหารที่ทุเลาว่า ทุเลา บอกอาหารที่ยังทรงอยู่ว่า ทรงอยู่
- จ) เป็นผู้ออกค้ำต่อเวทนาทั้งหลายอันมีในร่างกายที่เกิดขึ้นแล้วเป็นทุกข์ กล้าแข็ง เจ็บปวดเผ็ดร้อน ไม่น่ายินดี ไม่น่าพอใจ พรากรชีวิต”^{๓๒}

^{๒๕} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๑๒๖.

^{๒๖} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๓/๓๔๕-๓๔๖.

^{๒๗} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๒/๑๓๒.

^{๒๘} อัง.นกก. (ไทย) ๒๒/๕/๔๑๖-๔๑๗.

^{๒๙} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๔/๑๓๖-๑๓๗.

^{๓๐} อัง.ทก. (ไทย) ๒๐/๑๓๖/๓๘๕.

^{๓๑} สัปปายะ หมายถึง สิ่ง สถานที่ หรือบุคคล ซึ่งเป็นที่สบาย เหมาะกัน เกื้อกูล หรือเอื้ออำนวย.

^{๓๒} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๒๓/๒๐๓.

เมื่อพิจารณาจากตัวอย่าง ขั้นตอนเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้การดำรงชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคลบรรลุสู่เป้าหมายของตนได้เป็นอย่างดี

ข. ขั้นตอนเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมความประพฤติเพื่อการพัฒนาตนไปสู่ความดีงามในการดำเนินชีวิตประจำวัน มนุษย์ย่อมต้องพบกับสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบ ทั้งสิ่งที่น่าพึงพอใจและไม่น่าพึงพอใจ ส่งผลให้จิตใจหวั่นไหวไปตามอำนาจโลภะ โทสะ โมหะ อันจะก่อให้เกิดการกระทำที่เป็นโทษ การนำขั้นดี ความอดทนมาประพฤติด่อมเป็นเหตุให้บุคคลควบคุมโลภะ โทสะ โมหะ รวมตลอดถึงลดโลภะ โทสะ โมหะ ลงได้ ดังตัวอย่างในอักษมสูตร

ภิกษุผู้ระงับยอมเป็นที่รัก เป็นที่พอใจ เป็นที่เคารพ และเป็นที่ยกย่องของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ คือ

๑. เป็นผู้อดทนต่อรูป
๒. เป็นผู้อดทนต่อเสียง
๓. เป็นผู้อดทนต่อกลิ่น
๔. เป็นผู้อดทนต่อรส
๕. เป็นผู้อดทนต่อไภฏฐัพพะ^{๓๓}

นอกจากขั้นดีจะเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมให้ผู้ประพฤติเว้นจากการกระทำอันเป็นโทษ รวมถึงควบคุมโลภะ โทสะ โมหะ ยังสามารถนำขั้นดีมาเป็นคุณธรรมเพื่อพัฒนาตนเองให้ยิ่งขึ้นไป ดังตัวอย่างคำสอนในกกจูฬมสูตรดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย หากพวกโจรผู้ประพฤติดำทราวม จะพึงใช้เลื่อยที่มีที่จับ ๒ ข้างเลื่อยอวัยวะน้อยใหญ่ ผู้มีใจคิดร้ายแม้ในพวกโจรนั้น ก็ไม่เชื่อว่าทำตามคำสั่งสอนของเรา เพราะเหตุที่อดกลั้นไม่ได้นั้น แม้นในข้อนั้น เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า จิตของเราจักไม่แปรผัน เราจักไม่เปล่งวาจาชั่วหยาบ และจักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์อยู่อย่างผู้มีเมตตาจิต ไม่มีโทสะ เราจักแผ่เมตตาจิตไปให้บุคคลนั้นอยู่ และเราจักแผ่เมตตาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนไปยังสัตว์โลกทุกหมู่เหล่า อันเป็นอารมณ์ของเมตตาจิตนั้นอยู่^{๓๔}

เมื่อพิจารณาจากตัวอย่าง ขั้นตอนเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมความประพฤติอันดีงาม ทำให้ผู้ประพฤติขั้นดีเว้นจากการกระทำอันเป็นโทษ และส่งเสริมให้คุณธรรมในระดับสูงเจริญงอกงาม ส่งผลให้ผู้ประพฤติขั้นดีสามารถพัฒนาตนเองไปสู่ความดีงามที่ยิ่งขึ้น อันจะนำสู่ประโยชน์ชีวิตเบื้องต้นจนถึงประโยชน์สูงสุดแห่งพระพุทธศาสนา

^{๓๓} อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๘๕/๑๕๔.

^{๓๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓๒/๒๔๔.

จากการแสดงการนำขันติมาประพุดิในการดำเนินชีวิตทั้ง ๒ ลักษณะ ผู้วิจัยพิจารณาว่า ขันติในแง่ที่เป็นคุณธรรมสนับสนุนให้การดำรงชีวิตประจำวันบรรลุเป้าหมาย ขันติย่อมเป็นคุณธรรมสำคัญที่จะทำให้บุคคลประสบกับสิ่งที่ตนประสงค์ รวมตลอดถึงบรรลุจุดหมายที่พึงปรารถนา และเป็นคุณธรรมประจำตัวของบุคคลนั้น ๆ เมื่อบุคคลยึดมั่นในขันติ ความอดทนย่อมงดเว้นการกระทำล่วงละเมิดทางกาย ทางวาจา จนกระทั่งมีความประพฤติเรียบร้อยดังงามพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์พร้อมด้วยคุณธรรมทั้งหลาย ขันติจึงเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมความประพฤติอันดีงาม ควรแก่การประพุดิของบุคคลทั้งหลายที่มุ่งความเจริญแห่งตนเอง นอกจากนี้ ขันติย่อมสามารถนำบุคคลไปสู่จุดหมายปลายทางของชีวิต ไม่ว่าจะในระดับใดก็ตาม จึงนับได้ว่า ขันติเป็นหลักธรรมสำคัญที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนในพระพุทธศาสนา ดังที่โศภนพรหมณีได้กล่าวอ้างอิงไว้ในมหาปริณีพพานสูตรว่า “พระพุทธเจ้าของพวกเราทรงถือหลักขันติธรรม ไม่ควรที่จะประหัดประหารกัน”^{๓๕} โดยขันติไม่เพียงเป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ประพุดิพบแต่สิ่งดีงามตามที่คาดหวัง กระทั่งสัตว์ที่ดียังต้องมีความอดทนเป็นคุณสมบัติ เช่น ม้าอาชาไนยของพระราชาต้องประกอบด้วยความอดทน จึงเป็นม้าอาชาไนยพันธุ์ดีของพระราชา อันเป็นม้าควรแก่พระราชา ควรเป็นม้าต้น นับว่า เป็นราชพาหนะโดยแท้ ดังแสดงในอัสสาขานียสูตร^{๓๖} ในชาสูตร^{๓๗} และในปฐมอาขานียสูตร^{๓๘} หรือช้างของพระราชา อันเป็นช้างควรแก่พระราชา ควรเป็นช้างต้น นับว่า เป็นราชพาหนะโดยแท้ ดังแสดงในนาคสูตร^{๓๙} และในอักษมสูตร^{๔๐}

ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ขันติเป็นคุณธรรมสำคัญประจำตัวปัจเจกบุคคลในการดำรงชีวิต ทั้งเพื่อประโยชน์ชีวิตในปัจจุบัน ประโยชน์เบื้องหน้า และประโยชน์สูงสุดแห่งชีวิตตามลำดับแห่งการพัฒนาตนเองในพระพุทธศาสนา จากสิ่งที่ทำได้ง่าย ไปสู่สิ่งที่ทำได้ยาก ขันติก็เช่นเดียวกัน บุคคลใช้ขันติตั้งแต่ระดับสามัญในการดำรงชีวิตทางโลก เมื่อจะพัฒนาตนเองย่อมต้องอาศัยขันติที่ได้รับการฝึกฝนดีแล้วเพื่อเป็นฐานในการเจริญคุณธรรมในระดับที่สูงขึ้น

^{๓๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๓๓/๑๓๘.

^{๓๖} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๐๓/๓๔๕.

^{๓๗} อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๒/๑๓๑.

^{๓๘} อจ.ภก. (ไทย) ๒๒/๕/๔๑๖.

^{๓๙} อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๔/๑๓๕-๑๓๖.

^{๔๐} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๕/๒๒๔-๒๒๕.

๒.๒.๒ ขั้นตอนที่เป็นศีลธรรม

นอกจากขั้นดีจะเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงเพื่อนำพาให้ผู้ประพฤติเป็นผู้มีจริยาเรียบร้อย ส่งผลให้ประสบกับสิ่งที่ดีงาม เมื่อบุคคลประพฤติขั้นดีย่อมงดเว้นจากการเบียดเบียน งดเว้นจากการประพฤติชั่วทางกาย ทางวาจา ด้วยอาการที่งดเว้นจากการทำความชั่วทางกาย ทางวาจา งดเว้นจากการเบียดเบียนนี้ ทำให้ผู้วิจัยพิจารณาว่า ขั้นดีย่อมเป็นศีลธรรมด้วย เพราะการอดทนเพื่อเว้นจากการประพฤติชั่ว แสดงให้เห็นถึงความเพียรระวังรักษาข้อศีล สร้างศีลให้เกิดขึ้น อันจะส่งผลให้ศีลมั่นคง ดังแสดงในสัพพาสวสูตร เหตุแห่งการปิดกั้นอาสวะ^{๑๑} ดังนี้

อาสวะที่ต้องละด้วยการอดกัณ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาโดยแยกคายแล้วเป็นผู้อดทนต่อความหนาว ความร้อน ความหิว ความกระหาย เหลือบ ยุง ลม แดดและสัมผัสแห่งสัตว์เลื้อยคลาน เป็นผู้อดกัณต่อถ้อยคำหยาบ คำส่อเสียด เป็นผู้อดกัณต่อเวทนาทั้งหลายอันมีในร่างกาย เป็นทุกข์ กล้าแข็ง เผ็ดร้อน ไม่น่ายินดี ไม่น่าพอใจ พรากรชีวิตได้ ซึ่งเมื่อไม่อดกัณ อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น ก็จะพึงเกิดขึ้น เมื่ออดกัณอยู่อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้นย่อมไม่มี ด้วยอาการอย่างนี้เรียกว่า อาสวะที่ต้องละด้วยการอดกัณ^{๑๒}

ในสัพพาสวสูตรแสดงอุปายในการปิดกั้นกิเลสที่แตกต่างกันด้วย ๗ อุปาย คือ ทักษณะ การสังวร การใช้สอย การอดกัณ การเว้น การบรรเทา การเจริญ อันเป็นหลักความประพฤติในระดับวินัยของพระสงฆ์เพื่อความมั่งคั่งแห่งธรรมและวินัย ในขณะที่เดียวกันฆราวาสสามารถนำหลักการดังกล่าวมาควบคุมความประพฤติของตนเองได้เช่นกัน โดยการอดกัณที่แสดงในสัพพาสวสูตรนี้เป็นลักษณะการนำขั้นดี ความอดทน มาเป็นอุปายในการงดเว้นการประพฤติชั่วทางกาย ทางวาจา รักษาความเป็นปกติ อันจะส่งผลให้ศีลบริสุทธิ์ เพราะอดทนต่อความหนาว ความร้อน ความหิวกระหาย เหลือบยุง ลม แดด สัตว์เลื้อยคลาน ถ้อยคำหยาบ คำส่อเสียด เวทนาทั้งหลายในร่างกายอันก่อให้เกิดทุกข์ ทำให้ผู้ประพฤติขั้นดีรักษาความปกติ ความเรียบร้อยไว้ได้ ขั้นดีจึงเป็นศีลธรรม ด้วยความเพียรระวังรักษาข้อศีล ควบคุมกายวาจาให้สงบเรียบร้อย

^{๑๑} อาสวะ หมายถึง กิเลสที่หมักหมมหรือคั่งอยู่ในสันดาน ไหลซึมซ่านไปข้อมจิตเมื่อประสบอารมณ์ต่าง ๆ มี ๔ อย่าง คือ (๑) กามาสวะ อาสวะคือกาม (๒) ภวาสวะ อาสวะคือภพ (๓) ทิฏฐาสวะ อาสวะคือทิฏฐิ (๔) อวิชชาสวะ อาสวะคืออวิชชา.

^{๑๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔-๒๘/๑๗-๒๖.

จากการศึกษาขันติในแง่ที่เป็นทั้งคุณธรรมและศีลธรรม ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ขันติเป็นคุณธรรมสำคัญที่สามารถพิจารณาและนำมาใช้ได้ทั้งในแง่ที่เป็นคุณธรรม ด้วยเป็นคุณสมบัติประจำตัวของปัจเจกบุคคล เป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนในการดำรงชีวิตของบุคคลให้ประสบกับสิ่งที่ดีงาม นอกจากนี้ขันติยังเป็นศีลธรรม เพราะการประพฤติขันติย่อมแสดงอาการอดทน อดกลั้นเพื่องดเว้นจากการเบียดเบียน งดเว้นจากการประพฤติชั่ว ทางกาย ทางวาจา ควบคุมกาย วาจาให้เรียบร้อย ผู้ประพฤติขันติจึงรักษาศีล รักษาความปกติเอาไว้ได้ ขันติจึงมีลักษณะเป็นทั้งคุณธรรมและศีลธรรม

๒.๓ ความหมายและความสำคัญของศีล

สังคมาที่สงบสุขย่อมก่อให้เกิดสันติภาพ อันจะส่งผลให้สมาชิกในสังคมดำรงชีวิตอย่างปกติสุข โดยความปกติสุขของสมาชิกในสังคมเริ่มจากการไม่เบียดเบียน ไม่ล่วงละเมิด และเคารพสิทธิเสรีภาพซึ่งกันและกัน ทั้งจากข้อบัญญัติทางสังคมหรือกฎหมายที่ถูกระบุขึ้น และในขณะเดียวกันหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่สอนให้บุคคลประพฤติตนภายในกรอบศีลธรรมพื้นฐาน ซึ่งครอบคลุมถึงความประพฤติที่ไม่เบียดเบียน ไม่ล่วงละเมิด เพื่อควบคุมกาย วาจา ย่อมก่อให้เกิดความเรียบร้อยแห่งบุคคลอันจะนำพาสังคมให้เกิดสันติภาพได้

๒.๓.๑ ความหมายและลักษณะของศีล

คัมภีร์วิสุทธรุค แสดงเกี่ยวกับความหมายของศีล ไว้ดังนี้

ศีล หมายถึง ธรรมทั้งหลายมีเจตนาเป็นต้น ของบุคคลผู้งดเว้นจากปาณาติบาตเป็นต้น ของบุคคลผู้บำเพ็ญวัตรปฏิบัติอยู่

ดังที่พระธรรมเสนาบดีสาริปุตตะกล่าวไว้โดยละเอียด ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า เจตนาชื่อว่าศีล เจตสิกชื่อว่าศีล สังวรชื่อว่าศีล การไม่ล่วงละเมิดชื่อว่าศีล

ก. เจตนาศีล ได้แก่ เจตนาของบุคคลผู้งดเว้นจากบาปกรรมมีปาณาติบาตเป็นต้นอยู่ หรือเจตนาของบุคคลผู้กำลังบำเพ็ญวัตรปฏิบัติอยู่

ข. เจตสิกศีล ได้แก่ วิริตติเจตสิก (วิริตติเจตสิก ๓ ดวง คือ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ และสัมมาอาชีวะ) ของบุคคลผู้งดเว้นจากบาปกรรมมีปาณาติบาตเป็นต้น

อีกประการหนึ่ง เจตนา ชื่อว่าศีล ได้แก่เจตนาในกรรมบถ ๑๑ ดวง ของบุคคลผู้ละอยู่ ซึ่งบาปกรรมทั้งหลายมีปณาดิบาตเป็นต้น เจตสิก ชื่อว่าศีล ได้แก่กุศลธรรมทั้งหลาย คือ ความไม่โลภ ความไม่พยาบาท ความเห็นชอบ

ค. สังวรศีล โดยอาการ ๕ อย่างของพระภิกษุ คือ ปาติโมกขสังวร สติสังวร ญาณสังวร ขันติสังวร วิริยสังวร การสังวรทั้ง ๕ ประการนี้ย่อมเป็นสังวรศีล และแม้การงดเว้นจากวัตถุที่ประจวบเข้าของเหล่ากุลบุตรผู้กลัวบาปก็ดี ก็รวมเป็นสังวรศีลด้วย

ง. อวิติกมศีล คำว่า การไม่ล่วงละเมิด ชื่อว่าศีล ได้แก่ การไม่ล่วงละเมิดที่เป็นไปทางกาย และเป็นไปทางวาจาของบุคคลผู้สมาทานศีลแล้ว

ศีลเป็นลักษณะของความปกติ ความทรงอยู่อย่างเรียบร้อย คือ ความเป็นผู้มีกิริยาทางกายเป็นต้นไม่เกะกะด้วยอำนาจความสุภาพเรียบร้อย หรือศีลเป็นลักษณะของความรองรับ หมายความว่า ภาวะที่รองรับด้วยสามารถเป็นฐานรองรับกุศลธรรมทั้งหลาย^{๔๓}

เมื่อพิจารณาจากความหมายในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ศีล คือ เจตนาในการงดเว้นจากการประพฤติกล่วงละเมิด พิจารณาได้ดังนี้ เจตนาเป็นศีล เพราะศีลจะเกิดขึ้น ต้องมีเจตนาเป็นเบื้องต้นจึงงดเว้นไม่ล่วงละเมิดศีล เมื่อไม่ล่วงละเมิดศีลด้วยอาการงดเว้น อาการงดเว้นที่กระทำย่อมเกิดเจตสิกฝ่ายกุศลขึ้น เจตสิกจึงเป็นศีล ซึ่งอาการสำรวม เช่น การสำรวมในปาติโมกข์ การเจริญสติ การนำปัญญามาพิจารณาคับกิเลส การเป็นผู้อดทนอดกลั้น การเป็นผู้มีอาชีพปาริสุทธิ และการวิริยจากวัตถุที่ประจวบเข้าในทันที ย่อมเป็นสังวรศีล และการไม่ล่วงละเมิดย่อมเป็นศีล ฉะนั้น ศีลจึงเป็นการรักษาความปกติ อันจะเป็นฐานรองรับกุศลธรรมทั้งหลายให้เจริญงอกงามต่อไป

ซึ่งการแสดงความหมายของศีลในเอกสารทางวิชาการอื่น ๆ ได้อธิบายไว้ในทำนองเดียวกัน เช่น

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้แสดงความหมายของศีลไว้ ดังนี้

ศีล หมายถึง ความประพฤติดีทางกายและวาจา, การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย, ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม, การรักษาปกติตามระเบียบวินัย, ปกติมารยาทที่ปราศจากโทษ, ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น, ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ; มักใช้เป็นคำเรียกอย่างง่ายสำหรับคำว่า อธิศีลสิกขา^{๔๔}

^{๔๓} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุทธจาจารย์ (อจ อาสภมหาเถร), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธนาพรส, ๒๕๔๘), หน้า ๘-๑๑.

^{๔๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๔๕.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้แสดงความหมายของศีล ไว้ดังนี้ “ศีล (สีน) ข้อบัญญัติทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดการปฏิบัติกายและวาจา เช่น ศีล ๕ ศีล ๘, การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย, เป็นธรรมข้อ ๑ ในทศพิธราชธรรม”^{๕๕}

เอกสารทางวิชาการดังที่ผู้วิจัยได้ศึกษามาให้ความหมายของศีลไว้คล้ายคลึงกัน คือ ศีลเป็นเจตนาในการควบคุมความประพฤติทางกาย ทางวาจาให้ตั้งอยู่ในความสงบเรียบร้อย รักษาความเป็นปกติ และยังได้แสดงมุมมองของศีลในฐานะศีลเป็นวินัยสำหรับควบคุมคนในสังคม เพื่อความสงบเรียบร้อยแห่งสังคมอีกด้วย

นอกจากนี้ การแสดงความหมายและลักษณะของศีลในมุมมองของนักปราชญ์ ได้อธิบายไว้ในทำนองเดียวกัน เช่น

ท่านพุทธทาสภิกขุได้ให้ความหมายเกี่ยวกับศีลไว้ดังนี้

คำว่าศีล สามารถแปลความหมายได้เป็น ๒ แนวทาง คือ

ก. การแปลความหมายของศีลโดยพยัญชนะ หรือแปลตามตัวหนังสือ ศีล หมายถึง ความปกติ หรือปกติภาวะตามธรรมชาติ

ข. การแปลความหมายของศีลโดยอรรถ หรือแปลตามเนื้อความมุ่งเน้นที่ข้อปฏิบัติเพื่อทำให้เกิดความปกติ^{๕๖} หรือศีล หมายถึง ระเบียบที่บัญญัติขึ้นไว้ สำหรับประพฤติดำเนินปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความปกติทางกาย วาจา^{๕๗}

พระพรหมคุณาภรณ์ได้อธิบายเกี่ยวกับศีลไว้ดังนี้ “ในพุทธธรรม ศีลเป็น หลักความประพฤติที่กำหนดขึ้นตามหลักเหตุผลของกฎธรรมชาติ ในแง่ปฏิเสธ ศีลตามความหมายของพุทธธรรมเป็นหลักการฝึกรบมตนในการงดเว้นจากความชั่ว จึงเรียกศีลที่กำหนดเป็นข้อ ๆ ว่า สิกขาบท (ข้อฝึกหัด – Rule of training)”^{๕๘}

จากการศึกษาทั้งในแง่ความหมายและลักษณะของศีล ศีล หมายถึง ความปกติ เจตนาเพื่อรักษาความปกติของบุคคล ทั้งทางกาย ทางวาจา อันจะส่งผลให้สังคมอยู่อย่างปกติสุข ซึ่งการอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมต้องมีการบัญญัติหลักความประพฤติขึ้นตามกฎธรรมชาติ โดยในเบื้องต้นเป็นลักษณะของข้อปฏิบัติเพื่อการงดเว้นจากความประพฤติที่ไม่ดี นำสู่ข้อปฏิบัติ

^{๕๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๐๐๓.

^{๕๖} พุทธทาส อินทปัญโญ, หลักและวิธีปฏิบัติ เกี่ยวกับ ทาน ศีล สมาธิ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๓๔.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕.

^{๕๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๓๖๔.

เพื่อความประพฤติที่ติงาม ไม่ว่าด้วยวิธีหรืออุบายใดก็ตามย่อมรวมเป็นศีล เมื่อบุคคลมีศีล มีความปกติ สังคมย่อมสงบสุขเพราะอาศัยความปกติเรียบร้อยของสมาชิกในสังคม

๒.๓.๒ ประเภทของศีล

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค แสดงประเภทของศีลไว้หลายอย่าง ซึ่งผู้วิจัยขอสรุปโดยรวมเป็น ๒ อย่าง คือ

ก. ศีลสำหรับบรรพชิต แยกย่อยเป็น

๑. ภิกขุศีล ว่าด้วย สิกขาบททั้งหลายที่ทรงบัญญัติปรารภเฉพาะพระภิกษุและสิกขาบทเหล่าใดที่พระภิกษุเหล่านั้นจะต้องรักษานอกเหนือจากบทบัญญัติของภิกษุณีทั้งหลาย
๒. ภิกษุณีศีล ว่าด้วย สิกขาบททั้งหลายที่ทรงบัญญัติปรารภเฉพาะพระภิกษุณี และสิกขาบทเหล่าใดที่พระภิกษุณีจะต้องรักษานอกเหนือจากบทบัญญัติของพระภิกษุทั้งหลาย
๓. อนุสัมปັນนศีล ว่าด้วย ศีล ๑๐ ประการของสามเณรและสามเณรี

ข. ศีลสำหรับฆราวาส ว่าด้วย สิกขาบท ๕ ประการ ด้วยอำนาจแห่งนิจศีล หรือ สิกขาบท ๑๐ ประการ และสิกขาบท ๘ ประการ ด้วยสามารถองค์แห่งอุโบสถ สำหรับ อุบาสกและอุบาสิกาทั้งหลาย

และผู้วิจัยขอนำประเภทของศีลในส่วนที่จะส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในเรื่องศีล ได้ดียิ่งขึ้นมาแสดง ดังนี้

ก. ศีลมีอย่างเดียว คือ ความปกติของตนเอง

ข. ศีลมี ๒ อย่าง ดังนี้

๑. จาริตตศีล ว่าด้วย การบำเพ็ญสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้ว่า สิ่งนี้ควรทำ
๒. วาริตตศีล ว่าด้วย การไม่ฝ่าฝืนสิกขาบทที่ทรงห้ามไว้ว่า สิ่งนี้ไม่ควรทำ

ค. ศีลมี ๒ อย่าง ดังนี้

๑. วิรติศีล ว่าด้วย ความงดเว้นจากบาปกรรมทั้งหลาย
๒. อวิรติศีล ว่าด้วย คุณธรรมที่หลีกเลี่ยงจากความงดเว้นมีเจตนาเป็นต้น

ง. ศีลมี ๒ อย่าง ดังนี้

๑. โลภยศีล ว่าด้วย ศีลที่ประกอบด้วยอาสวะแม้ทุกประเภท
๒. โลกุตตรศีล ว่าด้วย ศีลที่ไม่ประกอบด้วยอาสวะ

จ. ศีลมี ๕ อย่าง ดังนี้

๑. ปหานศีล ว่าด้วย การประหามันซึ่งปาณาติบาต ชื่อว่าศีล
๒. เวรมณีสีล ว่าด้วย ความงดเว้นซึ่งปาณาติบาต ชื่อว่าศีล
๓. เจตนาศีล ว่าด้วย ความจงใจงดเว้นซึ่งปาณาติบาต ชื่อว่าศีล
๔. สังวรศีล ว่าด้วย ความระวังซึ่งปาณาติบาต ชื่อว่าศีล
๕. อวิติกกมศีล ว่าด้วย ความไม่ล่วงละเมิดซึ่งปาณาติบาต ชื่อว่าศีล^{๔๕}

เมื่อพิจารณาจากการจำแนกประเภทของศีลไม่ว่าจะจำแนกด้วยลักษณะใดก็ตาม ย่อมอยู่ภายใต้กรอบแห่งศีลในองค์มรรค ดังแสดงในพุทธธรรม

ศีลในองค์มรรค คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ อันประกอบด้วยเจตนา ซึ่งปราศจากความทุจริต หรือความคิดเบียดเบียน รวมความคลุมถึงสุจริตที่เป็นคู่กันด้วย สามารถแสดงได้ดังนี้

ก. สัมมาวาจา เจรจาชอบ ได้แก่

๑. ละมุสาวาท เว้นการพูดเท็จ รวมถึง พูดคำจริง
๒. ละปิสฺสูณาวาจา เว้นการพูดส่อเสียด รวมถึง พูดคำสมานสามัคคี
๓. ละผรุสวาจา เว้นการพูดคำหยาบ รวมถึง พูดคำอ่อนหวานสุภาพ
๔. ละสัมผฺปิปลาปะ เว้นการพูดเพ้อเจ้อ รวมถึง พูดคำมีประโยชน์

ข. สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ ได้แก่

๑. ละปาณาติบาต เว้นการทำลายชีวิต รวมถึง การกระทำช่วยเหลือเกื้อกูล
๒. ละอทินนาทาน เว้นการเอาของที่เขาไม่ได้ให้ รวมถึง ประกอบสัมมาอาชีวะ หรือทาน
๓. ละกามสุมิฉณาจาร เว้นการประพฤติดิฉันในกาม รวมถึง สทวารสันโดษ

ค. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ ละมิฉณาชีพ เลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีพ รวมถึง ความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพที่สุจริต เช่น ทำงานไม่คั่งค้าง (ไม่หมักหมม ไม่ผัดเพี้ยน ไม่จับจด ไม่ยุ่งเหยิงสับสน) เป็นต้น^{๔๖}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า โดยสรุปแล้วศีลมีเพียงลักษณะเดียว คือ ความปกติ อันเนื่องมาจากการรักษาศีล ด้วยการประพฤตินภายในกรอบข้อบัญญัติที่ห้ามไว้เพื่อเว้นจากบาปอกุศล และการประพฤตินภายในกรอบข้อปฏิบัติที่บัญญัติไว้เพื่อกุศล โดยมูลเหตุอาจมาจากกิเลสชักนำให้รักษาศีล หรืออาจต้องการรักษาศีลเพื่อธรรม ซึ่งอาจรักษาศีลเพียง

^{๔๕} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, หน้า ๑๕-๑๒.

^{๔๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๓๖๘-๓๖๙.

ช่วงเวลาที่กำหนดไว้ หรือรักษาศีลตลอดชีวิต โดยอาการแห่งการรักษาศีลต่าง ๆ เช่น ปทานศีล เวมณีศีล เจตนาศีล สังวรศีล อวิตกกัมมศีล เมื่อบุคคลรักษาศีลได้บริสุทธิ์ย่อมแสดงความปกติของตนเอง สังคมย่อมเกิดสันติภาพ อันจะเป็นไปเพื่อความเจริญในธรรมที่สูงขึ้น ฉะนั้น ความปกติแห่งตนจึงเป็นศีล

๒.๓.๓ ศีลในแง่ที่เป็นทั้งกรรมและวินัย

จากความหมายและลักษณะของศีล ทำให้ผู้วิชัยสามารถจำแนกศีลทั้งในแง่ที่เป็นกรรมตามความหมายโดยพยัญชนะ ศีล คือ เจตนางดเว้น การงดเว้น การสำรวม และการไม่ล่วงละเมิด อันจะส่งผลให้เป็นผู้มีความประพฤติเรียบร้อยทั้งทางกาย และทางวาจา รักษาความปกติของตนไว้ได้ และเป็นฐานรองรับกุศลธรรมทั้งหลายให้เจริญงอกงามต่อไป หรือในแง่ที่เป็นวินัยตามความหมายโดยอรรถ ศีล คือ ข้อปฏิบัติเพื่อควบคุมความประพฤติทางกาย ทางวาจาของสมาชิกในสังคมให้ตั้งอยู่ในความสงบเรียบร้อย รักษาความเป็นปกติของสังคมไว้ได้ อันจะส่งผลให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข

ดังการจำแนกศีลทั้งในแง่ที่เป็นกรรมและวินัย ในเอกสารวิชาการ เช่น

ก. ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค แสดงการจำแนกศีลเป็น ๒ อย่าง ทั้งในแง่ที่เป็นกรรมและวินัย ดังนี้

๑. จาริตตศีล ว่าด้วย การบำเพ็ญสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้ว่า สิ่งนี้ควรทำ คือ การประพฤติให้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย เป็นการประพฤติตามธรรมที่ควรแก่การประพฤติ ศีลจึงเป็นกรรมที่ส่งผลดีให้แก่ผู้ประพฤติกกรรม

๒. วาริตตศีล ว่าด้วย การไม่ฝ่าฝืนสิกขาบทที่ทรงห้ามไว้ว่า สิ่งนี้ไม่ควรทำ คือ การป้องกันรักษาสิกขาบทที่ทรงห้ามนั้นด้วยศีล การรักษาศีลจึงเป็นการรักษาวินัย ไม่ล่วงละเมิด ศีลจึงเป็นวินัยเพื่อควบคุมความประพฤติ^{๕๑}

ข. ในพุทธธรรม แบ่งศีลได้เป็น ๒ ระดับ ทั้งกรรมและวินัย ดังนี้

๑. ธรรมขั้นศีล หรือศีลในแง่ที่เป็นกรรม ได้แก่ หลักความประพฤติระดับกายวาจา และอาชีวะที่นำมาแนะนำสั่งสอน โดยถือเอาภาวะที่ควรจะมีควรจะเป็นตามธรรมชาติเป็นหลัก และผู้ปฏิบัติตามหรือฝ่าฝืน ย่อมได้รับผลดีหรือชั่ว โดยรับผิดชอบต่อกฎกรรมดา

^{๕๑} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, หน้า ๑๗.

ของธรรมชาติเองโดยตรง อีกอย่างหนึ่งหมายถึง การปฏิบัติตามธรรมขั้นศีลที่ดี ตามวินัยที่ดี ที่กลายมาเป็นความประพฤติประจำตัวของบุคคล

๒. วินัยเป็นศีล หรือศีลในแง่ที่เป็นวินัย ได้แก่ กฎระเบียบข้อบังคับที่กำหนดขึ้น เป็นบัญญัติทางสังคม เพื่อกำกับความประพฤติของบุคคล ตามความมุ่งหมายเฉพาะของ หมู่ชนหรือชุมชนนั้น โดยมากมุ่งเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติตามธรรมให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น และผู้ฝ่าฝืน (มักจะ) ต้องได้รับโทษตามความรับผิดชอบต่อชุมชนหรือสังคมนั้นอีกชั้นหนึ่ง ต่างหากจากผลทางจิตใจตามกฎธรรมชาติ อีกอย่างหนึ่งหมายถึง วิธีฝึกให้คนมีศีล^{๕๒}

ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ศีลเป็นทั้งธรรมและวินัย และมีความเกี่ยวข้องกับ เชื่อมโยงกัน ในการรักษาศีลเบื้องต้น ศีลจะเป็นวินัย เพราะศีลเป็นข้อปฏิบัติในเชิงปฏิเสธ เพื่อควบคุมความประพฤติทางกาย ทางวาจา ให้สงบเรียบร้อย อันจะส่งผลให้สังขมสงบเรียบร้อย เมื่อผู้รักษาศีลเป็นผู้มีศีล มีความประพฤติเรียบร้อยทางกาย ทางวาจา ศีลย่อมกลายเป็นธรรม อันเป็นพื้นฐานของผู้รักษาศีล อันจะเป็นรากฐานในการพัฒนาคุณธรรมในระดับที่สูงขึ้น

๒.๓.๔ ความสำคัญของศีล

มนุษย์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นบนโลก ย่อมต้องประสบกับสภาวะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งที่ตนเองพอใจ และไม่พอใจ ดังแสดงในปฐมโลกธัมมสูตร “โลกธรรมย่อมหมุนไปตามโลก และโลกก็หมุนไปตามโลกธรรม ๘ ประการ คือ ลาก เสื่อมลาก ยศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข และทุกข์ ธรรมเหล่านี้ ในหมู่มนุษย์ล้วนไม่เที่ยง ไม่มั่นคง มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา”^{๕๓} ผู้วิจัยพิจารณาว่า แม้มนุษย์จะต้องประสบกับโลกธรรมทั้ง ๘ ประการ เวียนเปลี่ยนไป แต่มนุษย์ย่อมหันเหไปทำตามสิ่งที่มากระทบ เกิดความยินดียินร้าย แปรปรวนไปมา จากผลของ โลกธรรมที่หมุนเวียนเปลี่ยนไป โดยภายในจิตใจส่วนลึกของมนุษย์แทบทุกคนย่อมปรารถนาสิ่งที่ น่าพอใจ เช่น ลาก ยศ สรรเสริญ สุข ให้เกิดแก่ตนเอง ญาติ มิตร ดังในปิตตกัมมสูตร “ธรรมอันเป็นที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก ๔ ประการ คือ ขอโภคะ จงเกิดขึ้นแก่เราพร้อมกับความชอบธรรม ขอยศจงเฟื่องฟูแก่เราพร้อมด้วยญาติ มิตร สหาย ขอเรา จงมีชีวิตอยู่ยาวนาน รักษาอายุให้ยั่งยืน หลังจากตายแล้ว ขอให้เราเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์”^{๕๔}

^{๕๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๑๖๘.

^{๕๓} อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๕/๒๐๒-๒๐๓.

^{๕๔} อัง จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๑/๑๐๐-๑๐๑.

ซึ่งคุณธรรมที่จะส่งผลให้สิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก สำเร็จ
 ดังความปรารถนา บุคคลต้องประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ดังแสดงในปิตตกัมมสูตร ดังนี้
 “สัทธาสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา) สิลสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศีล) จากสัมปทา
 (ความถึงพร้อมด้วยการเสียดสละ) ปัญญาสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยปัญญา)”^{๕๕} ทำให้ผู้วิจัย
 พิจารณาว่า ธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ ย่อมอาศัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน คือ เมื่อบุคคลมีศรัทธา
 เป็นพื้นฐานย่อมสามารถรักษาศีล เว้นจากการประพฤติมิชอบทางกาย ทางวาจา ทำให้ศีลตั้งมั่น
 เมื่อศีลตั้งมั่นย่อมมีจิตใจโน้มเอียงไปในการสงเคราะห์ผู้อื่น ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข จึงเกิด
 การเสียดสละแบ่งปัน อันจะส่งผลให้กิเลสภายในตนเองบรรเทาเบาบางลง ย่อมก่อให้เกิดปัญญา
 อันเนื่องมาจากมีศีลเป็นพื้นฐาน ดังแสดงในมหาปริณิพพานสูตร ดังนี้ “สมาธิอันบุคคลอบรม
 โดยมีศีลเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดยมีสมาธิเป็นฐาน ย่อมมี
 ผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตอันบุคคลอบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน ย่อมหลุดพ้นโดยชอบ”^{๕๖} อันเป็น
 การดำเนินตามอริยมรรคที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระภิกษุในธรรมวินัย โดยอาศัย
 ศีลเป็นพื้นฐาน เป็นข้อบัญญัติเพื่อควบคุมความประพฤติให้ปราศจากอกุศล และส่งเสริมกุศล
 ให้เจริญ เมื่อองค์มรรคระดับศีล คือ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ และสัมมาอาชีวะ บริบูรณ์ดีแล้ว
 ย่อมส่งเสริมให้การดำเนินตามองค์มรรคระดับสมาธิ คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ
 เจริญขึ้น เพื่อก้าวเข้าสู่องค์มรรคระดับปัญญา คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ เพื่อการบรรลุ
 ธรรมสูงสุดในพระพุทธศาสนา

นอกจากศีลจะเป็นหนึ่งในหลักธรรมสำคัญที่สามารถนำพาให้บุคคลประสบกับสิ่งที่
 น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลกสำเร็จแล้ว ผู้วิจัยยังพิจารณาว่า ศีลเป็นรากฐาน
 ของปัญญา คือ เป็นฐานรองรับคุณธรรมในระดับที่สูงขึ้น อันจะนำสู่พระนิพพานต่อไป
 ในขณะที่ศีลที่บุคคลรักษาศีลแล้วย่อมรักษานุคุณนั้นไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว ให้พบกับความสุข
 แม้ในโลกหน้า ดังแสดงในอัญญาบาลี ตติยวรรค ว่า

เป็นไปไม่ได้เลยที่บุคคลผู้ประกอบกายทุจริต หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์
 เพราะความประกอบกายทุจริตเป็นเหตุเป็นปัจจัย แต่เป็นไปได้ที่บุคคลผู้ประกอบกายทุจริต
 หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะความประกอบกายทุจริตเป็น
 เหตุเป็นปัจจัย... เป็นไปไม่ได้เลยที่บุคคลผู้ประกอบกายสุจริต หลังจากตายแล้วจะไปเกิด
 ในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะความประกอบกายสุจริตเป็นเหตุเป็นปัจจัย แต่เป็นไปได้

^{๕๕} อกฺ จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๑/๑๐๑-๑๐๒.

^{๕๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๒/๘๕.

ที่บุคคลผู้ประกอบกายสุจริต หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะประกอบ
กายสุจริตเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ... บุคคลผู้ประกอบวชิสุจริต... บุคคลผู้ประกอบมโนสุจริต...^{๕๗}

ทำให้อาจกล่าวได้ว่า ศิลสามารถนำพาให้บุคคลประสบกับสิ่งที่น่าพอใจ รวมถึงเป็น
รากฐานเพื่อความเจริญงอกงามของคุณธรรมในระดับที่สูงขึ้น และเป็นธรรมที่คุ้มครองรักษา
ผู้รักษาศีล ดังอานิสงส์ของศีลที่แสดงไว้ในพระสูตรต่าง ๆ เช่น ในมหาปริณิพพานสูตร^{๕๘} และ
ในลิลิตสูตร^{๕๙} แสดงอานิสงส์แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล ๕ ประการ คือ

ก. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลในโลกนี้ ย่อมมีโภคทรัพย์เป็นอันมาก ด้วยมี
ความไม่ประมาทเป็นเหตุ

ข. กิตติศัพท์อันงามของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมขจรไป

ดังคาถาในคันธชาตสูตรแสดงไว้ดังนี้ “กลิ่นดอกไม้ลอยไปทวนลมไม่ได้ กลิ่นจันทน์
กลิ่นกฤษณา หรือกลิ่นกะลาฬ้าลอยไปทวนลมไม่ได้ ส่วนกลิ่นของสัตบุรุษลอยไปทวนลมได้
เพราะสัตบุรุษขจรไปทั่วทุกทิศ (ด้วยกลิ่นแห่งคุณมีศีลเป็นต้น)”^{๖๐}

ค. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล จะเข้าไปยังกลุ่มชนใด ๆ ไม่ว่าจะ เป็นกษัตริย์ก็ตาม
พราหมณ์ก็ตาม คหบดีก็ตาม สมณะก็ตาม ย่อมแก่กล้ากล้า ไม่เก้อเงินเข้าไป

ดังแสดงในสารัชชสูตร^{๖๑} อุบาสก ย่อมเป็นผู้แก่กล้ากล้า และในวิสารทสูตร^{๖๒}

แสดงอุบาสกเป็นผู้แก่กล้ากล้าอยู่ครองเรือน ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ คือ

๑. เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์
๒. เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์
๓. เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤตินอกใจ
๔. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ
๕. เป็นผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท

ง. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมไม่หลงลืมสติตาย

จ. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

^{๕๗} อ.จ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๕๐-๒๕๕/๓๖.

^{๕๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๐/๕๔-๕๕.

^{๕๙} อ.จ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๓/๓๕๖.

^{๖๐} อ.จ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๘๐/๓๐๓-๓๐๕.

^{๖๑} อ.จ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๑/๒๘๓-๒๘๘.

^{๖๒} อ.จ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๒/๒๘๘-๒๘๙.

และดังแสดงในนिरยสูตรที่ ๓^{๖๓} ในนिरยสูตรที่ ๕^{๖๔} ในภิกขุณีสูตรที่^{๖๕} ในเวรสูตร^{๖๖} และในพาลวรรค^{๖๗}

ในขณะที่เดียวกันบุคคลผู้ทุศีล ไม่ประพฤตีสีล ย่อมก่อให้เกิดโทษแก่ตนเอง ก็ต้องประสบพบเจอกับสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ความเจริญย่อมไม่ปรากฏแก่บุคคลนั้น รวมถึงบุคคลนั้น ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่รักษาทนเอง ดังแสดงในพระสูตร เช่น ในมหาปริณีพพานสูตร^{๖๘} ในสารัชชสูตร^{๖๙} ในวิสารทสูตร^{๗๐} ในนिरยสูตรที่ ๔^{๗๑} ในนिरยสูตรที่ ๕^{๗๒} ในนिरยสูตรที่ ๓^{๗๓} ในภิกขุณีสูตรที่^{๗๔} ในปฐมนिरยสูตร^{๗๕} ในทุคตินิรยสูตร^{๗๖} ในเวรสูตร^{๗๗} และในพาลวรรค^{๗๘}

จากการศึกษาอานิสงส์ของการรักษาศีล และโทษของผู้ไม่ประพฤตีสีล ทำให้เห็นถึงความสำคัญในการรักษาศีล ซึ่งผู้วิจัยขอสรุปความสำคัญในการรักษาศีลไว้ ดังนี้ การรักษาศีล ย่อมก่อให้เกิดอานิสงส์จำนวนมากแก่ผู้รักษาศีล ทั้งทำให้ประสบกับสิ่งที่น่าปรารถนา น่าพอใจ อันเป็นประโยชน์ชีวิตในปัจจุบัน รวมถึงเป็นการทำประโยชน์ชีวิตในเบื้องหน้า ด้วยศีล ย่อมคุ้มครองผู้รักษาศีลไม่ให้ตกไปในที่ชั่วให้พบกับความสุขในโลกหน้า และจะยังประโยชน์สูงสุดแห่งชีวิตให้เกิดขึ้น ด้วยศีลเป็นฐานรองรับคุณธรรมในระดับที่สูงขึ้น ในขณะที่เดียวกันบุคคลผู้ทุศีล ไม่ประพฤตีสีล ย่อมก่อให้เกิดโทษแก่ตนเอง ทำให้ต้องประสบกับสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา รวมถึงบุคคลนั้นย่อมได้ชื่อว่า เป็นผู้ไม่รักษาทนเอง นอกจากนี้การรักษาศีล ยังเป็นการรักษา

^{๖๓} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๓/๒๘๕.

^{๖๔} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๕/๒๔๑-๒๔๒.

^{๖๕} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๘๗-๒๘๘/๔๐๕.

^{๖๖} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๔/๒๕๐-๒๕๑.

^{๖๗} อจ.ทก. (ไทย) ๒๐/๓๐/๗๕.

^{๖๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๕/๕๓-๕๔.

^{๖๙} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๑/๒๘๗.

^{๗๐} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๒/๒๘๘.

^{๗๑} อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๔/๑๐๘.

^{๗๒} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๕/๒๔๑.

^{๗๓} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๓/๒๘๕.

^{๗๔} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๘๗-๒๘๘/๔๐๕.

^{๗๕} อจ.ภก. (ไทย) ๒๒/๘๑/๖๐๔.

^{๗๖} อจ.ภก. (ไทย) ๒๒/๘๒/๖๐๕.

^{๗๗} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๔/๒๕๐.

^{๗๘} อจ.ทก. (ไทย) ๒๐/๓๐/๗๕.

ความสงบเรียบร้อยแห่งสังคม อันจะก่อให้เกิดภาวะเกื้อกูลแก่การดำเนินชีวิตในทางที่ดีงามของสมาชิกในสังคม

๒.๔ ความสำคัญและจุดมุ่งหมายของการรักษาศีล ๕

จากศีลภายใต้กรอบแห่งศีลในองค์มรรค คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และ สัมมาอาชีวะ สามารถผ่อนเป็นข้อกำหนดอย่างต่ำสำหรับฆราวาส เพื่อเป็นหลักการพื้นฐานแห่งศีลในการควบคุมความประพฤติทางกาย ทางวาจาของสมาชิกในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข อันจะก่อให้เกิดสันติภาพ ภายใต้กรอบของศีล ๕

๒.๔.๑ การรักษาศีล ๕

ศีล ๕ นับเป็นข้อกำหนดอย่างต่ำ อันเป็นหลักการพื้นฐานของชาวพุทธเพื่อควบคุมความประพฤติของสมาชิกในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข เพราะเมื่อบุคคลรักษาศีล ๕ ย่อมสามารถควบคุมกาย วาจา ให้สงบเรียบร้อย เว้นจากการประพฤติล่วงละเมิด ก่อให้เกิดความเรียบร้อยแห่งปัจเจกบุคคล ดังนี้

ก. ศีล ๕ ข้อที่ ๑ ปาณาติปาตา เวรมณี แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ รวมถึงการไม่ทำร้ายร่างกายผู้อื่นให้ได้รับความเจ็บปวดทรมาน

ข. ศีล ๕ ข้อที่ ๒ อทินนาทานา เวรมณี แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย ที่เรียกว่าอาหาร^{๑๕} ๑๑ อย่าง รวมไปถึงการทำมาหาเลี้ยงชีพในทางที่ผิดกฎหมายและศีลธรรม

ค. ศีล ๕ ข้อที่ ๓ กามสุมิจจาจารา เวรมณี แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม คือ ตั้งใจงดเว้นจากการเสพกามในทางที่ผิดศีลธรรม เช่น มีเพศสัมพันธ์กับคนที่ไม่ใช่คู่ครองของตน ช่มชู้ ล่วงละเมิดทางเพศเยาวชน หรือคนที่เป็นเชื้อสายของตน

ง. ศีล ๕ ข้อที่ ๔ มุสาวาทา เวรมณี แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการพูดปด คือ ตั้งใจงดเว้นจากการพูดที่ไม่ตรงตามความเป็นจริง รวมไปถึงการไม่เขียน หรือการแสดงกิริยาทำทาง เช่น โบกมือ สันติริษะ เพื่อให้เขาเข้าใจคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง

^{๑๕} อาหาร หมายถึง การลัก อกาการที่ถือว่าเป็นลักทรัพย์ ๑๑ อย่าง คือ ลัก ชิงหรือวิ่งราว ลักซ่อน แฉง ลักสับ ตู๋ หนี้อ ยักขอก ตระบัด ปล้น หลอกหลวง กดขี้หรือกรรโชก ลักซ่อน.

จ. คีล ๕ ข้อที่ ๕ สุราเมรยมัชฌมาทัญฐานา เวรมณี แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการดื่มสุราเมรยและเสพของมีนเมาทุกชนิด คือ ตั้งใจงดเว้นไม่ดื่มสุรา และไม่เสพสิ่งเสพติดทุกชนิด ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความประมาทขาดความยังกิด ผู้ที่เมามายขาดสติย่อมสามารถทำความชั่วร้ายแรงได้ทุกอย่าง แม้กระทั่งฆ่ามารดา บิดาของตน คีล ๔ ข้อเบื้องต้นก็ไม่อาจรักษาได้^{๘๐}

เมื่อพิจารณาจากเจตนางดเว้นแห่งคีล ๕ หากบุคคลสามารถรักษาคีล ๕ ได้ครบทั้ง ๕ ข้อ ย่อมเป็นการควบคุมความประพฤติทางกาย ทางวาจา ใจทั้งสาม อันจะส่งผลให้สังคมเกิดความสงบสุข ไม่มีการเบียดเบียน เอารัดเอาเปรียบ เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคล และทรัพย์สิน ย่อมเป็นการเพียงพอแก่ภาวะปกติ สมบูรณ์ดังนิยามของคีล ก่อให้เกิดทั้งวินัยและธรรมควบคู่กันไป

๒.๔.๒ ความสำคัญของการรักษาคีล ๕

ด้วยการรักษาคีล ๕ เป็นข้อกำหนดอย่างต่ำสำหรับชาวพุทธเพื่อควบคุมกาย วาจา ใจสงบเรียบร้อย เว้นจากการล่วงละเมิดซึ่งกันและกัน เมื่อบุคคลรักษาคีล ๕ ได้มั่นคง ย่อมเกิดเป็นความสงบเรียบร้อยแห่งปัจเจกบุคคล อันจะส่งผลโดยตรงต่อสังคมส่วนรวมที่ย่อมสงบเรียบร้อยไปด้วย ในขณะที่เดียวกันการรักษาคีล ๕ ย่อมเกิดอานิสงส์จำนวนมากแก่ผู้รักษาคีล ทั้งทำให้ผู้รักษาคีลประทับใจกับสิ่งที่น่าปรารถนา อันเป็นประโยชน์ชีวิตในปัจจุบัน รวมถึงเป็นการทำประโยชน์ชีวิตในเบื้องหน้า ด้วยคีลย่อมคุ้มครองผู้รักษาคีลไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว ให้พบกับความสุขแม้ในโลกหน้า และจะยังประโยชน์สูงสุดแห่งชีวิตให้เกิดขึ้น ด้วยคีลเป็นฐานรองรับคุณธรรมในระดับที่สูงขึ้น ดังอานิสงส์ของคีลที่ผู้วิจัยได้แสดงไว้แล้ว ในขณะที่เดียวกันผู้ละเมิดคีล ๕ ย่อมก่อให้เกิดโทษแก่ตนเอง ดังนี้

ก. การกระทำปาณาติบาตอันเป็นการล่วงละเมิดคีล ๕ ข้อที่ ๑ ย่อมก่อให้เกิดโทษแสดงในจุฬามมวิภังคสูตร ดังนี้

บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ฆ่าสัตว์ เป็นคนหยาบซ้ำ มีมือเปื้อนเลือด ฝ่าฝืนในการประหัตประหาร ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก

^{๘๐} คณาจารย์สำนักพิมพ์เลี้ยงเชิง, หนังสือเรียนนักธรรมชั้นตรี ฉบับมาตรฐาน บูรณาการชีวิต วิชาธรรมวิภาค, (กรุงเทพมหานคร : เลี้ยงเชิง, ๒๕๔๕), หน้า ๓๘๓-๓๘๖.

หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นคนมีอายุสั้น^{๘๑}

และแสดงในทุจจรีตวิปากสูตร ดังนี้ “ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) ที่บุคคลเสพ เจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งปาณาติบาตอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้มีอายุน้อยแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์”^{๘๒}

สำหรับโทษหนักเบาในการกระทำปาณาติบาตสามารถพิจารณาได้ดังแสดงใน อรรถกถา สิลขันธวรรค ดังนี้

๑. พิจารณาจากขนาดของสัตว์ ถ้าฆ่าสัตว์ใหญ่มีคุณย่อมมีโทษมาก
๒. พิจารณาจากคุณธรรมของสัตว์ ถ้าฆ่าสัตว์มีคุณธรรมย่อมมีโทษมาก
๓. พิจารณาจากความพยายามในการฆ่า ถ้าคนหรือสัตว์มีศีลฐานและคุณธรรมเท่าเทียมกัน การฆ่าที่ใช้ความพยายามมากย่อมมีโทษมาก^{๘๓}

นอกจากนี้การกระทำปาณาติบาตที่มีโทษมาก จัดเป็นอนันตริยกรรม ๕ ประการ ดังแสดงในปัญจกนิทเทศ ดังนี้

๑. มาตุฆาต (ฆ่ามารดา)
๒. ปิตุฆาต (ฆ่าบิดา)
๓. อรหันตฆาต (ฆ่าพระอรหันต์)
๔. โลหิตุปบาท (มีจิตประทุษร้ายทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงยังพระโลหิตให้ห้อด้วยจิตคิดร้าย)
๕. สังฆเภท (ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน)^{๘๔}

ข. การกระทำอทินนาทานอันเป็นการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๒ ย่อมก่อให้เกิดโทษ แสดงในทุจจรีตวิปากสูตร ดังนี้ “อทินนาทาน (การลักทรัพย์) ที่บุคคลเสพ เจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งอทินนาทานอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้เสื่อมโภคทรัพย์แก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์”^{๘๕}

^{๘๑} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๐/๓๕๐.

^{๘๒} อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๔๐/๓๐๑.

^{๘๓} ที.ส.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๘๖.

^{๘๔} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๔๑/๕๕๕.

^{๘๕} อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๔๐/๓๐๑.

สำหรับโทษหนักเบาในการกระทำอาทินานาตามสามารถพิจารณาได้ดังแสดง
ในอรรถกถา สีสันชวรรค ดังนี้

๑. พิจารณาจากราคาของวัตถุ ถ้าลักทรัพย์มีราคามากย่อมมีโทษมาก
๒. พิจารณาจากคุณธรรมของเจ้าของทรัพย์ ถ้าลักทรัพย์ที่เจ้าของทรัพย์เป็นผู้มีคุณธรรม
ย่อมมีโทษมาก^{๔๖}

โดยสามารถจำแนกประเภทบุคคลผู้ทรงคุณธรรมได้ ๕ ประการ ดังแสดงใน
กรรมทีปนี เล่ม ๒ ดังนี้

ก) ปุณฺชนสันตกะ	วัตถุสิ่งของแห่งบุคคลผู้เป็นปุณฺชน
ข) โสดาบันสันตกะ	วัตถุสิ่งของแห่งพระโสดาบันอริยบุคคล
ค) สกิทาคามีสันตกะ	วัตถุสิ่งของแห่งพระสกิทาคามีอริยบุคคล
ง) อนาคามีสันตกะ	วัตถุสิ่งของแห่งพระอนาคามีอริยบุคคล
จ) อรหันตสันตกะ	วัตถุสิ่งของแห่งพระอรหันตอริยบุคคล ^{๔๗}

ก. การกระทำกาเมสุมิจฉาจารอันเป็นการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๓ ย่อมก่อให้เกิดโทษ
แสดงในทูกจริตวิปากสูตร ดังนี้ “กาเมสุมิจฉาจาร (การประพฤตินอกใจ) ที่บุคคลเสพ เจริญ
ทำให้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน
อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งกาเมสุมิจฉาจารอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้เป็น
ผู้มีศัตรูและเป็นผู้มีเวรแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์”^{๔๘}

สำหรับโทษหนักเบาในการกระทำกาเมสุมิจฉาจารสามารถพิจารณาได้ดังแสดง
ในกรรมทีปนี เล่ม ๒ ดังนี้

๑. ประพฤติล่วงเกินผู้มีศีลธรรม และไม่ยินยอมพร้อมใจ ย่อมมีโทษมาก
๒. ประพฤติล่วงเกินด้วยการข่มขืนทำร้ายร่างกายให้ได้รับอันตราย ย่อมมีโทษมาก
๓. ประพฤติล่วงเกินแก่พระอริยบุคคลย่อมมีโทษมาก

ในบางกรณีไม่สำเร็จเป็นกาเมสุมิจฉาจาร แต่ประกอบด้วยเจตนาและความประพฤติน่า
ลามก ย่อมมีโทษเสมอกับกาเมสุมิจฉาจาร^{๔๙}

^{๔๖} ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๘๕-๑๕๐.

^{๔๗} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), กรรมทีปนี เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธรรมกาย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๒-๑๑๓.

^{๔๘} อ.อุฎฺฐก. (ไทย) ๒๓/๔๐/๓๐๑.

^{๔๙} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), กรรมทีปนี เล่ม ๒, หน้า ๑๑๔-๑๒๐.

ง. การกระทำมุสาวาทอันเป็นการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๔ ย่อมก่อให้เกิดโทษ แสดงในทุจจติวิปากสูตร ดังนี้ “มุสาวาท (การพูดเท็จ) ที่บุคคลเสพ เจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมอำนาจผลให้ไปเกิดในนรก อำนาจผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนาจผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งมุสาวาทอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนาจผลให้ถูกกล่าวดู ด้วยคำไม่จริง แก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์”^{๕๐}

สำหรับโทษหนักเบาในการกระทำมุสาวาทสามารถพิจารณาได้ดังแสดงในกรรมที่ปณี เล่ม ๒ ดังนี้

๑. พิจารณาจากความเสียหาย ถ้ามุสาวาททำให้เกิดความเสียหายมากย่อมมีโทษมาก
๒. กล่าวอนริยโวหาร^{๕๑} มุสาวาทของบุคคลผู้กล่าวอนริยโวหารย่อมมีโทษมาก
๓. ยุงให้สงฆ์แตกแยก ย่อมมีโทษมากที่สุด
๔. มุสาวาทไม่ก่อความเสียหาย มีโทษน้อย เช่น การพูดเล่น การปกป้องทรัพย์สินของตนเอง^{๕๒}

จ. การดื่มสุราเมรัยอันเป็นการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๕ ย่อมก่อให้เกิดโทษ แสดงในทุจจติวิปากสูตร ดังนี้ “การดื่มสุราและเมรัยที่บุคคลเสพ เจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมอำนาจผลให้ไปเกิดในนรก อำนาจผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนาจผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งการดื่มสุราและเมรัยอย่างเบาที่สุดย่อมอำนาจผลให้เป็นผู้วิกลจริตแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์”^{๕๓}

ในกรรมที่ปณี เล่ม ๒ แสดงการวินิจฉัยโทษหนักเบาในการดื่มสุราเมรัยไว้ ดังนี้ การดื่มสุราเมรัยย่อมก่อโทษหนักเบา อันเกิดจากการดื่มสุราเมรัยแล้วเป็นเหตุให้กระทำทุจริตทุก ๆ อย่างได้ เมื่อผู้ดื่มสุราเมรัยกระทำการทุจริตข้อใดลงไป ย่อมนับเป็นอกุศลกรรมบถข้อนั้นสำเร็จลงไป เช่น ดื่มสุราเมรัยแล้วกลายเป็นคนใจร้ายฆ่าสัตว์ นับเป็นปาณาติบาต ดื่มสุราแล้วกลายเป็นคนพูดเท็จ นับเป็นมุสาวาท สุราเมรัยจึงเป็นสิ่งสนับสนุนให้อกุศลกรรมบถทั้งหลายสำเร็จลง^{๕๔}

^{๕๐} อกุฏฐก. (ไทย) ๒๓/๔๐/๓๐๑.

^{๕๑} อนริยโวหาร คือ โวหารของผู้ที่ไม่ใช่พระอริยะ หรือโวหารของอรรถพาลบุคคล มีอยู่ ๘ โวหาร คือ สิ่งที่ตนมิได้เห็น แต่บอกว่าเห็น, สิ่งที่ตนมิได้ยิน แต่บอกว่าได้ยิน, สิ่งที่ตนมิได้พบ แต่บอกว่าได้พบ, สิ่งที่ตนมิรู้ แต่บอกว่ารู้, สิ่งที่ตนเห็น แต่บอกว่าไม่เห็น, สิ่งที่ตนได้ยิน แต่บอกว่าไม่ได้ยิน, สิ่งที่ตนพบ แต่บอกว่าไม่พบ และสิ่งที่ตนรู้ แต่บอกว่าไม่รู้.

^{๕๒} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), กรรมที่ปณี เล่ม ๒, หน้า ๑๓๐-๑๓๒.

^{๕๓} อกุฏฐก. (ไทย) ๒๓/๔๐/๓๐๒.

^{๕๔} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), กรรมที่ปณี เล่ม ๒, หน้า ๑๒๐-๑๒๔.

ฉะนั้น โทษหนักเบาของการตีสุราเมรัยย่อมแล้วแต่สิ่งที่กระทำในยามขาดสติสัมปชัญญะ ดังโทษของสุราที่แสดงในกุมภชาดก^{๕๕}

เมื่อพิจารณาจากข้อกำหนดของศีล ๕ อานิสงส์ของการรักษาศีล และโทษของการละเมิดศีล ๕ ที่ได้ศึกษามา ทำให้เห็นถึงความสำคัญของการรักษาศีล ๕ ในฐานะที่เป็นหลักความประพฤติอันแสดงถึงการไม่เบียดเบียน ไม่ล่วงละเมิด ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมากแก่ผู้ประพฤติ ในขณะที่เดียวกันผู้ละเมิดศีล ๕ ย่อมได้รับโทษ ทั้งหนักเบาตามแต่การกระทำนั้น บุคคลจึงควรรักษาศีล ๕ ให้บริสุทธิ์ ทั้งเพื่อประโยชน์แห่งตน และสังคมที่ย่อมเกิดสันติภาพไปด้วย

๒.๔.๓ จุดมุ่งหมายของการรักษาศีล ๕

จากการศึกษาเรื่องการรักษาศีล ๕ และความสำคัญของศีล ๕ ทำให้ผู้วิจัยพิจารณาว่าการรักษาศีล ๕ ที่จะก่อให้เกิดอานิสงส์แก่ผู้รักษาศีล รวมกระทั่งสังคมที่ย่อมเกิดความสงบเรียบร้อย ต้องเป็นการรักษาศีล ๕ อย่างเข้าใจและเข้าถึงจนก่อเกิดเป็นศีล ๕ ที่มีความสมบูรณ์ทั้งศีล ๕ ในแง่ที่เป็นวินัยสำหรับการปฏิบัติตนภายในกรอบข้อห้าม หรือกระทั่งเป็นศีล ๕ ในแง่ที่เป็นธรรมสำหรับการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมความดีงามของตนเองให้ยิ่งขึ้นไป ซึ่งศีลสามารถเกิดขึ้นได้จากหลายอุบาย ดังเช่นอุบายในการรักษาศีลจากคู่มือชาวพุทธของพระอาจารย์ทูล ขิปปปณฺโญ แสดงไว้ ดังนี้

ก. การสมาทานศีลจากพระภิกษุ เมื่อบุคคลสมาทานศีลจากพระภิกษุยอมสำเร็จเป็นพิธีรับศีล ยังไม่ได้รักษาศีล ศีลยังไม่เกิดขึ้น เพราะเมื่อบุคคลสมาทานศีลแล้วต้องมีความตั้งใจ คือ มีเจตนาที่จะรักษาศีล ศีลจึงจะเกิดขึ้น

ข. การสมาทานวิริติ อาจสมาทานศีลจากพระภิกษุ หรือตั้งใจสมาทานศีล ๕ ด้วยตนเอง กำหนดรักษาศีลตามความปรารถนา และเว้นจากข้อห้ามของศีลด้วยตนเอง

ค. เจตนาวิริติ มีความมุ่งหมายเหมือนการสมาทานวิริติ แต่ไม่ต้องออกเสียงสมาทานเพียงกำหนดตามข้อศีลเท่านั้น จะรักษาศีลข้อใดก็ตั้งใจเจตนาเว้นเสียเอง ไม่ต้องมีพิธีใด ๆ

ง. สัมปัตตวิริติ เป็นศีลที่เกิดขึ้นด้วยกรรมเป็นบางครั้งบางคราวเฉพาะเมื่อมีเหตุปัจจัยมาประจวบเหมาะเข้าพอดี ส่งผลให้บุคคลมีความคิดงดเว้นจากบาปกรรม ณ ช่วงเวลานั้น แม้ผู้นั้นจะไม่รู้จักศีล ศีลย่อมสามารถเกิดขึ้นที่ใจ จึงไม่เกิดศีลพร้อมกันหลายข้อ

^{๕๕} บุ.ชา.ตี.ส.ตี. (ไทย) ๒๓/๓๓-๕๘/๕๔๓-๕๔๖.

จ. สมุจเฉทวิริติ เป็นทั้งโลกิยะและโลกุตตระ หรือเป็นได้ทั้งปุถุชนและพระอรหิยะ^{๕๖}

แม้ศีล ๕ จะมีอุบายให้เกิดศีลได้ต่างกัน ทั้งในแง่ที่เป็นกรรมและวินัย แต่โดยนัยสำคัญของศีลแล้วย่อมสมดังที่แสดงในพุทธธรรม คือ

“ศีลอยู่ที่เจตนา ได้แก่ การไม่คิดล่วงละเมิด ทั้งไม่ล่วงละเมิดระเบียบ กฎเกณฑ์ บทบัญญัติ วินัย หรือการไม่ล่วงละเมิด ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ถ้ามองเฉพาะอาการหรือ การกระทำ ศีล คือ การไม่ละเมิดและการไม่เบียดเบียน หรือมองอีกด้านหนึ่ง ศีล คือ ความสำรวมระวังคอยปิดกั้นหลักเว้นไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้น และถ้ามองให้ลึกที่สุด สภาพจิตของผู้ไม่คิดจะละเมิด ไม่คิดจะเบียดเบียนใคร นั่นแหละคือศีล”^{๕๗}

ซึ่งทำให้เห็นถึงความสำคัญของการรักษาศีลที่ต้องประกอบด้วยเจตนาอย่างเดียวกัน คือ ความงดเว้น ไม่ล่วงละเมิด ไม่เบียดเบียน และรักษาเจตนา นั้น จึงจะนับว่าเป็นการรักษาศีล ไม่ใช่ การยึดติดเพียงอุบายในการรักษาศีล แต่ไม่ได้นำศีลมาปฏิบัติ ซึ่งในการรักษาศีล ๕ แต่ละข้อ ย่อมเป็นการรักษาเจตนาในการเว้นจากการละเมิดตามข้อศีลนั้น ๆ สามารถพิจารณาได้ดังนี้

ก. การรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๑ เป็นการรักษาเจตนาในการเว้นจากการฆ่าสัตว์ทั้งด้วยตนเอง และไม่ใช่ให้ผู้อื่นฆ่า หรือประพฤติดนเว้นจากปาณาติบาตเจตนาในการฆ่าสัตว์ที่มีชีวิต ดังแสดงในอรรถกถา สीलขันธวรรค ประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ คือ

๑. ปาโณ	สัตว์มีชีวิต
๒. ปาณสญญิตา	รู้ยู่่าสัตว์มีชีวิต
๓. วรกจิตต์	จิตคิดจะฆ่า
๔. อุปกุกโม	พยายามเพื่อจะฆ่า
๕. เตน มรณั	สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น ^{๕๘}

การกระทำปาณาติบาตย่อมต้องประกอบด้วยปโยคะ ความพยายามในการกระทำ ปาณาติบาต ดังแสดงในอรรถกถา สीलขันธวรรค^{๕๙} และครบองค์ทั้ง ๕ ประการ จึงจะสำเร็จ เป็นปาณาติบาต ทำให้ผู้วิจัยพิจารณาว่า การกระทำปาณาติบาตเริ่มจากจิตที่คิดจะฆ่าเป็นตัวนำ จากนั้นจึงใช้ความพยายามต่าง ๆ ในการกระทำปาณาติบาตให้สำเร็จ ฉะนั้นการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๑

^{๕๖} พระอาจารย์ทูล ขิปปปัญโญ, คู่มือชาวพุทธ, (อุตรธานี : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป.สัมพันธพาณิชย์, ม.ป.ป.), หน้า ๒๕-๔๑.

^{๕๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๗๖๗.

^{๕๘} ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๘๗.

^{๕๙} ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๘๗.

ย่อมครอบคลุมการประพาศิตนเว้นจากปาณาติบาต ทั้งต่อมนุษย์ และสัตว์เดรัจฉาน เพราะทุกชีวิตล้วนรักชีวิต รักสุขเกลียดทุกข์ เป็นเพื่อนร่วมเกิดแก่เจ็บตายในโลกเหมือนกัน

ข. การรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๒ เป็นการรักษาเจตนาในการเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านทรัพย์หรือกรรมสิทธิ์ทั้งด้วยตนเอง และไม่ใช้ให้ผู้อื่นทำ หรือเว้นจากอทินนาทาน ได้แก่ การลักเอาทรัพย์สิ่งของของผู้อื่น ซึ่งเจ้าของหวงแหนมิได้บอกอนุญาตให้โดยกาย และโดยวาจา ดังแสดงในอรรถกถา สิลขันธวรรค ประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ คือ

๑. ปรปริกคหิต์	ของที่เขหวงแหน
๒. ปรปริกคหิตตสญญิตา	รู้ว่าของที่เขหวงแหน
๓. เถยยจิตต์	จิตคิดจะลักของเขา
๔. อุปกุกโม	พยายามเพื่อจะลักของเขา
๕. เตน หนณิ	ลักของเขามาได้ด้วยความพยายามนั้น ^{๑๐๐}

การกระทำอทินนาทานย่อมต้องประกอบด้วยปัจจัย ๕ ความพยายามในการกระทำอทินนาทาน ดังแสดงในอรรถกถา สิลขันธวรรค^{๑๐๑} และครบองค์ทั้ง ๕ ประการจึงจะสำเร็จเป็นอทินนาทาน ทำให้ผู้วิจัยพิจารณาว่า การกระทำอทินนาทานเริ่มจากจิตที่คิดจะลักเป็นตัวนำ จากนั้นจึงใช้ความพยายามต่าง ๆ ในการกระทำอทินนาทานให้สำเร็จ ฉะนั้นการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๒ ย่อมประพาศิตนเว้นจากอทินนาทาน ทั้งต่อทรัพย์สิ่งของ สัตว์เลี้ยง และบุคคลอันเป็นที่รักของบุคคลอื่น เพราะทุกชีวิตล้วนหวงแหนในสิ่งอันเป็นที่รักของตนเองอย่างยิ่ง

ค. การรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๓ เป็นเจตนาในการเว้นจากการประพาศิตนล่วงละเมิดทางกามต่อหญิงที่มีใช้ภรรยาของตนเอง หรือชายที่มีใช้สามีของตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นในคู่ครอง บุคคลที่รักหวงแหน และไม่นอกใจคู่ครองของตนเอง หรือประพาศิตนเว้นจากกามสุมิฉจจาร อันเป็นการประพาศิตนลามกในกามทั้งหลายที่บัณฑิตพึงคิดเตียน ดังแสดงในอนุப்புพิภกถาที่ปณี ภาค ๒ การพรรณนาศีล ประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ คือ

๑. อคมณียวตุถุ	หญิงหรือชายต้องห้าม
๒. ตสมี เสวนจิตต์	จิตคิดจะเสพ
๓. เสวนปโยโยโค	พยายามเพื่อเสพ
๔. มกฺเคน มกฺคปปฏิปาทนิ	มรรคถึงกัน (มีเพศสัมพันธ์) ^{๑๐๒}

^{๑๐๐} ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๕๐.

^{๑๐๑} ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๕๐.

^{๑๐๒} พ. สติธรรม (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), อนุப்புพิภกถาที่ปณี ภาค ๒ การพรรณนาศีล, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เซเว่น พรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๘๖-๘๗.

สำหรับอคมนิยวตถุ อันหมายถึงหญิงหรือชายที่มีควรเข้าถึง เป็นของต้องห้าม เพราะมีเจ้าของคุ้มครองหรือมีผู้ดูแลหวงแหน สามารถพิจารณาได้จาก หญิง ๑๐ จำพวก และภรรยา ๑๐ จำพวก ในบทกษณีย์ มาติกา^{๑๐๓}

การกระทำกามเมสุมิจณาจารย์มีโทษะประการเดียว คือ สาทัดถิกปโยคะ ดังแสดงใน กรรมที่ปนี เล่ม ๒^{๑๐๔} เมื่อบุคคลกระทำกามเมสุมิจณาจารย์ด้วยตนเองย่อมครบองค์ประกอบแห่ง กามเมสุมิจณาจารย์ทั้ง ๔ ประการ ทำให้ผู้วิจัยพิจารณาว่า การกระทำกามเมสุมิจณาจารย์เริ่มจากจิตที่ คิดจะเสพเป็นตัวนำ จากนั้นจึงใช้ความพยายาม ในการกระทำกามเมสุมิจณาจารย์ให้สำเร็จ ฉะนั้น การรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๓ ย่อมครอบคลุมการประพฤติตนเว้นจากกามเมสุมิจณาจารย์ เพราะบุคคล ผู้เป็นที่รักย่อมเป็นที่หวงแหนยิ่งของบุคคลทั้งหลาย และเว้นจากการประพฤติลามกในกาม อันเป็นที่ติเตียนของชาวโลกทั้งหลาย

ง. การรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๔ เป็นการรักษาเจตนาในการเว้นจากการกล่าวเรื่องไม่จริง ให้เป็นจริง หรือประพฤติตนเว้นจากมุสาวาท อันเป็นเจตนาที่เป็นอกุศลหลอกลวงกล่าวเรื่องราว ที่ไม่จริงให้เป็นจริง โทหกหลอกลวงให้คนอื่นเชื่อถือตนเอง เพื่อแก่งทำลายหรือลิดรอน ประโยชน์ ดังแสดงในอรรถกถา สีสันชรรค ประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ คือ

๑. อตถิ วตถุ	เรื่องไม่จริง
๒. วิสัวาทนจิตตัม	จิตคิดจะกล่าวให้ผิด
๓. ตชโซ วายาโม	พยายามกล่าวให้ผิด
๔. ปรสสุ ตตถถวิชานนัม	การให้ผู้อื่นเข้าใจเรื่องนั้น ^{๑๐๕}

การกระทำมุสาวาทย่อมต้องประกอบด้วย ปโยคะ ความพยายามในการกระทำมุสาวาท ดังแสดงในอรรถกถา สีสันชรรค^{๑๐๖} และครบองค์ทั้ง ๔ ประการ จึงจะสำเร็จเป็นมุสาวาท ทำให้ผู้วิจัยพิจารณาว่า การกระทำมุสาวาทเริ่มจากจิตที่คิดจะกล่าวหลอกลวงเป็นตัวนำ จากนั้น จึงใช้ความพยายามต่าง ๆ ในการกระทำมุสาวาทให้สำเร็จ ฉะนั้น การรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๔ ย่อมประพฤติตนเว้นจากมุสาวาท เพราะการกล่าวเรื่องไม่จริงย่อมส่งผลเสียหายต่อบุคคลอื่น

จ. การรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๕ เป็นการรักษาเจตนาในการเว้นจากการดื่มนสุราและเมรัย ที่ส่งผลให้ขาดสติสัมปชัญญะสามารถกระทำในสิ่งที่ประมาทพลาดพลั้ง ประพฤติหรือดำเนินชีวิต

^{๑๐๓} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๐๓/๓๔๕.

^{๑๐๔} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), กรรมที่ปนี เล่ม ๒, หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

^{๑๐๕} ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๕๒.

^{๑๐๖} ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๕๒-๑๕๓.

ผิดไปจากทำนองคลองธรรม หรือประพฤตินเว้นจากการคัมสุราเมรัย ดังแสดงใน
อนุப்புพิภกาทิปณี ภาค ๒ การพรรณนาศีล ประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ คือ

๑. มทณีย์	ของมีนเมามิสุรา เป็นต้น
๒. ปาตุกมยตาจิตต์	จิตใคร่จะดื่มกิน
๓. ตชฺโซ วายาโม	พยายามจะดื่มกิน
๔. ปิตุปปเวสนั	ดื่มกินให้ล่วงลำคอเข้าไป รวมถึงการเสพลึงเสพลิด

๑๐๖

การคัมสุราเมรัยอนุ โลมเข้าในการกระทำอกุศลกาเมสุมิจณาจาร ดังแสดงใน
กรรมทีปนี เล่ม ๒ “การคัมสุราเมรัย ซึ่งยังมีได้ประกอบทุจริตแต่ประการใด สงเคราะห์เข้าใน
อกุศลกรรมบถข้อกาเมสุมิจณาจาร ซึ่งหมายถึงประพฤตินอกกามคุณารมณ”^{๑๐๖} ฉะนั้น การคัม
สุราเมรัยย่อมมีโทษประการเดียวเช่นเดียวกับการกระทำกาเมสุมิจณาจาร คือ สาทัดถิกโทษ
เมื่อบุคคลคัมสุราเมรัยด้วยตนเองย่อมครอบงำประกอบแห่งการคัมสุราเมรัยทั้ง ๔ ประการ ทำให้
ผู้วิจยพิจารณาว่า การคัมสุราเมรัยเริ่มจากจิตที่คิดจะดื่มกินเป็นตัวนำ จากนั้นจึงใช้ความพยายาม
ในการคัมสุราเมรัยให้สำเร็จ ฉะนั้น การรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๕ ย่อมประพฤตินเว้นจากการคัม
สุราเมรัย ซึ่งปัจจุบันครอบคลุมถึงเครื่องดื่มที่ก่อให้เกิดอาการมีนเมา รวมถึงยาเสพติด เพราะทำให้
ขาดสติสัมปชัญญะสามารถกระทำล่วงละเมิดศีล ๕ ในข้ออื่น ๆ ได้เช่นเดียวกัน

จากการศึกษาถึงจุดมุ่งหมายของการรักษาศีล ๕ ทำให้ผู้วิจยพิจารณาว่า เหตุแห่งการเกิด
ศีล ๕ ย่อมเป็นเพียงอุบายในการรักษาศีล แต่หลักสำคัญในการรักษาศีล ๕ คือ ผู้รักษาศีล
ต้องประกอบด้วยเจตนาและพยายามรักษาศีลให้มั่นคงตามเจตนาที่ตั้งไว้ ส่วนหลักเกณฑ์ปลีกย่อย
อันเป็นองค์ประกอบของศีลแต่ละข้อ ย่อมเป็นเครื่องมือตรวจสอบความบริสุทธิ์บริบูรณ์ของศีล
เพื่อการสำรวมระวัง อันจะส่งผลให้สามารถรักษาศีล ๕ ได้บรรลุตามจุดมุ่งหมายสมดังเจตนา
ที่ตั้งไว้ เมื่อบุคคลรักษาศีล ๕ ดีแล้ว ย่อมพัฒนากลายเป็นศีลที่สมบูรณ์พร้อมทั้งวินัยและธรรม
สมดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้แสดงถึงความมุ่งหมายของการรักษาศีลไว้ดังนี้ “จงรักษาศีล
ให้สะอาด จงรักษาศีลให้เบาสบาย ให้ถูกต้อง ให้ยุติธรรม ให้เป็นไปเพื่อความดับทุกข์สิ้นเชิง”^{๑๐๗}

^{๑๐๖} พ. สติธรรม (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), อนุப்புพิภกาทิปณี ภาค ๒ การพรรณนาศีล, หน้า ๕๒-๕๓.

^{๑๐๗} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), กรรมทีปนี เล่ม ๒, หน้า ๑๒๓.

^{๑๐๘} พุทธทาส อินทปัญโญ, หลักและวิธีปฏิบัติ เกี่ยวกับ ทาน ศีล สมาธิ, หน้า ๕๐.

๒.๕ หลักธรรมอื่นกับการรักษาศีล ๕

จากคำสอนของท่านพุทธทาสภิกขุที่กล่าวไว้ว่า “การรักษาศีล เป็นการถือระเบียบปฏิบัติที่จะทำให้เกิดศีล เกิดภาวะปกติขึ้น การรักษาศีลจึงเป็นการประพฤติปฏิบัติจริง ไม่ใช่เป็นแค่คำบัญญัติ”^{๑๑๐} ซึ่งผู้วิจัยพิจารณาว่า ในภาวะปกติบุคคลย่อมสามารถประพฤติตนอยู่ภายใต้กรอบของศีล ๕ ได้เป็นอย่างดี ต่อเมื่อมีเหตุผิดปกติมากระทบ อาจมีแนวโน้มที่จะละเมิดศีลได้ง่ายขึ้น ทำให้การรักษาศีล ๕ ต้องนำหลักธรรมอื่นมาสนับสนุนและส่งเสริมให้สามารถรักษาศีล ๕ ได้อย่างมั่นคง ดังเช่นบุคคลอาศัยกำลังในการประกอบกิจตามหน้าที่ของตน กิจนั้นจึงสามารถสำเร็จ สมความปรารถนา แสดงในปฐมพลสูตร ดังนี้ “กำลัง ๘ ประการ คือ เด็กมีการร้องให้เป็นกำลัง, มาตุคามมีความโกรธเป็นกำลัง, โจรมีอาวุธเป็นกำลัง, พระราชามีอิศริยยศเป็นกำลัง, คนพาลมีการเพ่งโทษผู้อื่นเป็นกำลัง, บัณฑิตมีการไม่เพ่งโทษผู้อื่นเป็นกำลัง, คนผู้เป็นพหูสูตมีการพิจารณาเป็นกำลัง, สมณพราหมณ์มีขันติ^{๑๑๑}เป็นกำลัง”^{๑๑๒} ซึ่งหลักธรรมที่สนับสนุนการรักษาศีล ๕ ให้สมบูรณ์ จนปรากฏ “ความสะอาดทางกาย ความสะอาดทางวาจา และความสะอาดทางใจ สมดังคุณของศีลที่มีความสะอาดเป็นปัจจุบันฐาน”^{๑๑๓} สามารถแสดงได้ดังนี้

๒.๕.๑ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาศีล ๕

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาศีล ๕ สามารถพิจารณาได้จากเอกสารทางวิชาการดังต่อไปนี้

ก. **กัมภีร์วิสุทธิมรรค** แสดงปทัฏฐานของศีล ไว้ดังนี้ “หิริและโอตตปปะเป็นปทัฏฐานของศีล เป็นเหตุใกล้ของศีล เพราะเมื่อหิริและโอตตปปะมีอยู่ ศีลจึงเกิดขึ้นและดำรงอยู่ เมื่อหิริและโอตตปปะไม่มี ศีลย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ ตั้งอยู่ไม่ได้”^{๑๑๔}

^{๑๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕-๓๖.

^{๑๑๑} ขันติ ในที่นี้หมายถึงอิริยาสนขันติ.

^{๑๑๒} อัง.อุฎฐก. (ไทย) ๒๓/๒๗/๒๗๒.

^{๑๑๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **วิสุทธิมรรค** แปล ภาค ๑ ตอน ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘.

^{๑๑๔} พระพุทธโฆสเถระ, **กัมภีร์วิสุทธิมรรค**, หน้า ๑๒-๑๓.

- และในคัมภีร์วิสุทธิมรรค แสดงธรรมอันเป็นเหตุให้ปาริสุทธิศีลสำเร็จ ๔ ประการ คือ
๑. ศรัทธาเป็นเหตุให้ปาติโมกขสังวรศีลสำเร็จ เพราะการบัญญัติสิกขาบทเป็นสิ่งที่เกินวิสัยของพระสาวก
 ๒. สติเป็นเหตุให้อินทริยสังวรศีลสำเร็จ เพราะสติที่ตั้งมั่นดีแล้ว ย่อมปิดกั้นระวางรักษาไม่ให้บาปกรรมทั้งหลายรั่วไหลเข้าไปได้
 ๓. วิริยะเป็นเหตุให้อาชีวะปาริสุทธิศีลสำเร็จ เพราะวิริยะที่เป็นไปโดยชอบธรรม ย่อมเว้นจากมิจฉาอาชีวะได้
 ๔. ปัญญาเป็นเหตุให้ปัจฉยสันนิสสิตศีลสำเร็จ เพราะผู้มีปัญญาจึงจะสามารถมองเห็นโทษและอานิสงส์ของปัจฉยทั้งหลายได้^{๑๕}

ทำให้ผู้วิจัยพิจารณาว่า ศีลเกิดขึ้นด้วยhiriและโอตตปปะ เพราะเมื่อบุคคลคิดจะทำความชั่ว แต่เกิดความละอายต่อความชั่วที่จะเกิดขึ้น ย่อมงดเว้นการประพฤติชั่ว หรือบุคคลที่กลัวบาป ย่อมงดเว้นการประพฤติชั่ว ผู้รักษาศีล ๕ ที่มีhiriและโอตตปปะย่อมละเว้นจากการล่วงละเมิดศีล ๕ ได้

ส่วนธรรมอันเป็นเหตุให้ปาริสุทธิศีลสำเร็จ ผู้วิจัยพิจารณาว่า ทวาราสสามารถนำธรรม ๔ ประการดังกล่าว มาสนับสนุนการรักษาศีล ๕ ได้ ดังนี้

๑. ศรัทธา พระภิกษุต้องประกอบด้วยศรัทธาในสิกขาบทที่บัญญัติและรักษาสิกขาบทนั้นอย่างเคร่งครัด ฉะนั้นบุคคลควรมีศรัทธา และตั้งใจรักษาศีล ๕ อย่างเคร่งครัด
๒. สติ พระภิกษุต้องประกอบด้วยสติ อันตั้งมั่นเพื่อปิดกั้นรักษาอินทริย์ไม่ให้กิเลสเกิดขึ้น ฉะนั้นบุคคลควรมีสติเพื่อไม่ให้ล่วงละเมิดข้อศีลตามเจตนาในการรักษาศีล ๕
๓. วิริยะ พระภิกษุต้องประกอบด้วยวิริยะ หาเลี้ยงชีพในทางที่ถูกธรรม ฉะนั้นบุคคลควรมีความเพียรในการประกอบอาชีพสุจริต เว้นจากอาชีพที่ไม่ชอบธรรม
๔. ปัญญา พระภิกษุต้องประกอบด้วยปัญญาพิจารณาคุณและโทษของปัจฉย เพื่อละความยึดมั่นถือมั่น ฉะนั้นบุคคลควรใช้ปัญญาพิจารณาคุณของการรักษาศีล ๕ และโทษของการละเมิดศีล ๕ รวมถึงสิ่งอันก่อให้เกิดโทษภัย เช่น สุรายาเสพติดทั้งหลาย แล้วเว้นจากสิ่งที่เป็นโทษ ประพฤติแต่สิ่งที่ดีงาม

ข. หลักและวิธีปฏิบัติ เกี่ยวกับ ทาน ศีล สมาธิ แสดงหลักธรรมที่สนับสนุนการรักษาศีล ๕ ไว้ดังนี้

๑. Hiri โอตตปปะ ทำให้รักษาศีลง่าย เพราะความละอายบาปความกลัวบาปไม่เปิดโอกาส

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒-๖๑.

ให้ทำผิดศีล

๒. สติสัมปชัญญะ ต้องใช้ทุกกรณี ทุกที่ ทุกเวลา ถ้ามีสติสัมปชัญญะการรักษาศีลย่อมง่าย เพราะไม่พลั้งพลาดและรู้ตัวในการกระทำของตนเอง ย่อมทำให้ไม่ล่วงละเมิดศีล

๓. ขันติกับโสรัจจะ เมื่อต้องการประกอบกิจอย่างใดให้สำเร็จเป็นผลดีต้องอดทน ถ้าจะรักษาศีล ต้องมีขันติกับโสรัจจะ อดทนด้วยหน้าตาสงบเรียบร้อยตามภาวะปกติของศีล ผู้ที่อดได้ทนได้ย่อมหมายความว่า ทนอยู่ในภาวะที่ปกติตามเดิมดังความหมายของคำว่า ศีล

๔. ธรรมที่เป็นอำนาจ เป็นกำลัง เป็นเครื่องมือ เป็นธรรมที่จะทำให้ศีลตั้งมั่น คือ

ก) ทมะ การรู้จักบังคับตนเอง ไม่ปล่อยให้ตนเองกระทำตามที่กิเลสต้องการ เป็นการควบคุมกิเลสไว้ภายใน ทำให้ไม่ประพฤติล่วงละเมิดศีล ๕

ข) สังวรระ การสังวรระวัง เป็นการสำรวมระวังความประพฤติของตนเองให้อยู่ภายในกรอบของศีล ๕

ค) ปหานะ การละสิ่งที่จะต้องละ เป็นการละบรรเทากิเลสที่เกิดขึ้นให้เบาบาง จนกระทั่งละกิเลสได้หมดสิ้น ย่อมไม่ประพฤติล่วงละเมิดศีล ๕

๕. ธรรมที่เป็นกำลังหล่อเลี้ยง เปรียบเหมือนอาหารที่คอยเลี้ยงชีวิต คือ

ก) สัจจะ เมื่อรับศีลแล้วมีเจตนาที่จะรักษาศีล แต่ไม่รับผิดชอบต่อคำมั่นสัญญา ทั้งต่อตนเองและต่อบุคคลอื่น ย่อมประพฤติล่วงละเมิดศีล ๕

ข) จาคะ การรู้จักสละสิ่งที่เป็นข้าศึกของศีล ไม่ว่าจะบุคคล สถานที่ สิ่งของใดๆ ที่จะทำให้ไม่สามารถรักษาศีลไว้ได้ ต้องสละทิ้งเสีย

ค) ความเคารพตนเอง ความนับถือตนเอง เคารพในการเกิดเป็นมนุษย์ ซึ่งสามารถพัฒนาตนเองไปจนถึงที่สุดแห่งทุกข์ คือ พระนิพพานได้

ศีลที่เป็นโลกิยะจะตั้งมั่นอยู่ได้ต้องอาศัยธรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง เมื่อเป็นศีลระดับสูงขึ้นไป ย่อมไม่จำเป็นต้องอาศัยธรรมเหล่านี้ ศีลย่อมเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติด้วยอำนาจปัญญา^{๑๑๖}

ทำให้ผู้วิจัยพิจารณาว่า การรักษาศีล ๕ ให้มั่นคงและพัฒนาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น สามารถนำหลักธรรมต่าง ๆ มาสนับสนุนได้ ดังนี้

๑. หลักธรรมที่เป็นรากฐานในการรักษาศีล ๕ คือ หิริ โอตตปปะ

๒. หลักธรรมที่สนับสนุนการรักษาศีล ๕ คือ สติสัมปชัญญะ ขันติกับโสรัจจะ

๓. หลักธรรมที่เป็นเครื่องมือในการรักษาศีล ๕ คือ ทมะ สังวร ปหานะ

๔. หลักธรรมที่เป็นกำลังหล่อเลี้ยงศีล ๕ คือ สัจจะ จาคะ ความนับถือตนเอง

๕. หลักธรรมที่ก่อให้เกิดศีล ๕ ระดับสูง คือ ปัญญา

^{๑๑๖} พุทธทาส อินทปัญโญ, หลักและวิธีปฏิบัติ เกี่ยวกับ ทาน ศีล สมาธิ, หน้า ๖๐-๖๑.

ค. คู่มือชาวพุทธ แสดงหลักธรรมที่สนับสนุนการรักษาศีล ๕ ไว้ดังนี้

๑. หลักธรรมที่ตั้งไว้ก่อนศีล เรียกว่า ธรรมเป็นที่วางศีล ธรรมเป็นที่เก็บศีล มี ๔ ประการคือ ฉันทะ ความพอใจที่จะรักษาศีล, วิริยะ ความเพียรพยายามรักษาศีลให้มั่นคง, จิตตะ ใจฝึกลงในศีลของคนที่มีอยู่แล้วให้ศีลมีความมั่นคง, วิมังสา หมั่นตรองด้วยปัญญาพิจารณาคุณสมบัติของศีล เพื่อให้จิตมีความเข้มแข็งเบิกบานและภูมิใจในศีลของตนเอง

๒. ปัญหา บุคคลควรนำปัญญามาพิจารณาโอกาสอันประเสริฐที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ในช่วงเวลาที่มีพระพุทธศาสนา ตลอดจนมีโอกาสได้พบกัลยาณมิตรทั้งหลาย จึงควรเร่งสะสมบุญ สะสมทรัพย์ภายใน เมื่อมีศีลและธรรมเป็นหลักควรพยายามรักษาใจให้ผ่องใสพิจารณาคุณค่าของการรักษาศีล ย่อมสามารถรักษาศีลได้มั่นคง และมีความเจริญก้าวหน้าในธรรมที่ยิ่งขึ้นไป^{๑๑๑}

ทำให้ผู้วิจัยพิจารณาว่า การรักษาศีล ๕ ต้องมีฐานรองรับคือ อิทธิบาท ๔ และศีลที่เกิดจากปัญญาย่อมสามารถพัฒนาไปสู่ศีลระดับสูงได้

จากการศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาศีล ๕ ในเอกสารทางวิชาการ ผู้วิจัยพิจารณาว่า หลักธรรมต่าง ๆ ล้วนสนับสนุนและส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้มั่นคง ตามแต่เหตุปัจจัย หรือสถานการณ์ที่ผู้รักษาศีลต้องเผชิญ ทำให้ผู้วิจัยจำแนกหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาศีล ๕ เป็น ๒ กรณี ดังนี้

ก. หลักธรรมสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ พิจารณาจากการทำหน้าที่เป็นหลักธรรมพื้นฐานสนับสนุนการรักษาศีล ๕ รวมตลอดถึงสกัดกั้นมิให้บุคคลประพฤติก่อล่วงละเมิดข้อศีลเมื่อประสบเหตุอันอาจละเมิดศีล ๕ เช่น หิริโอตตปปะ สติสัมปชัญญะ ขันติโสรัจจะ ปัญหา

ข. หลักธรรมที่ส่งเสริมการรักษาศีล ๕ พิจารณาจากการทำหน้าที่ส่งเสริมให้บุคคลสามารถรักษาศีล ๕ ได้อย่างสมบูรณ์ เป็นศีลที่งดงามทั้งในแง่ของธรรมและวินัย ด้วยลักษณะโดยธรรมชาติของธรรมทั้งหลายที่ย่อมเกี่ยวเนื่องแก่ธรรมอื่น ทำให้สามารถนำหลักธรรมต่าง ๆ มาใช้ส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ได้ในบริบทที่แตกต่างกัน ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอนำมาแสดงเพียง ๒ กรณี คือ

๑. หลักธรรมพื้นฐานสำหรับประพฤติกฎปฏิบัติของผู้ครองเรือนเพื่อส่งเสริมให้ศีล ๕ สมบูรณ์งดงามทั้งในแง่ของธรรมและวินัย คือ เบญจธรรม และฆราวาสธรรม

๒. หลักธรรมเพื่อพัฒนาตนเองในระดับที่สูงยิ่งขึ้น ตามหลักการแห่งพระพุทธศาสนา คือ ทศบารมี และไตรสิกขา

^{๑๑๑} พระอาจารย์ทูล ขิปปปัญโญ, คู่มือชาวพุทธ, หน้า ๒๕-๔๑.

๒.๕.๒ หลักธรรมที่สกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาศีล ๕ กรณีที่ ๑ เป็นหลักธรรมที่สกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ซึ่งพิจารณาจากการทำหน้าที่เป็นธรรมพื้นฐานสนับสนุนการรักษาศีล ๕ รวมถึงสกัดกั้นมิให้บุคคลประพฤติกล่วงละเมิดข้อศีลเมื่อประสบเหตุอันอาจละเมิดศีล ๕ สามารถแสดงได้ ดังนี้

ก. หิริโอตตปปะ ดังแสดงในจริยสูตร

ธรรมที่ว่าด้วยจริยธรรมคุ้มครองโลก ธรรมฝ่ายขาว ๒ ประการย่อมคุ้มครองโลก คือ หิริ โอตตปปะ ธรรมฝ่ายขาว ๒ ประการนี้แล หากไม่คุ้มครองโลก ชาวโลก ไม่พึงบัญญัติว่า มารดา น้ำ ป้ำ ภรรยาของอาจารย์ หรือภรรยาของครู โลกจักถึงความส่ำส่อนกัน เหมือนพวกแพะ แกะ ไก่ หมู สุนัขบ้าน และสุนัขจิ้งจอก ฉะนั้น แต่เพราะเหตุที่ ธรรมฝ่ายขาว ๒ ประการนี้คุ้มครองโลก ฉะนั้น ชาวโลกจึงบัญญัติคำว่า มารดา น้ำ ป้ำ ภรรยาของอาจารย์ หรือภรรยาของครู^{๑๑๔}

เมื่อพิจารณาจากความหมายของหิริโอตตปปะ หิริโอตตปปะนับเป็นคุณธรรมที่ทำหน้าที่เร้าเตือนบุคคลให้มีความละอายบาป เกรงกลัวบาป ย่อมไม่เปิดโอกาสให้บุคคลทำล่วงละเมิดศีล ๕ ในขณะที่เดียวกันเมื่อมีเหตุปัจจัยอันอาจทำให้ล่วงละเมิดศีลมากระทบ บุคคลสามารถนำหิริโอตตปปะมาสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ด้วยการพิจารณาโทษของการละเมิดศีล ๕ เพื่อจะได้เว้นจากการกระทำอันจะส่งผลให้ล่วงละเมิดบุคคลอื่น เมื่อบุคคลสามารถงดเว้นการเบียดเบียนได้ ย่อมทำให้รักษาความเป็นปกติอันเป็นศีลไว้ได้

ข. สติสัมปชัญญะ

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม แสดงความหมายของสติสัมปชัญญะไว้ดังนี้ “เป็นธรรมมีอุปการะมาก ด้วยเหตุที่เกื้อกูลในการกระทำกิจหรือทำความดีทุกอย่าง ประกอบด้วย สติ ความระลึกได้, นึกได้, ตำนึกอยู่ไม่เปลอ กับสัมปชัญญะ ความรู้ชัด, รู้ชัดสิ่งที่นึกได้, ตระหนัก, เข้าใจชัดตามความเป็นจริง”^{๑๑๕}

จากความหมายของสติสัมปชัญญะพิจารณาได้ว่า การรักษาศีลที่ประกอบด้วย สติสัมปชัญญะย่อมทำให้บุคคลไม่เปลอสติล่วงละเมิดศีล และระลึกรู้ตัวในสิ่งที่ตนรักษา รวมถึงสิ่งที่ตนเองกำลังประพฤติ ดังแสดงในอธิบายธรรมในนวโกวาท ดังนี้ “สติสัมปชัญญะนับเป็น

^{๑๑๔} อจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๕/๖๓.

^{๑๑๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๖๕.

ธรรมสำหรับการดำรงชีวิตประจำวัน เป็นอุปการธรรมเพราะเป็นธรรมที่ทำให้บุคคลประกอบกิจการงานตามหน้าที่ของตนเอง เป็นผู้ตื่น ไม่มัวเมาประมาท เป็นที่พึ่งได้ทั้งทางโลกและทางธรรม”^{๑๒๐} ในขณะที่เดียวกันเมื่อมีเหตุปัจจัยอันอาจทำให้ล่วงละเมิดศีลมากกว่าทบ บุคคลสามารถนำสติสัมปชัญญะมาสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ด้วยการสำนึกและระลึกตัวตนในการกระทำของตนเองที่อาจล่วงละเมิดศีล ๕ ย่อมเว้นจากการกระทำล่วงละเมิดบุคคลอื่น เมื่อนั้นศีลย่อมดำรงอยู่อย่างปกติ

ค. ขันติโสรัจจะ

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม แสดงความหมายของขันติโสรัจจะไว้ดังนี้ “ธรรมอันทำให้งาม คือ ขันติ ความอดทน, อดได้ทนได้ เพื่อบรรลุความดีงามและความมุ่งหมายอันชอบ กับโสรัจจะ ความเสถียร อหยาสัยงาม รักความประณีตหมคจคเรียบร้อยงดงาม”^{๑๒๑}

จากความหมายของขันติโสรัจจะพิจารณาได้ว่า ทั้งการรักษาศีลในแง่การละเว้นและการประพฤติธรรมล้วนต้องประกอบด้วยความอดทนเพื่อต่อสู้กับกิเลส อันจะนำสู่จุดหมายที่ชอบธรรม ต่อเมื่อมีเหตุปัจจัยอันอาจทำให้ล่วงละเมิดศีลมากกว่าทบ บุคคลสามารถนำขันติมาสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ด้วยการอดใจ หยุตใจที่ใครจะทำการล่วงละเมิดเพื่อเว้นจากการกระทำอันจะส่งผลให้ล่วงละเมิดบุคคลอื่น และรักษาความปกติทางกาย ทางวาจาให้บริบูรณ์ด้วยอาการแห่งโสรัจจะ จึงไม่เสียความหมายของคำว่า ศีลที่หมายถึงภาวะปกติ

ง. ปัญญา

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้แสดงความหมายของปัญญาไว้ดังนี้ “ปัญญา หมายถึง ความรู้ทั่ว, ปรึกษาข้งรู้เหตุผล, ความรู้เข้าใจชัดเจน, ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ, ความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามความเป็นจริง”^{๑๒๒}

จากความหมายของปัญญาพิจารณาได้ว่า ปัญญาทำให้บุคคลประกอบด้วยสัมมาทิฐิปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ถูกต้องเหมาะสมตามธรรม สามารถรักษาความสะอาดกาย ความสะอาดวาจา และความสะอาดใจ เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยศีล ดังในโศณทัณฑสูตรแสดงเรื่องศีลและปัญญา ไว้ดังนี้ “ปัญญาต้องมีศีลช่วยชำระให้บริสุทธิ์ ศีลก็ต้องมีปัญญาช่วยชำระให้บริสุทธิ์ ปัญญาย่อมมีในที่

^{๑๒๐} พระพรหมมุนี (วิฑูรย์ ปุณฺณาราม), อธิบายธรรมในนวโกวาท (คู่มือสอนพระใหม่), พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓.

^{๑๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๖๕.

^{๑๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๖.

ที่มีศีล ศีลย่อมมีในที่ที่มีปัญญา ปัญญาย่อมมีแก่ผู้มีศีล ศีลย่อมมีแก่ผู้มีปัญญา”^{๑๒๓} ต่อเมื่อมีเหตุปัจจัยอันอาจทำให้ล่วงละเมิดศีลมากระทบ บุคคลสามารถนำปัญญามาสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ได้อย่างเด็ดขาด ด้วยการพิจารณาอันสังสัจของการรักษาศีล ๕ หรือพิจารณาโทษและเวรภัยอันอาจเกิดขึ้นถ้ากระทำล่วงละเมิดศีล ๕ ย่อมเว้นจากการกระทำอันจะส่งผลให้ล่วงละเมิดบุคคลอื่นได้อย่างเด็ดขาด จึงนับว่า ปัญญาเป็นธรรมที่สามารถสกัดกั้นอธรรมทั้งหลายได้อย่างหมดสิ้น ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า “ปัญญาเป็นธรรมที่ประเสริฐกว่าธรรมทั้งหลาย เพราะสามารถทำให้ธรรมทั้งหลายเกิดขึ้น เมื่อบุคคลต้องการศีล ปัญญาช่วยทำให้เกิดศีลขึ้น”^{๑๒๔}

จากการศึกษาหลักธรรมสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ทำให้ผู้วิจัยพิจารณาว่า หิริโอตตปปะ สติสัมปชัญญะ ขันติโสรัจจะ และปัญญา ที่ผู้วิจัยนำมาศึกษานั้น นับเป็นหลักธรรมพื้นฐานสนับสนุนการรักษาศีล ๕ ในภาวะปกติและทำหน้าที่สกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ต่อเมื่อมีเหตุปัจจัยอันอาจทำให้ล่วงละเมิดมากระทบ ทั้งหิริโอตตปปะ สติสัมปชัญญะ ขันติโสรัจจะ และปัญญา ล้วนทำหน้าที่สกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ด้วยหน้าที่ที่แตกต่างกัน และมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ฉะนั้น การนำหลักธรรมมาสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ จึงเป็นการนำหลักธรรมต่าง ๆ มาสนับสนุนและทำหน้าที่ในส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ได้อย่างเด็ดขาด เช่น

หิริโอตตปปะช่วยทำให้บุคคลไม่กล้าล่วงละเมิดศีล ต่อเมื่อมีสิ่งเร้ามากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในคราวแรกหิริโอตตปปะช่วยทำหน้าที่ได้เป็นอย่างดี ต่อเมื่อสิ่งเร้านั้นมากระทบมากเข้า ๆ ความอยากในสิ่งที่จะต้องประสงค์ย่อมเกิดขึ้น เมื่อความอยากนั้นรุนแรงมากขึ้นความละอายเกรงกลัวต่อบาปหายไปอาจล่วงละเมิดศีลได้ บุคคลต้องนำสติมาหยุดใจ และนำขันติมาอดใจอดความอยากนั้น นำสู่สัมปชัญญะเพื่อตระหนักรู้ในสิ่งที่เกิดขึ้น และแสดงออกอย่างเหมาะสมด้วยอาการแห่งโสรัจจะ

ศีลที่ประกอบด้วยปัญญา ผู้รักษาศีลย่อมใช้ปัญญาพิจารณาสิ่งที่เป็นประโยชน์และมีใช้ประโยชน์แล้วเลือกประพฤตีสั่งที่ควร งดเว้นสิ่งที่ไม่ควร อาจต้องอาศัยขันติและวิริยะเมื่อบางครั้งต้องประสบกับสิ่งที่ไม่น่าพึงพอใจ แม้ประกอบด้วยปัญญาพิจารณาตามความเป็นจริง ยังต้องนำขันติมาอดใจร่วมด้วย ซึ่งผู้มีปัญญาต้องรู้จักใช้ปัญญาที่ประกอบด้วยความอดทนและความเพียรพยายาม ปัญญาจึงจะเกิดประโยชน์อย่างสูงสุด

ถึงแม้ว่า ทั้งหิริโอตตปปะ สติสัมปชัญญะ ขันติโสรัจจะ และปัญญา ล้วนทำหน้าที่สกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ด้วยหน้าที่ที่แตกต่างกันและสนับสนุนซึ่งกันและกัน แต่เพื่อ

^{๑๒๓} ที.สี. (ไทย) ๕/๓๑๗-๓๑๘/๑๒๑-๑๒๓.

^{๑๒๔} พุทธทาส อินทปัญโญ, หลักและวิธีปฏิบัติ เกี่ยวกับ ทาน ศีล สมาธิ, หน้า ๕๘.

ความสงบเรียบร้อยสมบูรณ์สมดังนิยามของศีล ย่อมอาศัยขันติโสรัจจะ ในการอดทนอดกลั้นไม่แสดง กิริยาที่ไม่เรียบร้อยทางกาย ทางวาจา ขันติจึงนับเป็นหลักธรรมสำคัญในการทำหน้าที่สกัดกั้น การล่วงละเมิดศีล ๕

๒.๕.๓ หลักธรรมที่ส่งเสริมการรักษาศีล ๕

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาศีล ๕ กรณีที่ ๒ เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมการรักษา ศีล ๕ ซึ่งพิจารณาจากการทำหน้าที่ส่งเสริมให้บุคคลสามารถรักษาศีล ๕ ได้อย่างสมบูรณ์ เป็นศีล ที่งดงามทั้งในแง่ของกรรมและวินัย สามารถแสดงได้ ดังนี้

ก หลักธรรมเพื่อส่งเสริมให้ศีล ๕ สมบูรณ์ ทั้งในแง่ของกรรมและวินัย คือ

๑. เบญจธรรม ๕

ในธรรมภาสิธาน พจนานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนา ได้แสดงความหมายของ เบญจธรรมไว้ ดังนี้

เบญจธรรม แปลว่า ธรรม ๕ ประการ คำว่า ธรรม แปลว่าทรงไว้หรือดำรงรักษาไว้ หมายถึงส่วนที่ดี เป็นธรรมที่คู่กับศีล ๕ เรียกว่า กัลยาณธรรม แปลว่า ธรรมงาม เป็นเครื่องบำรุงจิตใจให้งดงาม สร้างอหยาสัย นิสัยที่ดี ดังนี้

ก) เมตตากรุณา ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญ และความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์

ข) สัมมาอาชีวะ การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต

ค) กามสังวร ความสำรวมในกาม ความสำรวมระวังรู้จักยับยั้งควบคุมตนเอง ในทางกามารมณ์ ไม่ให้หลงใหลในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส

ง) ตัจจะ ความซื่อสัตย์ ความซื่อตรง

จ) สติสัมปชัญญะ ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือ ฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยั้งคิด รู้สึกตัว เสมอว่า สิ่งใดควรทำ และไม่ควรทำ ระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท^{๑๒๕}

นอกจากนี้ ในบางแห่งอาจพบการแสดงข้อธรรมที่แตกต่างกัน ดังแสดงใน พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ดังนี้

“ข้อ ๒ บางแห่งเป็นทาน การแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

^{๑๒๕} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ธรรมภาสิธาน พจนานุกรม คำสอนพระพุทธศาสนา, หน้า ๒๕๘-๓๐๓.

ข้อ ๓ บางแห่งเป็นสทาร์สันโดย ความพอใจด้วยภรรยาของตน

ข้อ ๕ บางแห่งเป็นอูปปมาทะ ความไม่ประมาท”^{๑๒๖}

จากการศึกษาความหมายของเบญจธรรมผู้วิจัยพิจารณาว่า เบญจธรรมนับเป็นข้อธรรมที่ควรแก่การประพฤติ เพื่อความดีงาม แม้ในบางแห่งจะพบการแสดงข้อธรรมที่แตกต่างกัน แต่ข้อธรรมดังกล่าวยังคงความหมายและความมุ่งหมายเดิมไว้ครบถ้วน สามารถแสดงคู่กับเบญจศีลแต่ละข้อ ดังนี้

ศีลข้อ ๑ เว้นจากปาณาติบาต	คู่กับ เมตตากุณฺหา
ศีลข้อ ๒ เว้นจากอทินนาทาน	คู่กับ สัมมาอาชีวะ หรือทาน
ศีลข้อ ๓ เว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร	คู่กับ กามสังวร หรือสทาร์สันโดย
ศีลข้อ ๔ เว้นจากมุสาวาท	คู่กับ สัจจะ
ศีลข้อ ๕ เว้นจากการดื่มสุราเมรัย	คู่กับ สติสัมปชัญญะ หรืออูปปมาทะ

เมื่อพิจารณาทั้งเบญจศีลและเบญจธรรมพบว่า ธรรมที่คู่กับศีลในแต่ละคู่ นั้น นอกจากจะเป็นธรรมที่ส่งเสริมความดีงามแก่ผู้ประพฤติแล้วยังเป็นธรรมที่ทำให้สามารถรักษาศีล ๕ ได้มั่นคง เช่น เมื่อบุคคลมีเมตตากุณฺหายอมเว้นจากปาณาติบาตได้โดยง่าย เพราะความรักความสงสารจึงไม่ทำร้ายเบียดเบียนบุคคลอื่น เบญจธรรมจึงเป็นธรรมที่ส่งเสริมผู้รักษาศีล ๕ หรือเบญจศีลให้สมบูรณ์ ดังที่ท่านปัญญานันทภิกขุกล่าวไว้ว่า “เมื่อมีศีลต้องมีธรรมคู่กับศีล เพราะศีลกับธรรมนั้นต่างกัน ศีลเป็นเรื่องละ ธรรมเป็นเรื่องเจริญ ซึ่งหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนามี ๒ ประการ คือ ปหานกิจ การละเรื่องชั่วเรื่องร้าย และภาวนากิจ การทำความดีให้เจริญ เมื่อบุคคลละความชั่วแล้วยังไม่ทำความดีนับว่าไม่ก้าวหน้า”^{๑๒๗} เช่นตัวอย่าง ในธรรมภาสิธาน พจนานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนา “เมื่อเดินไปพบคนนอนหลับอยู่ในทางรถไฟ กำลังมีรถไฟแล่นมาแต่ไกล ถ้าไม่ปลุกบอกก็ไม่ผิดศีล แต่ไม่สมบูรณ์ ถ้าปลุกบอกมีทั้งศีลและธรรม คือ เมตตา”^{๑๒๘} ดังที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงศีลคู่กับธรรมไว้หลายแห่ง เช่น ในฉกฺกการสูตร “ช่างหม้อชื่อ ฉกฺกการะเป็นผู้ถึงซึ่งพระรัตนตรัยเป็นที่พึง เป็นผู้รักษาศีล ๕ มั่นคง มีศีล มีกัลยาณธรรม”^{๑๒๙}

^{๑๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๖.

^{๑๒๗} พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), เข้าถึงธรรม การรับศีลและการรักษาศีลที่ถูกต้อง, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๒๐.

^{๑๒๘} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ธรรมภาสิธาน พจนานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนา, หน้า ๒๕๘.

^{๑๒๙} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๘/๓๔๕.

๒. ฆราวาสธรรม

แนวสอนธรรมะ ตามหลักสูตรนักธรรมตรี ของพັນเอกปิ่น มุทุกันต์ ได้แสดงความหมายของฆราวาสธรรมไว้ ดังนี้

คำว่า ฆราวาสธรรม แยกศัพท์เป็น ๒ ศัพท์ คือ คำว่า ฆราวาส แปลว่า ผู้ครองเรือน กับ คำว่า ธรรม แปลว่า ข้อปฏิบัติ ฉะนั้น คำว่า ฆราวาสธรรม จึงแปลได้ความหมายว่า ข้อปฏิบัติของผู้ครองเรือน ถ้าบุคคลใดขาดธรรมะ ๔ อย่างนั้น การดำรงชีวิตจะไม่ราบรื่น และไม่มีความสุข แต่ถ้าบุคคลยึดธรรมทั้ง ๔ อย่างนั้น เป็นข้อปฏิบัติ การครองเรือน จะราบรื่น มีความสุข ความเจริญ^{๑๑๐}

ในสารานุกรมพระพุทธศาสนา จำแนกฆราวาสธรรมเป็น ๔ อย่าง คือ

- ก) สัจจะ ความซื่อสัตย์ต่อกัน
- ข) ทมะ ความรู้จักข่มจิตใจของตนเอง
- ค) ขันติ ความอดทน
- ง) จาคะ การสละให้ปันสิ่งของของตนเองแก่ผู้ที่ควรให้ปัน^{๑๑๑}

ทำให้ผู้วิจัยพิจารณาว่า ฆราวาสธรรมเป็นธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติ อันเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของผู้ครองเรือน เนื่องด้วยผู้ครองเรือนล้วนต้องมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธซึ่งกันและกัน จนก่อเกิดเป็นสังคม ฆราวาสธรรมจึงเป็นหลักธรรมที่จะควบคุมคนในสังคมไม่ให้ล่วงละเมิดซึ่งกันและกัน ด้วยอาศัยธรรม คือ ความอดทน และความรู้จักข่มจิตใจของตนเอง รวมถึงประกอบด้วยธรรม คือ ความซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน เพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุข และในขณะเดียวกันเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตร่วมกันจึงอาศัยธรรม คือ การแบ่งปันเพื่ออนุเคราะห์แก่ผู้ที่ควรอนุเคราะห์ นอกจากนี้ในบางแห่งได้แสดงความหมายขันติไว้ว่า วิริยะ แต่ทั้งวิริยะและความอดทนล้วนสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน ฆราวาสธรรมจึงเป็นข้อปฏิบัติของผู้ครองเรือน เพื่อให้ชีวิตมีความสงบราบรื่น อันจะส่งเสริมการรักษาศีล ๕ เช่น บุคคลที่มีทมะย่อมรู้จักข่มใจตนเองในขณะที่มีจิตคิดจะทำความชั่ว ทำให้สามารถเว้นจากการล่วงละเมิดศีล ๕ ได้ และฆราวาสธรรมยังเป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้ประพฤติประกอบด้วยความดีงาม เช่น เมื่อบุคคลเว้นจากการละเมิดศีล ๕ คือ เว้นจากมุสาวาท แล้วประกอบด้วยธรรม คือ สัจจะ ย่อมส่งผลให้เป็นบุคคลที่พูดแต่ความจริง และแสดงออกด้วยความจริงใจ อันส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้เกิดความสมบูรณ์ด้วยศีลทั้งความดีงามทั้งในแง่ของธรรมและวินัย

^{๑๑๐} พันเอกปิ่น มุทุกันต์, แนวสอนธรรมะ ตามหลักสูตรนักธรรมตรี, หน้า ๔๕๗-๔๕๘.

^{๑๑๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๕๐.

ข. หลักธรรมเพื่อพัฒนาตนเองในระดับที่สูงยิ่งขึ้น คือ

๑. ทศบารมี

ในธรรมภาสิธาน พจนานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนา ได้แสดงความหมายของบารมีไว้ ดังนี้

คำว่า บารมี มาจากคำบาลีว่า ปารมี นักภาษาศาสตร์ได้นิยามความหมายไว้หลายอย่าง เช่น อย่างยิ่ง เฉพาะส่วนที่ดี เลิศ ประเสริฐ ถึงฝั่ง (จากฝั่งนี้ไปสู่ฝั่งโน้น, จากโลกไปสู่โลกุตระ เหนือโลก พันโลก คือ นิพพาน) บารมีจึงเป็นธรรมที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญมาโดยลำดับตลอดเวลาอันยาวนาน ซึ่งเมื่อบำเพ็ญมากขึ้น ๆ ย่อมเป็นบารมีที่สูงขึ้น ๆ หรือบริบูรณ์ขึ้น สามารถแบ่งได้ ๓ ระดับ คือ

ก) บารมี หมายถึง บารมีระดับสามัญ

ข) อุบารมี หมายถึง บารมีที่มากยิ่งขึ้นจนถึงใกล้ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

ค) ปรมัตถบารมี หมายถึง บารมีที่เป็นปรมัตถ์ เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง บารมีที่สมบูรณ์ นำให้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า^{๑๓๒}

ซึ่งในพุทธวงศ์ได้แสดงพุทธการกกรรม ธรรมที่เป็นเครื่องบ่มพระโพธิญาณไว้ ดังนี้
ทานบารมีเป็นข้อที่ ๑ คือ การให้ทานแก่ผู้ขอทั้งชั้นต่ำ ชั้นกลาง และชั้นสูง จนหมดไม่เหลือ เปรียบดังหม้อที่เต็มด้วยน้ำเมื่อจับว่าลงน้ำย่อมไหลออกจนหมด

ศีลบารมีเป็นข้อที่ ๒ คือ การเป็นผู้รักษาศีลให้บริบูรณ์ในทุกเมื่อ เปรียบดังจามรีรักษาขนหางของตน แม้อุดอยู่ในที่ใด ก็ยอมตายในที่นั้น ไม่ยอมให้ขนเสียหาย

เนกขัมมบารมีเป็นข้อที่ ๓ คือ การเพียรปฏิบัติเนกขัมมะเพื่อหลุดพ้นไปจากภพ เปรียบดัง ผู้ถูกขังในเรือนจำ มิแต่จะหาช่องทางที่จะพ้นออกไป

ปัญญาบารมีเป็นข้อที่ ๔ คือ การใฝ่ศึกษาหาความรู้จากผู้รู้ทั้งหลายตลอดเวลา เปรียบดัง พระภิกษุบิณฑบาต มิได้เว้นตระกูลชั้นต่ำ ชั้นกลาง หรือชั้นสูง

วิริยบารมีเป็นข้อที่ ๕ คือ การบำเพ็ญเพียรให้มั่นคงในทุกภพทุกชาติ เปรียบดัง พญาราชสีห์มีความเพียรไม่ย่อหย่อน ทั้งในขณะหมอบ ยืน และเดิน ประคองใจไว้ทุกเมื่อ

ขันติบารมีเป็นข้อที่ ๖ คือ การอดทนต่อการยกย่อง และการดูหมิ่นของคนทั้งปวง เปรียบดัง แผ่นดินยอมทนทานต่อสิ่งที่เขาทิ้งลงทุกอย่าง ทั้งที่สะอาดและไม่สะอาด ไม่ทำ ความยินดีและความขัดเคือง

^{๑๓๒} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ธรรมภาสิธาน พจนานุกรม

สัจจบารมีเป็นข้อที่ ๙ คือ การดำเนินในทางที่ถูกต้องมั่นคง ไม่ถอยกลับ เปรียบดัง
 ความประกายพริก ย่อมเที่ยงตรงในโลกพร้อมทั้งเทวโลก ย่อมไม่เคลื่อนไปจากวิถีโคจร
 ไม่ว่าจะเป็นฤดูร้อน ฤดูหนาว หรือฤดูฝน

อธิษฐานบารมีเป็นข้อที่ ๘ คือ การเป็นผู้แน่วแน่ ไม่หวั่นไหว เปรียบดัง ภูเขา
 ไม่หวั่นไหว ตั้งมั่นไม่สะเทือนเพราะลมแรง คงตั้งอยู่ในที่เดิม

เมตตาบารมีเป็นข้อที่ ๕ คือ การเจริญเมตตาให้เป็นไปเสมอกัน ทั้งในผู้ที่เกื้อกูลกัน
 และผู้ที่ไม่ได้เกื้อกูลกัน เปรียบดัง น้ำย่อมแผ่ความเย็น ชำระล้างมลทินคือฐิติเสมอกัน
 ทั้งในคนดีและคนชั่ว

อุเบกขาบารมีเป็นข้อที่ ๑๐ คือ การวางใจเป็นกลางในสุขและทุกข์ในกาลทุกเมื่อ
 เปรียบดัง แผ่นดินย่อมวางเฉยต่อสิ่งที่เขาทิ้งลง ทั้งสะอาดและไม่สะอาด เว้นจาก
 ความโกรธและความยินดี^{๑๓๓}

จากการศึกษา ผู้วิจัยพิจารณาว่า การบำเพ็ญบารมี เป็นการบำเพ็ญอย่างยิ่ง เลิศ
 ประเสริฐ พระโพธิสัตว์สะสมบุญบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ด้วยการบำเพ็ญบารมี ๑๐
 ประการ หรือ ทศบารมี เมื่อบำเพ็ญบารมีในระดับที่สูงขึ้นย่อมเป็นอุปปบารมี บารมีที่สูงขึ้น
 เพราะบำเพ็ญได้ยากขึ้น เช่น บุคคลเมื่อบำเพ็ญทานการสละทรัพย์สิ่งของย่อมสามารถทำได้ไม่ยาก
 แต่เมื่อต้องสละอวัยวะย่อมทำได้ยากขึ้น แต่เมื่อสละได้ย่อมเป็นบารมีที่สูงขึ้น คือ อุปปบารมี และ
 เมื่อบำเพ็ญบารมีในระดับสูงสุด คือ ปรมัตถบารมี ย่อมบำเพ็ญได้ยากที่สุด เช่น การสละชีวิต
 คุณธรรมทั้ง ๑๐ ประการ จึงนับเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมความดีมากยิ่งขึ้นแก่ผู้ประพฤติ
 จนกระทั่งประโยชน์อย่างสูงสุด ประเสริฐที่สุด คือ การตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ทศบารมีจึงเป็น
 คุณธรรมอย่างสูงของผู้บำเพ็ญบารมี เพื่อให้ชีวิตประสบกับสิ่งประเสริฐที่สุด การบำเพ็ญบารมี
 เพียงแค่ระดับต้น เฉพาะศีลบารมีเพียงข้อเดียวย่อมครอบคลุมถึงการรักษาศีล ๕ จนครบถ้วน
 เพราะศีลบารมีรวมความไปถึงศีลระดับสูง ในขณะที่เดียวกันบารมีในข้ออื่นยังเป็นคุณธรรม
 เพื่อพัฒนาตนเองในระดับที่สูงยิ่งขึ้นอีกด้วย

๒. ไตรสิกขา

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ได้แสดงความหมายของไตรสิกขา
 ไว้ ดังนี้

ไตรสิกขา หรือสิกขา ๓ เป็นข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา
 คือ สึกหัดอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้อย่างขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ
 พระนิพพาน มีดังนี้

^{๑๓๓} พุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑๑๓-๑๖๔/๕๘๓-๕๘๘.

- ก) อธิศีลสิกขา สิกขาคือศีลอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง
- ข) อธิจิตตสิกขา สิกขาคือจิตอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่น สมาธิอย่างสูง
- ค) อธิปัญญาสิกขา สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง^{๑๓๔}

นอกจากนี้ ในสารานุกรมพระพุทธศาสนาได้แสดงความสำคัญของไตรสิกขาไว้ ดังนี้ ไตรสิกขาเป็นธรรมที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสสอนไว้มาก ด้วยศีลเปรียบดั่ง แผ่นดินอันกว้างใหญ่มั่นคงเป็นที่ตั้งในการประกอบกิจการงาน เมื่อศีลบริบูรณ์ดีแล้ว ย่อมอบรมสมาธิให้เจริญขึ้น สมาธิย่อมมีผลมาก เมื่อสมาธิอบรมปัญญาให้มีขึ้น ปัญญา ย่อมมีผลมาก เมื่อปัญญาอบรมจิต จิตย่อมมีวิมุตติหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย ฉะนั้นสิกขา ทั้ง ๓ ประการจึงเป็นปฏิปทาแห่งวิมุตติอันเป็นแก่นแห่งพระพุทธศาสนา^{๑๓๕}

จากการศึกษาความหมายของไตรสิกขา ผู้วิจัยพิจารณาว่า หลักไตรสิกขา มีศีลเป็น ข้อปฏิบัติขั้นเริ่มแรกที่สุด มุ่งไปที่ความประพฤติพื้นฐาน เน้นการละเว้นความชั่วต่าง ๆ จนพัฒนา กลายเป็นศีลในระดับสูง จากนั้นจึงยกระดับความประพฤติให้สูงขึ้นในด้านความดี และการทำ จิตใจให้ผ่องใสอันเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงจุดหมายสูงสุด ด้วยการปฏิบัติขั้นสมาธิและปัญญา เมื่อจิตสงบเป็นสมาธิแล้วย่อมสามารถใช้ปัญญาพิจารณาดับกิเลสได้ ไตรสิกขาจึงเป็นหลักปฏิบัติ สำหรับฝึกอบรมกาย วาจา ใจ และปัญญา จนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน โดยเริ่มจาก อธิศีลสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมความประพฤติอย่างสูง อันครอบคลุมถึงการรักษาศีล ๕ จนกระทั่งถึงศีลในระดับสูง เพื่อรองรับอธิจิตตสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิด คุณธรรมอย่างสูง อันจะนำสู่อธิปัญญาสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิด ความรู้แจ้งอย่างสูง

จากการศึกษาหลักธรรมที่ส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ทำให้ผู้วิจัยพิจารณาว่า การส่งเสริม การรักษาศีล ๕ ด้วยเบญจธรรม และฆราวาสธรรม ย่อมส่งผลให้ก่อเกิดเป็นศีล ๕ ที่สมบูรณ์ งดงามทั้งในแง่ของธรรมและวินัย ส่วนทศบารมี และไตรสิกขา ย่อมส่งผลให้เกิดการพัฒนา ตนเองในระดับที่สูงยิ่งขึ้น จนถึงการบรรลุธรรมอย่างสูงสุดในพระพุทธศาสนา ตามหลักการของ พระพุทธศาสนา ดังแสดงในมหาปทานสูตร ว่าด้วยโอวาทปาติโมกข์ ดังนี้ “การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องใส”^{๑๓๖}

^{๑๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๐๗.

^{๑๓๕} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๗๕.

^{๑๓๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๐/๕๐.

๒.๕.๔ ความสำคัญของขันติกับการรักษาศีล ๕

ในวิทยานิพนธ์ เรื่องการศึกษาวิเคราะห์ขันติในพุทธศาสนาเถรวาท ได้แสดงขันติในวัฒนธรรมของอินเดียไว้ ดังนี้

ในอดีตมนุษย์ใช้ขันติเป็นเครื่องมือขัดเกลาพฤติกรรมของตนเองให้ดำเนินไปในเชิงสร้างสรรค์ คุณธรรม ทั้งโดยการละ เลิก ป้อนปรามการเบียดเบียน หรือแม้กระทั่งการใช้ขันติเป็นคุณธรรมสำหรับกำจัดกิเลสทั้งหลายให้ก้าวสู่สังขารก็มีปรากฏให้เห็น ดังเช่น ประวัติศาสตร์แห่งอารยธรรมอินเดีย ใช้การบำเพ็ญขันติเป็นอุบายวิธีบรรลุสู่แดนบรมสุข คือ โมกษะ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดแห่งชีวิต ซึ่งขันติตามทัศนะของสำนักต่าง ๆ ในอินเดียเป็นการแสดงมโนทัศน์ในรูปแบบของการบำเพ็ญทุกรกิริยา อันเป็นวิธีการบำเพ็ญพรตของบุคคลผู้แสวงหาสังขารสำหรับชีวิตตามคคิของศาสนาพราหมณ์ กระทั่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของมหาบุรุษ ผู้ประกอบด้วยความอดทนอย่างสูงยิ่ง เมื่อครั้งที่พระองค์ทรงแสวงหาสังขารทรงเคยผ่านกระบวนการบำเพ็ญทุกรกิริยาอย่างอุกฤษฏ์มาแล้วหลากหลายวิธี กระบวนการฝึกฝน อบรมบ่มเพาะตนเอง เพื่อให้บรรลุจุดหมายที่ดั่งใจแห่งชีวิต ด้วยการบำเพ็ญทุกรกิริยาแสดงให้เห็นถึงบทบาทของขันติได้ดีที่สุด อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงขอบเขตของความอดทนความอดกลั้นของมนุษย์ว่า มีขีดจำกัดในระดับใดระดับหนึ่งอย่างแน่นอน จากบทบาทของขันติดังกล่าวทำให้เห็นได้ชัดว่าขันติเป็นเพียงวิธีการ หรือเป็นสื่อกลางที่มีพลังแห่งความนิ่งหยุดอยู่กับที่ จำเป็นต้องมีพลังผลักดันหรือคุณธรรมอื่นมาสนับสนุน จึงจะแสดงศักยภาพได้เต็มที่ ซึ่งขันติในความหมายของวัฒนธรรมอินเดียขันติประกอบด้วย วิริยะ และมีสมาธิกำกับ^{๑๓๖}

เมื่อพิจารณาขันติในวัฒนธรรมอินเดีย นับว่าขันติเป็นธรรมที่มีบทบาทสำคัญในอารยธรรมอินเดีย ทั้งในฐานะเป็นเครื่องมือขัดเกลาพฤติกรรมในเชิงสร้างสรรค์ จนกระทั่งเป็นอุบายวิธีบรรลุโมกษะ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดแห่งชีวิต

ในพระพุทธศาสนาแสดงอุดมการณ์สูงสุด คือ พระนิพพาน ตลอดถึงวิธีการในการพัฒนาตนเองไปสู่ธรรมสูงสุด โดยมีขันติเป็นหลักธรรมสำคัญในการเผาทำลายกิเลส ดังแสดงในมหาปทานสูตร ดังนี้

ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ

^{๑๓๖}

พระมหาขันทอง วชิรปญฺโญ, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องขันติในพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๒๕-๓๕.

การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี่คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความสำรวมในปาติโมกข์ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร การอยู่ในเสนาสนะที่สัจด์ การประกอบความเพียรในอธิจิต นี่คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย^{๑๓๘}

จึงอาจกล่าวได้ว่า ทั้งในวัฒนธรรมอินเดียและในพระพุทธศาสนา ชั้นต้นนับเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาตนเองไปสู่คุณธรรมสูงสุด

โดยการพัฒนาตนเองไปสู่อุดมการณ์สูงสุดในพระพุทธศาสนาด้วยการดำเนินตาม อริยมรรค มีองค์ ๘ ดังแสดงในมหาลิสสูตร ดังนี้ “มรรคมมีองค์ ๘ อันประเสริฐเหล่านี้คือ สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ), สัมมาสังกัปปะ (คำริชอบ), สัมมาวาจา (เจรจาชอบ), สัมมากรรมันตะ (กระทำชอบ), สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ), สัมมาวายามะ (พยายามชอบ), สัมมาสติ (ระลึกรชอบ) และสัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) นี่คือข้อปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรม”^{๑๓๙} เมื่อสรุปโดยย่อ อริยมรรคประกอบด้วยศีล สมาธิ ปัญญา โดยมีศีลเป็นหลักควบคุมความประพฤติเบื้องต้น ในฐานะพุทธศาสนิกชนอาจเริ่มจากศีลพื้นฐานหรือศีล ๕ ซึ่งสามารถนำขั้นมาเป็นคุณธรรมเพื่อควบคุมขัดเกลาดตนเองให้ประพฤติตนอยู่ภายใต้กรอบของศีล ๕ จากนั้นจึงพัฒนาตนเองในระดับที่สูงยิ่งขึ้น ดังในวิทยานิพนธ์ เรื่องการศึกษาวิเคราะห์ขั้นต้นในพุทธศาสนาเถรวาท ได้แสดงความสัมพันธ์ของขั้นต้นกับศีลไว้ดังนี้

ศีลโดยความหมายที่แปลว่า ปกติ สิ่งใดคงที่อยู่ตามปกติเรียกว่า ศีล หรือถ้าบังชี้ถึงการกระทำซึ่งทำอยู่เป็นปกติไม่ผิดแปลกออกไปก็เรียกว่า ศีล ถ้ามีความผิดปกติเกิดขึ้นเมื่อใดไม่ใช่ศีล ข้อปฏิบัติที่เรียกว่า ศีล นี้จึงเป็นการทำให้ปกติ เมื่อพิจารณาการรักษาศีล ๕ ย่อมหมายถึง การกระทำตนให้เป็นปกติ สามารถจำแนกได้ดังนี้

ศีลข้อที่ ๑ การประทุษร้ายชีวิตและร่างกายของบุคคลอื่น ไม่ใช่เรื่องปกติ

ศีลข้อที่ ๒ การลักขโมย ประทุษร้ายทรัพย์สินสมบัติของบุคคลอื่น ไม่ใช่สภาวะปกติ

ศีลข้อที่ ๓ ไม่ประทุษร้ายบุคคลผู้เป็นที่รักของผู้อื่น ด้วยการไม่ล่วงละเมิดทางเพศ เพราะเป็นสิ่งที่ไม่ปกติ

ศีลข้อที่ ๔ การพูดเท็จ ไม่ใช่เรื่องปกติ

ศีลข้อที่ ๕ การเสพสิ่งมีนเมาทุกชนิด เป็นการทำลายสติสัมปชัญญะของตนเองให้ตื่นเพื่อน จนเกิดอาการผิดปกติ กระทั่งไม่สามารถควบคุมการกระทำให้เป็นปกติได้

^{๑๓๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๐/๕๐-๕๑.

^{๑๓๙} ที.ส. (ไทย) ๕/๓๗๔-๓๗๕/๑๕๖-๑๕๗.

ฉะนั้น การรักษาศีล ๕ อาจต้องมีการฝึกพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา ไม่ปล่อยให้ อารมณ์และความรู้สึกอยู่เหนือเหตุผลและความถูกต้องชอบธรรม ด้วยการละเลิกตามข้อศีลทั้ง ๕ อันสะท้อนให้เห็นภาพของการใช้ความอดทนอย่างยั่งยืนขาด เพราะพื้นฐานของการรักษาศีล เริ่มจากความอดทน ทั้งในฐานะผู้กระทำบุคคลต้องอดทนเพื่อรักษาศีล ๕ และในฐานะ ผู้ถูกกระทำบุคคลย่อมต้องอดทนอดกลั้นไม่ได้ตอบ เพื่อไม่ให้ตนเองล่วงละเมิดศีล ๕^{๑๔๐}

ซึ่งทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในฐานะองค์ธรรมที่อิงอาศัย และเชื่อมโยงกัน ถ้าไม่มีความอดทนย่อมไม่สามารถรักษาศีลได้ ดังปรากฏในอุปาติการกัตถุ ดังนี้

พระภิกษุอุปสมบทให้กุลบุตร อายุต่ำกว่า ๒๐ ปี ครั้นเมื่อเวลาใกล้รุ่งพระภิกษุใหม่ เหล่านั้นพากันร้องไห้คร่ำครวญวิงวอนขออาหารบริโภค เมื่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงสดับเสียงอีกทีก็เหล่านั้นจึงตรัสถามจนทราบเรื่องราวที่เกิดขึ้น ได้ทรงดำหนินว่า

ภิกษุทั้งหลาย โฉนโมฆบุรุษเหล่านั้นรู้ที่อยู่ยังอุปสมบทให้บุคคลผู้มีอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี อุปสมบทแล้ว ภิกษุทั้งหลายบุคคลผู้มีอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี ยังไม่อดทนไม่อดกลั้นต่อความเย็น ความร้อน ความหิว ความกระหาย สัมผัสจากเปลือก ยุง ลม แดด สัตว์เลื้อยคลาน คำกล่าวร้าย คำที่ฟังแล้วไม่ดี ความรู้สึกทางกายที่เกิดขึ้นเป็นทุกข์แสนสาหัส รุนแรง เผ็ดร้อน ไม่น่ายินดี ไม่น่าพอใจ แทบจะคร่ำชีวิต...^{๑๔๑}

ซึ่งพระพุทธพจน์บทนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของขันติกับการรักษาศีล ได้เป็นอย่างดี เมื่อใดขาดขันติย่อมยากที่จะรักษาศีลไว้ได้ ทำให้ผู้วิจัยพิจารณาว่า ขันตินับเป็น คุณธรรมสำคัญในการขัดเกลาตนเอง เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดแห่งชีวิต ในพระพุทธศาสนา ขอมรับขันติเป็นคุณธรรมสำคัญสำหรับการบำเพ็ญตน เริ่มตั้งแต่หลักความประพฤติเบื้องต้น คือ การประพฤติตนภายในกรอบศีล ๕ ต้องนำขันติมาสนับสนุนให้การรักษาศีล ๕ สัมฤทธิ์ผล จนกระทั่งพระภิกษุในพระพุทธศาสนาผู้กระทำความเพียรอย่างยั่งยืนขาดก็ต้องประกอบด้วยขันติเพื่อ ความเจริญในธรรมเช่นกัน

จากการศึกษาเรื่องขันติและการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุป ได้ว่า ในพระพุทธศาสนาแสดงการพัฒนาตนเองไปสู่ธรรมสูงสุด คือ พระนิพพาน ด้วยการ ดำเนินตามมรรคปฏิบัติ อันประกอบด้วยศีล สมาธิ ปัญญา โดยศีลนับเป็นหลักควบคุม ความประพฤติเบื้องต้น เริ่มตั้งแต่การรักษาศีล ๕ ที่ประกอบด้วยเจตนางดเว้นจากการล่วงละเมิด ข้อศีลทั้ง ๕ ประการ เพื่อให้การรักษาศีล ๕ สมบูรณ์สมดังเจตนารมณ์แห่งองค์ศีลสามารถนำ

^{๑๔๐} พระมหาจันทอง วชิรปญฺโญ, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องขันติในพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๑๑-๑๑๒.

^{๑๔๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๕/๑๕๒-๑๕๔.

หลักธรรมอื่นมาสนับสนุน ทั้งทำหน้าที่สกัดกั้นมิให้ล่วงละเมิดศีล ๕ เช่น หิริโอตตปปะ
สติสัมปชัญญะ ขันติโสรัจจะ ปัญญา รวมถึงการนำหลักธรรมอื่นมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕
เช่น เบญจธรรม อรชวาทธรรม ทศบารมี ไตรสิกขา เพื่อพัฒนาตนเองให้ยิ่งขึ้นไปจนกระทั่ง
ระดับโลกุตตระ โดยหลักธรรมเหล่านี้ล้วนอิงอาศัยเชื่อมโยง จนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ แต่ด้วย
ศีลมีลักษณะเป็นการฝืนพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา ย่อมสะท้อนให้เห็นคุณธรรมสำคัญ คือ ขันติ
ความอดทน ซึ่งขันตินับเป็นคุณธรรมสำคัญในการขัดเกลาตนเอง ขันติกับการรักษาศีลจึงเป็น
องค์ธรรมที่อิงอาศัยและเชื่อมโยงกัน ทั้งในฐานะธรรมที่เป็นพื้นฐานของการรักษาศีล ๕ หรือ
ในฐานะธรรมสกัดกั้นมิให้ล่วงละเมิดศีล ๕ หรือในฐานะหลักธรรมส่งเสริมการรักษาศีล ๕

บทที่ ๓

ความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาเรื่องขันติและการรักษาศีล ๕ ในบทที่ผ่านมา ทำให้ทราบว่า การรักษาศีล ๕ สามารถนำหลักธรรมอื่นมาสนับสนุน ทั้งในฐานะคุณธรรมศักดิ์กันมิให้ล่วงละเมิดศีล ๕ เช่น หิริโอตตปละ สติสัมปชัญญะ ขันติโสรัจจะ ปัญญา หรือนำหลักธรรมอื่นมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้มีประสิทธิภาพ เช่น เบญจธรรม ฆราวาสธรรม ทศบารมี ไตรสิกขา เพื่อการพัฒนาตนเองให้ยิ่งขึ้นไปจนกระทั่งระดับโลกุตตระ นอกจากนี้ยังทำให้เห็นถึงความเชื่อมโยงและอิงอาศัยกันของขันติกับการรักษาศีล ๕ จากลักษณะการฝึกฝนพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา เพื่อการรักษาศีล ๕ อันสะท้อนให้เห็นถึงคุณธรรมสำคัญ คือ ขันติ หลักธรรมสำคัญในการขัดเกลาตนเอง ซึ่งในลำดับต่อไปจะได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา

เมื่อพิจารณาจากกรอบข้อปฏิบัติศีล ๕ อันเป็นการรักษาความปกติเรียบร้อยดีงาม เว้นจากการละเมิดทางกาย ทางวาจา ส้ารวมกาย วาจา อันจะเป็นฐานรองรับกุศลธรรมที่ยิ่งขึ้นไป ศีล ๕ อาจเกิดจากอุบายที่ต่างกัน เช่น การสมาทานศีล ๕ จากพระภิกษุ หรือการสมาทานวิริติด้วยตนเอง แล้วจึงตั้งใจรักษาศีล ๕, หรือเจตนาวิริติ เจตนาเว้นจากข้อห้ามด้วยตนเองโดยไม่ต้องมีพิธีใด ๆ, หรือสัมปตตวิริติ ศีลเกิดด้วยธรรมโดยเหตุบังเอิญเป็นครั้งคราว, หรือสมุจเฉทวิริติ เป็นอธิศีลอย่างสมบูรณ์ การรักษาศีล ๕ จะสมบูรณ์ต้องประกอบด้วยเจตนาในการรักษาข้อศีลของผู้รักษาศีล ซึ่งผู้รักษาศีล ๕ อาจมีเจตนาในการรักษาศีล ๕ ที่แตกต่างกัน ทำให้ผู้วิจัยจำแนกการรักษาศีล ๕ เป็น ๒ ระดับ ดังนี้

ก. การรักษาศีล ๕ ในแง่ที่เป็นวินัย เป็นการประพฤติตามข้อห้าม กฎระเบียบที่กำหนดไว้ งดเว้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ด้วยความปรารถนาในลาภ ยศ เป็นโลกียศีล

ข. การรักษาศีล ๕ ในแง่ที่เป็นธรรม ทั้งการรักษาศีล ๕ ในแง่ความดีงาม ความสมบูรณ์ มีความประพฤติดีงาม ไคร่ในผลบุญ เพื่อเป็นฐานรองรับกุศลธรรมที่ยิ่งขึ้นไป เป็นโลกียศีล จนกระทั่งการรักษาศีล ๕ ในแง่ความประพฤติอย่างสูง เป็นการรักษาศีลด้วยความปกติเป็นอธิศีลอย่างสมบูรณ์ เป็นโลกุตตรศีล

เมื่อการรักษาศีล ๕ จำแนกเป็น ๒ ระดับ ฉะนั้น การพิจารณาความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยจึงแยกพิจารณาเป็น ๒ กรณี ดังนี้

ก. ขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นวินัย เป็นหลักความประพฤติอย่างต่ำของชาวพุทธ เป็นการประพฤติตนภายในกรอบข้อปฏิบัติ ๕ ประการ ฉะนั้น การรักษาศีล ๕ จึงเป็นการประพฤติตนไม่ล่วงละเมิดศีล ๕ ซึ่งสามารถนำขันติสำหรับการดำรงชีวิตประจำวัน มาทำหน้าที่เป็นคุณธรรมพื้นฐานสนับสนุนการรักษาศีล ๕ ด้วยความอดทนอดกลั้น รวมถึงสกัดกั้นมิให้ประพฤติกว้างละเมิดข้อศีล เมื่อประสบเหตุอันอาจละเมิดศีลทั้ง ๕ ข้อ จากนั้นจึงนำหลักธรรมอื่นมาสนับสนุนให้เว้นจากการล่วงละเมิดข้อศีลได้อย่างเด็ดขาด

ข. ขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรม เป็นการรักษาศีล ๕ เพื่อความประพฤติที่สงบเรียบร้อย สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม ต้องการผลบุญสำหรับเป็นฐานรองรับกุศลธรรมที่ยิ่งขึ้นไป จนกระทั่งเป็นการพัฒนาตนเองในระดับที่สูงยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถนำทั้งขันติสำหรับการดำรงชีวิตประจำวัน และขันติสำหรับการพัฒนาตนเองไปสู่ความดีงาม มาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ จนกระทั่งเป็นการพัฒนาตนเองไปสู่ระดับที่สูงขึ้น

ขันติจึงนับเป็นคุณธรรมสนับสนุนการรักษาศีล ๕ ในทุกระดับ เพราะขันติย่อมเลื่อนระดับขึ้นจนกระทั่งเป็นขันติที่มีความทนทาน ดังแสดงในธรรมาภิธาน พจนานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนา ดังนี้

ขันติยอมเลื่อนระดับขึ้นจนกระทั่งเป็นขันติที่มีความทนทานเปรียบดังต้นไม้ เมื่อต้นไม้แข็งแรงยอมต้านทานลมแรงได้แม้ใบและกิ่งอาจหวั่นไหว แต่ถ้าแข็งแรงไม่พอดันไม้ยอมหักโค่น ถ้าขันติเข้มแข็งเพียงพอยอมชนะกิเลสได้ แม้อาจเสียดความเรียบร้อยทางกายทางวาจา และทางใจเดือดร้อนวุ่นวาย ถ้าขันติมีความแข็งแรงเต็มที่อยู่เขาหินยอมไม่หวั่นไหว สามารถต้านทานกิเลสได้ เป็นขันติขั้นสูง เรียกว่า ตีติกขาขันติ ขันติ คือ ความทนทาน ตีติกขาขันติที่ประกอบด้วยเมตตาเป็นดั่งน้ำพรมกองไฟ คือ กิเลสให้สงบลงยอมปรากฏความแค้นแค้นใจ อันเป็นอาการแห่งโสรัจจะ ความใจดี แค้นแค้นใจทำให้เกิดความสงบกาย สงบวาจา สงบใจ หรือความเสถียร ขันติที่ประกอบด้วยโสรัจจะจึงเป็นขันติที่มีพลังสามารถที่จะทนทานได้ ซึ่งในการนำขันติมาประพฤติเพื่อให้เกิดความสว่างงามต้องนำหลักธรรมอื่นมาสนับสนุน^๑

^๑ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ธรรมาภิธาน พจนานุกรมคำสอนพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม), (กรุงเทพมหานคร : สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช, ๒๕๕๓), หน้า ๔๕-๔๖.

๓.๑ ขั้นตอนการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นวินัย

การรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นวินัย เป็นการประพฤติตนภายในกรอบข้อปฏิบัติทั้ง ๕ ประการ โดยเริ่มจากอุบายในการรักษาศีล เช่น สมาทานศีล ๕ จากพระภิกษุ หรือสมาทานด้วยตนเอง แล้วตั้งใจรักษาศีล ๕ ที่สมาทานนั้นให้สมบูรณ์ พยายามไม่ประพฤติล่วงละเมิดศีล ๕ ทั้งในสภาวะปกติและเมื่อต้องประสบเหตุอันอาจล่วงละเมิดศีล ๕ ทำให้ผู้วิจัยพิจารณาความสัมพันธ์ของขั้นตอนการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นวินัย เป็นการนำขั้นต้นในแง่ที่เป็นคุณธรรมมาเป็นคุณธรรมพื้นฐานสนับสนุนการรักษาศีล ๕ ด้วยการอดทน อดกลั้น เพียรระวังไม่ให้โลภะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้นภายในจิตใจ รวมถึงเป็นคุณธรรมสกัดกั้นมิให้ล่วงละเมิดศีล ด้วยการอดทน อดกลั้นต่อสิ่งเร้าที่เข้ามากระทบ ดังเช่นขั้นต้นที่เป็นคุณสมบัติประจำตัวของปัจเจกบุคคล อันเป็นคุณธรรมสนับสนุนให้การดำรงชีวิตประจำวันบรรลุเป้าหมาย เช่น อดทนต่อความหนาวร้อน อดทนต่อทุกขเวทนาในเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย อดทนต่อถ้อยคำจาบจ้วงล่วงเกิน เพราะความหนาวร้อนมีอยู่ตามธรรมชาติแต่อดกลั้นเอาไว้ และความโกรธเกิดขึ้นในใจ แต่อดกลั้นเอาไว้ไม่ผลุนผลัน แสดงความโกรธออกไปทางวาจา ทางกาย อดทนเอาไว้ในใจ ดังในสัพพาสวสูตรแสดงเหตุแห่งการปิดกั้นอาสวะทั้งปวง ดังนี้

อาสวะที่ต้องละด้วยการอดกลั้น คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาโดยแยกกายแล้ว เป็นผู้อดทนต่อความหนาว ความร้อน ความหิว ความกระหาย เหลือบ ยุง ลม แดด และสัมผัสแห่งสัตว์เลื้อยคลาน เป็นผู้อดกลั้นต่อถ้อยคำหาญ คำต่อเสียด เป็นผู้อดกลั้นต่อเวทนาทั้งหลายอันมีในร่างกาย เป็นทุกข์ กล้าแข็ง เผ็ดร้อน ไม่น่ายินดี ไม่น่าพอใจ พรากรชีวิตได้ ซึ่งเมื่อเธอไม่อดกลั้นอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น ก็จะพึงเกิดขึ้น เมื่อเธออดกลั้นอยู่อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้นย่อมไม่มีแก่เธอ ด้วยอาการอย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่า อาสวะที่ต้องละด้วยการอดกลั้น ...^๒

สัพพาสวสูตรแสดงให้เห็นถึงวิธีการใช้ขั้นต้นเพื่อเอาชนะอาสวะ ซึ่งสร้างความทุกข์ ความลำบากและเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีพ มีอยู่ ๒ ระดับด้วยกัน คือ

ระดับที่ ๑ ให้รู้จักใช้ความอดทน ความอดกลั้นต่อความหนาว ความร้อน ความหิว กระหายซึ่งเกิดจากกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ ตลอดจนต้องอดทนต่อความรู้สึกรำคาญ หงุดหงิดอันเกิดจากการรบกวนของสัตว์เลื้อยคลานนานาชนิด

ระดับที่ ๒ ให้รู้จักใช้ความอดทนต่อทุกขเวทนาทั้งหลาย สะกดข่มอารมณ์และความรู้สึกที่ไม่ดีเอาไว้เมื่อเกิดความกระทบกระทั่งทางวาจา เช่น ถ้อยคำเสียดแทงว่ากล่าวเหน็บแนม

^๒ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๔-๒๘/๑๗-๒๖.

ให้เจ็บใจ คำด่าว่าดูหมิ่นเหยียดหยาม หรือวาจาที่พูดด้วยความไม่ปรารถนาดีจากบุคคลอื่น ซึ่งก่อให้เกิดความไม่พอใจ ไม่พอใจ และไม่สร้างความเข้มแข็งแห่งจิตใจ หากขาดความอดทน ไม่มีความอดกลั้นเพียงพอ ย่อมเป็นการเปิดช่องทางให้ความทุกข์เพิ่มพูน แต่เมื่ออดกลั้นทนทาน ต่อแรงเสียดทานของอาสวะเหล่านี้^๓ ได้รับความทุกข์ย่อมคลายลง^๔

ในการพิจารณาความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นวินัย แสดงให้เห็นทั้งการนำขันติในแง่ที่เป็นคุณธรรมมาเป็นคุณธรรมพื้นฐานสนับสนุนการรักษาศีล ๕ ด้วยการเพียรระวังไม่ให้โลภะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้นภายในจิตใจ และการนำขันติมาเป็นคุณธรรม สกัดกั้นมิให้ล่วงละเมิดศีลเมื่อต้องประสบเหตุอันอาจล่วงละเมิด สามารถแสดงได้ดังนี้

๓.๑.๑ เหตุแห่งการล่วงละเมิดศีล ๕

เมื่อบุคคลมีเจตนารักษาศีล ๕ ย่อมเพียรระวังไม่ให้ต้นเหตุแห่งกรรม คือ โลภะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้นภายในจิตใจ ซึ่งสามารถแยกพิจารณาตามข้อศีลได้ดังนี้

ก. ปาณาติบาต มีต้นเหตุแห่งกรรม แสดงในกัมมนิทานสูตร ๓ อย่าง คือ

๑. ปาณาติบาตมีโลภะเป็นเหตุ
๒. ปาณาติบาตมีโทสะเป็นเหตุ
๓. ปาณาติบาตมีโมหะเป็นเหตุ^๕

เมื่อบุคคลเพียรระวังไม่ให้ต้นเหตุแห่งกรรมเกิดขึ้นภายในจิตใจ ด้วยความอดทน อดกลั้น ย่อมไม่ล่วงละเมิดข้อศีล ต่อเมื่อบุคคลถูกรบกวนด้วยสิ่งเร้าอันก่อให้เกิดโลภะ โทสะ โมหะ อาจทำให้บุคคลกระทำล่วงละเมิดศีล ดังตัวอย่างการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๑

๑. ในกัจจูปมสูตร เรื่องแม่หญิงเวเทหิกา ดังนี้

แม่หญิงเวเทหิกา ผู้มีปกติเป็นคนเรียบร้อย เจียมตน ใจเย็น ถูกสาวใช้ชื่อ กาลีทลองว่า การเจียมตน ใจเย็นของนายหญิง ไม่แสดงความโกรธที่มีอยู่ภายในให้ปรากฏ เพราะไม่มีความโกรธอยู่เลย หรือไม่แสดงความโกรธที่มีอยู่ภายในให้ปรากฏ เพราะการทำงานทั้งหลาย เรียบร้อยดี ไม่ใช่ไม่มีความโกรธ นางกาลีจึงทลองด้วยการดื่นสาย เว้นจากการทำการทำงาน ทำให้นางเวเทหิกาโกรธ ไม่พอใจ มีหน้าน้าวคิ้วมวดในครั้งแรก ในครั้งที่สองนางเวเทหิกา

^๓ พระมหาขันทอง วชิรปัญญา, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องขันติในพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๔๕, หน้า ๓๖-๓๗.

^๔ อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๔/๓๑๖-๓๑๗.

โกรธ ไม่พอใจ แล้วแผดเสียงด้วยความขุ่นเคือง และในครั้งที่สามนางเวเททิกาโกรธจัด กว่าลิ้มประตู่ข้างศีรษะนางกาลิ ปากก็ด่าว่า ข้าจะตีหัวเอ็งให้แตก^๕

ผู้วิจัยพิจารณาว่า ในสภาวะปกตินางเวเททิกาเป็นคนเรียบร้อย ใจเย็น พยายามระวังไม่ให้ล่วงละเมิดข้อศีล แต่เมื่อถูกรบกวนด้วยสิ่งที่ไม่น่าพอใจ คือ นางกาลิสาวใช้ไม่ทำการงานให้เรียบร้อย และยังคงด่าว่าจ้ออันไม่น่าฟังพอใจ ทำให้นางเวเททิกาบ้นดาลโทสะทำร้ายร่างกาย นางกาลิพร้อมกับด่าว่า เพราะเหตุแห่งโทสะที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ จึงทำให้นางเวเททิกาช้างปาลิ่งของใส่บุคคลอื่นให้ได้รับบาดเจ็บ นับเป็นความพยายามกระทำปาณาติบาตด้วยเหตุจากโทสะ

๒. เรื่องสุนัขขัตตลิจนวิในอดีตชาติ ดังนี้

สุนัขขัตตลิจนวิในอดีตชาติเกิดเป็นบุรุษผู้มีสถานอยู่ใกล้พระวิหาร ขณะใกล้ค่ำวันหนึ่ง เมื่อเขาอาบน้ำอยู่ที่ทำนน้ำบ้านของตนเอง เขาแลเห็นสามเณรน้อยโดยสารเรือผ่านมา มีจิตคิดจะแก่งสามเณรน้อยเล่น จึงเอามือกักน้ำสาตไปที่เรือของสามเณรน้อย สามเณรน้อย เบี่ยงกายหลบทำให้เรือล่ม ด้วยความกลัวมรณภัยสามเณรน้อยรีบว่ายน้ำขึ้นฝั่งพร้อมตะโกนคำหยาบใส่หน้าบุรุษนั้น ทำให้เขาบังเกิดความโกรธเข้าไปตบหูสามเณรน้อย ๒-๓ ที ก่อนจะช่วยสามเณรน้อยขึ้นสู่ริมฝั่ง^๖

ผู้วิจัยพิจารณาว่า สุนัขขัตตลิจนวิในอดีตชาติ เมื่อถูกรบกวนด้วยวาจาหยาบคาย ไม่น่าฟัง จึงบันดาลโทสะทำร้ายสามเณรน้อย เพราะเหตุแห่งโทสะที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ จึงทำให้บุรุษนั้นทำร้ายบุคคลอื่น นับเป็นความพยายามกระทำปาณาติบาตด้วยเหตุจากโทสะ

๓. ในอังกุลิมาลสูตร ดังนี้ “โจรองคุลิมาล เป็นคนหยาบช้ำ มีฝ่ามือเปื้อนเลือด ชอบฆ่าคน ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย เช่นฆ่ามนุษย์แล้วตัดเอานิ้วมือร้อยเป็นพวงมาลัยสวมคอ”^๗

ผู้วิจัยพิจารณาว่า โจรองคุลิมาลหลงเชื่อและปฏิบัติตามคำสั่งของอาจารย์ทศปาโมกข์ ผู้ประสงค์ความหายณะแห่งอหิงสกุมาร จึงกล่าวคำสั่งอันหยาบช้ำให้อหิงสกุมารฆ่าคนแล้วตัดนิ้วมือให้ครบ ๑,๐๐๐ คน เพื่อนำมาประกอบศิลปศาสตร์ นับเป็นการกระทำปาณาติบาตด้วยเหตุจากโมหะ

^๕ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๒๖/๒๓๗-๒๓๘.

^๖ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), กรรมที่ปณี เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธรรมกาย, ๒๕๔๔), หน้า ๕๗.

^๗ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๗/๔๒๑.

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า เมื่อบุคคลไม่อดทนอดกลั้นต่อสิ่งเร้าที่เข้ามากระทบ ปลดปล่อยให้โลภะ โทสะ โมหะ เข้าครอบงำจิตใจ ย่อมสามารถกระทำล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๑ ให้สำเร็จลงได้

ข. อทินนาทาน มีต้นเหตุแห่งกรรม แสดงในกัมมนิทานสูตร ๓ อย่าง คือ

๑. อทินนาทานมีโลภะเป็นเหตุ
๒. อทินนาทานมีโทสะเป็นเหตุ
๓. อทินนาทานมีโมหะเป็นเหตุ^๔

เมื่อบุคคลเพียรระวังไม่ให้ต้นเหตุแห่งกรรมเกิดขึ้นภายในจิตใจ ด้วยความอดทนอดกลั้น ย่อมไม่ล่วงละเมิดข้อศีล ต่อเมื่อบุคคลถูกกระทบด้วยสิ่งเร้าอันก่อให้เกิดโลภะ โทสะ โมหะ อาจทำให้บุคคลกระทำล่วงละเมิดศีล ดังตัวอย่างการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๒

๑. เรื่องสามราสีเปรต ดังนี้

วันหนึ่งสมเด็จพระราชาโอรสแห่งสมเด็จพระเจ้ากิตติวิศรราช ทรงเสด็จประพาสพระราชอุทยานจนตำราญพระทัย เมื่อเสด็จกลับถึงประตูพระนครทรงทอดพระเนตรเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่งมิได้แสดงความเคารพพระองค์เหมือนคนอื่นทำให้ทรงโกรธเคืองควาดด้วยเสียดัง กระนั้นพระสุนทรปัจเจกพุทธเจ้าคงยืนนิ่งอยู่ ทำให้ทรงโกรธเคืองมากยิ่งขึ้น กระชากบาตรจากพระสุนทรปัจเจกพุทธเจ้าเหวี่ยงลงที่ใกล้ทางด้วยความโกรธพร้อมกับกล่าวคำหยาบคายต่าง ๆ เมื่อสมเด็จพระราชาโอรสทรงเสด็จกลับตาพระสุนทรปัจเจกพุทธเจ้า สมเด็จพระราชาโอรสทรงกระหายน้ำเป็นกำลัง ทรงรับสั่งให้ราชบุรุษทั้งหลายไปตักน้ำที่บ่อซึ่งพระราชบิดารับสั่งให้ขุดไว้แต่บ่อน้ำนั้นแห้งขอด สมเด็จพระราชาโอรสไม่ได้ดื่มน้ำจึงสิ้นพระชนมายุดับสังขารในที่นั้น^๕

ผู้วิจัยพิจารณาว่า สมเด็จพระราชาโอรสทรงประกอบด้วยโมหะความหลงในฐานันดรศักดิ์แห่งตนเป็นที่ตั้ง เมื่อแลเห็นพระสุนทรปัจเจกพุทธเจ้ามิได้แสดงความเคารพจึงบังเกิดโทสะตรงเข้ากระทำการหยาบช้าต่อพระสุนทรปัจเจกพุทธเจ้า เพราะเหตุแห่งโทสะที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ จึงทำให้พระราชโอรสทำลายบาตรแห่งพระสุนทรปัจเจกพุทธเจ้า และกล่าววาจาหยาบคายต่อพระสุนทรปัจเจกพุทธเจ้า นับเป็นความพยายามในการกระทำอทินนาทานและมุสาวาทด้วยเหตุจากโทสะ อันมีรากฐานจากโมหะ

^๔ อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๔/๓๑๖-๓๑๗.

^๕ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), กรรมที่ปณี เล่ม ๑, หน้า ๕๔๑-๕๔๕.

๒. เรื่องของเปรต ดังนี้

ในอดีตกาล ปราภภูมิพระศตูปเจดีย์องค์ใหญ่องค์หนึ่งภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ แห่งสมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ พุทธบริษัทผู้มีใจผ่องแผ้วเลื่อมใสในพระบวรพุทธศาสนา ได้ทำผ้าคลุมพระศตูปเจดีย์อย่างสวยงาม พร้อมจารึกอักษรไว้บนผ้าคลุมว่า ‘ผ้านี้ชาวพุทธ ขอบุติศตวายเป็นสมบัติของพระศตูปเจดีย์’ ต่อมามีลมพายุใหญ่พัดผ้าคลุมเจดีย์ไปตก ในที่นาของกุฎุมพีผู้มีฐานะดีคนหนึ่ง ครั้นเขาพบเห็นผ้าจารึกอักษรนั้น กลับคิดว่าผ้าผืนนี้ มีราคาแพง หากนำไปทำผ้าห่มคงจักเป็นประโยชน์อย่างมาก ทั้งผ้ายังมาตกในที่นาของเรา ย่อมเป็นสมบัติของเรา บาปกรรมอะไรคงไม่มี จึงได้นำมาทำเป็นผ้าห่มสำหรับตนเอง^{๑๑}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า เมื่อกุฎุมพีพบผ้าคลุมเจดีย์ที่ถูกพายุพัดมาตกในที่นาของตนเอง เป็นของมีราคาแพง เกิดความโลภอยากนำมาเป็นของตนเอง จึงนำผ้าคลุมเจดีย์มาทำเป็นผ้าห่ม เป็นการกระทำอกุศลอันเกิดจากโลภะเป็นเหตุ

๓. ในกุฎุมพี พระโพธิสัตว์ดิถีเตยนดาบสโกหก ดังนี้

ถ้อยคำของท่านช่างไฟเราะอ่อนหวานเสียนี่กระไร

ท่านรังเกียจกระทั่งหญ้าเส้นเดียว

แต่เมื่อขโมยทองคำไปตั้ง ๑๐๐ แท่ง กลับไม่รังเกียจเลย^{๑๒}

ขยายความจากมังคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๓ ได้ดังนี้

มีดาบสโกหกคนหนึ่งพักอาศัยอยู่ในบรรณศาลาที่กุฎุมพีสร้างถวายในป่า ดาบสฉันอาหาร ในเรือนแห่งกุฎุมพีนั้น ด้วยกุฎุมพีมีความกลัวโจรจึงนำทองคำ ๑๐๐ นิกกะ ไปสู่ บรรณศาลาแห่งดาบส แล้วฝังไว้ในแผ่นดินพร้อมกล่าวฝากทรัพย์ของตนเองแก่ดาบส ดาบสโกหกเกิดความโลภอยากได้ทรัพย์นั้นมาเพื่อตนเอง จึงได้ลักทรัพย์นั้นแล้วหนีไป^{๑๓}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า ดาบสโกหกเมื่อเห็นกุฎุมพีฝังทรัพย์ไว้ในแผ่นดินบริเวณที่อยู่อาศัย แห่งตน พร้อมกับทรัพย์มีจำนวนมากจึงเกิดความโลภอยากได้มาเป็นของตนเอง เพื่อนำไปเลี้ยงชีพ จึงได้กระทำอกุศลอันเกิดจากโลภะด้วยเหตุจากโลภะ

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า เมื่อบุคคลไม่อดทนอดกลั้นต่อสิ่งเร้าที่เข้ามากระทบ ปลดปล่อยให้โลภะ โทสะ โมหะ เข้าครอบงำจิตใจ ย่อมสามารถกระทำล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๒ ให้สำเร็จลงได้

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๑-๒๒๒.

^{๑๒} พุ.ชา.เอกก. (ไทย) ๒๗/๘๕/๓๗.

^{๑๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มังคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๒๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๑๗.

ค. กามะสุมิจนาจาร มีต้นเหตุแห่งกรรม แสดงในกัมมนิทานสูตร ๓ อย่าง คือ

๑. กามะสุมิจนาจารมีโลภะเป็นเหตุ
๒. กามะสุมิจนาจารมีโทสะเป็นเหตุ
๓. กามะสุมิจนาจารมีโมหะเป็นเหตุ^{๑๓}

เมื่อบุคคลเพียรระวังไม่ให้ต้นเหตุแห่งกรรมเกิดขึ้นภายในจิตใจ ด้วยความอดทนอดกลั้น ย่อมไม่ล่วงละเมิดข้อศีล ต่อเมื่อบุคคลถูกกระทบด้วยสิ่งเร้าอันก่อให้เกิดโลภะ โทสะ โมหะ อาจทำใ้บุคคลกระทำล่วงละเมิดศีล ดังตัวอย่างการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๓

๑. เรื่องพระราชโอรส ๔ พระองค์ ดังนี้ “ในอดีตกาลมีพระราชโอรส ๔ พระองค์ อาศัยอยู่ในกรุงสาวัตถี ประพฤติผิดในมาตุคามที่ชนเหล่าอื่นรักษาคุ้มครองแล้ว ระเริงใจอยู่ ทำกรรมลามกเป็นอันมาก เมื่อตายลงได้ไปเกิดในโลหกุมภีทั้ง ๔ ในที่ใกล้เคียงแห่งกรุงสาวัตถี”^{๑๔}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า พระราชโอรสทั้ง ๔ พระองค์ประพฤติผิดในกามต่อหญิงที่มีผู้คุ้มครองรักษา เช่น สามีรักษา บิดามารดารักษา ญาติรักษา เพราะเมื่อพวกเขาพอใจในหญิงใด แม้จะเป็นหญิงมีสามีแล้ว พวกเขาข่มพยายามเพื่อครอบครองหญิงนั้นให้จงได้โดยไม่คำนึงถึงความชอบธรรม เพราะประกอบด้วยความเห็นผิด คิดว่า บุญบาปไม่มี จึงแสวงหากอบโกยความสุขให้แก่ตนเอง ประพฤติกามะสุมิจนาจารเป็นอันมาก เพราะเหตุจากโมหะ

๒. เรื่องพระเจ้าปทุมราชา ดังนี้

ในอดีตกาลครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์ทรงอุบัติในพระครรภ์ของพระอัครมเหสี ทรงพระนามว่า ปทุมราชกุมาร ทรงมีพี่น้องรวมทั้งหมด เจ็ดพระองค์ ทำให้พระเจ้าพรหมทัตเกรงว่า อาจเกิดการช่วงชิงราชสมบัติ จึงทรงรับสั่งให้พระโอรสทั้งเจ็ดเสด็จออกจากพระนครไปก่อน ต่อเมื่อพระองค์สวรรคตจึงค่อยเสด็จกลับมาครอบครองราชสมบัติ พระราชกุมารทั้งเจ็ดพระองค์ทรงเสด็จออกจากพระนคร พร้อมด้วยพระชายา เมื่อทรงดำเนินถึงทางกัณดารแห่งหนึ่ง ขาดแคลนข้าวและน้ำ ไม่สามารถอดกลั้นความหิวโหยไว้ได้ จึงตกลงพระทัยปลงพระชนม์พระชายาของพระเจ้าน้อง แบ่งเนื้อออกเสวย พระโพธิสัตว์กับพระชายาเสวยเนื้อเพียงส่วนเดียว เก็บอีกส่วนหนึ่งไว้ทุกวัน จนกระทั่งวันที่ ๗ พระโพธิสัตว์ทรงนำเนื้อที่พระองค์กับพระชายาทรงเหลือไว้ทุกวันประทานแก่น้อง ๆ ในเวลาที่พระราชกุมารทรงบรรทม พระโพธิสัตว์ทรงพาพระชายาเสด็จหนีจากไป การเดินทางได้รับความลำบากอย่างยิ่ง กระทั่งพระโพธิสัตว์ทรงสละโลหิตของพระองค์ให้พระชายาคืมแทนน้ำ เมื่อเดินทางลูถึง

^{๑๓} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๔/๓๑๖-๓๑๗.

^{๑๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มังคลัตถทีปนี แพล เล่ม ๓, หน้า ๒๑๔.

แม่น้ำใหญ่ทั้งสองพระองค์ทรงสร้างอาศรมอยู่ใกล้แม่น้ำนั้น อยู่มาวันหนึ่งมีโจรที่ถูกราชบุรุษ
 ลงโทษตัดมือ เท้า หู และจมูก ให้นำอนบนเรือลอยไปในแม่น้ำได้มาถึงที่นั่น พระโพธิสัตว์
 ทรงเสด็จไปนำเขาขึ้นจากเรือและปรนนิบัติรักษาพยาบาลจนกระทั่งหายดี พระโพธิสัตว์
 ทรงให้โจรนั้นอยู่ในอาศรมกับพระชายา แล้วแสวงหาผลไม้มาเลี้ยงดู ต่อมาสตรีเกิดมีจิต
 ปฏิพัทธ์ในบุรุษนั้น จึงได้ประพฤตินาจารร่วมกัน จากนั้นจึงวางอุบายปลักพระโพธิสัตว์
 ตกแหว พระโพธิสัตว์ก็ลี้ภัยตกแหวไปติดอยู่ที่พุ่มมะเดื่อจนได้รับความช่วยเหลือจากพญาเหยี่ยว
 พาไปต่อลงสู่ทางใหญ่ เมื่อพระโพธิสัตว์เดินทางมาถึงหมู่บ้านจึงทราบข่าวพระชนกสวรรคต
 จึงทรงเสด็จไปยังกรุงพาราณสีครองราชย์สมบัติ ทรงพระนามว่า พระปฐมราชา พระองค์
 ทรงครองราชโดยธรรม โปรดให้สร้างโรงงานบริจาคตัญย์บำเพ็ญมหาทาน ฝ่ายหญิงชั่ว
 ให้ชายชั่วจี้คออกจากป่าเที่ยวขทาน โดยนางโกหกหมู่ชนว่า ตนเองเป็นภรรยาแต่
 ของชายนั้น ทำให้หมู่ชนพากันสรรเสริญความดีของนางที่คอยปรนนิบัติสามี จึงแนะนำ
 ให้นางไปรับทานจากพระเจ้าปฐมราชา คราวนั้นพระโพธิสัตว์ทรงทอดพระเนตรเห็นบุคคล
 ทั้งสองจึงโปรดให้เรียกมาสอบถาม ซึ่งพระโพธิสัตว์ทรงจำคนทั้งสองได้ทำให้พระโพธิสัตว์
 ทรงแสดงความจริงให้ปรากฏ และรับสั่งลงอาญาคนทั้งสอง แต่ทรงระงับไว้ ทรงรับสั่ง
 ให้ผูกกระเช้าขังชายชั่วไว้บนศิรยะหญิงชั่วจนตาย^{๑๕}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า พระชายาและโจรกระทำกามเมสุมิจฉาจาร เพราะเหตุจากโมหะ
 ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ด้วยบุคคลทั้งสองต้องการแสวงหาความสุขในทางกาม โดยไม่คำนึงถึง
 ความถูกต้องชอบธรรม จากนั้นพยายามกระทำปาณาติบาตเพื่อฆ่าพระโพธิสัตว์ และกล่าวมุสาวาท
 เพื่อให้ตนเองได้รับความเมตตาช่วยเหลือจากคนทั้งหลาย นับเป็นการกระทำผิดศีล ๕ ถึง ๓ ข้อ
 ของพระชายา คือ กามเมสุมิจฉาจาร ปาณาติบาต และมุสาวาท

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า เมื่อบุคคลไม่อดทนอดกลั้นต่อสิ่งเร้าที่เข้ามากระทบ
 ปลดปล่อยให้โลภะ โทสะ โมหะ เข้าครอบงำจิตใจ ย่อมสามารถกระทำล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๓
 ให้สำเร็จลงได้ ในขณะที่เดียวกันถ้าบุคคลพยายามอดทนอดกลั้นต่อสิ่งเร้าที่เข้ามากระทบดังเช่น
 พระโพธิสัตว์ย่อมสามารถเว้นจากการล่วงละเมิดข้อศีลได้ แม้ในครั้งแรกพระโพธิสัตว์ไม่สามารถ
 อดกลั้นต่อความโกรธได้สั่งลงอาญาคนทั้งสอง แต่ทรงพยายามอดทนอดกลั้นทำให้ความโกรธ
 เบาลางลง จนสามารถระงับมิให้กระทำอย่างนั้น จึงเว้นจากการล่วงละเมิดข้อศีลได้

^{๑๕} พุ.ชา.ทก.อ. (ไทย) ๓/๓/๒๓๐-๒๓๘.

ง. มุสาวาท มีต้นเหตุแห่งกรรม แสดงในกัมมนิทานสูตร ๓ อย่าง คือ

๑. มุสาวาทมีโลภะเป็นเหตุ
๒. มุสาวาทมีโทสะเป็นเหตุ
๓. มุสาวาทมีโมหะเป็นเหตุ^{๑๖}

เมื่อบุคคลเพียรระวังไม่ให้ต้นเหตุแห่งกรรมเกิดขึ้นภายในจิตใจ ด้วยความอดทนอดกลั้น ย่อมไม่ล่วงละเมิดข้อศีล ต่อเมื่อบุคคลถูกรบกวนด้วยสิ่งเร้าอันก่อให้เกิดโลภะ โทสะ โมหะ อาจทำให้บุคคลกระทำล่วงละเมิดศีล ดังตัวอย่างการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๔

เรื่องนางจิญจมาณวิกา ดังนี้

ในปฐมโพธิกาล พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ทำให้สาวกขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีจำนวนหาประมาณมิได้ ลากสักการะได้เกิดขึ้นเป็นอันมาก ทำให้พวกเดียรฉัตรเสื่อมจากลากสักการะ จึงทำอุบายเพื่อทำลายความเลื่อมใสศรัทธาในองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยให้นางจิญจมาณวิกาสาวสวยใช้มารยาหญิงทำอุบายให้มหาชนเข้าใจผิดว่า นางมีความสัมพันธ์ลึกซึ้งจนตั้งครรภ์กับองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำให้อุบาสกอุบาสิกาที่เป็นปุถุชนบางพวกเกิดความเคลือบแคลงสงสัย จนกระทั่งวันหนึ่งนางทำประหนึ่งหญิงมีครรภ์แก่ใกล้คลอดมาสู่ธรรมสภา แล้วกล่าววาจาจาบจ้วงต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำให้เทพบุตรมาทำลายอุบายของนางให้มหาชนได้ทราบความจริง เมื่อนางออกจากวัดพระเชตะวันจนลับคลองพระเนตร แผ่นดินได้แยกออกสูบนางจิญจมาณวิกาไปเกิดในอเวจีมหานรก^{๑๗}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า นางจิญจมาณวิกาเป็นนักบวชเดียรฉัตรนอกพระพุทธศาสนาข่มเลื่อมจากมรรคผลนิพพาน ทำให้ประพฤตินั้นเป็นเหตุให้ได้รับความทุกข์ ด้วยการรับอาสาอาจารย์เดียรฉัตรทำลายชื่อเสียงขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงสร้างเรื่องโกหก และกล่าววาจาจาบจ้วงต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยเหตุโกหกที่นางจิญจมาณวิกาสร้างขึ้น นับเป็นการกระทำมุสาวาทด้วยเหตุจากโมหะ ความหลงเชื่อในคำของอาจารย์เดียรฉัตร อันเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงบุคคลที่ไม่อดทนอดกลั้นต่อสิ่งเร้าที่เข้ามากระทบปล่อยให้โลภะ โทสะ โมหะเข้าครอบงำจิตใจย่อมสามารถกระทำล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๔ ให้สำเร็จลงได้

^{๑๖} อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๔/๓๑๖-๓๑๗.

^{๑๗} พ. สติธรรม (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), อนุพุทธศึกษาที่ปณี ภาค ๒ การพรรณนาศีล, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เซเว่น พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑๐-๒๑๖.

จ. การดื่มสุราเมรัย

สำหรับเหตุแห่งการดื่มสุราเมรัยอนุโลมเข้าในการกระทำอกุศลกามสุมิฉณาจาร ดังแสดงในกรรมทีปนี เล่ม ๒ “ผู้ดื่มสุราเมรัยเป็นผู้มีความยินดีพอใจในกามคุณ คือ รสารมณ์ เช่นเดียวกับความยินดีพอใจของบุคคลผู้ประพฤตินิคมกาม ที่ย่อมมีความยินดีพอใจในกามคุณ”^{๑๘} ต้นเหตุแห่งกรรมจึงเกิดขึ้นได้จาก โลภะ โทสะ โมหะ เช่นเดียวกับกามสุมิฉณาจาร

เมื่อบุคคลเพียรระวังไม่ให้ต้นเหตุแห่งกรรมเกิดขึ้นภายในจิตใจ ด้วยความอดทนอดกลั้น ย่อมไม่ล่วงละเมิดข้อศีล ต่อเมื่อบุคคลถูกกระทบด้วยสิ่งเร้าอันก่อให้เกิด โลภะ โทสะ โมหะ อาจทำให้บุคคลกระทำล่วงละเมิดศีล ดังตัวอย่างการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๕

๑. เรื่องหลานท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ดังนี้

หลานของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีผลาญเงิน ๔๐ โกฎิ ของบิดามารดาให้หมดลง ด้วยการใช้จ่ายดื่มสุรา จากนั้นเขาไปยังสำนักของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ท่านเศรษฐีจึงได้ให้ทรัพย์ ๑,๐๐๐ กหาปณะสำหรับทำการค้าขาย เมื่อเขาผลาญทรัพย์นั้นหมดลงจึงไปพบท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีอีก คราวนี้เขาได้รับทรัพย์ ๕๐๐ กหาปณะ เมื่อเขาผลาญทรัพย์นั้นหมดลงอีก ย่อมไปหาท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี คราวนี้เขาได้รับผ้าสาฎกเนื้อหยาบ จากนั้นเขาทำผ้าสาฎกเนื้อหยาบให้สิ้นไป และไปหาท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีอีก เขาจึงถูกจับได้ให้พ้นไป กลายเป็นคนอนาถาอาศัยชายคาเรือนคนอื่นหลับนอนจนถึงแก่กรรม ถูกทิ้งศพไว้นอกเมือง^{๑๙}

๒. เรื่องในอดีตชาติที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแก่อนาถปิณฑิกเศรษฐี ดังนี้

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลเศรษฐีได้รับตำแหน่งเศรษฐีหลังจากบิดาล่วงลับไปแล้ว มีทรัพย์ฝังดินประมาณ ๔๐ โกฎิ พระโพธิสัตว์เป็นผู้ทำบุญมีทานเป็นต้น เมื่อสิ้นชีวิตได้บังเกิดเป็นท้าวสักกะเทวราช ส่วนบุตรชายท่านเศรษฐีไม่จัดแจงทานวัดใด ๆ แต่ให้สร้างมณฑปเพื่อการปรารถนาคดื่มสุรา ระบาย รำฟ้อน และขับร้อง เป็นนักเลงหญิง นักเลงสุรา และนักเลงกินเนื้อเป็นต้น ผลาญทรัพย์ ๔๐ โกฎิ และทรัพย์ต่าง ๆ ให้สิ้นไป กลายเป็นคนเข็ญใจ กำพร้า นุ่งผ้าเก่า เมื่อท้าวสักกะทรงทราบจึงมอบหม้อสารพัดนึกให้แก่บุตรชายด้วยความรัก พร้อมสั่งว่า เจ้าจงรักษาหม้อใบนี้ไว้ อย่าให้แตกทำลายไป แล้วกลับสู่เทวโลก จากนั้นบุตรชายเศรษฐีเที่ยวดื่มสุรา จนวันหนึ่งเขาเมามายจึงโยนหม้อนั้นเล่นไปในอากาศ

^{๑๘} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), กรรมทีปนี เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธรรมกาย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒๓.

^{๑๙} บุ.ชา.ตัก.อ. (ไทย) ๓/๔/๓๒๒.

ครั้งหนึ่งรับพลาด หม้อตกพื้นดินแตก ตั้งแต่นั้นมาเขาจึงกลับเป็นคนจน ทุ่งผ้าเก่า มือถือ กระเบื้องเที่ยวไปจนตาย^{๒๐}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า ทั้งหลานอนาถปิณฑิกเศรษฐีและบุตรเศรษฐีย่อมทำทรัพย์ทั้งหลาย ให้สิ้นไป ด้วยการใช้จ่ายคัมสุรา เพราะผู้ดื่มสุราย่อมไม่สามารถรักษาทรัพย์ไว้ได้ ด้วยการดื่มสุรา ของนักดื่มทั้งหลายย่อมไม่รู้จักอิม เหตุแห่งการดื่มสุราเมรัยจึงเกิดจากโมหะ ความหลงในสุรา เป็นนักเลงสุรา อันเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงบุคคลที่ไม่อดทนอดกลั้นต่อสิ่งเร้าที่เข้ามากระทบ ปลดปล่อยให้โลภะ โทสะ โมหะ เข้าครอบงำจิตใจ ย่อมสามารถกระทำล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๕ ให้สำเร็จลงได้

จากการศึกษาเหตุแห่งการล่วงละเมิดศีล ๕ ทั้ง ๕ ข้อ ทำให้ผู้วิจัยพบว่า การละเมิด ศีล ๕ ทั้ง ๕ ข้อ เกิดจากการที่บุคคลถูกกระทบด้วยสิ่งเร้าอันก่อให้เกิดโลภะ โทสะ โมหะ แล้วไม่พยายามอดทนอดกลั้นต่อโลภะ โทสะ โมหะที่เกิดขึ้นนั้น กลับปล่อยให้โลภะ โทสะ โมหะ เจริญขึ้น จึงทำให้บุคคลกระทำล่วงละเมิดศีล ๕

๓.๑.๒ ขั้นตอนการสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕

เมื่อบุคคลถูกกระทบด้วยสิ่งเร้าอันก่อให้เกิดโลภะ โทสะ โมหะ บุคคลจึงกระทำ ล่วงละเมิดศีล ซึ่งสามารถนำขั้นตอนสนับสนุนการรักษาศีล ๕ เพื่อสกัดกั้นมิให้ประพฤติ ล่วงละเมิดศีล ด้วยการอดทนอดกลั้นระงับความคิด ความพยายามที่จะก้าวล่วงสิกขาบทของศีล ๕ แต่ละข้อ เมื่อประสบกับสิ่งเร้าที่ก่อให้เกิดโลภะ โทสะ โมหะ อันเป็นเหตุแห่งการล่วงละเมิด นับเป็นการอดทนอดกลั้นสะกดข่มอารมณ์และความรู้สึกที่ไม่ดี เป็นการหยุดความคิดที่จะกระทำ ล่วงละเมิดในช่วงเวลานั้น เพื่อให้ความคิดที่จะกระทำการล่วงละเมิดเบาบางลง จากนั้นจึงนำ หลักธรรมอื่นมาสนับสนุนให้เว้นจากการล่วงละเมิดข้อศีลได้อย่างเด็ดขาด เช่น

ก. นำปัญญามาพิจารณาให้เห็นถึงโทษของการล่วงละเมิดศีล ๕ และอนิสงส์ของการรักษาศีล ๕ รวมถึงเวรภัยที่อาจก่อให้เกิดขึ้นถ้าประพฤติล่วงละเมิดศีล ๕

ข. นำสติสัมปชัญญะมาทำความรู้สึกตัวและตระหนักในสิ่งที่กำลังคิด กำลังกระทำ ในการล่วงละเมิดศีล ๕ เพื่อความไม่ประมาทพลาดพลั้ง เว้นจากการล่วงละเมิดอันจะก่อให้เกิดโทษ

ค. นำhiri โอตตปปะมาตระหนักถึงบาปกรรมที่จะเกิดขึ้นในภายหลัง ถ้ากระทำ ล่วงละเมิดศีล ๕ ย่อมทำให้ไม่กล้าประพฤติล่วงละเมิดศีล ๕

^{๒๐} บุ.ชา.ติก.อ. (ไทย) ๓/๔/๓๒๒-๓๒๓.

ง. นำขันติโสร็จจะมาแสดงอาการสงบระงับ เป็นขันติที่ประกอบด้วยความสงบเรียบร้อยทางกาย ทางวาจา เพื่อเว้นการประพฤติกว้างละเมียดศีล ๕

ทำให้ผู้วิจัยสามารถพิจารณาขันติกับการสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ได้ ดังนี้

ก. ขันติกับการสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๑ เมื่อปรากฏเหตุแห่งปาณาติบาต คือ โลภะ โทสะ โมหะ เช่น เมื่อบุคคลอื่นกล่าววาจาหยาบคาย หรือแสดงกริยาก้าวร้าวล่วงเกินต่อตนเอง จึงบันดาลโทสะคิดทำร้ายบุคคลนั้น หรือบุคคลมีความคิดในทางที่มีควรเห็นการฆ่าสัตว์ ทรมาณสัตว์ เป็นการเอนสุก บุคคลย่อมมีจิตคิดจะฆ่า และพยายามเพื่อฆ่าให้สัตว์นั้นตายลง อันเป็นองค์ประกอบแห่งปาณาติบาต การนำขันติมาระงับเหตุแห่งปาณาติบาตที่เกิดขึ้น ด้วยการอดทนอดกลั้นระงับอารมณ์และความรู้สึกที่ต้องการจะฆ่าในชั่วขณะเวลานั้น เพื่อให้ความคิดที่จะฆ่าเบาบางลง จากนั้นจึงนำหลักธรรมอื่นมาหยุดการกระทำปาณาติบาตนั้นโดยเด็ดขาด เช่น นำปัญญาพิจารณาไตร่ตรองเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้นเพื่อหาเหตุผลที่ถูกต้อง และแนวทางแก้ไขที่ชอบธรรม หรือพิจารณาอนิสงส์ของการละเว้นจากปาณาติบาตและโทษของการกระทำปาณาติบาต อันจะก่อให้เกิดหิริโอตตตัปปะ เมื่อมีความละเอียดเกรงกลัวต่อบาป จิตที่คิดจะฆ่าย่อมคลายลงด้วยความกลัวบาป ความพยายามในการฆ่าย่อมหายไป หรือแม้ขณะกำลังพยายามฆ่า ถ้าบุคคลนำขันติมาหยุดความพยายามนั้น แล้วนำปัญญาพิจารณาถึงเวรภัยที่จะเกิดขึ้นสืบต่อไปย่อมระงับความพยายามนั้นลงได้ ดังตัวอย่างขันติกับการสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๑

๑. เรื่องบุรุษผู้โชคดี ดังนี้

บุรุษหนุ่มผู้หนึ่งเลี้ยงชีพด้วยการรับจ้างทำงานหนักได้ทรัพย์มากี่มาสก จึงนำไปฝังไว้ที่เชิงกำแพงเมืองริมประตูพระนครพาราณสีข้างทิศอุดร จากนั้นได้ย้ายไปรับจ้างในที่อื่น ๆ จนกระทั่งได้ภรรยา ครั้นถึงวันนักขัตฤกษ์ประจำของชาวเมือง ภรรยาจึงให้สามีเดินทางไปนำทรัพย์นั้นมาเพื่อเล่นมหรสพ เมื่อบุรุษนั้นเดินทางไปได้ ๖ โยชน์ เป็นเวลาที่เที่ยงวันอากาศกำลังร้อนจัด แต่เขากลับเดินบนพื้นทรายผ่านหน้าพระลานหลวงอย่างมีความสุข พระเจ้าอุทราชาธิบดีทรงทอดพระเนตรเห็น จึงให้ราชบุรุษไปเรียกบุรุษรับจ้างนั้นมาเพื่อสอบถาม ทำให้พระเจ้าอุทราชาธิบดีทรงทราบว่า บุรุษนี้เป็นผู้มีปัญญา มีวาจาสัตย์ มีใจมั่นคง ไม่กลับกลอก ห้วนไหว จึงทรงแต่งตั้งให้เป็นพระราชapakครองราชสมบัติในกรุงพาราณสีครั้งหนึ่ง และให้เป็นสหาย วันหนึ่งพระราชาททั้งสองพระองค์ทรงพักผ่อนพระอิริยาบถในพระราชอุทยานเป็นการส่วนพระองค์ พระเจ้าอุทราชาธิบดีทรงเอาพระเศียรหนุนคอกของอัครมาสกราชาเข้าสู่ันทรารมณ์ ขณะนั้นอัครมาสกราชาคิดบุรุษเข็ญใจได้เกิดความคิดที่จะปลงพระชนมชีพพระเจ้าอุทราชาธิบดี เพื่อเป็นพระราชานัดเพียงผู้เดียว เมื่อเอื้อมหัตถ์หยิบพระขรรค์ขึ้นมาก็ได้พระสติ พระขรรค์ปล้นร่วงหล่นจากหัตถ์

เกิดความสลดสังเวชใจ ไม่วางใจในจิตของตนเอง อัทธมาศกราชาจึงได้ทรงปลุกพระเจ้าอุทยราชาธิบติให้ตื่นบรรทม แล้วหมอบที่เบื้องพระยุคลบาทกราบทูลตามความเป็นจริง ซึ่งพระเจ้าอุทยราชาธิบติมิได้ทรงถือโทษ และยินดียกราชสมบัติให้แก่อัทธมาศกราชาทั้งหมด ทำให้อัทธมาศกราชาเกิดความละอายและสังเวชใจ จึงได้ทำพิธีถวายราชสมบัติคืน และมุ่งหน้าไปสู่อหิมวันตประเทศบวชเป็นฤๅษี^{๒๐}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า บุรุษผู้โชครือนี้นับเป็นผู้ประพฤตินันตกรรมเป็นคุณสมบัติประจำตัว เพราะด้วยความเป็นบุรุษเชื่องใจประกอบอาชีพรับจ้างจึงต้องมีความอดทนต่อความลำบากตรากตรำทางกาย อันเกิดจากความเหน้อยล้า จนกลายเป็นคุณสมบัติประจำตัว ดังที่แสดงให้เห็นด้วยการไม่ย่อท้อต่อการเดินทางไกลทั้ง ๆ ที่อากาศกำลังร้อนจัด อันเป็นความอดทนต่อความเหน้อยล้า และความร้อน เพื่อไปนำทรัพย์เพียงเล็กน้อยที่เก็บรักษาไว้มาให้ภรรยาเล่นมหรสพ แต่บุรุษผู้นี้ยังไม่สามารถอดทนอดกลั้นต่อราคะความรักที่มีในภรรยาอันเป็นที่รักยิ่งได้ กระนั้นความอดทนอันเป็นคุณสมบัติประจำตัวของบุรุษผู้นี้ได้เกื้อหนุนส่งเสริมให้เขาสามารถรักษาความสัตย์ไว้ได้ แม้พระเจ้าอุทยราชาธิบติจะพระราชทานทรัพย์ให้มากเท่าใด เขายังคงมุ่งมั่นที่จะเดินทางไปนำทรัพย์นั้นมา ต่อเมื่อได้รับการแต่งตั้งให้เป็นอัทธมาศกราชาปกครองราชสมบัติในกรุงพาราณสีครั้งหนึ่ง และให้เป็นสหายของพระเจ้าอุทยราชาธิบติ ชันดิยังคงเป็นคุณสมบัติประจำตัวของบุรุษผู้นั้น เพราะเมื่ออัทธมาศกราชาเกิดความคิดที่จะปลงพระชนมชีพพระเจ้าอุทยราชาธิบติเพื่อเป็นพระราชอาแต่เพียงผู้เดียว ชันดิยังคงทำหน้าที่ในการสกัดกั้นความคิดที่จะกระทำปาณาติบาต เพื่อให้สติสัมปชัญญะได้ทำหน้าที่ระลึกถึงความรักความเมตตาที่พระเจ้าอุทยราชาธิบติทรงมีแก่ตนเอง จนเกิดความสลดสังเวชใจ เพราะเหตุแห่งโลภะที่เกิดขึ้นภายในจิตใจทำให้อัทธมาศกราชาอาจกระทำปาณาติบาต แต่ด้วยการนำชันดิมาสกัดกั้นความคิดที่จะกระทำปาณาติบาต และนำสติสัมปชัญญะมาระลึกไว้ในความรักความเมตตาที่ได้รับ จึงทำให้อัทธมาศกราชงดเว้นจากการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๑ ลงได้

๒. เรื่องพญาช้างฉัททันต์ ดังนี้

ในพระชาติที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นพญาช้างฉัททันต์ทรงประกอบด้วยชายทั้งสอง คือ นางพังมหาสุภักทา และนางพังจูพสุภักทา ด้วยความเข้าใจผิดคิดว่า สามีลำเอียงขาดความเที่ยงธรรม นางพังจูพสุภักทาจึงผูกใจเจ็บจนกระทั่งถึงแก่ความตาย และด้วยผลบุญที่ถวายทานแก่พระปัจเจกพระพุทธเจ้า นางจึงสำเร็จสมความปรารถนาเป็นสมเด็จพระสุภักทาบรมราชินีนาถผู้เป็นที่รักยิ่งแห่งพระราชสวามี อดีตพระชายาของพญาช้างมีความอาฆาตพญาช้างจึงประสงค์แห่งพญาช้างฉัททันต์ ได้สั่งให้นายพรานลอบทำร้าย

^{๒๐} พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร), กรรมที่ปณี เล่ม ๑, หน้า ๔๕-๕๑.

พญาช้างเพื่อหวังาแห่งพญาช้าง ต่อเมื่อพญาช้างแลเห็นนายพรานผู้ทำร้าย ด้วยความเจ็บปวด จึงคิดจะทำร้ายให้นายพรานถึงแก่ความตาย แต่เมื่อระลึกถึงศีลที่ทรงรักษาจึงงดเว้นจากการ ละเมิดศีลนั้นได้^{๒๒}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า แม้วพญาช้างโพธิสัตว์จะถูกทำร้ายจนจนจะสิ้นชีวิต ยังสามารถ อดทนอดกลั้นต่อความโกรธที่มีต่อนายพรานผู้ทำร้ายพระองค์ ไม่ประพฤติล่วงละเมิดศีล ที่รักษาไว้ดีแล้ว เพราะเหตุแห่งโทสะที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ อันอาจทำให้พญาช้างโพธิสัตว์กระทำ ปาณาติบาต แต่ด้วยการนำขันติมาสกัดกั้นความคิดที่จะกระทำปาณาติบาต เพื่อให้เกิด สติสัมปชัญญะระลึกถึงศีลที่รักษา จึงทำให้พญาช้างโพธิสัตว์งดเว้นจากการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๑ ลงได้

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า เมื่อปรากฏเหตุแห่งปาณาติบาต คือ โลกะ โทสะ โมหะ ทำให้บุคคลเกิดความคิดในการกระทำปาณาติบาต หรือความพยายามในการกระทำปาณาติบาต ถ้าบุคคลนำขันติมาอดทนอดกลั้นสะกดข่มอารมณ์และความรู้สึก เพื่อให้ความคิดความพยายามนั้น คลายลง จากนั้นจึงนำหลักธรรมอื่นมาหยุดการกระทำปาณาติบาตนั้นโดยเด็ดขาด ย่อมสามารถ สกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๑ ไว้ได้

ข. **ขันติกับการสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๒** เมื่อปรากฏเหตุแห่งอกินนาทาน คือ โลกะ โทสะ โมหะ ทั้งต่อทรัพย์สินสิ่งของ ชีวิตบุคคลและสัตว์ที่เจ้าของรักและหวงแหน เช่น เมื่อบุคคลเห็นทรัพย์สินของบุคคลอื่นแล้วมีความโลภอยากได้ทรัพย์สินนั้นมาเป็นของตนเอง หรือบุคคล มีความโกรธเจ้าของทรัพย์สินจึงคิดจะกลั่นแกล้งด้วยการนำทรัพย์สินที่ผู้นั้นรักและหวงแหน ไปเสีย จากเจ้าของ บุคคลย่อมมีจิตคิดจะลักของเขา และพยายามเพื่อที่จะลักของเขามาเป็นของตนเอง อันเป็นองค์ประกอบแห่งอกินนาทาน การนำขันติมาระงับเหตุแห่งอกินนาทานที่เกิดขึ้น ด้วยการ อดทนอดกลั้นสะกดข่มอารมณ์และความรู้สึกที่ต้องการจะลักทรัพย์ในช่วงเวลานั้น เพื่อให้ ความคิดที่จะลักทรัพย์เบาบางลง จากนั้นจึงนำหลักธรรมอื่นมาหยุดการกระทำอกินนาทานนั้น โดยเด็ดขาด โดยนำปัญญามาพิจารณาไตร่ตรองความชอบธรรมแห่งการแสวงหาทรัพย์ เพื่อ เว้นจากการแสวงหาทรัพย์ในทางที่มีชอบ เช่น ธรรมดาบุคคลย่อมมีความโลภอยากได้ทรัพย์มาก ๆ เพื่อนำมาใช้จ่าย แต่ทรัพย์ที่ตนเองหาได้มีน้อย ควรรู้จักประหยัด เว้นการใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ใช้ทรัพย์ให้เหมาะสมกับความเป็นอยู่ของตนเอง หรือพิจารณาอันสังสัยของการละเว้นจาก อกินนาทานและโทษของการกระทำอกินนาทาน อันจะก่อให้เกิดหิริ โอตตูปปะ เมื่อมีความละอายเกรงกลัวต่อบาป จิตที่คิดจะลักย่อมคลายลงด้วยความกลัวบาป ความพยายาม ในการลักย่อมหายไป หรือแม้ขณะกำลังพยายามลัก ถ้าบุคคลมีขันติมาหยุดความพยายามนั้น

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔-๒๘.

แล้วนำปัญญามาพิจารณาถึงปกติแห่งเจ้าของทรัพย์ย่อมมีความรักหวงแหนต่อทรัพย์นั้น ไม่ควร
 ก่อเวรภัยให้เกิดขึ้นย่อมระงับความพยายามในการกระทำอทินนาทานนั้นลงได้ ด้วยการกระทำ
 อทินนาทานอาจก่อเวรภัยให้เกิดขึ้นอันจะส่งผลให้บุคคลพบกับความพินายย่อยยับ เช่นตัวอย่าง
 ในพจนานุกรม ดังนี้ “ผู้ใช้เล่ห์เหลี่ยมหลอกลวงผู้อื่น ย่อมพบความสุขอยู่ได้ไม่นาน ผู้ใช้เล่ห์เหลี่ยม
 หลอกลวงผู้อื่นนั้นต้องประสบบาปกรรมที่ตนทำไว้ เหมือนนกยางที่ถูกปูหนีบตาย”^{๒๓} ดังตัวอย่าง
 ขันติกับการสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๒

ในเสรีวาทนิชชาดก องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภภิกษุผู้ละความเพียร
 ตรัสพระคาถาว่า

ถ้าเธอพลาดจากสภาวะอันแน่นอนแห่งพระสัทธรรม
 ในศาสนานี้แล้ว เธอจะต้องเคี้ยวครีอนตลอดกาลนาน
 เหมือนพ่อค้าชื่อว่าเสรีวะนี้^{๒๔}

ขยายความจากนิทานธรรมะ เล่ม ๑ ได้ดังนี้

ครั้งนั้นพระโพธิสัตว์เป็นพ่อค้าอยู่ในเมืองเสรีวะ ได้เดินทางไปค้าขายกับพ่อค้าเจ้าเล่ห์
 เมื่อพ่อค้าเจ้าเล่ห์เดินทางไปถึงเรือนของตระกูลเศรษฐีล้มละลาย ขายและหลานได้นำถาดที่มี
 คราบสกปรกทำให้ไม่ทราบว่าเป็นถาดทองคำแท้มาแลกเครื่องประดับ things ที่พ่อค้าเจ้าเล่ห์
 ทราบว่า เป็นถาดทองคำแท้ แต่กลับทำที่โยนทิ้งแล้วจากไป ต่อมาพระโพธิสัตว์ได้ไป
 ขายสินค้ายังเรือนนั้น ขายและหลานจึงได้ทราบความจริง นางจึงยกถาดทองคำแท้
 ให้พระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ได้มอบเงินและสินค้าที่มีให้ขายและหลาน ขอเพียงคันชั่ง
 พร้อมกระสอบและเงินแปดเหรียญตำลึงเท่านั้น^{๒๕}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า พ่อค้าเจ้าเล่ห์เกิดความโลภต้องการแลกถาดทองคำแท้กับสินค้า
 เพียงเล็กน้อย จึงแสดงให้เห็นว่า ถาดนั้นเป็นถาดด้อยราคา นับเป็นผู้ที่ไม่อดทนอดกลั้นต่อโลภะ
 ความโลภที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ จึงพยายามล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๒ ส่วนพระโพธิสัตว์แม้ทราบว่า
 ถาดนั้นเป็นถาดทองคำแท้ แต่ไม่ปล่อยให้โลภะ ความโลภเข้าครอบงำจิตใจ กลับแจ้งให้ทั้งสอง
 ขายหลานทราบตามความเป็นจริงว่า ตนเองมีเงินและสินค้าไม่มากพอที่จะแลกเปลี่ยนกับ
 ถาดทองคำแท้ ในขณะที่ประสบกับสิ่งเร้าอันอาจทำให้กระทำอทินนาทาน พระโพธิสัตว์นำขันติ
 มาสกัดกั้นความคิดที่จะกระทำอทินนาทาน เพื่อให้เกิดหิริโอตตัมปะ ละอายต่อการทำความชั่ว

^{๒๓} บุ.ชา.เอกก. (ไทย) ๒๓/๓๘/๑๖.

^{๒๔} บุ.ชา.เอกก. (ไทย) ๒๓/๓/๒.

^{๒๕} กรมการศาสนา, นิทานธรรมะ เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑-๒๓.

ย่อมสามารถเว้นจากการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๒ ลงได้ อันเป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า เมื่อปรากฏเหตุแห่งอกตินาทาน คือ โลภะ โทสะ โมหะ ทำให้บุคคลเกิดความคิดในการกระทำอกตินาทาน หรือความพยายามในการกระทำอกตินาทาน ถ้าบุคคลนำขันติมาอดทนอดกลั้นระงับอารมณ์และความรู้สึก เพื่อให้ความคิดความพยายามนั้นคลายลง จากนั้นจึงนำหลักธรรมอื่นมาหยุดการกระทำอกตินาทานนั้นโดยเด็ดขาด ย่อมสามารถสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๒ ไว้ได้

ค. **ขันติกับการสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๓** เมื่อปรากฏเหตุแห่งกามเมสุมิฉฉาจาร คือ โลภะ โทสะ โมหะ เช่น เมื่อบุคคลเห็นภรรยาของผู้อื่นงามพร้อมทั้งรูปสมบัติ ทรัพย์สมบัติเกิดความโลภ ความหลงอยากได้มาเป็นภรรยาของตนเอง หรือบุคคลมีความโกรธแค้นสามิจึงคิดนำภรรยาของเขามาเป็นของตนเองเพื่อแก้แค้น หรือบุคคลมีความคิดเรื่องกามในทางที่มีควรเห็นการเสพกามเป็นการเล่นสนุก บุคคลย่อมเกิดความคิดในการประพฤติกلامกในกามทั้งหลาย ด้วยมีจิตคิดจะเสพกามกับหญิงที่มีใช้ภรรยาของตนเอง หรือชายที่มีใช้สามิของตนเอง หรือเกิดความคิดในการประพฤติกلامกในกามอันบัณฑิตพึงติเตียน เช่น มีจิตคิดจะเสพกามกับชายหญิงเพศเดียวกัน หรือสัตว์เดรัจฉาน และพยายามเพื่อเสพกามลามกนั้นให้สำเร็จ อันเป็นองค์ประกอบแห่งกามเมสุมิฉฉาจาร การนำขันติมาระงับเหตุแห่งกามเมสุมิฉฉาจารที่เกิดขึ้น ด้วยการอดทนอดกลั้นระงับอารมณ์และความรู้สึกที่ต้องการจะกระทำกามเมสุมิฉฉาจารในช่วงเวลานั้น เพื่อให้ความคิดที่จะกระทำกามเมสุมิฉฉาจารเบาบางลง จากนั้นจึงนำหลักธรรมอื่นมาหยุดการกระทำกามเมสุมิฉฉาจารนั้นโดยเด็ดขาด เช่น นำปัญญามาพิจารณาไตร่ตรองพอใจในคู่ครองของตนเอง และควรเว้นจากการประพฤติกلامกในกามอันบัณฑิตพึงติเตียนเพราะจะทำให้เกิดความเสื่อมเสีย หรือพิจารณาอันิสงส์ของการละเว้นจากกามเมสุมิฉฉาจารและโทษของการกระทำกามเมสุมิฉฉาจาร อันจะก่อให้เกิดหิริโอตตปปะ เมื่อมีความละเอียดเกรงกลัวต่อบาปจิตที่คิดจะเสพกามลามกย่อมคลายลงด้วยความกลัวบาป ความพยายามในการเสพกามลามกย่อมหายไป หรือแม้ขณะกำลังพยายามเสพกามลามก ถ้าบุคคลมีขันติมาหยุดความพยายามนั้นแล้วนำปัญญามาพิจารณาถึงเวรภัยที่จะเกิดขึ้นสืบต่อไป ด้วยปกตินุคคลอันเป็นที่รักยอมเป็นที่หวงแหนของบุคคลทั้งหลาย ย่อมสามารถระงับความพยายามนั้นได้ ดังตัวอย่างขันติกับการสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๓

๑. ในมุกุฏกษณชาคก แสดงดาบสโพธิสัตว์เสื่อมจากฉานเข้าไปเฝ้าพระราชาแล้วจึงกล่าวคาถา ดังนี้

ครั้งก่อน เรายังไม่ได้พระนางมุกุฏกษณา

ความปรารถนามีอยู่อย่างเดียว

เมื่อได้พระนางมุกข์กษณาผู้มีพระเนตรโตงดงาม
ความปรารถนาช่วยให้เกิดความต้องการขึ้นหลายอย่าง^{๒๖}

ขยายความจากหนังสือนิทานธรรม ของนาวาเอกสุนทร กลับพิช ได้ดังนี้
กาลครั้งหนึ่ง มีพราหมณ์ออกบวชบำเพ็ญเพียรเป็นคาบสอยู่ในป่าหิมพานต์จนได้คุณวิเศษ
วันหนึ่งคาบสเหาะจากป่าหิมพานต์เข้าไปในเมืองพาราณสี อาศัยอยู่ในพระราชอุทยาน
ของพระเจ้าพรหมทัต พระเจ้าพรหมทัตทรงเลื่อมใส นิมนต์ให้รับบิณฑบาต
ในพระราชนิเวศน์เป็นประจำ คราวหนึ่งพระเจ้าพรหมทัตมีพระราชภารกิจปราบโจรผู้ร้าย
ที่ชายแดน พระองค์ทรงมอบให้พระนางมุกข์กษณาเทวีถวายบิณฑบาตแต่คาบสแทน
วันหนึ่งขณะคาบสเหาะมาได้แลเห็นพระกายของพระเทวีอย่างถนัดตา เกิดกิเลสตัณหาขึ้น
จนเลื่อมจากคุณวิเศษร่างร่วงสู่พื้น คาบสตั้งสติรับอาหารบิณฑบาตแล้วไม่ยอมรับประทาน
อาหารถึง ๗ วัน ในวันที่ ๘ พระราชาเสด็จกลับจากชายแดนพบคาบสซูบผอม จนทราบเหตุ
เพราะอำนาจความเสน่ห์หาในพระนางมุกข์กษณาเทวี พระราชาทรงมอบหมายให้พระเทวี
ปกป้องพระคาบส พระเทวีใช้อุบายจนคาบสได้สติ ถวายคืนพระเทวีแด่พระราชาแล้วกลับสู่
ป่าหิมพานต์บำเพ็ญเพียรอยู่ ณ ที่นั้น^{๒๗}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า คาบสเมื่อแลเห็นพระกายของพระเทวีทำให้เกิดความพึงพอใจ
ในพระเทวี จนเลื่อมจากคุณวิเศษ มีความประสงค์จะครอบครองพระเทวี เมื่อพระเทวีใช้อุบาย
จนคาบสได้สติ อดทนอดกลั้นต่อโลภะที่ครอบงำ ถวายคืนพระเทวีแด่พระราชาแล้วกลับไป
บำเพ็ญเพียร ณ ป่าหิมพานต์ เพราะเหตุแห่งราคะที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ทำให้คาบสอาจกระทำ
กามเมสุมิจนจาร แต่ด้วยการนำขันติมาสกัดกั้นความคิดที่จะกระทำกามเมสุมิจนจาร ทำให้
เกิดสติสัมปชัญญะระลึกไว้ในสิ่งที่ตนเองกำลังกระทำ จากนั้นนำปัญญามาพิจารณาธรรมอันควร
จึงทำให้คาบสงดเว้นจากการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๓ ลงได้

๒. เรื่องอำมาตย์บัณฑิต ดังนี้

ในอดีตกาลครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์
บังเกิดในตระกูลอำมาตย์ครั้งเจริญวัย จึงมีหน้าที่ถวายบรรดและธรรมแด่พระราชา ครั้งนั้น
มีอำมาตย์คนหนึ่งก่อเหตุร้ายภายในพระราชวัง เมื่อพระราชาทรงทราบเรื่องจึงทรงดำริว่า
ทั้งอำมาตย์ก็มีอุปการะแก่เรามาก ทั้งหญิงนี้ก็เป็นที่รักของเรา จะทำลายคนทั้งสองนี้ไม่ได้
เราจะถามปัญหาแก่อำมาตย์บัณฑิต ถ้าจะต้องอดทนได้ เราก็จะอดทน แล้วทรงตรัสถาม
ปัญหาดังกล่าวแก่อำมาตย์บัณฑิต อำมาตย์บัณฑิตจึงถวายโอวาทว่า หากหญิงนั้นเป็นที่รัก

^{๒๖} ชุ.ชา.เอกก. (ไทย) ๒๓/๖๖/๒๓-๒๔.

^{๒๗} นาวาเอกสุนทร กลับพิช, นิทานธรรม, (ม.ป.ท., ๒๕๕๑), หน้า ๑๘-๒๑.

ของพระองค์ และอำมาตย์นั้นเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พระองค์ ขอพระองค์จงดโทษแก่เขาทั้งสองเถิด คือ ทรงตั้งพระองค์ไว้เป็นกลาง พระราชาทรงตั้งอยู่ในโอวาทของพระโพธิสัตว์แล้วมีพระดำรัสยกโทษแก่คนทั้งสองว่า ตั้งแต่เข้าไปเจ้าทั้งสองอย่าทำกรรมชั่วเช่นนี้อีก^{๒๘}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า ทั้งอำมาตย์และหญิงนั้นไม่อดทนต่อโมหะ ความหลงในกามในทางที่ไม่ควรที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ จึงกระทำการเมสุมิจนจาร แต่เมื่อพระราชาทรงทราบและทรงยกโทษให้แก่คนทั้งสอง คนทั้งสองย่อมนำขันติมาสกัดกั้นความคิดที่จะกระทำการเมสุมิจนจารทำให้เกิดสติสัมปชัญญะระลึกไว้ในสิ่งที่ตนเองคิดจะทำ และระลึกถึงความรักความเมตตาที่ได้รับจากพระราชา ย่อมก่อให้เกิดหิริโอตตปปะ ความละเอียดต่อความชั่วต่อบาป จึงทำให้สามารถถอนจากการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๓ ลงได้

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า เมื่อปรากฏเหตุแห่งกามเมสุมิจนจาร คือ โลภะ โทสะ โมหะ ทำให้บุคคลเกิดความคิดในการกระทำการเมสุมิจนจาร หรือความพยายามในการกระทำการเมสุมิจนจาร ถ้าบุคคลนำขันติมาอดทนอดกลั้นสะกดข่มอารมณ์และความรู้สึก เพื่อให้ความพยายามนั้นคลายลง จากนั้นจึงนำหลักธรรมอื่นมาหยุดการกระทำการเมสุมิจนจารนั้นโดยเด็ดขาด ย่อมสามารถสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๓ ไว้ได้

ง. ขันติกับการสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๔ เมื่อปรากฏเหตุแห่งมุสาวาท คือ โลภะ โทสะ โมหะ เช่น เมื่อบุคคลเกิดความโลภในทรัพย์สิ่งของของผู้อื่นจึงกล่าวมุสาวาทเพื่อให้ได้ทรัพย์นั้นมา หรือบุคคลมีความโกรธแค้นบุคคลอื่นจึงกล่าวมุสาวาทเพื่อให้บุคคลนั้นเสียประโยชน์ บุคคลย่อมมีจิตคิดจะกล่าวเรื่องไม่จริงให้กลายเป็นเรื่องจริง และพยายามกล่าวเรื่องไม่จริงนั้นให้บุคคลอื่นเข้าใจผิดตามที่ตนเองต้องการ อันเป็นองค์ประกอบแห่งมุสาวาท การนำขันติมาระงับเหตุแห่งมุสาวาทที่เกิดขึ้น ด้วยการอดทนอดกลั้นสะกดข่มอารมณ์และความรู้สึกที่ต้องการจะกล่าวมุสาวาทในช่วงเวลานั้น เพื่อให้ความคิดที่ต้องการจะกล่าวมุสาวาทเบาบางลง จากนั้นจึงนำหลักธรรมอื่นมาหยุดการกระทำมุสาวาทนั้นโดยเด็ดขาด เช่น นำปัญญา มาพิจารณาไตร่ตรองผลเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากการกล่าวเท็จนั้นโดยตรง หรือผลเสียหายโดยอ้อมจากการกล่าวล้อเล่นอันจะส่งเสริมให้บุคคลอื่นชินกับการกล่าวมุสาวาท จึงควรเว้นจากการกล่าวมุสาวาทแม้มีโทษเพียงเล็กน้อยก็ตาม หรือพิจารณาอันสงฆ์ของการละเว้นจากมุสาวาทและโทษของการกระทำมุสาวาท อันจะก่อให้เกิดหิริโอตตปปะ เมื่อมีความละเอียดเกรงกลัวต่อบาปจิตที่คิดจะกล่าวเรื่องไม่จริงย่อมคลายลง ด้วยความกลัวบาป ความพยายามในการกล่าวเรื่องไม่จริงย่อมหายไป หรือแม้ขณะกำลังพยายามกล่าวเรื่องไม่จริงถ้าบุคคลมีขันติมาหยุดความพยายามนั้น

^{๒๘} บุ.ชา.ทูก.อ. (ไทย) ๓/๓/๒๔๓-๒๕๐.

แล้วนำปัญหามาพิจารณาถึงเวรภัยที่จะเกิดขึ้นสืบต่อไป ย่อมระงับความพยายามนั้นลงได้ ดังตัวอย่างขันติกับการสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๔

ในนั้นทิวีสาลชาดก องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงติเตียนพวกภิกษุณีพหุคัลยัผู้พูด คำหยาบคาย ทรงตรัสนั้นทิวีสาลชาดก พระภาคว่า

บุคคลควรพูดแต่คำที่น่าพอใจเท่านั้น
ไม่ควรพูดคำที่ไม่น่าพอใจในเวลาไหน ๆ
เมื่อพราหมณ์พูดคำที่น่าพอใจ
โคนันทิวีสาลจึงลากสัมภาระอันหนักไปได้
ทั้งยังทำให้พราหมณ์ได้ทรัพย์อีกด้วย
ส่วนตนเองก็ปลื้มใจ เพราะการช่วยเหลือนั้น^{๒๕}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า เมื่อพราหมณ์พูดคำที่ไม่น่าพอใจ คำหยาบคาย โคนันทิวีสาล ย่อมไม่ลากสัมภาระ แต่เมื่อพราหมณ์พูดคำที่น่าพอใจ โคนันทิวีสาลจึงลากสัมภาระอันหนักไปได้ ทำให้พราหมณ์ได้ทรัพย์ แสดงให้เห็นว่า เมื่อพราหมณ์กล่าวคำหยาบ อันเป็นมุสาวาท โคนันทิวีสาลย่อมไม่ฟังพอใจ แต่เมื่อพราหมณ์กล่าวคำจริง คำที่น่าพอใจ โคนันทิวีสาล ย่อมฟังพอใจ นับเป็นการอดทนอดกลั้นเว้นจากการกล่าววาจาหยาบคาย เว้นจากการถือตัว ยกตน ข่มผู้อื่นของพราหมณ์ อันเป็นการอดทนอดกลั้นต่อโมหะความหลงที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ทำให้ พราหมณ์งดเว้นจากการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๔ ลงได้ อันเป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า เมื่อปรากฏเหตุแห่งมุสาวาท คือ โลภะ โทสะ โมหะ ทำให้บุคคลเกิดความคิดในการกล่าว มุสาวาท หรือความพยายามในการกล่าวมุสาวาท ถ้าบุคคลนำขันติมาอดทนอดกลั้นสะกด ข่มอารมณ์และความรู้สึก เพื่อให้ความคิดความพยายามนั้นคลายลง จากนั้นจึงนำหลักธรรมอื่น มาหยุดการกล่าวมุสาวาทนั้นโดยเด็ดขาด ย่อมสามารถสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๔ ไว้ได้

จ. ขันติกับการสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๕ เมื่อปรากฏเหตุแห่งการดื่ม สุราเมรัย คือ โลภะ โทสะ โมหะ เช่น เมื่อบุคคลถูกชักชวนให้ร่วมวงสุราแล้วบุคคลเห็นแก่ อาหารการกินนั้น หรือบุคคลเกิดโทสะหงุดหงิดรำคาญใจจึงคิดบรรเทาความหงุดหงิดรำคาญนั้น ด้วยการดื่มสุราเมรัย เมื่อบุคคลมีจิตคิดจะดื่มกินสุราเมรัย และพยายามดื่มกินสุราเมรัยให้ล้วงลำคอ เข้าไป อันเป็นองค์ประกอบแห่งการดื่มสุราเมรัยย่อมสำเร็จเป็นการดื่มสุราเมรัย รวมถึงการเสพ ลิงเสพติดด้วยการฉุด การสูดดม เป็นต้น การนำขันติมาระงับเหตุแห่งการดื่มสุราเมรัยที่เกิดขึ้น ด้วยการอดทนอดกลั้นสะกดข่มอารมณ์และความรู้สึกที่ต้องการจะดื่มสุราเมรัยในช่วงขณะเวลานั้น เพื่อให้ความคิดที่จะดื่มสุราเมรัยเบาบางลง จากนั้นจึงนำหลักธรรมอื่นมาหยุดการดื่มสุราเมรัยนั้น

^{๒๕} บุ.ชา.เอกก. (ไทย) ๒๗/๒๘/๑๒.

โดยเด็ดขาด เช่น นำปัญญามาพิจารณาไตร่ตรองผลเสียจากการดื่มสุราเมรัยที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง หรือพิจารณาอันสงฆ์ของการละเว้นจากการดื่มสุราเมรัยและโทษของการดื่มสุราเมรัย อันจะก่อให้เกิดหิริโอดตปปะ เมื่อมีความละเอียดเกรงกลัวต่อบาป จิตที่คิดจะดื่มสุราเมรัย ย่อมคลายลง ด้วยความกลัวบาป ความพยายามในการดื่มสุราเมรัยย่อมหายไป หรือแม้ขณะกำลังพยายาม ดื่มสุราเมรัย ถ้าบุคคลมีขันติมาหยุดความพยายามนั้น แล้วนำปัญญามาพิจารณาถึงผลของการดื่มสุราเมรัยที่ทำให้บุคคลขาดสติสัมปชัญญะ ย่อมสามารถระงับความพยายามนั้นลงได้ การดื่มสุราเมรัยย่อมทำให้ขาดสติสัมปชัญญะดังตัวอย่างในสุราปานชาดก “เหล่าดาบสเมื่อพากันดื่มสุรา จึงพากันพ้อรำ ปากันขับร้อง ปากันร้องไห้ เพราะการดื่มสุราทำให้สัญญาวิปริต”^{๓๐} เมื่อบุคคลขาดสติสัมปชัญญะอาจประมาทพลาดพลั้งทำทุจริตต่าง ๆ ได้ด้วยสุราเมรัยเป็นเหตุ เหวี่ยงอาจเกิดขึ้น ดังตัวอย่างขันติกับการสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๕

เรื่องพระราชาสวยมั่งสะพระโอรส ดังนี้

ในอดีตกาล มีพระราชานในกรุงพาราณสีพระองค์หนึ่ง เมื่อวันจากการเสวยน้ำมาแล้ว ไม่อาจประพุดิราชกิจ หรือไม่อาจเสวยพระกระยาหารอันปราศจากเนื้อได้ ในวันอุโบสถ ย่อมไม่มีการฆ่าสัตว์ คนครัวจึงได้ซื้อเนื้อไว้ก่อนวันหนึ่ง แต่เก็บเนื้อไว้ไม่ดีถูกสุนัขลักกิน เมื่อพระราชาทรงเสวยน้ำจันทน์จนเมา คนครัวได้น้อมพระกระยาหารที่ปราศจากเนื้อถวาย เมื่อพระราชานไม่ทรงเห็นเนื้อได้ทรงคร่ำครวญว่า เนื่องจากเป็นวันอุโบสถศีล จึงไม่ได้เนื้อ ทำให้พระราชานทรงรัดพระศอพระโอรสให้ถึงชีพิตักษัยแล้วโยนไปข้างหน้า คนครัว รับสั่งว่า เจ้าจงจัดแจงแล้วนำมาโดยเร็ว พระราชานเสวยพระกระยาหารด้วยมั่งสะพระโอรส^{๓๑}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า เมื่อพระราชานเสวยน้ำจันทน์จนเมา เป็นนักเลงสุรา ย่อมขาดพระสติ พอมิได้เสวยพระกระยาหารที่เป็นมั่งสะ จึงทรงกระทำปาณาติบาตพระโอรสของพระองค์เอง ด้วยโทษะที่เกิดขึ้นพร้อมทั้งความถือพระองค์ว่า พระองค์ต้องได้เสวยมั่งสะ การดื่มสุราเมรัยจึงเกิด จากความไม่อดทนต่อโมหะ ความหลงในสุรา เมื่อดื่มสุราย่อมขาดสติจนก่อให้เกิดโทษะและมานะ กระทำปาณาติบาต แต่เมื่อพระราชานตื่นบรรทมทรงทราบที่พระองค์ทรงกระทำกรรมอันมิควรแล้ว จึงทรงเลิกดื่มสุราเมรัย ด้วยการนำขันติมาสกัดกั้นความคิดที่จะดื่มสุราเมรัย ประกอบด้วย สติสัมปชัญญะระลึกไว้ในสิ่งที่ตนเองคิดจะกระทำ ระลึกถึงบาปกรรมที่เกิดขึ้นย่อมก่อให้เกิด หิริโอดตปปะ ความละเอียดต่อความชั่วต่อบาป จึงทำให้สามารถงดเว้นจากการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๕ ลงได้ นับเป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า เมื่อปรากฏเหตุแห่งการดื่มสุราเมรัย คือ โลภะ

^{๓๐} บุ.ชา.เอกก. (ไทย) ๒๓/๘๑/๓๔.

^{๓๑} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มงคลสูตรที่ปนี แปล เล่ม ๓, หน้า ๒๒๘-๒๓๐.

โทสะ โมหะ ทำให้บุคคลเกิดความคิดในการดื่มสุราเมรัย หรือความพยายามในการดื่มสุราเมรัย ถ้าบุคคลนำขันติมาอดทนอดกลั้นสะกดข่มอารมณ์และความรู้สึก เพื่อให้ความคิดความพยายามนั้น คลายลง จากนั้นจึงนำหลักธรรมอื่นมาหยุดการดื่มสุราเมรัยนั้น โดยเด็ดขาด ย่อมสามารถสกัดกั้น การล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๕ ไว้ได้

จากการศึกษาขันติกับการสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ทำให้ผู้วิจัยพบว่า การสกัดกั้น การล่วงละเมิดศีล ๕ ทั้ง ๕ ข้อ เป็นการนำขันติมาอดทนอดกลั้นสะกดข่มอารมณ์ความรู้สึก เพื่อให้ความคิดความพยายามนั้นคลายลง จากนั้นจึงนำหลักธรรมอื่นมาสนับสนุน เพื่อสกัดกั้น การล่วงละเมิดศีล ๕ อย่างเด็ดขาด ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า ขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็น วินัย เป็นการนำขันติในแง่ที่เป็นคุณธรรม อันเป็นขันติสำหรับการดำรงชีวิตประจำวันมาทำหน้าที่ เป็นคุณธรรมพื้นฐานสนับสนุนการรักษาศีล ๕ ด้วยการอดทน อดกลั้น เพียรระวังไม่ให้โลภะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้นภายในจิตใจ รวมถึงเป็นเครื่องมือสกัดกั้นมิให้ล่วงละเมิดศีล ด้วยการอดทน อดกลั้นระงับความคิด ความพยายามในการกระทำที่จะก้าวล่วงสิกขาบทแต่ละข้อ

๓.๒ ขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรม

การรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรม เป็นการรักษาศีล ๕ เพื่อความดี ความสมบูรณ์ มีความประพฤติดีงาม สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม ต้องการผลบุญสำหรับเป็นฐานรองรับกุศลธรรม ที่ยิ่งขึ้นไป จนกระทั่งเป็นการพัฒนาตนเองไปสู่ระดับที่สูงยิ่งขึ้น ทำให้ผู้วิจัยจำแนกการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมได้ ๒ ระดับ ดังนี้

ระดับที่ ๑ การรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อผลบุญ เป็นการรักษาศีล ๕ ที่มีความประพฤติดีงาม สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม อันจะเป็นฐานรองรับกุศลธรรมให้ยิ่งขึ้นไป

ระดับที่ ๒ การรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อธรรม เป็นการรักษาศีล ๕ ในแง่ความประพฤติอย่างสูง เพื่อการพัฒนาตนเองไปสู่ระดับที่สูงยิ่งขึ้น

การรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรม จำแนกได้ ๒ ระดับ ดังนั้น การพิจารณา ความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรม ผู้วิจัยจึงแยกพิจารณาเป็น ๒ กรณี ดังนี้

ก. ขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อผลบุญ เป็นการนำ ขันติสำหรับการดำรงชีวิตประจำวันมาเป็นคุณธรรมส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ด้วยการอดทนอดกลั้น ตำรวมระวังมิให้ล่วงละเมิดข้อศีล เพื่อให้เกิดความสะอาดทางกาย ทางวาจา รวมถึงสามารถนำ

หลักธรรมอื่นมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้มีประสิทธิภาพ ร่วมกับขันติได้ด้วย เช่น เบนุจธรรม ฌราวาสธรรม

ข. ขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อธรรม เป็นการนำขันติสำหรับการพัฒนาตนไปสู่ความดีงามมาเป็นคุณธรรมส่งเสริมหลักธรรมอื่น เช่น ทศบารมี ไตรสิกขา เพื่อพัฒนาให้ศีล ๕ ไปสู่ความประพฤติอย่างสูง ด้วยการอดทนอดกลั้นเพื่อละโลกะ โทสะ โมหะ ไม่ให้เกิดขึ้น โดยอาการของขันติที่ประกอบด้วยความสงบเสงี่ยมสมดังลักษณะแห่งขันติ โสรจจะ

ซึ่งความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรม ทั้ง ๒ กรณี สามารถพิจารณาได้ ดังนี้

๓.๒.๑ ขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อผลบุญ

ขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อผลบุญ เป็นการนำขันติสำหรับการดำรงชีวิตประจำวันมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ พิจารณาข้อศีลเป็นธรรมที่ควรประพฤติ ไม่ควรล่วงละเมิดทางกาย ทางวาจา เมื่อบุคคลมีเจตนาที่จะรักษาศีล ๕ จึงนำขันติมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้มั่นคง ด้วยการอดทนอดกลั้นสำรวมกาย วาจา มิให้ล่วงละเมิดสิกขาบทแต่ละข้อ เป็นการนำขันติในแง่ที่เป็นคุณธรรมมาสนับสนุนการรักษาศีล ๕ ในขณะเดียวกันไม่แสดงความโกรธที่มีภายในให้ปรากฏออกมาด้วยอาการสำรวม อันแสดงถึงขันติในแง่ที่เป็นศีลธรรม ประกอบด้วยอาการสำรวม หรือการสังวร ดังแสดงในสังวร ๕ ประการ ดังนี้

ก. ปาฏิโมกขสังวร คือ พระภิกษุผู้ไม่ล่วงละเมิดทางกาย ทางวาจา สำรวมในปาฏิโมกข์

ข. สติสังวร คือ พระภิกษุผู้รักษามโนธรรม ย่อมไม่ล่วงละเมิดทางกาย ทางวาจา

ค. ญาณสังวร คือ พระภิกษุผู้ละกิเลสด้วยปัญญา ย่อมไม่ล่วงละเมิดทางกาย ทางวาจา รวมถึงใช้ปัญญาพิจารณาในการเสพปัจจัย อันจะส่งผลให้ไม่ล่วงละเมิดทางกาย ทางวาจา

ง. ขันติสังวร คือ พระภิกษุผู้อดทนต่อความหนาว ต่อความร้อน เป็นต้น ย่อมไม่ล่วงละเมิดทางกาย ทางวาจา

จ. วิริยสังวร คือ พระภิกษุผู้ไม่ให้กามวิตกซึ่งเกิดขึ้นแล้วตั้งอยู่ ย่อมไม่ล่วงละเมิดทางกาย ทางวาจา รวมถึงความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ อันจะส่งผลให้ไม่ล่วงละเมิดทางกาย ทางวาจา^{๓๒}

^{๓๒} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรค แปล ภาค ๑ ตอน ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔-๑๕.

การสำรวจด้วยอาการต่าง ๆ ย่อมก่อให้เกิดความเพียรระวังรักษาความประพฤติให้อยู่ภายในกรอบของศีล ๕ ไม่ล่วงละเมิดข้อศีล ศีล ๕ จึงยกระดับจากศีล ๕ ในแง่ที่เป็นวินัยเพื่อการประพฤติตนตามข้อบัญญัติ นำสู่ศีล ๕ ในแง่ที่เป็นธรรมที่ประกอบด้วยความบริสุทธิ์บริบูรณ์แห่งกาย วาจา และขันติย่อมสมบูรณ์ทั้งในแง่ที่เป็นคุณธรรมและศีลธรรม นอกจากนี้สามารถนำหลักธรรมอื่นมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้มีประสิทธิภาพพร้อมกับขันติได้ด้วย เช่น

ก. เบญจธรรม ศีลที่สมบูรณ์ต้องประกอบด้วยธรรม เบญจศีลเบญจธรรมจึงสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน ดังนี้

ศีลข้อ ๑ เมื่อเว้นจากปาณาติบาต ไม่ทำร้ายชีวิตคน และสัตว์เดรัจฉาน ควรประกอบด้วยความเมตตากรุณา เพราะเมื่อมีความรักและความสงสารในชีวิตคนและสัตว์อื่น ย่อมไม่เบียดเบียนชีวิตสัตว์อื่น

ศีลข้อ ๒ เมื่อเว้นจากอกุศลทณาน ไม่ลักขโมย หยิบฉวยทรัพย์สิ่งของที่เจ้าของหวงแหน ควรประกอบสัมมาอาชีพะ เพราะเมื่อประกอบอาชีพสุจริตย่อมเว้นจากการประพฤติกุจจริตได้ง่าย นอกจากนั้นควรประกอบด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนที่ด้อยกว่า เมื่อบุคคลคุ้นชินกับการเสียสละแบ่งปันย่อมไม่โลภอยากได้ของบุคคลอื่น

ศีลข้อ ๓ เมื่อเว้นจากกาเมศูมิจฉาจาร ไม่ประพฤติดิโนกาม ควรสังวรในกาม คือสำรวจในกามพึงพอใจเฉพาะคู่ครองของตนเอง

ศีลข้อ ๔ เมื่อเว้นจากมุสาวาท ไม่กล่าวเท็จ ควรประกอบด้วยสัจจะ

ศีลข้อ ๕ เมื่อเว้นจากการดื่มสุราเมรัย เพราะจะทำให้ขาดสติสัมปชัญญะ ควรประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ ไม่ทำสิ่งใดด้วยความประมาทพลาดพลั้ง

เมื่อสมบูรณ์ทั้งศีลและธรรม การรักษาศีลในแง่ที่เป็นวินัยย่อมเป็นของง่าย และย่อมก่อเกิดเป็นศีลในแง่ที่เป็นธรรม เพราะย่อมปรากฏความดีงาม เมื่อนั้นขันติย่อมได้รับการพัฒนาให้เป็นขันติที่ประกอบด้วยความสงบเย็นอันเป็นลักษณะของขันติโสรัจจะ

ข. ฆราวาสธรรม แนวทางการดำเนินชีวิตของผู้ครองเรือน เพื่อควบคุมสมาชิกของสังคมไม่ให้ล่วงละเมิดซึ่งกันและกัน ด้วยธรรม ๔ ประการ คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ เมื่อพิจารณาถึงเป้าประสงค์แห่งฆราวาสธรรม ฆราวาสธรรมเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้ศีล ๕ เจริญงอกงามเป็นศีลที่สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม เพราะส่งเสริมธรรมให้เจริญขึ้นเคียงคู่กับศีล ๕ ที่คอยควบคุมความประพฤติไม่ให้ล่วงละเมิด และขันติย่อมได้รับการพัฒนาให้เป็นขันติที่ประกอบด้วยความสงบเย็นอันเป็นลักษณะของขันติโสรัจจะ

ในสภาวะปกติบุคคลย่อมประพฤตินอยู่ภายในกรอบของศีล ๕ ด้วยการอดทนอดกลั้น ส้ารวมกาย วาจา มิให้ล่วงละเมิดสิกขาบทแต่ละข้อ อันจะส่งผลให้ศีล ๕ สมบูรณ์ทั้งวินัยและ ธรรม ต่อเมื่อบุคคลถูกกระทบด้วยสิ่งเร้าต่าง ๆ อันก่อให้เกิดต้นเหตุแห่งกรรม คือ โลภะ โทสะ โมหะ บุคคลย่อมอดทนอดกลั้นต่อโลภะ โทสะ โมหะ ที่เกิดขึ้น ด้วยอาการอดทนอดกลั้น ส้ารวม ไม่แสดงความหวั่นไหวสั่นคลอนออกมาภายนอก ปราศจากอาการหรือความคิดในการที่จะกระทำ ล่วงละเมิดศีล ๕ ทำให้สามารถรักษาศีล ๕ ได้มั่นคง และสมบูรณ์ด้วยลักษณะแห่งวินัยและธรรม นอกจากการนำขันติมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ แล้ว ยังสามารถนำหลักธรรมอื่นมาส่งเสริมการรักษา ศีล ๕ ร่วมกับขันติได้อีกด้วย ซึ่งขันติกับการส่งเสริมการรักษาศีล ๕ สามารถพิจารณาได้ ดังนี้

ก. ขันติกับการส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๑ เมื่อปรากฏเหตุแห่งปาณาติบาต คือ โลภะ โทสะ โมหะ บุคคลย่อมอดทนอดกลั้น ส้ารวมต่อโลภะ โทสะ โมหะ ที่เกิดขึ้น ด้วยอาการอดทนอดกลั้น ส้ารวม ไม่แสดงความหวั่นไหวสั่นคลอนออกมาภายนอก ปราศจากอาการ หรือความคิดในการที่จะกระทำปาณาติบาต ในขณะที่เดียวกันควรนำเมตตากรุณา มาตั้ง ความปรารถนาให้ผู้อื่น มีความสุขความเจริญ และมีความสงสารคิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ เพื่อส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น เมื่อบุคคลถูกด่าว่าด้วยคำหยาบคาย จนบังเกิด ความโกรธต่อผู้ที่มาด่าว่าตนเอง เมื่อมีความโกรธเกิดขึ้นภายในจิตใจบุคคลย่อมอดทนอดกลั้น ต่อความโกรธนั้น เพื่อไม่ล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๑ อันมีมูลเหตุจากโทสะ จากนั้นควรพิจารณา สาเหตุที่บุคคลอื่นกระทำเช่นนั้นด้วยเมตตา เช่น อาจเกิดจากความเข้าใจผิด หรือเขาผู้นั้นอาจกำลัง มีความทุกข์ มีโทสะมาก ย่อมไม่ควรโกรธตอบและควรเมตตาสงสารเขาผู้นั้น ดังตัวอย่างขันติกับ การส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๑

ในมหิตชาดก ดังนี้ “การเว้นจากการกระทำปาณาติบาตของกระบือโพธิสัตว์ผู้อดกลั้น ต่อถึงผู้มีจิตกลับกลอก มีปกติประทุษร้ายมิตร ด้วยการแสดงอาการตั้งคนอดกลั้นต่อเจ้านายผู้ให้ สิ่งที่ต้องการได้ทุกอย่าง เพราะกระบือโพธิสัตว์ไม่ต้องการกระทำปาณาติบาต”^{๓๓}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า แม้กระบือโพธิสัตว์จะถูกประทุษร้ายด้วยถึงผู้มีกำลังน้อยกว่า แต่กระบือโพธิสัตว์ย่อมอดทนอดกลั้น ไม่ล่วงละเมิดศีล เป็นการนำขันติมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้ศีลมั่นคง ด้วยการอดทนอดกลั้นต่อโทสะที่บังเกิดขึ้น ไม่แสดงความโกรธออกมาภายนอก ให้ปรากฏ แสดงอาการ ส้ารวมกาย วาจา สงบเสงี่ยมเรียบร้อยเพื่อศีลที่สมบูรณ์ นับเป็นตัวอย่าง แสดงให้เห็นว่า เมื่อปรากฏเหตุแห่งปาณาติบาต คือ โลภะ โทสะ โมหะ อันอาจทำให้บุคคลเกิด ความคิดในการกระทำปาณาติบาต ถ้าบุคคลนำขันติมาอดทนอดกลั้นต่ออารมณ์ความรู้สึก ที่เกิดขึ้น ด้วยอาการ ส้ารวมย่อมสามารถสะกดข่ม โลภะ โทสะ โมหะ เหล่านั้นไว้ภายใน

^{๓๓} บุ.ชา.ติก. (ไทย) ๒๓/๘๒-๘๔/๑๓๘-๑๓๙.

ไม่แสดงออกมาภายนอก รวมถึงสามารถนำหลักธรรมอื่นมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้เป็นศีลที่สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรมได้ด้วย

ข. **ขันติกับการส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๒** เมื่อปรากฏเหตุแห่งอทินนาทาน คือ โลภะ โทสะ โมหะ บุคคลย่อมอดทนอดกลั้นสำรวมต่อโลภะ โทสะ โมหะ ที่เกิดขึ้น ด้วยอาการอดทนอดกลั้นสำรวมไม่แสดงความหวั่นไหวสั่นคลอนออกมาภายนอก ปราศจากอาการหรือความคิดในการที่จะกระทำอทินนาทาน ในขณะที่เดียวกันควรประกอบสัมมาอาชีวะหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต และทำทานตามกาลอันควร ด้วยการเสียสละสิ่งของของตนเองแก่ผู้ที่สมควรได้รับ เพื่อส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น เมื่อบุคคลเห็นทรัพย์สิ่งของมีค่าของบุคคลอื่น แล้วบังเกิดความโลภอยากได้มาเป็นของตนเอง เมื่อมีความโลภเกิดขึ้นภายในจิตใจ บุคคลย่อมอดทนอดกลั้นต่อความโลภนั้น เพื่อการไม่ล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๒ อันมิเหตุจากโลภะ โดยบุคคลควรคิดประกอบสัมมาอาชีวะ ขยันหมั่นสะสมทรัพย์ อันจะทำให้ทรัพย์เพิ่มพูนขึ้น ดังตัวอย่างขันติกับการส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๒

ในโกสีย์ชาดก ดังนี้

โกสีย์เศรษฐีเป็นเศรษฐีตระหนี่ มักโกรธ มีธรรมเลวทราม ไม่ยอมบริโภคาใช้สอย ทรัพย์ให้สมกับฐานะ แต่กลับบริโภคาและใช้สอยทรัพย์อย่างคนยากจน และไม่บำเพ็ญทาน ทำให้ท้าวสักกเทวราชพร้อมเทพบุตร ซึ่งเป็นญาติของโกสีย์เศรษฐีในอดีตชาติเสด็จมาโปรด เพื่อแนะนำทางสู่พระอริยะด้วยการบำเพ็ญทาน และทางอันเว้นจากนรกแก่โกสีย์เศรษฐี ทำให้โกสีย์เศรษฐี เว้นจากความตระหนี่ ไม่ทำบาป สละทรัพย์ทั้งหลายที่มีอยู่แล้วบวช^{๓๔}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า โกสีย์เศรษฐีเป็นเศรษฐีตระหนี่ ไม่บำเพ็ญทาน จนทำให้ท้าวสักกเทวราชพร้อมกับเทพบุตรบรรพบุรุษในอดีตชาติของเศรษฐีเกรงว่า โกสีย์เศรษฐีจะตกนรก จึงมาแสดงธรรมที่ควร เมื่อโกสีย์เศรษฐีอดทนอดกลั้นต่อความตระหนี่ในทรัพย์ และพิจารณาธรรมอันประเสริฐคือ การบำเพ็ญทาน จึงได้สละทรัพย์ทั้งหลายเป็นทาน แล้วออกบวชเป็นการนำขันติมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้มั่นคง เพื่อศีลที่สมบูรณ์ นับเป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า เมื่อปรากฏเหตุแห่งอทินนาทาน คือ โลภะ โทสะ โมหะ อันอาจทำให้บุคคลเกิดความคิดในการกระทำอทินนาทาน ถ้าบุคคลนำขันติมาอดทนอดกลั้นต่ออารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้น ด้วยอาการสำรวมย่อมสามารถสะกดข่มโลภะ โทสะ โมหะเหล่านั้นไว้ภายใน ไม่แสดงออกมาภายนอก รวมถึงสามารถนำหลักธรรมอื่นมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้เป็นศีลที่สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรมได้ด้วย

^{๓๔} บุ.ชา.ทวารวต. (ไทย) ๒๓/๓๔-๕๓/๓๘๕-๓๘๘.

ก. **ขันติกับการส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๓** เมื่อปรากฏเหตุแห่งกาเมสุมิฉฉาจาร คือ โลภะ โทสะ โมหะ บุคคลย่อมอดทนอดกลั้นสำรวมต่อโลภะ โทสะ โมหะที่เกิดขึ้น ด้วยอาการอดทนอดกลั้นสำรวมไม่แสดงความหวั่นไหวสั่นคลอนออกมาภายนอก ปราศจากอาการหรือความคิดในการที่จะกระทำกาเมสุมิฉฉาจาร ในขณะที่เดียวกันควรประพฤติตามสังวร พึงพอใจในคู่ครองของตนเอง รวมถึงประพฤติสัทธสันโดษ สำรวมในกาม เพื่อส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น เมื่อบุคคลเห็นหญิงสาวอื่นสวยงามกว่าภรรยาของตนเองแล้วบังเกิดความโลภอยากได้มาเป็นภรรยาของตนเอง เมื่อมีความโลภเกิดขึ้นภายในจิตใจบุคคลย่อมอดทนอดกลั้นต่อความโลภนั้น เพื่อการไม่ล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๓ อันมีเหตุจากโลภะ พิจารณาพอใจรักใคร่ในคู่ครองของตนเอง หมั่นระลึกถึงความรักความดีงามที่มีต่อกันมาแต่หนหลัง ดังตัวอย่างขันติกับการส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๓

ในอุมมาพันตีชาดก ดังนี้

เมื่อพระเจ้ากรุงสิพีทรงทอดพระเนตรเห็นนางอุมมาพันตี ภรรยาของอภิปรากอำมาตย์ พระเจ้ากรุงสิพีทรงพอพระราชหฤทัยในนางอุมมาพันตีเป็นอย่างยิ่ง ครั้นพออภิปรากอำมาตย์ทราบความนั้น จึงได้ขอลาหยานางอุมมาพันตีแต่พระเจ้ากรุงสิพี ทั้ง ๆ ที่พระเจ้ากรุงสิพีทรงพอพระราชหฤทัยในนางอุมมาพันตี แต่มิได้ทรงรับนางอุมมาพันตีไว้ ด้วยพระองค์ทรงคำนึงถึงธรรมอันควร^{๓๕}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า พระเจ้ากรุงสิพีทรงพอพระราชหฤทัยในนางอุมมาพันตี ภรรยาของอภิปรากอำมาตย์ นับว่าทรงพอพระราชหฤทัยในหญิงที่มีสามีรักษา แต่พระองค์ทรงอดทนอดกลั้นต่อราคะ ความรักที่เกิดขึ้นหักห้ามพระทัยพิจารณาถึงความถูกต้องชอบธรรม ด้วยภรรยา ย่อมเป็นที่รักแห่งสามีควรสร้างความผลัดพรากแก่บุคคลอื่น เพื่อมิให้โลภะเข้าครอบงำ ก่อให้เกิดความสำรวมในกาม เป็นการนำขันติมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้มั่นคง เพื่อศีลที่สมบูรณ์ นับเป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า เมื่อปรากฏเหตุแห่งกาเมสุมิฉฉาจาร คือ โลภะ โทสะ โมหะ อันอาจทำให้บุคคลเกิดความคิดในการกระทำกาเมสุมิฉฉาจาร ถ้าบุคคลนำขันติมาอดทนอดกลั้นต่ออารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้น ด้วยอาการสำรวมย่อมสามารถระงับโลภะ โทสะ โมหะเหล่านั้นไว้ภายใน ไม่แสดงออกมาภายนอก รวมถึงสามารถนำหลักธรรมอื่นมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้เป็นศีลที่สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรมได้ด้วย

ง. **ขันติกับการส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๔** เมื่อปรากฏเหตุแห่งมุสาวาท คือ โลภะ โทสะ โมหะ บุคคลย่อมอดทนอดกลั้นสำรวมต่อโลภะ โทสะ โมหะที่เกิดขึ้น ด้วยอาการอดทนอดกลั้นสำรวมไม่แสดงความหวั่นไหวสั่นคลอนออกมาภายนอก ปราศจากอาการหรือความคิด

^{๓๕} ขุ.ชา.ปญญาส. (ไทย) ๒๘/๕๗-๕๘/๑๑-๒๐.

ในการที่จะกระทำมูสาวาท ในขณะที่เดียวกันควรรักษาสำจะ ความซื่อสัตย์ เพื่อส่งเสริมการรักษา
ศีล ๕ ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น เมื่อบุคคลได้รับมอบหมายให้ทำกิจอย่างใด แล้วเพิกเฉยมิได้
ทำกิจนั้นให้สำเร็จจนล่วงเลยเวลาทำให้เกิดความเสียหาย ต่อเมื่อถูกสอบถามจึงคิดจกกล่าวคำโกหก
เพื่อให้ตนเองพ้นจากความผิดนั้น เมื่อมีความกลัวภัยเกิดขึ้นภายในจิตใจ บุคคลย่อมอดทนอดกลั้น
ต่อความกลัวนั้น เพื่อการไม่ล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๔ อันมีเหตุจากโมหะ จากนั้นควรกล่าว
ความจริง ยอมรับความผิดในการกระทำของตนเอง เพื่อรักษาสำจะ ดังตัวอย่างขันติกับ
การส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๔

เรื่องอุทยราชา ดังนี้

ครั้งนั้นสุนิบริวารเศรษฐีผู้มั่งคั่งมีทรัพย์สมบัติเป็นอันมาก เป็นผู้มีจิตใจสะอาดยินดี
ในการก่อสร้างกองบุญกุศลบริจาคทานและรักษาศีลเป็นประจำ เมื่อถึงวันอุโบสถท่านเศรษฐี
แนะนำบุตรภรรยาตลอดจนพวาทาสกรรมกรในบ้านให้รักษาคออุโบสถ จนปรากฏเป็น
ธรรมเนียมในบ้านนั้นว่า เมื่อถึงวันอุโบสถทุกคนต้องงดเว้นจากกิจการงานต่าง ๆ และ
สมาทานคออุโบสถ ครั้งนั้นมีบุรุษเชื้อเชิญผู้หนึ่ง ประกอบอาชีพรับจ้างทำงานหนักสารพัด
คราวหนึ่งว่างงาน ไม่มีเงินซื้ออาหารรับประทาน บุรุษเชื้อเชิญจึงออกเดินทางทำงานมาถึง
ริ้วบ้านท่านเศรษฐี ตัดสินใจเข้าไปหาท่านเศรษฐีขออนุญาต ท่านเศรษฐีให้เขาทำงาน
ในแผนกงานหนักภายนอกบ้าน โดยยังไม่ได้อภิสิทธิ์รักษาศีลให้แก่เขา ชายเชื้อเชิญใจอดส่ำห้
ทำงานด้วยความขยันขันแข็งทุกวันตั้งแต่เช้าตรู่ กว่าจะเสร็จงานก็เป็นเวลาค่ำมืด จนเป็น
ที่พอใจของหัวหน้างาน ครั้นถึงวันอุโบสถศีล หลังจากทุกคนในบ้านบริโภคอาหาร
เรียบร้อยแล้วในตอนสาย ทุกคนต่างสมาทานคออุโบสถ ๘ แล้วแยกย้ายไปสู่ที่อยู่แห่งตน
ใคร่ครวญพิจารณาถึงศีลและอาณิสต์แห่งศีลอยู่ด้วยความเอิบอิ่มใจ โดยไม่ต้อง
ประกอบกรงานใด ๆ ในวันนี้ทั้งสิ้น ฝ่ายคนงานใหม่ผู้ไม่รู้ธรรมเนียมของบ้าน
ตื่นแต่เช้าตรู่ก่อนคนทั้งปวง แล้วรีบออกเดินทางไปทำงานนอกบ้านแต่ผู้เดียวตลอดวัน
พอใกล้ค่ำจึงเดินทางกลับสู่ที่พักอาศัย เมื่อเขาจัดแจงอาบน้ำชำระกายเรียบร้อยแล้ว ผู้มีหน้าที่
หุงหาอาหารได้นำอาหารที่เก็บไว้ให้เขาดังแต่ตอนเช้าด้วยความเป็นห่วงมามอบให้ และ
บอกให้บริโภค แต่เขาได้ซักถามถึงคนทั้งหลาย เมื่อได้รับฟังคำชี้แจงว่า ทุกคนต่างล้วน
สมาทานศีลอุโบสถ เขาจึงเกิดความละอาย ได้ขึ้นไปสู่เรือนใหญ่เข้าไปหาท่านเศรษฐี
แล้วเรียนขอสมาทานศีลอุโบสถ ตั้งแต่บริโภคอาหารเข้าเพียงเล็กน้อย แล้วไม่ได้บริโภค
อะไรอีกเลย ประกอบกับทำงานหนักตลอดทั้งวัน ชายเชื้อเชิญจึงได้รับทุกข์ทรมาน
เพราะความหิวโหย กระทั่งโรคลมกำเริบคืนทรนทราย พลันเหลือบสายตาแลเห็น

ขบวนเสด็จเข้าโดยบังเอิญ บังเกิดความคิดจักได้ราชสมบัติ แล้วขาดใจตายไปปฏิสนธิ
ในพระครรภ์แห่งพระอัครมเหสีของสมเด็จพระราชราชินี^{๓๖}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า บุรุษเข็ญใจนับเป็นผู้รักษาคำสัตย์ เมื่อเขาเกิดศรัทธาแล้วจึงรักษา
ศีลอุโบสถ แม้นตนเองต้องได้รับความทุกข์ทรมานเป็นอย่างยิ่ง ก็ไม่ยอมให้ศีลขาด ไม่ยอมบริโภค
อาหาร หรือเกศใดๆ ทั้งสิ้น เพราะต้องการรักษาคำสัตย์ รักษาศีลอุโบสถ เขาต้องอดทน
อดกลั้นต่อความหิว ความทุกข์ทรมานจากอาการของโรคลม ยอมสละแม้ชีวิตเพื่อรักษาศีล รักษา
คำสัตย์ เป็นการนำขันติมาส่งเสริมการรักษาศีลและรักษาสัจจะวาจา ด้วยการอดทนอดกลั้นต่อ
ความทุกข์ที่เกิดขึ้น เพื่อรักษาศีล ๕ ให้มั่นคงและสมบูรณ์ นับเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า
เมื่อปรากฏเหตุแห่งมูสาวาท คือ โลภะ โทสะ โมหะ อันอาจทำให้บุคคลเกิดความคิดในการกล่าว
มูสาวาท ถ้าบุคคลนำขันติมาอดทนอดกลั้นต่ออารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้น ด้วยอาการสำรวม
ย่อมสามารถสะกดข่มโลภะ โทสะ โมหะเหล่านั้นไว้ภายใน ไม่แสดงออกมามีภายนอก รวมถึง
สามารถนำหลักธรรมอื่นมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้เป็นศีลที่สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรมได้ด้วย

จ. ขันติกับการส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๕ เมื่อปรากฏเหตุแห่งการดื่ม
สุราเมรัย คือ โลภะ โทสะ โมหะ บุคคลย่อมอดทนอดกลั้นสำรวมต่อโลภะ โทสะ โมหะ
ที่เกิดขึ้น ด้วยอาการอดทนอดกลั้นสำรวมไม่แสดงความห้วนไหวนั่นคลอนออกมาภายนอก
ปราศจากอาการหรือความคิดในการที่จะดื่มสุราเมรัย ในขณะเดียวกันพยายามดำรงสติสัมปชัญญะ
รู้จักยังคิด รู้สึกตัวอยู่เสมอ ระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท หรืออับปรมาทะ ไม่ประมาทในกิจ
ทั้งปวง เพื่อส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น เมื่อบุคคลถูกตำหนิจากผู้บังคับบัญชา
เกิดความไม่พอใจ จึงคิดดื่มสุราเพื่อคลายเครียด นับเป็นการหนีปัญหา ไม่ใช่การแก้ไขปัญหา
ที่เกิดขึ้น เพราะเมื่อมีความโกรธเกิดขึ้นภายในจิตใจบุคคลควรอดทนอดกลั้นต่อความโกรธนั้น
เพื่อให้ความโกรธนั้นเบาบางลง มิใช่ไปดื่มสุราเพราะจะกลายเป็นการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๕
อันมีมูลเหตุมาจากโทสะ ความโกรธไปส่งเสริมให้โมหะเจริญขึ้น พิจารณาการดื่มสุราเป็นการ
คลายความเครียด ในกรณีนี้ควรอดทนอดกลั้นต่อโทสะ และโมหะที่เจริญขึ้น ประกอบด้วย
สติสัมปชัญญะพิจารณาสิ่งที่ถูกตำหนิ อาจเกิดจากความเร่งรีบ หรือความเข้าใจผิด จนทำงาน
ผิดพลาด จึงควรตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ให้เต็มความสามารถ ย่อมจะทำให้รักษาศีล ๕ ไว้ได้
ดังตัวอย่างขันติกับการส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๕

ในกุ่มภชาดก ดังนี้ “เมื่อสรรพमितตราชาจะทรงเสวยน้ำจันท์ ได้ปรากฏท้าวสักกะมา
แสดงโทษแห่งสุราจนกระทั่งสรรพमितตราชาเห็นโทษของสุรา จึงเว้นจากการดื่มสุรา”^{๓๗}

^{๓๖} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), กรรมที่ปณี เล่ม ๑, หน้า ๑๘๐-๑๘๔.

^{๓๗} บุ.ชา.ตี.ตี. (ไทย) ๒๓/๓๓-๖๐/๕๔๓-๕๔๗.

ผู้วิจัยพิจารณาว่า เมื่อสรรพมิตตราชาจะทรงเสวยน้ำจันทน์โดยพระองค์ยังมีทรงทราบถึงโทษของสุรานั้น ท้าวสักกะได้มาแสดงโทษของสุราให้พระองค์ทรงทราบ พระองค์ทรงอดทนอดกลั้นต่อความใคร่ในรส และฤทธิ์ของสุรานั้น แล้วนำสติสัมปชัญญะมาพิจารณาความจริงตามที่ท้าวสักกะแสดงจึงสามารถรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๕ ไว้ได้อย่างสมบูรณ์ นับเป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าเมื่อปรากฏเหตุแห่งการดื่มสุราเมรัย คือ โลภะ โทสะ โมหะ อันอาจทำให้นุคคลเกิดความคิดในการดื่มสุราเมรัย ถ้าบุคคลนำขันติมาอดทนอดกลั้นต่ออารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้น ด้วยอาการสำรวมย่อมสามารถระงับโลภะ โทสะ โมหะเหล่านั้นไว้ภายใน ไม่แสดงออกมาภายนอก รวมถึงสามารถนำหลักธรรมอื่นมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้เป็นศีลที่สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรมได้ด้วย

จากการศึกษาขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อผลบุญ ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อผลบุญ เป็นการนำขันติในแง่ที่เป็นคุณธรรม อันเป็นขันติสำหรับการดำรงชีวิตประจำวันมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้มั่นคง ด้วยการอดทน อดกลั้นสำรวมกาย วาจา มิให้ล่วงละเมิดศีล ทั้งไม่แสดงความโกรธที่มีภายในให้ปรากฏ ศีล ๕ จึงสมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม พร้อมด้วยขันติที่สมบูรณ์ทั้งในแง่ที่เป็นคุณธรรมและศีลธรรม

๓.๒.๒ ขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อธรรม

ขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อธรรม เป็นการนำขันติสำหรับการพัฒนาตนไปสู่ความดีงามมาเป็นคุณธรรมส่งเสริมหลักธรรมอื่น เช่น ทศบารมี ไตรสิกขา เพื่อพัฒนาศีล ๕ ไปสู่ความประพฤติอย่างสูง พิจารณาข้อศีลเป็นธรรมที่ควรประพฤติเพื่อความบริสุทธิ์บริบูรณ์ เมื่อบุคคลมีเจตนาที่จะรักษาศีล ๕ ย่อมนำขันติมาอดทนอดกลั้นมิให้โลภะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้น ด้วยใจที่ได้รับการฝึกแล้ว มีความซึ้นบานแจ่มใส มั่นคง ไม่มีอารมณ์อะไรมากระทบกระทั่งได้ แสดงถึงความสงบเรียบร้อยแห่งกาย วาจา และใจ ด้วยอาการสงบเสงี่ยมสมดังลักษณะแห่งขันติและโสรัจจะ ทำให้ขันติย่อมสมบูรณ์ทั้งในแง่ที่เป็นคุณธรรมและศีลธรรมจนกระทั่งกลายเป็นขันติบารมี ดังในปุนโณวาทสูตร แสดงถึงระดับของขันติที่พัฒนายิ่งขึ้นในกรณีต่าง ๆ

ตั้งท้องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสแก่พระปุลณณะ เมื่อพระปุลณณะจะไปสู่
 สุนาปรันตชนบท ดังนี้

- ก. อคทนต่อคำดำว้า
- ข. อคทนต่อการทำร้ายด้วยฝ่ามือ
- ค. อคทนต่อการประหารด้วยก้อนดิน
- ง. อคทนต่อการประหารด้วยศัสตรา
- จ. อคทนแม้การฆ่าด้วยศัสตราที่คม ด้วยการสำรวม ^{๓๘}

บุคคลที่รักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อธรรม ย่อมประพฤตินบิริสุทธิบริบูรณ์
 อยู่ภายในกรอบของศีล ๕ ที่สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม ต่อเมื่อถูกกระทบด้วยสิ่งเร้าต่าง ๆ อันอาจ
 ทำให้ปรากฏต้นเหตุแห่งกรรม คือ โลภะ โทสะ โมหะ บุคคลย่อมอดทนอดกลั้นเพื่อละโลภะ
 โทสะ โมหะ มิให้เกิดขึ้น ด้วยอาการสำรวมไม่แสดงความหวั่นไหวสั่นคลอนออกมาภายนอก
 ในขณะที่ภายในสงบระงับ ด้วยหลักธรรมอื่นที่เจริญขึ้นพร้อมกัน อันจะยังผลให้บุคคลสามารถ
 ละโลภะ โทสะ โมหะ ได้อย่างเด็ดขาด ส่งผลให้ศีล ๕ กลายเป็นธรรมที่สมบูรณ์ ด้วยบารมี
 ทั้งหลายที่เจริญขึ้น ขันติจึงเป็นคุณธรรมสำคัญที่ส่งเสริมการบำเพ็ญคุณธรรมอื่นให้เจริญงอกงาม
 ดังการบำเพ็ญบารมีขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง ๑๐ ประการ ที่แต่ละบารมีย่อมสนับสนุน
 ส่งเสริมซึ่งกันและกันให้เจริญขึ้นเป็นลำดับ อันจะพัฒนาไปสู่ความประพฤติดอย่างสูง สามารถ
 พิจารณาได้ ดังนี้

ก. ขันติเพื่อการพัฒนาการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๑ เมื่อปรากฏต้นเหตุแห่งปาณาติบาต คือ
 โลภะ โทสะ โมหะ บุคคลย่อมอดทนอดกลั้นเพื่อละโลภะ โทสะ โมหะ ด้วยอาการสำรวม
 ไม่แสดงความหวั่นไหวสั่นคลอนออกมาภายนอก ปราศจากอาการหรือความคิดในการที่จะกระทำ
 ปาณาติบาต ในขณะที่ภายในสงบระงับด้วยคุณธรรมอื่นที่เจริญขึ้น จนทำให้บุคคลสามารถ
 ละโลภะ โทสะ โมหะ ได้อย่างเด็ดขาด ส่งผลให้ศีล ๕ กลายเป็นธรรมที่สมบูรณ์ และพัฒนา
 ไปสู่ความประพฤติดอย่างสูง เช่น เมื่อบุคคลถูกดำว้าด้วยคำหยาบคาย หรือถูกทำร้ายจนกระทั่ง
 จวนจะสิ้นชีวิต ย่อมอดทนอดกลั้นไม่โกรธตอบแก่ผู้หวังทำลายตนเอง ละทาลายโทสะมิให้เกิดขึ้น
 พร้อมด้วยธรรมที่เจริญขึ้นจนทำให้ศีล ๕ สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม และพัฒนาไปสู่ความประพฤดิ
 อย่างสูง ดังตัวอย่างขันติเพื่อการพัฒนาการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๑

๑. ในกัจจุมสูตร แสดงคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้ ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย หากพวกโจรผู้ประพฤติดำทราวม จะพึงใช้เลื่อยที่มีที่จับ ๒ ข้างเลื่อยอวัยวะ
 น้อยใหญ่ ผู้มีใจคิดร้ายแม้ในพวกโจรนั้น ก็ไม่เชื่อว่าทำตามคำสั่งสอนของเรา เพราะเหตุที่

^{๓๘} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๕๖-๓๕๗/๔๔๕-๔๕๐.

อดกลั้นไม่ได้ นั่น แม้นในข้อนี้ เธอทั้งหลายควรสำเหนียกอย่างนี้ว่า จิตของเราจักไม่แปรผัน เราจักไม่เปล่งวาจาชั่วหยาบ และจักอนุเคราะห์ด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์อยู่อย่างผู้มีเมตตาจิต ไม่มีโทสะ เราจักแผ่เมตตาจิตไปให้บุคคลนั้นอยู่ และเราจักแผ่เมตตาจิตอันไพบุลย์เป็นมหัศจรรย์ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนไปยังสัตว์โลกทุกหมู่เหล่าอันเป็นอารมณ์ของเมตตาจิตนั้นอยู่”^{๓๕}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า ในกถาปุจฉาสูตรเป็นการนำขันติมาอดทนอดกลั้นเพื่อส่งเสริมความคิดในทางที่ดีงามให้เจริญขึ้น เมื่อเมตตาบารมีเจริญขึ้นย่อมส่งเสริมการรักษาจิตใจให้สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม และพัฒนาไปสู่ความประพฤติอย่างสูง เว้นจากการล่วงละเมิดข้อศีลโดยเด็ดขาด ด้วยอาการอันสำรวมแห่งศีลบริสุทธิ ปราศจากความหวั่นไหวภายในจิตใจ มีจิตมั่นคง ความคิดในทางชั่วร้ายไม่สามารถเกิดขึ้นได้

๒. เรื่องพระจันทอุปราช ดังนี้

ในพระชาติที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นพระจันทอุปราช ทรงบำเพ็ญขันติบารมีอันยิ่งยวด จากการที่พระจันทอุปราชทรงถูกกัณหาพราหมณ์ผู้กออาฆาตและคอยจับผิดพระองค์อยู่เสมอมา กระทั่งสมเด็จพระราชาธิบดีทรงพระสุบินเห็นสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อันสวยงามน่าอภิรมย์อย่างยิ่ง จึงใคร่ในสวรรค์นั้น พราหมณ์ได้ทูลให้ทรงทำการบูชาอย่างยิ่งใหญ่อันประกอบด้วยบุคคลสำคัญ และสัตว์ประเสริฐประจำนครเป็นอันมาก รวมถึงพระจันทอุปราชเพื่อให้สมความปรารถนาแห่งสมเด็จพระราชาธิบดี ซึ่งพระจันทอุปราชทรงประกอบด้วยขันติธรรม มิได้กล่าววาจาทุจริตหรือแสดงความแค้นเคืองให้ปรากฏ จนร้อนถึงท้าวหม่อมวานต้องเสด็จมาเลิกสัการบูชาญานั้น สุดท้ายพราหมณ์ถูกรุมประชาทัณฑ์จนถึงแก่ความตาย ส่วนสมเด็จพระราชาธิบดีถูกปลดให้เป็นคนจันทาล^{๓๖}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า แม้พระจันทอุปราชจะถูกกลั่นแกล้ง จนกระทั่งถึงขั้นจะปลิดชีวิต แต่พระองค์ยังทรงอดทนอดกลั้น ประพฤติขันติที่กระทำได้อย่างยิ่ง ทั้งทรงอดทนต่อการกระทำของผู้ที่ด้อยกว่า อดทนไม่โกรธตอบพราหมณ์ผู้ประทุษร้ายพระองค์ จนกระทั่งแสดงความสงบระงับแห่งจิตใจ มิได้ประหวั่นพรั่นพรึงต่อการประทุษร้ายนั้น รวมถึงทรงแสดงความเมตตาต่อพระราชาธิบดีผู้คิดประทุษร้ายพระองค์ อันแสดงถึงขันติที่พัฒนาจนกระทั่งกลายเป็นขันติบารมี ทำให้ศีลสมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม และพัฒนาไปสู่ความประพฤติอย่างสูง เว้นจากการล่วงละเมิด

^{๓๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓๒-๒๓๓/๒๔๔.

^{๓๖} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), *โลกนาถที่ปณี*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธรรมกาย, ๒๕๕๔), หน้า ๔๐-๔๕.

ข้อคิดโดยเด็ดขาด ด้วยอาการอันสำรวมแห่งศัลยบริสุทธิ ปราศจากความหวั่นไหวภายในจิตใจ มีจิตมั่นคง ความคิดในทางชั่วร้ายไม่สามารถเกิดขึ้นได้

๓. เรื่องกรรมของพระราชาธิบดี ‘พระเจ้าพิมพิสาร’

เมื่อพระนางเวเทหขันธ์เทวีเอกอัครมเหสีแห่งพระเจ้าพิมพิสารทรงพระครรภ์พระราชโอรส พระนางทรงมีพระอาการแพ้ท้อง อยากจะเสวยพระโลหิตในพระพาหาแห่งพระราชสวามี ซึ่งพระราชสวามีทรงมีพระเมตตาอนุเคราะห์ตามพระประสงค์นั้น จากนั้นโหราณมิตกาจารย์ ได้ทำนายว่า พระราชโอรสจะทรงเป็นศัตรูแก่พระราชบิดา พระราชโอรสจึงมีพระนามว่า เจ้าชายอชาตศัตรูกุมารตั้งแต่มิประสูติ ทำให้พระนางเวเทหขันธ์เทวีทรงกระทำความเพียร เพื่อจะยังพระราชโอรสในครรภ์ให้ถึงความพินาศแต่ไม่สำเร็จ จนกระทั่งพระเจ้าพิมพิสาร ทรงทราบจึงได้ตรัสห้ามด้วยไม่ประสงค์ให้พระอัครมเหสีกระทำการบาปกรรม ต่อมาพระนาง เวเทหขันธ์เทวีประสูติพระราชโอรสอันเป็นที่เสน่หารักใคร่อย่างยิ่ง พระราชโอรสทรงได้รับการทะนุบำรุงเลี้ยงดูอย่างดี จนกระทั่งพระราชโอรสได้ทรงคบหากับพระเทวทัตความเป็น ศัตรูต่อพระราชบิดาจึงปรากฏชัดขึ้น ด้วยพระเทวทัตแนะนำให้พระราชกุมารปลง พระชนมชีพสมเด็จพระราชบิดา เพื่อตั้งพระองค์เป็นพระเจ้าแผ่นดิน พระราชโอรสจึงคิดปลง พระชนมชีพสมเด็จพระราชบิดา แต่ถูกจับได้เสียก่อน เมื่อพระราชบิดาทรงทราบ ความประสงค์ในราชสมบัติของพระราชโอรสได้ทรงมอบราชสมบัติให้ตามความประสงค์นั้น แต่พระเทวทัตเห็นว่า ควรปลงพระชนมชีพอย่างเด็ดขาด พระเจ้าอชาตศัตรูจึงทรงมีคำสั่ง ให้จับสมเด็จพระราชบิดาไปขังไว้ในเรือนจำอดข้าวอดน้ำ แต่พระราชมารดาได้นำ พระกระยาหารไปถวายพระราชสวามีด้วยอุบายต่าง ๆ เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูทรงทราบ จึงทรงห้าม สุกท้ายทรงห้ามไม่ให้พระราชมารดาเข้าไปในเรือนจำเป็นอันขาด ฝ่ายพระเจ้าพิมพิสารเมื่อไม่ได้เสวยพระกระยาหาร ได้ทรงเดินจงกรมโดยอาศัยพระพุทธคุณ เป็นอารมณ์ทำให้เกิดปีติ ความอิมใจหล่อเลี้ยงพระชนมชีพ เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูทรงทราบ ทรงมีพระราชดำรัสให้ช่างโกนผม นำมิดโกนอันคมกล้าไปผ่าที่ฝ่าพระบาทของพระราชบิดา ทั้งซ้ายขวาแล้วทาด้วยน้ำเกลือ ทำให้พระเจ้าพิมพิสารทรงถึงแก่ชีพิตักษัย^{๕๐}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า พระเจ้าพิมพิสารทรงเป็นตัวอย่างของบุคคลผู้ประพฤติขันติธรรม ได้อย่างยอดเยี่ยม ดังแสดงให้เห็นจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ดังนี้

ก) เมื่อพระนางเวเทหขันธ์เทวีเอกอัครมเหสีทรงพระครรภ์พระราชโอรส พระนางทรง มีพระอาการแพ้ท้องอยากจะเสวยพระโลหิตในพระพาหาแห่งพระราชสวามี พระเจ้าพิมพิสารทรงมี

^{๕๐} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), กรรมที่ปณี เล่ม ๑, หน้า ๘๐-๘๑.

ความอดทนอดกลั้นต่อความเจ็บปวดอนุเคราะห์พระนางด้วยพระโลหิตนั้น พระเจ้าพิมพิสารทรงใช้ขันติสงบระงับจิตใจให้นุ่มเอียงไปด้วยจาละ เสียดสะกระทั่งพระโลหิตแห่งพระองค์เอง ขันติที่ประกอบด้วยจาละจึงทำให้ท่านบารมีเจริญขึ้น

ข) แม้โหราเนมิตถาจารย์จะทำนายว่า พระราชโอรสจะทรงเป็นศัตรูแก่พระราชบิดา และพระนางเวเทหขันทเทวีทรงกระทำความเพียรเพื่อจะยังพระราชโอรสในครรภ์ให้ถึงความพินาศ พระเจ้าพิมพิสารหาได้ประหวั่นพรั่นพรึงในคำทำนายนั้น ทรงดำรงมั่นในขันติและทรงประสงค้ำให้พระเทวีดำรงอยู่ในศีลอันงาม แสดงให้เห็นขันติทำหน้าที่อดทนอดกลั้นระงับจิตใจไม่ให้หวั่นไหวไปตามวาทะที่เสียดแทงนั้น ด้วยอาศัยสติสัมปชัญญะพิจารณาความเป็นไปของสัตว์โลกที่ย่อมเป็นไปตามกรรม และโลกย่อมหมุนไปตามธรรม เมื่อมีสรรเสริญย่อมมีนินทา รวมถึงทรงอดทนอดกลั้นระงับจิตใจต่อการกระทำของพระเทวี ด้วยอาศัยการเจริญเมตตา เพื่อมิให้โมหะเหตุแห่งการกระทำปาณาติบาตเจริญขึ้นภายในจิตใจ และมีให้พระเทวีต้องประพฤติกว้างละเมียดศีล ๕ ข้อที่ ๑ เป็นการพัฒนาไปสู่ความประพฤติอย่างสูง

ค) ต่อเมื่อพระราชโอรสได้ทรงคบหากับพระเทวีที่ทรงคิดที่จะปลงพระชนมชีพสมเด็จพระราชบิดา แต่ถูกจับได้เสียก่อน พระเจ้าพิมพิสารทรงงดโทษและทรงมอบราชสมบัติให้ตามความประสงค์แห่งพระราชโอรส แสดงให้เห็นขันติทำหน้าที่อดทนอดกลั้นระงับจิตใจไม่ให้หวั่นไหวไปตามวาทะที่เสียดแทง ด้วยการเจริญเมตตา ทำให้ทรงงดโทษแก่พระราชโอรสและประกอบด้วยจาละความเสียดสะจึงทรงมอบราชสมบัติคืนแก่พระราชโอรส

ง) และสุดท้ายพระราชโอรสทรงมีคำสั่งให้จับสมเด็จพระราชบิดาไปขังไว้ในเรือนจำอดข้าวอดน้ำ พระเจ้าพิมพิสารทรงยึดมั่นขันติอดทนอดกลั้นต่อความลำบาก ความหิวกระหาย ทรงเจริญสมาธิด้วยการเดินจงกรม สุดท้ายพระราชโอรสทรงมีพระราชดำรัสให้ช่างโกนผมนำมิดโกนไปผ่าที่ฝ่าพระบาททั้งซ้ายขวา พระเจ้าพิมพิสารทรงยึดมั่นขันติอดทนอดกลั้นตั้งแต่ระดับสามัญ คือ อดทนอดกลั้นต่อทุกขเวทนาทางกาย จนกระทั่งอดทนอดกลั้นระงับโทสะที่อาจเกิดขึ้น พร้อมกับการเจริญเมตตาเพื่อเว้นจากความถือโทษโกรธเคืองในพระราชโอรสอันเป็นขันติที่ได้รับการฝึกดีแล้ว ประกอบด้วยความมั่นคง แม้ภายนอกยอมแสดงความสงบเสงี่ยมกระทั่งภายในยอมไม่หวั่นไหว สำหรับช่างโกนผมที่นำมิดโกนมาผ่าที่ฝ่าพระบาทของพระองค์ พระเจ้าพิมพิสารทรงอดทนอดกลั้นสงบระงับความเจ็บปวดต่อทุกขเวทนาทางกาย จนกระทั่งอดทนอดกลั้นระงับโทสะที่อาจเกิดขึ้น พร้อมกับการเจริญจาละเสียดสะกระทั่งชีวิตของพระองค์ด้วยความไม่ประหวั่นพรั่นพรึง เพื่อให้บุคคลอื่นได้ทำหน้าที่ของตนเองพร้อมกับการงดเว้นโทษแก่บุคคลนั้น

จากเรื่องกรรมของพระราชบิดา ‘พระเจ้าพิมพิสาร’ แสดงให้เห็นถึงการทำหน้าที่ของขันติ ตั้งแต่การส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้สมบูรณ์ ด้วยพระเจ้าพิมพิสารเป็นพระอริยบุคคลระดับโสดาบันจึงเว้นจากการประพฤติล่วงละเมิดข้อศีลได้อย่างเด็ดขาดเป็นศีลบริสุทธิ จนกระทั่งขันติทำหน้าที่ส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้พัฒนาไปสู่ความประพฤติอย่างสูง พร้อมส่งเสริมบารมีต่าง ๆ ให้เจริญขึ้น กระทั่งขันติย่อมพัฒนากลายเป็นขันติบารมีด้วย

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า เมื่อปรากฏเหตุแห่งปาณาติบาต คือ โลภะ โทสะ โมหะ บุคคลย่อมนำขันติมาอดทนอดกลั้นเพื่อละทำลายโลภะ โทสะ โมหะ เหล่านั้นเสีย ด้วยอาศัยธรรมต่าง ๆ ที่เจริญขึ้นพร้อมกับขันติที่พัฒนาจนกระทั่งกลายเป็นขันติบารมี ทำให้ศีลสมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม และพัฒนาไปสู่ความประพฤติอย่างสูง

ข. ขันติเพื่อการพัฒนาการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๒ เมื่อปรากฏต้นเหตุแห่งอกุศลนาทาน คือ โลภะ โทสะ โมหะ บุคคลย่อมอดทนอดกลั้นเพื่อละโลภะ โทสะ โมหะ ด้วยอาการสำรวมไม่แสดงความห้วนใจสั่นคลอนออกมภายนอก ปราศจากอาการหรือความคิดในการที่จะกระทำอกุศลนาทาน ในขณะที่ภายในสงบระงับด้วยคุณธรรมอื่นที่เจริญขึ้น จนทำให้บุคคลสามารถละโลภะ โทสะ โมหะ ได้อย่างเด็ดขาด ส่งผลให้ศีล ๕ กลายเป็นธรรมที่สมบูรณ์ และพัฒนาไปสู่ความประพฤติอย่างสูง เช่น เมื่อบุคคลประสบเหตุอันอาจนำทรัพย์ของผู้อื่นมาเป็นของตนเองได้ ย่อมอดทนอดกลั้นไม่โลภในทรัพย์นั้น ละทำลายโลภะมิให้เกิดขึ้น พร้อมด้วยธรรมที่เจริญขึ้นจนทำให้ศีล ๕ สมบูรณ์ ทั้งวินัยและธรรม และพัฒนาไปสู่ความประพฤติอย่างสูง ดังตัวอย่างขันติเพื่อการพัฒนาการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๒

๑. เรื่องนิโครธมิกราช ดังนี้

ในอดีตสมัยพระเจ้าพรหมทัตทรงครองราชสมบัติในนครพาราณสี พระโพธิสัตว์ทรงถือปฏิสนธิกำเนิดมฤคชาติ ชื่อนิโครธมิกราชมีบริวาร ๕๐๐ และยังมีเนื้อชื้อสาขะพร้อมบริวาร ๕๐๐ อาศัยอยู่ใกล้กัน สมัยนั้นพระเจ้าพาราณสีทรงขวนขวายในการฆ่าเนื้อ ทรงกระทำพวกมนุษย์ให้ขาดการงาน แล้วเสด็จไปฆ่าเนื้อทุกวัน พวกมนุษย์จึงต้องเนื้อมาไว้ในพระราชอุทยานเป็นอันมาก พระราชาทรงพระราชทานอภัยแก่นิโครธมิกราช และสาขะเนื้อผู้มีวรรณะดั่งทอง จากนั้นเนื้อตัวหนึ่งจะถูกฆ่าทุกวัน ทำให้พอเนื้อเห็นธนูจึงเกิดความกลัวตาย พากันหนีให้ได้รับความลำบาก ป่วยบ้ำง ตายบ้าง พระโพธิสัตว์จึงกำหนดให้เนื้อตัวหนึ่งที่ถึงวาระไปนอนพักที่ไม้ค้อนในแต่ละวันสลับกันไปมาระหว่างสองฝ่าย ทำให้เนื้อทั้งหลายไม่กลัว ตั้งแต่นั้นมาเนื้อที่ถึงวาระจะไปนอนพักคอกที่ไม้ค้อนพิพากษา พ่อครัวมาจับเนื้อตัวที่นอนอยู่ ณ ที่นั้นไป อยู่มาวันหนึ่งถึงวาระแม่เนื้อผู้มีครุภักดิ์บริวารของเนื้อสาขะจึงเข้าไปพบเนื้อสาขะเพื่อขอข้ามวร แต่เนื้อสาขะไม่อนุญาต แม่เนื้อจึงไปขอความช่วยเหลือ

จากพระโพธิสัตว์ ทำให้พระโพธิสัตว์พิจารณาว่า เมื่อพระโพธิสัตว์เห็นทุกข์ของคนอื่น ย่อมไม่หวังใยชีวิตของตน ประโยชน์ของผู้อื่นจากประโยชน์ตนนั้นแล เป็นสิ่งที่หนักกว่า สำหรับพระโพธิสัตว์เหล่านั้น ครั้นคิดดังนี้จึงกล่าวกับแม่เนื้อว่า เจ้าจงไปเถาะ เราก็จักให้ วาระของเจ้าข้ามไป แล้วตนเองไปนอนที่ไม้ค้อนพิพากษา การกระทำของพระโพธิสัตว์ ทำให้พระราชาทรงอภัยให้แก่เนื้อทั้งหลาย^{๔๒}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า เมื่อแม่เนื้อมาพบพระโพธิสัตว์เพื่อขอความช่วยเหลือ พระโพธิสัตว์ ย่อมไม่สามารถนำความตายไปสู่ผู้อื่นได้ ทั้ง ๆ ที่จำฝูงย่อมสามารถกระทำได้ ในขณะที่เดียวกัน ไม่สามารถนิ่งเฉยกับความทุกข์ของผู้อื่นได้เช่นกัน จึงสละชีวิตของตนเองแทนชีวิตของแม่เนื้อ ด้วยอาศัยขันติความอดทนอดกลั้นละความยึดมั่นในตัวตนและความกลัวต่อความตาย ยอมสละ กระทั่งชีวิตเพื่อไม่ล่วงละเมิดชีวิตบุคคลอื่น เป็นการนำขันติมาส่งเสริมทานบารมีให้เจริญขึ้น ทำให้ศีลสมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม และพัฒนาไปสู่ความประพฤติดียอย่างสูง เว้นจากการล่วงละเมิด ศีลโดยเด็ดขาด ด้วยอาการอันสำรวมแห่งศีลบริสุทธิ์ ปราศจากความหวั่นไหวภายในจิตใจ มีจิต มั่นคง ความคิดในทางชั่วร้ายไม่สามารถเกิดขึ้นได้

๒. เรื่องวิสัยหเศรษฐี ดังนี้

ในอดีตกาลพระโพธิสัตว์เป็นเศรษฐีนามว่า วิสัยหะ มีทรัพย์สมบัติ ๘๐ โกฎิ ท่านเศรษฐี รักษาศีล ๕ และให้ทานเป็นจำนวนมากจนกระทั่งร้อนถึงท้าวสักกะ ท้าวสักกะจึงทรงดำริว่า การที่วิสัยหเศรษฐีให้ทานอย่างมากคงหวังเป็นท้าวสักกะเสียเอง ท้าวสักกะจึงทรงทำให้ เศรษฐีขัดสนยากจนและไม่สามารถให้ทานได้ เมื่อภรรยาเศรษฐีตรวจดูพบว่า ไม่เหลือสิ่งใด ภายในเรือนที่สามารถนำไปให้ทานได้ มีเพียงเกี้ยว กาน และเชือกมัดหญ้าที่คนหาบหญ้า ทิ้งไว้ระหว่างประตู เศรษฐีจึงได้เกี่ยวหญ้านำไปขายแล้วทำทานจนหมดสิ้น ทำให้เศรษฐี และภรรยาไม่ได้บริโภคอาหารจนกระทั่งวันที่ ๗ เศรษฐีเป็นลมล้มลง ท้าวสักกะจึงได้ แสดงตนและห้ามมิให้เศรษฐีทำทานจึงจะคืนทรัพย์ทั้งหลายให้ แต่เศรษฐียืนยันที่จะทำทาน ต่อไป ทั้ง ๆ ที่จะต้องเป็นคนหาบหญ้าก็ตาม^{๔๓}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า แม้เศรษฐีจะกลายเป็นคนขัดสนยากจนไม่มีทรัพย์สำหรับบริจาคทาน แต่เศรษฐีพยายามแสวงหาทรัพย์ และตั้งใจจะแบ่งทรัพย์นั้นครั้งหนึ่งบริจาคทาน ส่วนอีกครั้งหนึ่ง สำหรับเลี้ยงตนเองและภรรยา แต่ผู้ขอมีจำนวนมาก เศรษฐีจึงบริจาคทานจนหมดสิ้น ทำให้ไม่ได้ บริโภคอาหารจนล่วงเข้าวันที่ ๗ แสดงให้เห็นถึงความอดทนอดกลั้นต่อความยากลำบาก และความหิวโหยที่ได้รับ เพื่อรักษาสัจจะ ความตั้งใจในการบริจาคทานของเศรษฐี แม้ท้าวสักกะ

^{๔๒} พุ.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๓/๑/๒๓๕-๒๔๓.

^{๔๓} พุ.ชา.ตัก.อ. (ไทย) ๓/๔/๖๔๘-๖๕๓.

มาแสดงตนและขอให้เศรษฐีเว้นจากการบริจาคทาน แต่เศรษฐีกลับเลือกที่จะบริจาคทานแทนที่จะรับทรัพย์สมบัติกลับคืน แสดงให้เห็นถึงความอดทนอดกลั้นรักษาสัจจะในการบริจาคทานและการละความยึดมั่นในตัวตน เพราะเศรษฐีต้องกลายเป็นเพียงคนเกี่ยวหญ้า เป็นการนำขันติมาส่งเสริมทานบารมีให้เจริญขึ้น ทำให้ศีลสมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม และพัฒนาไปสู่ความประพฤติดอย่างสูง ปราศจากความหวั่นไหวภายในจิตใจ มีจิตมั่นคง ความคิดในทางชั่วร้ายไม่สามารถเกิดขึ้นได้

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า เมื่อปรากฏเหตุแห่งอทินนาทาน คือ โลภะ โทสะ โมหะ บุคคลย่อมนำขันติมาอดทนอดกลั้นเพื่อละทำลายโลภะ โทสะ โมหะเหล่านั้นเสีย ด้วยอาศัยธรรมต่าง ๆ ที่เจริญขึ้นพร้อมกับขันติที่พัฒนาจนกระทั่งกลายเป็นขันติบารมี ทำให้ศีลสมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม และพัฒนาไปสู่ความประพฤติดอย่างสูง

ก. ขันติเพื่อการพัฒนาการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๓ เมื่อปรากฏต้นเหตุแห่งกามสมุจฉาจาร คือ โลภะ โทสะ โมหะ บุคคลย่อมอดทนอดกลั้นเพื่อละโลภะ โทสะ โมหะ ด้วยอาการสำรวม ไม่แสดงความหวั่นไหวสั่นคลอนออกมามากจนเกินไป ปราศจากอาการหรือความคิดในการที่จะกระทำกามสมุจฉาจาร ในขณะที่ภายในสงบระงับด้วยคุณธรรมอื่นที่เจริญขึ้น จนทำให้บุคคลสามารถละโลภะ โทสะ โมหะ ได้อย่างเด็ดขาด ส่งผลให้ศีล ๕ กลายเป็นธรรมที่สมบูรณ์ และพัฒนาไปสู่ความประพฤติดอย่างสูง เช่น เมื่อบุคคลประสบเหตุอันอาจประพฤติดิฉินในกาม ย่อมอดทนอดกลั้นไม่หลงไปในทางที่มีชอบ ละทำลายโมหะมิให้เกิดขึ้น พร้อมด้วยธรรมที่เจริญขึ้น จนทำให้ศีล ๕ สมบูรณ์ ทั้งวินัยและธรรม และพัฒนาไปสู่ความประพฤติดอย่างสูง ดังตัวอย่างขันติเพื่อการพัฒนาการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๓

เรื่องหญิงออกคัญญู ดังนี้

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์บวชเป็นดาบสสร้างอาศรมอยู่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา ครั้งนั้นมีธิดาเศรษฐีในกรุงพาราณสี ชื่อ ทูษฏกุมารี เป็นหญิงรูปร่าง หยาบคาย มักด่า มักตีทาสพวกทาสจึงแค้นแค้นนาง ด้วยการทิ้งนางให้ลอยตามน้ำไปจนถึงบรรณศาลาของดาบส ดาบสจึงช่วยนางไว้ นางทำให้ดาบสศีลขาดอยู่เป็นสามภรรยา จากนั้นนางจึงชวนสามีไปสู่หมู่บ้านชนบททำการเลี้ยงชีพ คราวหนึ่งพวกโจรเข้าปล้นหมู่บ้านชนบทจับตัวนางไป นางจึงตกเป็นภรรยาของนายโจร ซึ่งนางกลับมีความยินดีรักใคร่นายโจรจึงวางแผนหลอกสามีเก่ามาให้ นายโจรฆ่า เมื่อนายโจรทราบว่าเป็นผู้ออกคัญญูจึงฆ่านางเสีย จากนั้นทั้งพระโพธิสัตว์และนายโจรพากันไปสู่ป่าเพื่อบวช^{๔๔}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า แมธิดาเศรษฐีจะมีสามีอยู่แล้ว แต่กลับพึงพอใจในชายอื่น และคิดฆ่าสามีเก่าผู้ไม่คิดประทุษร้ายนางเป็นเหตุให้นางต้องสิ้นชีวิต ในขณะที่พระโพธิสัตว์ประพฤติด

^{๔๔} พุ.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๓/๒/๑๓๑-๑๓๕.

สทาร์สันโดยพึงพอใจในภรรยาของตนเอง อดทนอดกลั้นรอคอยและเชื่อใจในภรรยาของตนเอง ต่อเมื่อพบว่าภรรยาคิดอกตัญญูทำร้ายตนเอง พระโพธิสัตว์ย่อมอดทนอดกลั้นไม่โกรธตอบและเกิดความสังเวชใจจึงไปสู่ป่าเพื่อบวช พร้อมด้วยนายโจรผู้ประพฤติกามสุมิจนจารล้วงละเมิดต่อภรรยาของผู้อื่น แต่กลับละกรรมลามกนั้นได้ อาศัยความอดทนอดกลั้นประพฤติพรหมจรรย์ ทำให้พบความสุข ชันติจึงเป็นธรรมที่ส่งเสริมให้ศีลบารมี และเนกขัมมบารมีเจริญขึ้น ทำให้ศีลสมบูรณ์ทั้งวินัยและกรรม และพัฒนาไปสู่ความประพฤตಿಯ่างสูง นับเป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าเมื่อปรากฏเหตุแห่งกามสุมิจนจาร คือ โลกะ โทสะ โมหะ บุคคลย่อมนำขันติมาอดทนอดกลั้นเพื่อละทำลายโลกะ โทสะ โมหะเหล่านั้นเสีย ด้วยอาศัยกรรมต่าง ๆ ที่เจริญขึ้นพร้อมกับขันติที่พัฒนาจนกระทั่งกลายเป็นขันติบารมี ทำให้ศีลสมบูรณ์ทั้งวินัยและกรรม และพัฒนาไปสู่ความประพฤตಿಯ่างสูง

ง. ขันติเพื่อการพัฒนาการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๔ เมื่อปรากฏต้นเหตุแห่งมุสาวาท คือ โลกะ โทสะ โมหะ บุคคลย่อมอดทนอดกลั้นเพื่อละโลกะ โทสะ โมหะ ด้วยอาการสำรวมไม่แสดงความห้วนไหวสั้นคลอนอกออกมาภายนอก ปราศจากอาการหรือความคิดในการที่จะกล่าวมุสาวาท ในขณะที่ภายในสงบระงับด้วยคุณธรรมอื่นที่เจริญขึ้น จนทำให้บุคคลสามารถละโลกะ โทสะ โมหะ ได้อย่างเด็ดขาด ส่งผลให้ศีล ๕ กลายเป็นธรรมที่สมบูรณ์ และพัฒนาไปสู่ความประพฤตಿಯ่างสูง เช่น เมื่อบุคคลถูกด่าว่าด้วยคำหยาบคายทำให้อาจกล่าวมุสาวาท บุคคลย่อมอดทนอดกลั้นไม่โกรธตอบแก่ผู้กล่าวคำหยาบคาย ละทำลายโทสะมิให้เกิดขึ้นพร้อมกับธรรมอื่นที่เจริญขึ้นจนทำให้ศีล ๕ สมบูรณ์ ทั้งวินัยและกรรม และพัฒนาไปสู่ความประพฤตಿಯ่างสูง ดังตัวอย่างขันติเพื่อการพัฒนาการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๔

๑. ในเวปจิตติสูตร ดังนี้

องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องสงครามระหว่างเทพกับอสูร ซึ่งในคราวนั้น พวกเทพเป็นฝ่ายชนะได้จองจำท้าวเวปจิตติจอมอสูรด้วยเครื่องจองจำทั้ง ๕ รวมทั้งเครื่องผูกคอ แล้วนำมาขังสุทธรรมาสภา ฝ่ายท้าวเวปจิตติจอมอสูรผู้ถูกจองจำได้ดำบริภาษท้าวสักกะจอมเทพด้วยวาจาหยาบคาย แต่ท้าวสักกะทรงอดทนต่อถ้อยคำอันหยาบคาย ด้วยอาการแห่งวิญญูชนไม่พึงได้ตอบคนพาล ดังพรรณนาคณแห่งขันติและโสรัจจะ ดังนี้

บุคคลผู้เป็นคนแข็งแรงอดกลั้นต่อผู้อ่อนแรงกว่าได้ นับเป็นขันตಿಯ่างยิ่ง

ผู้โกรธตอบต่อบุคคลผู้โกรธ ผู้นั้นย่อมเลวกว่าผู้โกรธ

บุคคลผู้ไม่โกรธตอบต่อบุคคลผู้โกรธ ชื่อว่าชนะสงครามที่ชนะได้ยาก

ผู้รู้ว่าผู้อื่นโกรธ เป็นผู้มึนสติ สงบใจไว้ได้ ผู้นั้นชื่อว่าประพฤติประโยชน์ของ
คนทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายตนและฝ่ายผู้อื่น^{๔๕}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า แม้ท้าวสักกะจะถูกบริภาษด้วยถ้อยคำหยาบคายของท้าวเวปจิตติ
จอมอสูรผู้ถูกจองจำ อันเป็นผู้ด้อยกว่า แต่ท้าวสักกะทรงอดทนอดกลั้น ไม่ได้ตอบถ้อยคำนั้น
อาศัยปัญญาพิจารณาคุณแห่งขันติและโสรจจะ ทำให้ขันติที่พระองค์ประพฤติพัฒนาเป็นขันติ
ที่กระทำได้อย่างยิ่ง คือ อดทนต่อผู้ที่ด้อยกว่า อดทนไม่โกรธต่อผู้โกรธอยู่ จนกระทั่งแสดง
ความสงบระงับแห่งจิตใจออกมาอย่างผู้มีสติสัมปชัญญะ ขันติบารมีที่เจริญขึ้น ทำให้สามารถ
ละโลกะ โทสะ โมหะลงได้ สติย่อมสมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม พัฒนาไปสู่ความประพฤติดังสูง
เว้นจากการล่วงละเมิดข้อศีลโดยเด็ดขาด ด้วยอาการอันสำรวมแห่งศีลบริสุทธิ ปราศจาก
ความหวั่นไหวภายในจิตใจ มีจิตมั่นคง ความคิดในทางชั่วร้ายไม่สามารถเกิดขึ้นได้

๒. ในเทมียชาดก ดังนี้

พระเทมีย์โพธิสัตว์ผู้เห็นภัยในการครองกษัตริย์สมบัติ มีความปรารถนาออกบวชประพฤติ
พรหมจรรย์ จึงอธิษฐานให้ร่างกายเป็นง่อยเปลี้ย เป็นคนใบ้ไม่รู้ภาษา ถึงจะถูกทดลอง
ด้วยวิธีต่าง ๆ ตลอด ๑๖ พรรษา ก็ไม่แสดงอาการใดให้ปรากฏ ประกอบด้วยความอดทน
จึงสำเร็จสมความปรารถนาได้ออกบวชประพฤติพรหมจรรย์^{๔๖}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า พระเทมีย์โพธิสัตว์สามารถออกบวชเพื่ญเนกขัมมบารมี
ตามความปรารถนาของพระองค์ได้ ด้วยอาศัยอธิษฐานบารมีที่ประกอบด้วยความตั้งใจเด็ดเดี่ยว
และรักษาสัจจะวาจานั้น เพื่อกระทำพระองค์ให้เป็นคนง่อยเปลี้ย เป็นใบ้ไม่รู้ภาษา ตลอด ๑๖
พรรษา ที่ถูกทดลองด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยอาศัยขันติความอดทนเป็นธรรมสนับสนุนให้อธิษฐาน
บารมี และเนกขัมมบารมีเจริญขึ้น ทำให้ศีลสมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม พัฒนาไปสู่ความประพฤดิ
อย่างสูง เว้นจากการล่วงละเมิดข้อศีลโดยเด็ดขาด ด้วยอาการอันสำรวมแห่งศีลบริสุทธิ ปราศจาก
ความหวั่นไหวภายในจิตใจ มีจิตมั่นคง ความคิดในทางชั่วร้ายไม่สามารถเกิดขึ้นได้

๓. เรื่องพญาจัมเปยยกนาคราช ดังนี้

ในพระชาติที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสวยพระชาติเป็นพญาจัมเปยยกนาคราช
ซึ่งปรารถนาจะรักษาอุโบสถศีล จึงขึ้นมายังโลกมนุษย์สมათานอุโบสถศีลรักษาศีลอยู่ที่
จอมปลวกแห่งหนึ่ง เมื่อพญานาคเสร็จจากการรักษาอุโบสถศีลจะกลับลงไปยังนาคพิภพ
ตามเดิม และเมื่อถึงวันอุโบสถจึงขึ้นมารักษาอุโบสถศีล ณ จอมปลวกนั้นเสมอมา ต่อมา
ปรากฏมีหมองูสัญจรมาแลเห็นพญานาคอนนึ่งรักษาศีลอยู่ จึงเข้าไปจับพญานาคมัด

^{๔๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๐/๓๖๓-๓๖๖.

^{๔๖} พุ.ช.ม. (ไทย) ๒๘/๓๐-๑๒๑/๑๘๓- ๒๐๒.

และทุบัติ ฝ่ายพญานาคผู้มีพิษและฤทธิ์เดชเป็นอันมาก แม้ถูกทุบัติได้รับความทรมาณ ก็นิ่งเฉย มิได้ทำอันตรายแก่หมองู เพราะรักในศีลของตนยิ่งชีวิต จากนั้นหมองูได้นำ พญานาคไปแสดงแก่ชาวเมืองเพื่อเก็บเงินค่าดู เมื่อหมองูเกิดความโลภจึงนำไปแสดงแก่ สมเด็จพระราชาธิบดี จนกระทั่งนางสุนาเทวีอัศวมเหสีแห่งพญานาคผู้เฝ้าติดตามหาสามี ของตนมาพบเข้า จึงได้ทูลขอให้สมเด็จพระราชาธิบดีทรงสั่งให้หมองูปล่อยพญานาค ซึ่งเป็นสามีของตน เพื่อรักษาไมตรีแก่กัน พญานาคจึงกลับเป็นอิสระอีกครั้ง^{๔๗}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า แม้พญาจัมเปยยกนาคราชจะถูกทรมาณด้วยหมองูผู้ด้อยกว่า แต่กลับ นิ่งเฉยไม่โกรธตอบหมองูนั้น ด้วยอาศัยขันติความอดทนอดกลั้น ยึดมั่นในศีลอุโบสถที่ตน ได้สมาทานแล้ว ขอมสละแม้ชีวิตเพื่อรักษาศีล เป็นการนำขันติมาส่งเสริมศิลปกรรมให้เจริญขึ้น ทำให้ศิลปสมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม และพัฒนาไปสู่ความประพฤติดอย่างสูง เว้นจากการล่วงละเมิด ศีลโดยเด็ดขาด ด้วยอาการอันสำรวมแห่งศีลบริสุทธิ ปราศจากความหวั่นไหวภายในจิตใจ มิจิตมั่นคง ความคิดในทางชั่วร้ายไม่สามารถเกิดขึ้นได้

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า เมื่อปรากฏเหตุแห่งมูสาวาท คือ โลภะ โทสะ โมหะ บุคคลย่อมนำขันติมาอดทนอดกลั้นเพื่อละทำลายโลภะ โทสะ โมหะเหล่านั้นเสีย ด้วยอาศัย ธรรมต่าง ๆ ที่เจริญขึ้นพร้อมกับขันติที่พัฒนาจนกระทั่งกลายเป็นขันติบริสุทธิ ทำให้ศิลปสมบูรณ์ ทั้งวินัยและธรรม และพัฒนาไปสู่ความประพฤติดอย่างสูง

จ. ขันติเพื่อการพัฒนาการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๕ เมื่อปรากฏต้นเหตุแห่งการดื่มสุราเมรัย คือ โลภะ โทสะ โมหะ บุคคลย่อมอดทนอดกลั้นเพื่อละโลภะ โทสะ โมหะ ด้วยอาการสำรวม ไม่แสดงความหวั่นไหวสั่นคลอนออกมาภายนอก ปราศจากอาการหรือความคิดในการที่จะดื่ม สุราเมรัย ในขณะที่ภายในสงบระงับด้วยคุณธรรมอื่นที่เจริญขึ้น จนทำให้บุคคลสามารถละโลภะ โทสะ โมหะ ได้อย่างเด็ดขาด ส่งผลให้ศีล ๕ กลายเป็นธรรมที่สมบูรณ์ และพัฒนาไปสู่ ความประพฤติดอย่างสูง เช่น เมื่อบุคคลประสบเหตุอันอาจดื่มสุราเมรัย ย่อมอดทนอดกลั้นไม่หลง ไปในทางที่มีชอบ ละทำลายโมหะมิให้เกิดขึ้น พร้อมด้วยธรรมที่เจริญขึ้นจนทำให้ศีล ๕ สมบูรณ์ ทั้งวินัยและธรรม และพัฒนาไปสู่ความประพฤติดอย่างสูง ดังตัวอย่างขันติเพื่อการพัฒนาการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๕

^{๔๗} พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร), โลกนาถที่ปณี, หน้า ๗๘-๘๒.

ในอรรถกถาปุณณปาติชาดก แสดงท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีไปสู่วงสุรา ดังนี้ “สมัยหนึ่ง พวกนักเลงสุราในเมืองสาวัตถีไม่มีทุนซื้อสุราจึงคิดอุบายลวงท่านอนาถบิณฑิกะเพื่อชิงทรัพย์ จึงเชื้อเชิญท่านเศรษฐีร่วมวงสุรา ท่านเศรษฐีต้องการจับเท็จพวกนักเลงสุราจึงได้ไปสู่วงสุรานั้น เมื่อพบว่า สุรานั้นปรุงด้วยยาเบื่อจึงได้ขู่ให้นักเลงเหล่านั้นให้หนีไป”^{๔๘}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า แม้อนาถบิณฑิกเศรษฐีจะเว้นจากการดื่มสุราเมรัยอย่างเด็ดขาด แต่ท่านเศรษฐีย่อมอดทนอดกลั้นเพื่อเข้าไปสู่วงสุราเพราะต้องการจับเท็จพวกดื่มสุรา และขู่ให้นักเลงสุราพวกนั้นให้หนีไป เพราะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวบ้านทั้งหลาย เป็นการแสดงให้เห็นถึงความมั่นคงในศีล ไม่หวั่นไหวแม้ต้องกระทบกับโลกะ โทสะ โมหะ จันติจึงเป็นธรรมที่ส่งเสริมให้ศีลบารมีเจริญขึ้น ทำให้ศีลสมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม และพัฒนาไปสู่ความประพฤติดอย่างสูง นับเป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า เมื่อปรากฏเหตุแห่งการดื่มสุราเมรัย คือ โลกะ โทสะ โมหะ บุคคลย่อมนำขันติมาอดทนอดกลั้นเพื่อละทำลายโลกะ โทสะ โมหะเหล่านั้นเสีย ด้วยอาศัยธรรมต่าง ๆ ที่เจริญขึ้นพร้อมกับขันติที่พัฒนาจนกระทั่งกลายเป็นขันติบารมี ทำให้ศีลสมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม และพัฒนาไปสู่ความประพฤติดอย่างสูง

จากการศึกษาการพัฒนาการรักษาศีล ๕ ทั้ง ๕ ข้อ ทำให้ผู้วิจัยพบว่า ขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อธรรม เป็นการนำขันติในแง่ที่เป็นคุณธรรม อันเป็นขันติสำหรับการพัฒนาตนไปสู่ความดีงามมาเป็นคุณธรรมส่งเสริมหลักธรรมอื่นเพื่อพัฒนาศีล ๕ ไปสู่ความประพฤติดอย่างสูง ด้วยการอดทนอดกลั้นมิให้โลกะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้น ด้วยใจที่สงบ ระวังตั้งอาการของขันติและโสรัจจะ ทำให้ขันติย่อมสมบูรณ์ทั้งในแง่ที่เป็นคุณธรรมและศีลธรรม จนกระทั่งกลายเป็นขันติบารมี พร้อมด้วยบารมีทั้งหลายที่เจริญขึ้น ส่งผลให้ศีล ๕ สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม จนกระทั่งพัฒนาไปสู่ความประพฤติดอย่างสูง

ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา ได้ว่า ขันตินับเป็นคุณธรรมส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ในทุกระดับ ในแง่ที่ศีลเป็นวินัย เป็นการนำขันติสำหรับการดำรงชีวิตประจำวันมาทำหน้าที่เป็นหลักธรรมพื้นฐานสนับสนุนการรักษาศีล ๕ ด้วยความอดทน อดกลั้น เพียรระวังมิให้โลกะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้นภายในจิตใจ รวมถึงสกัดกั้นมิให้ประพฤติล่วงละเมิดข้อศีล เมื่อประสบเหตุอันอาจละเมิดข้อศีล ด้วยการอดทนอดกลั้น ระวังความคิด ความพยายามที่จะก้าวล่วงสิกขาบทของศีล ๕ จากนั้นจึงนำหลักธรรมอื่น มาสนับสนุนให้เว้นจากการล่วงละเมิดข้อศีลได้อย่างเด็ดขาด เช่น ปัญญา สติสัมปชัญญะ หิริโอตตปปะ ขันติโสรัจจะ ในขณะที่ขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรม เพื่อผลบุญ เป็นการนำขันติสำหรับการดำรงชีวิตประจำวันมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้สมบูรณ์ทั้งวินัยและ

^{๔๘} บุ.ชา.เอกก.อ. (ไทย) ๓/๒/๓๕-๓๖.

ธรรม ด้วยการอดทน อดกลั้น สํารวมกาย วาจา สอดคล้องอาการแห่งขันติโลภจะ ซึ่งสามารถนำหลักธรรมอื่นมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้มีประสิทธิภาพพร้อมกับขันติได้ด้วย เช่น เบญจธรรม ฌราวาสธรรม จนกระทั่งการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อธรรม ย่อนำขันติสำหรับการพัฒนาตนไปสู่ความดีงามมาเป็นคุณธรรมส่งเสริมหลักธรรมอื่น เช่น ทศบารมี ไตรสิกขา เพื่อพัฒนาให้ศีล ๕ ไปสู่ความประพฤติดอย่างสูง ด้วยบารมีทั้งหลายที่เจริญขึ้น ในขณะที่ขันติยอมสละบุญทั้งในแง่ที่เป็นคุณธรรมและศีลธรรม จนกระทั่งกลายเป็นขันติบารมี

บทที่ ๔

ความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในสังคมไทย

จากการศึกษาความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา ในบทที่ผ่านมา ทำให้ทราบว่า ขันตินับเป็นคุณธรรมสนับสนุนการรักษาศีล ๕ ในทุกระดับ ทั้งการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นวินัย ขันติจะทำหน้าที่เป็นคุณธรรมพื้นฐานสนับสนุนการรักษาศีล ๕ และสัจจกัมมิให้ประพฤติกว้างละเมิดข้อศีล จากนั้นจึงนำหลักธรรมอื่นมาสนับสนุน ให้เว้นจากการล่วงละเมิดข้อศีลได้อย่างเด็ดขาด เช่น ปัญญา สติสัมปชัญญะ หิริโอตตปปะ ขันติโสรัจจะ ส่วนการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อผลบุญ ขันติจะทำหน้าที่ส่งเสริม การรักษาศีล ๕ ให้สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม ด้วยอาการแห่งขันติโสรัจจะ ซึ่งสามารถ นำหลักธรรมอื่นมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้มีประสิทธิภาพพร้อมกับขันติได้ด้วย เช่น เบนุจธรรม ฌราวาสธรรม จนกระทั่งการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อธรรม ย่อมนำขันติมาเป็น คุณธรรมส่งเสริมหลักธรรมอื่น เช่น ทศบารมี ไตรสิกขา เพื่อพัฒนาให้ศีล ๕ สู่ความประพฤติ อย่างสูง ในลำดับต่อไปผู้วิจัยจะได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในสังคมไทย

การรักษาศีล ๕ ย่อมก่อให้เกิดความปกติเรียบร้อยดีงามแก่ผู้ประพฤติ กระทั่งภาพรวม ของสังคมย่อมเกิดความสงบเรียบร้อย รวมถึงผู้รักษาศีล ๕ ย่อมได้รับอานิสงส์จากการรักษาศีล ๕ และในขณะที่เดียวกันผู้ละเมิดศีล ๕ ย่อมได้รับโทษจากผลการกระทำของตนเอง ทั้งความผิด ทางกฎหมาย และวิบากแห่งกรรมชั่ว ในขณะที่ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ คนไทยส่วนใหญ่ นับถือพระพุทธศาสนา แต่ในปัจจุบันคนไทยกลับรักษาศีล ๕ น้อยลง ซึ่งผลจากการล่วงละเมิด ศีล ๕ หลักการพื้นฐานในการควบคุมกาย วาจา ก่อให้เกิดผลร้ายต่อชีวิตและทรัพย์สินที่สามารถ พบเห็นได้ดังตัวอย่างทางสื่อต่าง ๆ อันส่งผลให้สภาพสังคมปัจจุบันเกิดการกระทำในด้านลบ ที่รุนแรงมากยิ่งขึ้น อาชญากรรมที่ร้ายแรงแทบทั้งหมดเป็นเรื่องของการละเมิดศีล ๕ กลายเป็น สังคมที่มากไปด้วยการสังหารผลาญชีวิต การปองร้าย การทำร้าย การลักขโมย การปล้น การแย่งชิง การทำความผิดทางเพศ เกิดคดีฆาตกรรม โจรกรรม ข่มขืน หลอกหลวง รวมถึงการเสพ ของมีนเมาและสิ่งเสพติดอันก่อให้เกิดปัญหาและเป็นสาเหตุสำคัญของอุบัติเหตุต่าง ๆ

โดยการกระทำดังกล่าวอาจมีสาเหตุมาจากการยอมรับและเข้าใจการรักษาศีล ๕ คลาดเคลื่อนไปจากหลักการของการรักษาศีล ๕ ที่ถูกต้อง เช่น เพียงแค่รับศีล ๕ จากพระภิกษุ ก็เข้าใจว่าเป็นการรักษาศีล ๕ รวมถึงขาดความตั้งใจและเจตนาอย่างแน่วแน่ในการรักษาศีล ๕ ตลอดถึงสภาพความเข้มแข็งของจิตใจที่ลดน้อยถอยลงไปจากในอดีต ฉะนั้น การรักษาศีล ๕ ในสังคมปัจจุบันจึงต้องนำขันติมาสนับสนุนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่จิตใจ ทั้งนี้ นำขันติมาสนับสนุนการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นวินัย อันเป็นการประพฤติตนตามข้อบัญญัติ ๕ ประการ และการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรม ทั้งเพื่อความสมบูรณ์แห่งวินัยและธรรม จนกระทั่งไปสู่ความประพฤติอย่างสูง

๔.๑ ขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นวินัย

ในปัจจุบันมีการกระทำล่วงละเมิดศีล ๕ ตั้งแต่ในระดับปัจเจกบุคคล จนกระทั่งกลายเป็นความรุนแรงในสังคม ซึ่งสามารถพบเห็นได้ทางสื่อต่าง ๆ จำนวนมาก ถ้าปัจเจกบุคคล นำขันติมาสนับสนุนการรักษาศีล ๕ ย่อมสามารถงดเว้นจากการกระทำล่วงละเมิดศีล ๕ ได้ โดยในเบื้องต้นพิจารณาการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นวินัย ควบคุมความประพฤติทางกาย ทางวาจา ให้สะอาดเรียบร้อย ย่อมนำขันติมาทำหน้าที่เป็นหลักธรรมพื้นฐานสนับสนุนการรักษาศีล ๕ ด้วยการอดทน อดกลั้น เพียรระวังไม่ให้โลภะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้นภายในจิตใจ รวมถึงสกัดกั้นมิให้ประพฤติกว้างละเมิดข้อศีล ด้วยการอดทนอดกลั้นระงับความคิด ความพยายามที่จะก้าวล่วงสิกขาบทของศีล ๕ แต่ละข้อ เมื่อต้องประสบกับสิ่งเร้าที่ก่อให้เกิดโลภะ โทสะ โมหะ จากนั้นจึงนำหลักธรรมอื่นมาสนับสนุนให้เว้นจากการล่วงละเมิดข้อศีลได้อย่างเด็ดขาด อันจะส่งผลให้ปัจเจกบุคคลมีความประพฤติเรียบร้อยทางกาย ทางวาจา เมื่อสมาชิกในสังคมส่วนมีความประพฤติเรียบร้อย สังคมย่อมเกิดสันติภาพจากความสงบเรียบร้อยไปด้วย สามารถพิจารณาได้ดังนี้

๔.๑.๑ ขันติกับการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๑

ในสังคมปัจจุบันเมื่อปรากฏเหตุแห่งปาณาติบาต คือ โลภะ โทสะ โมหะ บุคคลย่อมมีความคิดที่จะฆ่า และพยายามฆ่าบุคคลนั้นให้ตายลง อันเป็นองค์ประกอบแห่งปาณาติบาต ขันติจึงเป็นคุณธรรมที่จะระงับเหตุแห่งปาณาติบาตที่เกิดขึ้น เพื่อบุคคลจะได้ นำหลักธรรมอื่น

มาหยุดการกระทำปาณาติบาตนั้นโดยเด็ดขาด สามารถพิจารณาได้จากตัวอย่างการกระทำปาณาติบาตที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ถ้าในกรณีดังกล่าวนำขันติมาสนับสนุนการรักษาศีล ๕ ย่อมสามารถสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๑ ไว้ได้ ดังนี้

ก. ข่าวกว่า ‘พี่สาวเปิดแผนสั่งฆ่า ห่วงน้องหลงแค้นดี จ้างมือปืนมาเค็ดหัว’ สืบเนื่องจากเมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๕๓ เกิดเหตุสลดนางสาวอมรรัตน์ เพชรตรง แคลดีสาวถูกมือปืนเหี้ยมจ๋อยิงชนิดเผาขนจนร่างร่วงหล่นสู่พื้น ซึ่งผู้ว่าจ้างมือปืน คือ พี่สาวของสามีชื่อ นางประทุม ชุมรักย์ เหตุเกิดจากไม่พอใจน้องสะใภ้ เพราะน้องชายพาฝ่ายหญิงมาอยู่กินฉันสามีภรรยาจนทำให้เลิกกับภรรยาเก่า และน้องชายได้นำลูกวัย ๒ เดือนเศษมาให้เลี้ยงดู จึงได้พยายามดักเตือนและแนะนำให้เลิกรา แต่น้องชายไม่ยอมซ้่ายังนำทรัพย์สินของทางบ้านไปปรนเปรอฝ่ายหญิงอีกกว่าแสนบาท ไม่ฟังการห้ามปราม สุดท้ายจึงกลายเป็นศพ^๑

จากข่าวดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า เป็นการกระทำปาณาติบาตของพี่สาวสามีต่อน้องสะใภ้ อันมีมูลเหตุมาจากความไม่พอใจ ทำให้บันดาลโทสะว่าจ้างมือปืนรับจ้างมายิงน้องสะใภ้ เมื่อเกิดการกระทำปาณาติบาตย่อมส่งผลให้ผู้ถูกกระทำ คือ น้องสะใภ้ถึงแก่ความตายและในขณะที่เดียวกันสมาชิกในครอบครัวย่อมได้รับความเดือดร้อน ถ้าในกรณีดังกล่าวประกอบด้วยขั้นตอนตลอกถันต่อความไม่พอใจระงับโทสะที่เกิดขึ้น แล้วนำปัญญามาพิจารณาว่าเรื่องความรักชายหญิงเป็นเรื่องส่วนตัวของน้องชายควรให้รู้จักรับผิดชอบตนเอง รวมถึงพิจารณาผลกระทบที่จะตามมาในภายหลังถ้ากระทำปาณาติบาต ย่อมสามารถเว้นจากการล่วงละเมิดได้หรืออาจนำขันติมาอดทนอดกลั้น เมื่อเกิดโทสะความไม่พอใจต่อน้องสะใภ้ เพื่อนำเมตตา มาสนับสนุนด้วยธรรมดาทุกชีวิตย่อมรักชีวิตตนเอง จึงไม่ควรทำร้ายชีวิตผู้อื่น อันจะทำให้สามารถรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๑ ไว้ได้

ข. ข่าวกว่า ‘รวบเจ้าโรงกลึงจ้างมือปืนยิงฆัว’ สืบเนื่องจากเมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๓ เกิดเหตุคนร้ายใช้ปืนลูกซองไทยประดิษฐ์ยิงนายมานพ สิงห์จ้อย เจ้าของโรงกลึง ขณะขับขีรถจักรยานยนต์พาบุตรชาย ๒ คนไปเที่ยวงานลอยกระทง ทำให้ทั้งหมดได้รับบาดเจ็บสาหัสซึ่งผู้ว่าจ้างมือปืน คือ นางนงลักษณ์ สุนทรวานิช ภรรยาของนายมานพ เหตุเกิดจากไม่พอใจพฤติกรรมติดสุรา เล่นการพนัน และติดผู้หญิง สร้างหนี้สินหลายแสนบาท รวมทั้งรีดไถเงินและทำร้ายร่างกายจนต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลหลายครั้ง สุดท้ายได้แยกตัวออกไป

^๑ หนังสือพิมพ์ ข่าวสด, (๒๔ มกราคม ๒๕๕๔) : ๒.

เปิดโรงกลึงแห่งใหม่และแยกกันอยู่กับสามี แต่ยังไม่วายถูกสามีตามราวี่รีดไถเงินและทำร้ายร่างกาย จึงได้ว่าจ้างมือปืนมายิงสามีตนเอง^๒

จากข่าวดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า เป็นการกระทำปาณาติบาตของภรรยาต่อสามี อันมีมูลเหตุมาจากความไม่พอใจพฤติกรรมของสามี ทำให้บันดาลโทสะว่าจ้างมือปืนมายิงสามีตนเอง เมื่อเกิดการกระทำปาณาติบาตย่อมส่งผลให้ผู้ถูกกระทำ คือ สามีได้รับบาดเจ็บสาหัส และในขณะเดียวกันยังทำให้บุตรทั้ง ๒ คนพลอยได้รับบาดเจ็บสาหัสไปด้วย ถ้าในกรณีดังกล่าวประกอบด้วยขั้นตอนตอกย้ำต่อความไม่พอใจระงับโทสะที่เกิดขึ้น แล้วนำปัญญามาพิจารณาว่าการทำความดีย่อมได้รับผลดี การทำความชั่วย่อมได้รับผลร้าย คนที่ประพฤติชั่วย่อมได้รับผลร้าย จึงควรประพฤติแต่ความดี ละเว้นความชั่ว ย่อมสามารถเว้นจากการล่วงละเมิดได้ หรืออาจนำขันติมาอดทนอดกลั้นเมื่อเกิดโทสะความไม่พอใจต่อการกระทำของสามี เพื่อนำมตตามาสนับสนุนด้วยกรรมดาทุกชีวิตย่อมรักชีวิตตนเอง จึงไม่ควรเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น อันจะทำให้สามารถรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๑ ไว้ได้

จากตัวอย่างของทั้งสองข่าวทำให้ผู้วิจัยพิจารณาได้ว่า ทั้งสองข่าวเป็นการกระทำปาณาติบาตอันเกิดจากโทสะเป็นเหตุ ด้วยความไม่พอใจในการกระทำของสมาชิกในครอบครัว จึงบันดาลโทสะกระทำปาณาติบาต แม้เรื่องที่เกิดขึ้นจะเป็นเรื่องภายในครอบครัว ทำให้เกิดความสูญเสียในระดับปัจเจกบุคคล แต่ในขณะเดียวกันสมาชิกในครอบครัวย่อมพลอยได้รับความเดือดร้อน และความสูญเสียไปด้วย รวมถึงสังคมในภาพรวมย่อมได้รับผลกระทบทางด้านจิตใจไปพร้อมกัน

ก. ข่าว ‘ล่าแก๊ง ช่างกล รุมแทงทหารดับ’ เมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๕๔ เกิดเหตุวัยรุ่นทะเลาะวิวาทภายในร้านสหยาสุรา ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร มีผู้ได้รับบาดเจ็บสาหัสและเสียชีวิตในเวลาต่อมา คือ พลทหารสุรศักดิ์ อาจผักปัง อายุ ๒๑ ปี มีบาดแผลถูกมีดฟันและแทงบริเวณศีรษะ ใบหน้า หน้าอกซ้ายและลำตัวกว่า ๑๐ แผล โดยก่อนเกิดเหตุผู้ตายและเพื่อนประมาณ ๑๐ คน นัดสังสรรค์ที่ร้านดังกล่าว กระทั่งเวลาประมาณเที่ยงคืน กลุ่มวัยรุ่นโต๊ะข้างเคียงเดินเข้ามามองหน้าแล้วออกจากร้านไป จากนั้นไม่นานกลุ่มวัยรุ่นดังกล่าวกลับมาพร้อมพวกประมาณ ๒๐ คน ได้กราดยิงและปาระเบิดเข้ามาภายในร้าน ขณะนั้นผู้ตายกำลังจอดรถจักรยานยนต์หลังออกไปซื้อบุหรี่ จึงถูกกลุ่มวัยรุ่นรุมฟันด้วยมีด พร้อมตะโกนประกาศศักดิ์สถาบันตนเองก่อนหลบหนีไป^๓

^๒ หนังสือพิมพ์ ข่าวสด, (๒๘ มกราคม ๒๕๕๔) : ๑๖.

^๓ หนังสือพิมพ์ ข่าวสด, (๒๘ มกราคม ๒๕๕๔) : ๑, ๑๖.

จากข่าวดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า เป็นการกระทำปาณาติบาตของกลุ่มวัยรุ่น สถาบันการศึกษาแห่งหนึ่งต่อสถาบันคู่อริ อันมีมูลเหตุมาจากความหลงในศักดิ์ศรีของสถาบันตนเองในทางที่ผิด เมื่อพบกลุ่มสถาบันคู่อริจึงรวมทำร้ายจนเสียชีวิต ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยมีเรื่องโกรธเคืองกันมาก่อน เมื่อเกิดการกระทำปาณาติบาตย่อมส่งผลให้ผู้ถูกกระทำได้รับบาดเจ็บจนอาจถึงขั้นเสียชีวิต และบ่อยครั้งที่เหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ผู้บริสุทธิ์ต้องเป็นผู้รับเคราะห์ จึงนับเป็นการกระทำปาณาติบาตที่ก่อผลเสียให้กับสังคมโดยรวมไม่เฉพาะบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

ง. ข่าว ‘จับสาวพาณิชย์ พกปืนขึ้นรถเมล์’ เมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔ เจ้าหน้าที่ได้รับแจ้งเหตุพลเมืองดี พบเห็นนักเรียนชายหญิงจำนวนกว่า ๒๐ คน พกอาวุธขึ้นบนรถประจำทางสาย ๑๗๕ เมื่อเจ้าหน้าที่เข้าตรวจสอบ พบนักเรียนชายของวิทยาลัยสารพัดช่างนครหลวง จำนวน ๑๘ คน นักเรียนหญิงของวิทยาลัยพัฒนการธนบุรี และพัฒนการสยามจำนวน ๔ คน ทั้งหมดมีอายุระหว่าง ๑๖-๑๘ ปี เจ้าหน้าที่ทำการตรวจค้น พบกลุ่มนักเรียนชายพกอาวุธมีดหัวตัด และปลายแหลมยาวประมาณ ๕๐ เซนติเมตร จำนวน ๘ เล่ม และขวาน จำนวน ๑ เล่ม จากนั้นตรวจค้นกระเป๋าถือ นักเรียนหญิงพกอาวุธปืนลูกซองสั้นไทยประดิษฐ์ จำนวน ๑ กระบอก อาวุธปืนปากกา จำนวน ๑ กระบอก และระเบิดปิงปอง จำนวน ๑ ลูก นอกจากนี้ยังพบกระสุนปืนลูกซองเบอร์ ๑๒ และกระสุนปืนขนาด .๓๘ อย่างละนัด ซุกซ่อนอยู่ในซุ้มนักเรียนหญิงคนดังกล่าว เจ้าหน้าที่จึงยึดอาวุธทั้งหมดและควบคุมตัวมาสอบปากคำ นักเรียนทั้งหมดให้การว่า ขึ้นรถเมล์เพื่อไปเรียนหนังสือ แต่ถูกเจ้าหน้าที่ยึดอาวุธบนรถเสียก่อน ส่วนสาเหตุที่ต้องพกอาวุธมีด ปืน และระเบิดนั้น เพื่อเอาไว้ป้องกันตัว เบื้องต้นเจ้าหน้าที่แจ้งข้อหาพกพาอาวุธมีดไปในเมือง ทางสาธารณะ หรือหมู่บ้านโดยไม่มีเหตุอันควรกับนักเรียนชายทั้ง ๕ คน ก่อนเปรียบเทียบปรับทำประวัติ และเรียกตัวอาจารย์ประจำสถาบันกับผู้ปกครองมารับตัวกลับ ส่วนนักเรียนชาย ๒ คน และนักเรียนหญิงแจ้งข้อหา ร่วมกันมีอาวุธปืนและเครื่องกระสุนปืนไว้ในครอบครองโดยไม่ได้รับอนุญาต และนำตัวส่งสถานพินิจต่อไป^๔

จากข่าวดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า เป็นการแสดงให้เห็นความหลงในค่านิยมที่ผิด ๆ ของเด็กวัยรุ่นในปัจจุบัน ด้วยการพกพาอาวุธอันตรายเพื่อการป้องกันตัวไปในที่สาธารณะ อันอาจสร้างโอกาสให้กระทำปาณาติบาตได้ง่ายขึ้น เพราะอ้างความรักในศักดิ์ศรีของสถาบันตนเองในทางที่ผิด เมื่อพบกลุ่มสถาบันคู่อริย่อมเกิดการทำร้ายทำลายชีวิตซึ่งกันและกัน สำเร็จเป็นการกระทำปาณาติบาตส่งผลให้สังคมเกิดความสูญเสีย

^๔ หนังสือพิมพ์ ข่าวสด, (๒๗ มกราคม ๒๕๕๔) : ๑, ๑๑.

จากตัวอย่างของข่าวที่สาม และข่าวที่สี่ทำให้ผู้วิจัยพิจารณาว่า ข่าวที่สามเป็นการกระทำปาณาติบาตอันเกิดจากโมหะเป็นเหตุ ส่วนข่าวที่สี่อาจเป็นเหตุให้กระทำปาณาติบาตได้โดยง่าย ด้วยโมหะเป็นเหตุเช่นเดียวกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และระดับสังคม ถ้าในกรณีดังกล่าวประกอบด้วยขั้นตอนที่นอกคั้งไม่ปล่อยให้หลงไปตามคำนิยามในทางที่ผิด ๆ ย่อมไม่หลงมัวเมาไปตามกระแสสังคมในด้านลบ แล้วนำปัญญามาพิจารณาว่า ศักดิ์ศรีของสถาบันย่อมเกิดจากนักศึกษาในสถาบันสร้างชื่อเสียง และประพฤติตนเป็นคนดี ฉะนั้นถ้ารักศักดิ์ศรีของสถาบันต้องเว้นจากการประพฤติเสื่อมเสียชื่อเสียง ย่อมสามารถเว้นจากการล่วงละเมิดในระดับปัจเจกบุคคล อันจะส่งผลให้สังคมเกิดความสงบสุข นอกจากนี้ควรนำเมตตาตามาสันนับสนุนให้เกิดความรักต่อเพื่อนมนุษย์ในฐานะเพื่อนร่วมเกิดแก่เจ็บตาย จึงควรช่วยเหลืออนุเคราะห์ซึ่งกันและกันมากกว่าการทำลายล้างกัน อันจะทำให้สามารถรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๑ ไว้ได้

จ. เรื่องจากบทความ ศิลห่าพาโลกสู่สันติ ของสนิท ไชยวงศ์คต การกระทำปาณาติบาตด้วยนิกสนุก^๕

ประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๒ ในชนบทบ้านนอกตามท้องไร่ท้องนามีการเลี้ยงไก่และเปิดอยู่ทั่วไป อีกาจำนวนมากถือโอกาสบินโฉบลงมาคาบไข่ไก่และลูกเจี๊ยบไปกิน จนชายผู้หนึ่งผูกใจเจ็บและโกรธแค้นอีกาที่มาขโมยไข่ไก่และลูกเจี๊ยบ ที่เขาเลี้ยงไว้ด้วยความทะนุถนอมไปกิน จนหมดเกลี้ยง เขาจึงหาวิธีจับอีกาอยู่หลายวัน หลายวิธี จนกระทั่งเขาวางกับดักจับอีกาได้หลายตัว ด้วยความดีใจเขาจัดการกับอีกาด้วย ๒ วิธี คือ

๑. ตัดขาอีกาแค่หัวเข่า แล้วโยนอีกาขึ้นท้องฟ้า อีการิบบินหนีอย่างไม่คิดชีวิต พอถึงต้นไม้อะไรก็เกาะกิ่งไม้พักเหนื่อยก็ร่วงผล็อยลงมา ไม่สามารถเกาะกิ่งไม้ใด ๆ ได้อีกแล้วไม่กี่วันแผลที่ขาที่เน่าเปะตกลงมาตายในที่สุด

๒. ทำบั้งไฟอีกา เขาจับอีกามัดเท้าทั้งสองข้าง แล้วนำไม้ไผ่ปลายแหลมทั้ง ๒ ด้านยาวประมาณคืบ เสียบเข้าที่อกและคางของอีกา ให้มันหงนหน้าอย่างเดียวนั้น โยนอีกาขึ้นฟ้า อีการิบบินตรงดิ่งขึ้นไปบนท้องฟ้าเหมือนบั้งไฟหรือจรวด จนกว่าจะหมดแรงลอยละลือตกลงบนพื้นดิน จนกระทั่งตายไป

^๕ สนิท ไชยวงศ์คต, “ศิลห่าพาโลกสู่สันติ”, พุทธจักร, ปีที่ ๖๔ ฉบับที่ ๖ (มิถุนายน ๒๕๕๓) :

จากเรื่องดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า เป็นการแสดงให้เห็นถึงโทษของชายคนดังกล่าว ที่โกรธแค้นอีกา จนกระทั่งคิดแก้แค้นด้วยวิธีทารุณอีกาให้ได้รับความเจ็บปวดทรมาน ส่วนตนเอง กลับเห็นเป็นเรื่องสนุกสนานเกิดเป็นโมหะความหลง จึงได้กระทำปาณาติบาตด้วยความสนุกสนาน แม้จะเป็นการกระทำปาณาติบาตต่อสัตว์เดรัจฉาน แต่กระทำด้วยความโหดร้ายทารุณจึงทำให้มีผลมาก

ชายคนดังกล่าวเมื่อล้มป่วยลงกลับมีอาการแปลกอยู่ ๒ อย่าง คือ เท้าทั้งสองข้างตั้งแต่ หัวเข่าลงไป เกิดเป็นแผลพุพอง มีน้ำเหลืองไหลเยิ้มไม่มีหมอกคนใดรักษาได้ จนเมื่อบริเวณนั้น เน่าเฟะและทยอยหลุดออกจนกระทั่งมองเห็นกระดูก พร้อมกับมีอาการอักเสบเจ็บปวดที่หน้าอก และบริเวณคาง ต้องยึดคอตรงตลอดเวลา ไม่สามารถหันหน้าหรือเอี้ยวคอไปทางไหนได้

ถ้ากรณีดังกล่าวประกอบด้วยขันตือดทอนอดกลั้นไม่ปล่อยใจไปตามโทษ และนำปัญญามาพิจารณาหาวิธีป้องกันอีกาไม่ให้มาขโมยกินไข่ไก่และลูกเจี๊ยบได้ ย่อมสามารถเว้นจากการล่วงละเมิด นอกจากนี้ควรนำมาสนับสนุนให้เกิดความรักความเมตตาต่อสัตว์โลกที่ร่วมเกิดแก่เจ็บตาย ควรเว้นจากการกระทำอันตรายชีวิตสัตว์อื่น อันจะทำให้สามารถรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๑ ไว้ได้

จากตัวอย่างข่าวทั้งหมด ผู้วิจัยพบว่า การกระทำปาณาติบาต อาจเกิดจากโลภะ โทสะ โมหะเป็นเหตุ อันจะก่อให้เกิดผลเสียทั้งระดับปัจเจกบุคคล และระดับสังคม กลายเป็นสังคมที่เต็มไปด้วยการเบียดเบียน มีแต่ความทุกข์ ถ้าในกรณีดังกล่าวประกอบด้วยขันตือดทอนอดกลั้นต่อโลภะ โทสะ โมหะที่เกิดขึ้น แล้วนำปัญญามาพิจารณาถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการกระทำปาณาติบาตย่อมสามารถเว้นจากการล่วงละเมิดในระดับปัจเจกบุคคล สามารถรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๑ ไว้ได้ ในขณะที่เดียวกันสังคมย่อมเกิดความสงบสุข

๔.๑.๒ ขันตึกับการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๒

ในสังคมปัจจุบันเมื่อปรากฏเหตุแห่งอทินนาทาน คือ โลภะ โทสะ โมหะ ทั้งต่อทรัพย์สินของ ชีวิตบุคคลและสัตว์ที่เจ้าของรักและหวงแหน บุคคลย่อมมีจิตคิดจะลักของเขา และพยายามเพื่อที่จะลักของเขามาเป็นของตนเอง อันเป็นองค์ประกอบแห่งอทินนาทาน ขันติจึงเป็นคุณธรรมที่จะระงับเหตุแห่งอทินนาทานที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อบุคคลจะได้นำหลักธรรมอื่นมาหยุดการกระทำอทินนาทานนั้นโดยเด็ดขาด สามารถพิจารณาได้จากตัวอย่างการกระทำอทินนาทานที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ถ้านำขันติมาสนับสนุนการรักษาศีล ๕ ย่อมสามารถสกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๒ ไว้ได้ ดังนี้

ก. ข้าว ‘จี้แท็กซ์มัดยัดท้ายรถ’ เมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔ เกิดเหตุนายลิขิต เรืองฤทธิ์ อายุ ๔๑ ปี คนขับรถแท็กซี่สีน้ำตาลส้ม ทะเบียนทข ๕๕๕๖ กรุงเทพมหานครจี้ชิงทรัพย์ บริเวณป่าละเมาะ ถนนวังน้อย-ธัญบุรี คลองหลวง ปทุมธานี ก่อนเกิดเหตุผู้เสียหายได้รับ หมายวัยรุ่น ๒ คน มาจากสามแยกวัดสุดใจ ถนนนิมิตใหม่ เพื่อไปส่งที่อำเภอวังน้อย โดยคนร้ายให้เลี้ยวรถเข้าซอยเกิดเหตุเพื่อแวะบ้านญาติก่อนใช้ปืนจ่อศีรษะ แล้วนำเงินสด ๔,๕๐๐ บาท และสร้อยคอพร้อมพระเครื่อง ๓ องค์ไป จากนั้นใช้ผ้ามัดมือ และจี้ผู้เสียหายไว้ ได้ฝากระโปรงรถ^๖

จากข้อดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า เป็นการกระทำอาชญากรรมของกลุ่มวัยรุ่น อันมีมูลเหตุมาจากความโลภอยากได้ทรัพย์ของบุคคลอื่น ทำให้จี้ชิงทรัพย์และจับคนขับรถแท็กซี่มัด ไว้ท้ายรถ เมื่อเกิดการกระทำอาชญากรรม ย่อมส่งผลให้ผู้ถูกกระทำเสียทรัพย์และอาจถูกทำร้าย ร่างกายได้

ข. ข้าว ‘จับโจรณวัดดงมดกลวัด’ เมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๔ เจ้าหน้าที่ตำรวจ นำกำลังเข้าจับกุม นายเกล้า นารอด อายุ ๓๓ ปี พร้อมของกลาง สร้อยข้อมือหลวงพ่อเสื่อ ชุบทองจำนวน ๑ เส้น พระเครื่องจำนวนหนึ่ง และรถจักรยานยนต์ฮอนด้าเวฟ สีแดง ทะเบียนป้ายแดง ๐๖-๔๗๑ พระนครศรีอยุธยา หลังจากคนร้ายก่อเหตุเมื่อกลางดึกที่ผ่านมา โดยคนร้ายจี้รถจักรยานยนต์เข้าไปภายในวัดหน้าพระเมรุ พระนครศรีอยุธยา แล้วทุบ ตูกระຈกที่เก็บวัดดงมดกล ในวิหารหลวงพ่อขาว หลังพระอุโบสถ เพื่อนำวัดดงมดกล ไปจำหน่ายในตลาดพระเครื่อง^๗

จากข้อดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า เป็นการกระทำอาชญากรรมของโจร อันมีมูลเหตุ มาจากความโลภอยากได้ทรัพย์ ทำให้ขโมยวัดดงมดกลของทางวัดไปขาย ซึ่งการขโมยวัดดงมดกล อันเป็นที่เคารพบูชาในพระพุทธศาสนาย่อมเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง

ค. ข้าว ‘จี้ข่มขืนนักศึกษาสาวที่เขาสามมุก’ เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๕๔ เจ้าหน้าที่ ได้รับแจ้งเหตุจากนายชนพล ปันอนงค์ อายุ ๒๑ ปี นักศึกษาวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย บูรพา ว่า ก่อนเกิดเหตุ ตนเองและแฟนสาวนั่งชมวิวที่บริเวณเขาสามมุก ระหว่างนั้นมีวัยรุ่น ๒ คน คือ นายบุญโรจน์ มาจุฬา และนายเคโซ บุญเต็ม จับจี้รถจักรยานยนต์เข้ามา พร้อมชักอาวุธปืนสั้นจี้นายชนพลและแฟนสาว บังคับให้ส่งกระเป๋าใส่ตังค์ โทรศัพท์มือถือ และกุญแจรถแก๊งยี่ห้อฮอนด้าซีวิก จากนั้นบังคับให้นายชนพลเดินลงทะเล ส่วนแฟนสาว

^๖ หนังสือพิมพ์ ข่าวสด, (๒๗ มกราคม ๒๕๕๔) : ๑๑.

^๗ หนังสือพิมพ์ ข่าวสด, (๒๗ มกราคม ๒๕๕๔) : ๑, ๑๑.

ถูกคนร้ายขับรถพาไปข่มขืน ในขณะที่คนร้ายขับรถนำเหยื่อไปข่มขืนต่อที่บ้านเช่าแห่งหนึ่ง ได้ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุม ซึ่งเจ้าหน้าที่ได้ขยายผลติดตามจับกุมผู้ต้องหาได้ยกแก๊ง^๘

จากข่าวดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า เป็นการกระทำอาชญากรรมของกลุ่มวัยรุ่น อันมีมูลเหตุมาจากความโลภอยากได้ทรัพย์ของบุคคลอื่น ทำให้จี้ชิงทรัพย์ เมื่อเกิดการกระทำอาชญากรรมย่อมส่งผลให้ผู้ถูกกระทำเสียหาย และถูกทำร้ายร่างกายด้วยการบังคับ ฝ่ายชายให้เดินลงทะเลยอมเข้าขायแห่งป่ามาติบาต รวมถึงการประกอบกามสุมิฉฉาจารประพฤติกามก ในทางกามต่อฝ่ายหญิง รวมประพฤติกเข้าขायล่วงละเมิดศีล ๕ ถึง ๓ ข้อ คือ อทินนาทาน ปาณาติบาต และกามสุมิฉฉาจาร

ง. ข่าวดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า เป็นการกระทำอาชญากรรมของกลุ่มวัยรุ่นประกอบด้วย นายพศิน หรือผู้กองดี แสนจิตต์ พร้อมพวกอีก ๒ คน ถูกจับกุมเมื่อวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓ ภายในบ้านพักข้าราชการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ปทุมธานี พร้อมของกลางอาวุธปืน ๕ มม. จำนวน ๑ กระบอก อาวุธปืน .๒๒ จำนวน ๑ กระบอก รถยนต์โตโยต้าหลายรุ่น รวมทั้งหน้ากากผี กล้องควบคุมระบบไฟฟ้า และอุปกรณ์จัดแะหลายรายการ เป็นจำเลยในความผิดฐานลักทรัพย์ในเวลากลางคืน รับของโจร และมีอาวุธปืนและเครื่องกระสุนโดยไม่ได้รับอนุญาต ศาลพิพากษาความผิดฐานรับของโจรลงโทษจำคุกเป็นเวลา ๕ ปี^๙

จากข่าวดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า เป็นการกระทำอาชญากรรมของกลุ่มข้าราชการ อันมีมูลเหตุมาจากความโลภอยากได้ทรัพย์ของบุคคลอื่น ทำให้ลักทรัพย์ เมื่อเกิดการกระทำอาชญากรรมย่อมส่งผลให้ผู้ถูกกระทำเสียหาย ทั้ง ๆ ที่ผู้กระทำอาชญากรรมเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพมั่นคง มีเกียรติยศและชื่อเสียงในสังคม แต่เมื่อมีความโลภเกิดขึ้นจึงกระทำอาชญากรรม

จากตัวอย่างของทั้งสี่ข่าวทำให้ผู้วิจัยพิจารณาว่า ข่าวทั้งหมดเป็นการกระทำอาชญากรรมของปัจเจกบุคคล ซึ่งก่อให้เกิดความสูญเสีย ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และสังคมส่วนรวม สร้างความหวาดระแวง ไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดความทุกข์ อันเป็นปัญหาในภาพรวมของสังคม

จ. ข่าว ‘ชิงโลภชิงหนายความสนั่นถนน’ เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๕๔ เกิดเหตุยิงกันบนถนนสายรังสิต-นครนายก ปทุมธานี เหตุเกิดจากนายบัณฑูร มานะการ เจ้าของรถโตโยต้า ฟอรัจันเนอร์ พร้อมภรรยาได้เดินทางจากบ้านพักมาติดตามเรื่องคนร้ายที่ดักคั่นเงินไปประมาณ ๑ ล้านบาท เมื่อเดินทางมาถึงบ้านเป้าหมายได้ใช้กล้องถ่ายภาพบันทึกภาพ

^๘ หนังสือพิมพ์ ข่าวสด, (๓๐ มกราคม ๒๕๕๔) : ๑๖.

^๙ หนังสือพิมพ์ ข่าวสด, (๒๕ มกราคม ๒๕๕๔) : ๑๔.

จากนั้นแก๊งค์ต้มตุ๋นจำนวน ๒ คน ได้เดินเข้ามาหาที่รถพร้อมต่อว่าต่าง ๆ นานา และชักปืนออกมาข่มขู่ จึงได้ขับรถหลบหนี แต่ถูกไล่ตามกระทั่งมาถึงที่เกิดเหตุ แก๊งค์ต้มตุ๋นได้ขับรถแหงขวางมาประกบด้านข้าง แล้วใช้อาวุธปืนยิงใส่จำนวน ๑ นัด กระสุนเข้าที่กระจกหน้าต่าง แต่ไม่มีผู้ได้รับบาดเจ็บ ก่อนหลบหนีไปอย่างรวดเร็ว^{๑๑}

จากข่าวดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า เป็นการกระทำอาชญากรรมของนักต้มตุ๋น อันมีมูลเหตุมาจากความโลภอยากได้ทรัพย์ของบุคคลอื่น ทำให้หลอกลวงต้มตุ๋นเพื่อให้ได้ทรัพย์ของบุคคลอื่น เมื่อเกิดการกระทำอาชญากรรมย่อมส่งผลให้ผู้ถูกรกระทำเสียหาย ก่อเวรภัยให้เกิดขึ้น เพราะเจ้าทรัพย์ยอมไม่ยอมเสียหายของตนไปโดยง่าย จากนั้นยอมก่อให้เกิดความไม่พอใจ บันดาลโทสะค่าว่าด้วยคำหยาบคายเข้าชายแห่งมุสาวาทอีกทอดหนึ่ง สุดท้ายเมื่อกระทบกระทั่งกันมากเข้ายอมเกิดการทำร้ายทำลายชีวิตเข้าชายแห่งปาณาติบาตอีกด้วย รวมประพฤติก่อกรรมชั่วละเมิดศีล ๕ ถึง ๓ ข้อ คือ อทินนาทาน มุสาวาทและปาณาติบาต

จ. ข่าวดังกล่าว ‘จับตัวเมียแก๊งค์ปลอมโฉมที่ดิน’ สืบเนื่องจากเจ้าหน้าที่ได้รับการร้องเรียนว่ามีแก๊งค์ปลอมโฉมที่ดินนำไปขาย หรือเป็นหลักประกันการชำระหนี้เงินกู้กับทางผู้เสียหายหรือกลุ่มนายทุน พอรับเงินเสร็จจะหลบหนีหายไป เจ้าหน้าที่ได้จับกุมนางปราณี ทับฤทธิ์ และนายเกรียงศักดิ์ ชะสุขย สองสามีภรรยา หัวหน้าแก๊งค์ปลอมโฉมที่ดิน และหลอกกู้เงินประชาชน ในพื้นที่ภาคกลาง มีหมายจับในคดีร่วมกันปลอม ใช้เอกสารสิทธิอันเป็นเอกสารราชการปลอม และฉ้อโกงหลายท้องที่ รวม ๑๑ คดี มูลค่าความเสียหายประมาณ ๓,๕๐๐,๐๐๐ บาท ผู้ต้องหาได้รับสารภาพว่า ร่วมกับพวกซื้อโฉมที่ดินปลอมในราคา ๑๒,๐๐๐ บาท เพื่อนำไปขายให้กับนักธุรกิจหรือกลุ่มนายทุนที่ต้องการซื้อที่ดิน เพื่อนำเงินไปเล่นการพนัน^{๑๒}

จากข่าวดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า เป็นการกระทำอาชญากรรมของนักต้มตุ๋น อันมีมูลเหตุมาจากความโลภอยากได้ทรัพย์ของบุคคลอื่น ทำให้หลอกลวงต้มตุ๋นเพื่อให้ได้ทรัพย์ของบุคคลอื่น

จากตัวอย่างข่าวทั้งหมด ทำให้ผู้วิจัยพิจารณาว่า ล้วนเป็นการกระทำอาชญากรรมอันเกิดจากโลภะเป็นเหตุ ทำให้เกิดผลเสีย ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และระดับสังคม รวมถึงการกระทำอาชญากรรม เมื่อเจ้าของทรัพย์ไม่ยินยอมยอมก่อให้เกิดเหตุในการประพฤติก่อกรรมชั่ว ข้ออื่นได้ง่าย เช่น ปาณาติบาต และมุสาวาท กลายเป็นสังคมที่เต็มไปด้วยการเบียดเบียน มีแต่ความทุกข์ ถ้าในกรณีดังกล่าวประกอบด้วยขันตออดทนอดกลั้นในความอยากได้ทรัพย์ของบุคคลอื่น

^{๑๑} หนังสือพิมพ์ข่าวสด, (๓๐ มกราคม ๒๕๕๔) : ๑๑.

^{๑๒} หนังสือพิมพ์ข่าวสด, (๓๑ มกราคม ๒๕๕๔) : ๑๖.

ในทางที่มีขอบ แล้วนำปัญญามาพิจารณาประกอบสัมมาอาชีวะหาทรัพย์ในทางที่ชอบ พร้อมกับ รู้จักใช้ทรัพย์นั้นให้เหมาะสม รวมถึงพิจารณาผลกระทบที่จะตามมาในภายหลังถ้ากระทำ อทินนาทาน ย่อมสามารถเว้นจากการล่วงละเมิดในระดับปัจเจกบุคคล สังคมย่อมเกิดความสงบสุข เช่นเดียวกัน

นอกจากนี้เพื่อให้สามารถรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๒ ได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น บุคคลควรประกอบ สัมมาอาชีวะ เว้นจากการค้าขายที่ไม่ควรประกอบ ๕ อย่าง ดังแสดงในวณิชชาสูตร คือ

- ก. การค้าขายศัสตราวุธ
- ข. การค้าขายสัตว์
- ค. การค้าขายเนื้อ
- ง. การค้าขายของมีนเมา
- จ. การค้าขายยาพิษ^{๑๒}

ด้วยเมื่อบุคคลประกอบอาชีพสุจริตอันเป็นสัมมาอาชีวะ ย่อมสามารถเลี้ยงชีพได้ ตามสมควร โดยไม่สร้างความเบียดเบียนแก่บุคคล และสัตว์ต่าง ๆ เป็นการปิดโอกาสในการ กระทำอทินนาทานอีกทางหนึ่งด้วย

๔.๑.๓ ขั้นตอนการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๓

ในสังคมปัจจุบันเมื่อปรากฏเหตุแห่งกามเมสุมิจจาร คือ โลภะ โทสะ โมหะ บุคคล ย่อมเกิดความคิดในการประพฤติกามในกามทั้งหลาย ด้วยมีจิตคิดจะเสพกามกับหญิงที่มีไช้ภรรยา ของตนเอง หรือชายที่มีไช้สามีของตนเอง หรือประพฤติกามในกามอันบัณฑิตพึงติเตียน และ พยายามเพื่อเสพกามลามกนั้นให้สำเร็จ อันเป็นองค์ประกอบแห่งกามเมสุมิจจาร ขั้นตอนจึงเป็น คุณธรรมที่จะระงับเหตุแห่งกามเมสุมิจจารที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อบุคคลจะได้นำหลักธรรมอื่นมาหยุด การกระทำกามเมสุมิจจารนั้นโดยเด็ดขาด สามารถพิจารณาได้จากตัวอย่างการกระทำ กามเมสุมิจจารที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ถ้านำขั้นตติมาสนับสนุนการรักษาศีล ๕ ย่อมสามารถ สกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๓ ไว้ได้ ดังนี้

- ก. ข่าว ‘สาวห้อง ฟ็องผวจ.ฉาว’ เป็นเรื่องอื้อฉาวที่เกิดขึ้นกับข้าราชการระดับ ผู้ว่าราชการจังหวัด สืบเนื่องจากเมื่อต้นปี ๒๕๕๐ ขณะนั้นฝ่ายชายดำรงตำแหน่ง รองผู้ว่าราชการจังหวัดได้คบหาและมีสัมพันธ์ลึกซึ้ง กับฝ่ายหญิงซึ่งเป็นเลขานุการ รองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด มีการยกขันหมากไปสู่ขอและอยู่กินกันอย่างเปิดเผย

^{๑๒} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๓/๒๕๕.

ที่บ้านของฝ่ายหญิง ทั้งที่ฝ่ายชายมีภรรยาอยู่แล้ว ทำให้ภรรยาตกอยู่ในสภาพหน้าชื่นอกตรม ต้องรักษาหน้าสามีและปกป้องสามีไม่ให้ถูกเล่นงานทางวินัย เมื่อฝ่ายหญิงตั้งครรภ์ฝ่ายชายได้พาไปฝากครรภ์ที่คลินิกแห่งหนึ่ง จากนั้นฝ่ายชายได้หลบหน้าไป เมื่อทราบว่ฝ่ายหญิงคลอดบุตรจึงได้โทรศัพท์ไปหา และห้ามมิให้แจ้งว่า ตนเองเป็นพ่อของเด็กอย่างเด็ดขาด โดยอ้างว่า เด็กที่เกิดมาไม่ใช่ลูกของตนเอง และกล่าวหาว่า ฝ่ายหญิงคบหาเพื่อนชายหลายคน ฝ่ายหญิงจึงยื่นฟ้องต่อศาลเยาวชนและครอบครัวให้ฝ่ายชายรับเด็กเป็นบุตร โดยขอปรับด้วยกฎหมายและอุปการะเลี้ยงดูจนกว่าจะบรรลุนิติภาวะ ศาลมีคำสั่งให้ตรวจดีเอ็นเอ ผลการตรวจจะระบุว่า เด็กเป็นลูกของฝ่ายชายจริง ทั้งคู่จึงทำสัญญาประนีประนอมยอมความกันต่อหน้าศาล โดยให้ฝ่ายชายไปจดทะเบียนรับรองบุตรภายใน ๗ วัน และอุปการะ เลี้ยงดูบุตรจนกว่าจะบรรลุนิติภาวะ ซึ่งฝ่ายชายได้รับผิดชอบส่งเสียค่าเลี้ยงดูตามที่ศาลสั่งแต่ไม่เคยสนใจเด็กเลย จนกระทั่งเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๓ ฝ่ายชายได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด จึงกลายเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์และกลายเป็นข่าว^{๑๑}

จากข่าวดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า เป็นการกระทำกามเมสุมิฉฉาจาร เพราะฝ่ายชายมีภรรยาอยู่แล้ว แต่ไปมีสัมพันธ์ลึกซึ้งกับหญิงอื่นที่มีใช้ภรรยาของตนเอง เมื่อเกิดการกระทำกามเมสุมิฉฉาจารย่อมเกิดความเสื่อมเสียอันควรปกปิด ซึ่งอาจก่อให้เกิดความวุ่นวายในภายหลัง เพราะเมื่อฝ่ายหญิงคลอดบุตรฝ่ายชายไม่ยอมรับเป็นบิดา กลับอ้างว่า ไม่ใช่บุตรของตนเอง เป็นการประพฤติเข้าข่ายแห่งมูสาวาท รวมประพฤติเข้าข่ายล่วงละเมิดศีล ๕ ถึง ๒ ข้อ คือ กามเมสุมิฉฉาจาร และมูสาวาท

ข. ข่าว ‘เส้นทางฟิล์ม-แอนนี่วันนี้กับมรสุมลูกใหญ่’ เมื่อข่าว ‘ฟิล์ม’ รัฐภูมิ โตคงทรัพย์ ทำนักแสดงสาว แอนนี่ บรู๊ค ตั้งครรภ์ และคลอดลูกชายหน้าตาน่ารักออกมาได้ ๓ เดือนแล้ว แต่จนถึงขณะนี้ยังไม่มียืนยันการตรวจดีเอ็นเอออกมาว่า สรุปลแล้วเด็กน้อยไร้เดียงสาเป็นลูกของฟิล์มซัวร์หรือม้วนั้ม เรื่องนี้คงต้องปล่อยให้เป็นการพิสูจน์ในลำดับขั้นต่อไป^{๑๒}

จากกรณีดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า ทำให้เกิดการตอบโต้ไปมา หลายฝ่ายได้เรียกร้องให้มีการตรวจดีเอ็นเอเพื่อความกระจ่างชัด จนบานปลายกลายเป็นประเด็นที่อยู่ในความสนใจของสังคม มีหลายฝ่ายออกมาแสดงความเห็นและให้ความช่วยเหลือ จากกระแสข่าวดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงค่านิยมในทางที่ผิดของวัยรุ่นในปัจจุบัน ในการมีความสัมพันธ์ลึกซึ้งต่อกัน

^{๑๑} หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ, (๘ ตุลาคม ๒๕๕๓) : ๑, ๑๔.

^{๑๒} (๑๘ กันยายน ๒๕๕๓). กรมชดล็ก. [ออนไลน์]. ๑๑ ย่อหน้า. แหล่งที่มา : <http://www.komchadluek.net/detail/20100918/73588/เส้นทางฟิล์มแอนนี่วันนี้กับมรสุมลูกใหญ่.html> [๑ เมษายน ๒๕๕๔].

ทั้ง ๆ ที่ยังไม่ถึงเวลาอันสมควร และการคบหาเพื่อนชายหญิงหลายคนในเวลาเดียวกัน อันเข้าข่าย แห่งกามสุมิจฉาจาร เมื่อฝ่ายหญิงให้กำเนิดบุตรจึงเกิดข้อถกเถียงเกี่ยวกับบิดาของเด็ก ทำให้เกิด การโต้เถียงใส่ร้ายกันไปมา อันเข้าข่ายแห่งมูสาวาท รวมประพฤติเข้าข่ายล่วงละเมิดศีล ๕ ถึง ๒ ข้อ คือ กามสุมิจฉาจาร และมูสาวาท

ค. ข่าวการชุกช่อนศพทารกไว้ภายในช่องเก็บศพของวัดไผ่เงินโชตนาราม รวม ๒,๐๐๒ ถุง ความคับหน้าล่าสุดเป็นการรายงานข่าวการตัดสินโทษคดีดังกล่าว

‘ลูก ๘,๐๐๘ เดือน-สัปดาห์หรือ ๒,๐๐๒ ทารก’ นายสุชาติ ภูมิ และนายสุเทพ ชะบางบอน สองสัปดาห์หรือวัดไผ่เงินโชตนาราม ช่วย น.ส.ลัญจกร จันทมนัส และพวกที่ทำผิดฐานทำให้เกิดแท้งลูก ด้วยการรับศพทารกชุกช่อนไว้ภายในช่องเก็บศพของวัดไผ่เงินโชตนาราม ระหว่างวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๒ ถึงวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๓ รวม ๒,๐๐๒ ถุง (๑ ถุง ๑ ซาก) ซึ่งศาลอาญากรุงเทพพิพากษาคดีในข้อหาซ่อนเร้นทำลายศพเด็กทารกจากการ ทำแท้ง โดยนายสุชาติให้การรับสารภาพ พิพากษาจำคุก ๘,๐๐๘ เดือน จำเลยรับสารภาพ เป็นประโยชน์ต่อรูปคดีลดโทษให้กึ่งหนึ่งเหลือ ๔,๐๐๔ เดือน แต่ตามประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา กำหนดลงโทษจำคุกไว้สูงสุดไม่เกิน ๒๐ ปี จึงตัดสินลงโทษจำคุก ๒๐ ปี ส่วนนายสุเทพกลับคำให้การขอต่อผู้ในชั้นศาล จึงแยกส่งเรื่องฟ้องใหม่อีกครั้ง^{๙๕}

จากข่าวดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า แสดงให้เห็นถึงค่านิยมในทางเสื่อมโทรมของวัยรุ่น ในการมีความสัมพันธ์ลึกซึ้งต่อกัน ทั้ง ๆ ที่ยังไม่ได้แต่งงาน อันเข้าข่ายแห่งกามสุมิจฉาจาร เมื่อตั้งครภัก์ไม่พึงประสงค์ยอมหาทางออกโดยการทำแท้งอันเข้าข่ายแห่งปาณาติบาต รวมประพฤติเข้าข่ายล่วงละเมิดศีล ๕ ถึง ๒ ข้อ คือ กามสุมิจฉาจาร และปาณาติบาต

ง. ข่าว ‘รวบลูกน้องจ้างฆ่านายท่าขสมก.’ สืบเนื่องจากเหตุมือปืนขับรถกระบะยิง นายประสิทธิ์ สุขเกษม หัวหน้ากอง ๑ เขตการเดินรถ ขสมก.บางเขน เสียชีวิตเมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๔ ขณะขับรถออกจากบ้านพักเพื่อไปทำงานเสียชีวิตคาที่นั่นคนขับ เจ้าหน้าที่ได้นำกำลังเข้าจับกุมผู้ว่าจ้างมือปืน คือ นายกริชวัฒน์ หรือสุรเชษฐ์ เปรมสุขสวัสดิ์ อายุ ๔๕ ปี นายท่าปล่อยรถเมล์ เขตการเดินรถที่ ๑ บางเขน ลูกน้องผู้ตาย เหตุเกิดจากความหึงหวง เพราะเมื่อประมาณ ๑ ปีเศษ นายกริชวัฒน์ได้คบหากับนางสุนีย์ ัมมัญญู เจ้าหน้าที่ ขสมก. แต่ช่วงหลังนางสุนีย์หันไปคบหานายประสิทธิ์ ทั้ง ๆ ที่นางสุนีย์ เป็นภรรยาของนายกริชวัฒน์ สร้างความอึดอัดให้กับนายกริชวัฒน์มาเป็นเวลาหลายเดือน จึงได้ว่าจ้างให้ส่งสอนนายประสิทธิ์ ในราคา ๔๐,๐๐๐ บาท^{๙๖}

^{๙๕} หนังสือพิมพ์ ข่าวสด, (๒๘ มกราคม ๒๕๕๔) : ๑, ๑๑.

^{๙๖} หนังสือพิมพ์ ข่าวสด, (๒๔ มกราคม ๒๕๕๔) : ๑๔.

จากข่าวดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า เป็นการกระทำกามาเมสุมิฉาจารของฝ่ายหญิง เพราะฝ่ายหญิงเป็นที่รักและอยู่ร่วมกับนายกริซวัฒนอยู่ก่อนแล้ว แต่ไปมีสัมพันธ์กับชายอื่นนอกจากสามีของตนเอง ทำให้สามีเกิดความหึงหวงบันดาลโทสะจึงจ้วงมือปืนมาทำร้ายสำเร็จเป็นการกระทำ ปาณาติบาต เมื่อกระทำกามาเมสุมิฉาจารย่อมก่อให้เกิดความหึงหวงเป็นเหตุให้กระทำปาณาติบาต ได้โดยง่าย

จากตัวอย่างของข่าวทั้งหมดทำให้ผู้วิจัยพิจารณาว่า ข่าวทั้งหมดเป็นการกระทำ ที่เข้าข่ายแห่งกามาเมสุมิฉาจาร อันเกิดจากโลภะ และโมหะเป็นเหตุ แม้เป็นการกระทำในระดับ ปัจเจกบุคคล อันส่งผลกระทบต่อปัจเจกบุคคลและสมาชิกในครอบครัว แต่การกระทำ กามาเมสุมิฉาจารย่อมก่อให้เกิดความหึงหวงและความ โกรธแค้นเป็นเหตุให้ประพฤติดิศีล ๕ ข้ออื่น ได้ง่าย เช่น ปาณาติบาต มุสาวาท อันจะยิ่งสร้างความสูญเสียให้เกิดขึ้นในระดับปัจเจกบุคคล สมาชิกในครอบครัวพลอยได้รับความอับอาย รวมถึงสังคมในภาพรวมย่อมได้รับผลกระทบ ทางด้านจิตใจและก่อให้เกิดเป็นค่านิยมในทางเสื่อมโทรมอีกด้วย

การกระทำกามาเมสุมิฉาจารจึงก่อให้เกิดผลเสียทั้งระดับปัจเจกบุคคล และระดับสังคม ทั้งสร้างความอับอายและความกดดันให้เกิดแก่สมาชิกในครอบครัวและคนรอบข้าง สร้างค่านิยม ในทางที่ผิดแก่เยาวชน เช่น ขอมรับการมีเพศสัมพันธ์ก่อนถึงวัยอันควร ขอมรับการคบหาและ มีเพศสัมพันธ์กับชายหญิงหลายคนในเวลาเดียวกัน นอกจากนี้การกระทำกามาเมสุมิฉาจารยังอาจ สร้างปัญหาให้แก่สังคมในอนาคต เพราะในปัจจุบันมีเยาวชนจำนวนหนึ่งถือกำเนิดขึ้นมาจาก ความไม่ตั้งใจของพ่อแม่ กลายเป็นผลผลิตจากความผิดพลาดของพ่อแม่ ซึ่งเยาวชนเหล่านี้ ย่อมได้รับผลกระทบทางจิตใจ อันจะเป็นการบ่อนทำลายพื้นฐานจิตใจที่ดีงามของเยาวชนเหล่านี้ รวมถึงการกระทำกามาเมสุมิฉาจารย่อมเป็นเหตุให้กระทำดิศีล ๕ ข้ออื่น ๆ เพิ่มขึ้นอีก เพราะ ความหึงหวง ความโกรธแค้น จึงก่อให้เกิดการกระทำรุนแรงต่อกัน ทั้งทางวาจาจนสำเร็จเป็น มุสาวาท และการทำร้ายร่างกายจนกระทั่งมุ่งหมายชีวิตสำเร็จเป็นปาณาติบาต ถ้าในกรณีดังกล่าว ประกอบด้วยขันตือดทนอดกลั้นต่อความอยากและความหลงใหลในกาม แล้วนำปัญญามาพิจารณาพอใจ ในคู่ครองของตนเอง และสำรวมในกาม รวมถึงพิจารณาผลกระทบที่จะตามมาในภายหลัง ถ้ากระทำกามาเมสุมิฉาจาร ย่อมสามารถเว้นจากการล่วงละเมิดในระดับปัจเจกบุคคล สังคมย่อมเกิด ความสงบสุขเช่นเดียวกัน ซึ่งเมื่อบุคคลพอใจในคู่ครองของตนเอง และสำรวมในกามย่อมทำให้ สามารถรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๓ ไว้ได้

๔.๑.๔ ขั้นตอนการรักษาสี ๕ ข้อที่ ๔

ในสังคมปัจจุบันเมื่อปรากฏเหตุแห่งมุสาวาท คือ โลกะ โทสะ โมหะ บุคคลย่อมมีจิตคิดจะกล่าวเรื่องไม่จริงให้กลายเป็นเรื่องจริง และพยายามกล่าวเรื่องไม่จริงนั้นให้บุคคลอื่นเข้าใจผิดตามที่ตนเองต้องการ อันเป็นองค์ประกอบแห่งมุสาวาท ขั้นตอนจึงเป็นคุณธรรมที่จะระงับเหตุแห่งมุสาวาทที่เกิดขึ้น เพื่อบุคคลจะได้นำหลักธรรมอื่นมาหยุดการกระทำมุสาวาทนั้นโดยเด็ดขาดสามารถพิจารณาได้จากตัวอย่างการกล่าวมุสาวาทที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ถ้านำขั้นตอนมาสนับสนุนการรักษาสี ๕ ย่อมสามารถสกัดกั้นการล่วงละเมิดสี ๕ ข้อที่ ๔ ไว้ได้ ดังนี้

ก. ข่าว ‘เดือนกษัตริย์กัดผิวเร่งขาว’ สืบเนื่องจากการเปิดเผยข้อมูลของโฆษกกระทรวงสาธารณสุข เกี่ยวกับการใช้ครีมเปลี่ยนสีผิว ราคาถูก ที่วางขายตามตลาดนัดร้านเสริมความงาม และทางอินเทอร์เน็ต ในกลุ่มวัยรุ่นชายหญิงเพราะเชื่อว่า ทำให้ดูดี ผิวขาวใสเหมือนชาวเกาหลี ตามความนิยมในปัจจุบัน โดยสาวประเภทสองจะนิยมใช้มาก เพราะเข้าใจว่าทำให้ผิวขาวเนียนเหมือนผู้หญิง นอกจากนี้ครีมเปลี่ยนสีผิวยังทำให้ขนแขนขาเปลี่ยนจากสีดำเป็นสีทองสามารถใส่ชุดโชว์เรือนร่างได้ตามความนิยม ซึ่งครีมเปลี่ยนสีผิวจะมีส่วนประกอบหลัก คือ สารไฮโดรเจนเปอร์ออกไซด์ เป็นสารออกฤทธิ์กัดกร่อนอาจทำให้เกิดอาการระคายเคือง แสบคัน ซึ่งทางการแพทย์นำมาใช้ทำความสะอาดแผลที่ทำความสะอาดได้ยาก เช่น แผลลึก ปากแผลแคบ จากตะปูดำ ถูกแทง เป็นต้น การนำไฮโดรเจนเปอร์ออกไซด์มาใช้จะผสมกับน้ำในสัดส่วน ๑ ส่วน ต่อ น้ำ ๒๐ หรือ ๓๐ ส่วน นอกจากนี้ สารดังกล่าวยังนำมาใช้กัดสีผม ย้อมผม ผสมในยาสีฟัน กัดสีขน และใช้ในอุตสาหกรรมบางประเภท

นอกจากนี้ผู้อำนวยการสถาบันผิวหนังกรมการแพทย์ ได้ชี้แจงเพิ่มเติมว่า การนำสารไฮโดรเจนเปอร์ออกไซด์มาใช้กับผิวโดยตรง ถือว่าผิดวัตถุประสงค์ตามข้อบ่งชี้กำหนด แต่ปัจจุบันมีการนำมาผสมในครีมกัดผิวด้วยเปอร์เซ็นต์ที่เข้มข้นสูง เมื่อนำมาใช้กับผิวหนัง สารนี้จะไปกัดผิวชั้นนอกออกจึงทำให้ผิวดูขาวขึ้นในระดับหนึ่ง หากใช้ตั้งแต่อายุน้อย และใช้บ่อย ๆ จะทำให้ผิวหนังเสื่อมสภาพหรือบางลง เกิดอาการแพ้ครีมหรือสารชนิดอื่นได้ง่ายขึ้น และยังส่งผลให้ผิวหนังทนทานต่อแสงแดดได้น้อยลง เพราะสารเมลานินโดนฟอกทำลายไปด้วย เมื่อโดนแสงแดด หรือเหงื่อออก หรืออยู่ในที่ร้อนผิวหนังจะตึง มีอาการแสบ คัน หากโดนแสงแดดซ้ำ ๆ มากขึ้น ๆ อาจทำให้เกิดรอยเหี่ยวย่นได้ง่ายขึ้น และถูกทำลายลึกลงไปถึงระดับ โมเลกุลและระดับดีเอ็นเอ อาจเปลี่ยนแปลงกลายเป็นตุ่มเป็นเม็ดแข็ง เป็นเนื้องอกผิวหนัง มีแนวโน้มที่จะเป็นมะเร็งผิวหนัง ได้มากกว่าผิวธรรมดา

ซึ่งในความเป็นจริงสีผิวเป็นเรื่องของพันธุกรรม แต่ผิวทุกสีทุกลักษณะสามารถดูดีได้ในแบบของตัวเอง ด้วยการดูแลรักษา เช่น การอาบน้ำทำความสะอาด การรับประทาน อาหารที่มีประโยชน์ การทาครีมบำรุงให้ความชุ่มชื้นรวมทั้งการทาครีมกันแดดเป็นประจำ และการหลีกเลี่ยงแสงแดดจัด^{๑๑}

ข. ข่าว ‘หลายอีก-ยาหยอดตาปลอม’ จากการแถลงข่าวการจับกุมยาหยอดตาของชมรม ร่มเกล้าที่อ้างว่าทำมาจากสมุนไพร สามารถรักษาโรคตาได้ทุกโรค โดยเฉพาะโรคต้อ จากการตรวจค้นบ้านเลขที่ ๑๐๑/๑๐๕ โชน ๑ ถนนร่มเกล้า แขวงคลองสองต้นนุ่น เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร พบการผลิตยาหยอดตาและยาอื่น ๆ ที่ไม่ได้ขออนุญาต ให้ถูกต้องตามกฎหมาย มีผู้ต้องหา คือ นายสุภชัย สันเจริญ จากผลการตรวจสอบ ยาหยอดตาสมุนไพร ชมรมร่มเกล้าสมุนไพร เบื้องต้นพบว่า มีค่าความเป็นกรดสูง นอกจากนั้นยังมีตะกอนที่กั้นขวด และมีกลิ่นการบูรด้วย หากนำไปหยอดตาเหมือนน้ำ น้ำกรดไปหยอดตา และเชื่อว่า น่าจะมีเชื้อแบคทีเรียและเชื้อราจะทำให้รู้สึกแสบร้อน และระคายเคืองตา อาจเสี่ยงต่อการตาบอดได้ ซึ่งคล้ายกับกรณีของป้าเซ็ง เนื่องจากการนำน้ำที่อ้างเป็นสมุนไพรมาหมัก^{๑๒}

จากตัวอย่างทั้งสองข่าวทำให้ผู้วิจัยพิจารณาว่า ทั้งสองข่าวเป็นการกระทำมั่วสาวาทของกลุ่มผู้ผลิต อันมีมูลเหตุมาจากความโลภอยากได้ทรัพย์ ทำให้อวดอ้างสรรพคุณของผลิตภัณฑ์เกินความจริงเพื่อหลอกลวงให้ผู้บริโภคหลงเชื่อซื้อสินค้า เป็นการกระทำอันเข้าข่ายแห่งมั่วสาวาทที่เกิดจากโลภะเป็นเหตุ เมื่อผู้บริโภคเข้าใจผิดคิดว่า สินค้ามีคุณภาพตามที่โฆษณาจึงนำสินค้านั้นมาใช้ อันอาจทำให้เกิดอันตราย นับเป็นผลกระทบในระดับปัจเจกบุคคล นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดความหลงงมงายและความเชื่อในทางที่ผิดแก่คนในสังคมอีกด้วย

การกระทำมั่วสาวาททำให้เกิดผลเสียทั้งระดับปัจเจกบุคคล และระดับสังคม ทั้งสร้างความงมงายและค่านิยมในทางที่ผิดให้แก่คนในสังคม เช่น การใช้ยาหยอดตาสมุนไพร ที่ไม่ได้มาตรฐานรักษาอาการป่วย การใช้ผลิตภัณฑ์เปลี่ยนสีผิวเพื่อผิวสวยใสเหมือนชาวเกาหลี อันอาจทำให้ได้รับอันตรายจากการใช้ผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้คุณภาพ ถ้าในกรณีดังกล่าวประกอบด้วย ขั้นตอนนอกคลื่นต่อความอยากได้ทรัพย์ แล้วนำปัญญามาพิจารณาถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการกระทำมั่วสาวาทที่ส่งผลให้ผู้บริโภคหลงเชื่อคำโฆษณาอวดอ้างแล้วบริโภคสินค้านั้นย่อมสามารถเว้นจากการล่วงละเมิดในระดับปัจเจกบุคคล ในขณะที่เดียวกันสังคมย่อมเกิด

^{๑๑} หนังสือพิมพ์ ข่าวสด, (๒๔ มกราคม ๒๕๕๔) : ๑๑.

^{๑๒} หนังสือพิมพ์ ข่าวสด, (๒๖ มกราคม ๒๕๕๔) : ๑๑.

ความสงบสุขด้วยคนในสังคมประกอบด้วยสัจจะความจริงใจต่อกัน ไม่หลงมกมายไปตามกระแสสังคมที่คอยกระตุ้นกิเลสตัณหาให้เจริญองงาม ย่อมสามารถรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๔ ไว้ได้

๔.๑.๕ ขั้นตอนการรักษาศีล ๕ ข้อที่ ๕

ในสังคมปัจจุบันเมื่อปรากฏเหตุแห่งการดื่มสุราเมรัย คือ โลภะ โทสะ โมหะ บุคคลมีจิตคิดจะดื่มกินสุราเมรัย และพยายามดื่มกินสุราเมรัยให้ล้วงล้าคอเข้าไป อันเป็นองค์ประกอบแห่งการดื่มสุราเมรัยย่อมสำเร็จเป็นการดื่มสุราเมรัย รวมถึงการเสพสิ่งเสพติด ด้วยการนิตการสุดคม เป็นต้น ขั้นตอนจึงเป็นคุณธรรมที่จะระงับเหตุแห่งการดื่มสุราเมรัยที่เกิดขึ้นแล้วเพื่อบุคคลจะได้นำหลักธรรมอื่นมาหยุดการดื่มสุราเมรัยนั้นโดยเด็ดขาด การดื่มสุราเมรัยย่อมทำให้ขาดสติสัมปชัญญะ เมื่อบุคคลขาดสติสัมปชัญญะอาจประมาทพลาดลั้งทำทุจริตต่าง ๆ ได้ด้วยสุราเมรัยเป็นเหตุ สามารถพิจารณาได้จากตัวอย่างการดื่มสุราเมรัยอันก่อให้เกิดการกระทำ ความผิดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ถ้านำขั้นตติมาสนับสนุนการรักษาศีล ๕ ย่อมสามารถสกัดกั้นการล้วงละเมิดศีล ๕ ข้อที่ ๕ ไว้ได้ ดังนี้

ก. ข่าวกว่า ‘มาขับกลับไม่ถึงบ้าน’ เมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม ๒๕๕๔ เกิดเหตุรถยนต์กระบะมิตซูบิชิไทรทัน สีดำ ฟุ้งชนรั้วกำแพงโรงแรมซีแซนส์ชัน รีสอร์ท แอนด์ สปา สภาพพังยับเยินอยู่ข้างรั้วกำแพงโรงแรม บริเวณหลักกิโลเมตรที่ ๑๖๓ ถนนสุขุมวิท ขาเข้าพัทยา เจ้าหน้าที่พบนายปัญญา ลิมภักดี ได้รับบาดเจ็บ และนายอำนาจ บัวน้อย เสียชีวิต ก่อนเกิดเหตุทั้ง ๒ คน ได้ไปดื่มเหล้ากับเพื่อนในอำเภอสัตหีบ จากนั้นผู้ตายขับรถกลับบ้านด้วยความเร็ว เมื่อถึงที่เกิดเหตุเป็นทางยูเทิร์นได้มีรถยนต์เลี้ยวรถตัดหน้ากะทันหันจึงหักหลบทำให้รถเสียหลักอัดเข้ากับรั้วกำแพงโรงแรม^{๑๕}

จากข่าวดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า การดื่มสุราเมรัย เป็นเหตุให้ขาดสติสัมปชัญญะ ทำให้ความสามารถในการขับขี่ยานพาหนะลดลง จนเกิดเหตุรถเสียหลักพุ่งเข้าชนรั้วกำแพงจนคนขับเสียชีวิต

ข. ข่าวกว่า ‘สาวเมาชิงแกงเสยป้อม-ตร.เจ็บ’ เมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๕๔ เกิดเหตุรถเก๋งยี่ห้อฮอนด้า ซีวิก สีดำ มีนางสาวจรินทร์วรรณ บัวจงกล เป็นผู้ขับชนตู้ควบคุมการจราจรแยกคลองสาน ถนนสมเด็จพระเจ้าพระยา กรุงเทพมหานคร ส่งผลให้ด.ต.พิพัฒน์ ป้อมคำย

^{๑๕} หนังสือพิมพ์ ข่าวสด, (๒๔ มกราคม ๒๕๕๔) : ๑๐.

ได้รับบาดเจ็บ ในเบื้องต้นคนขับให้การรบกวนและมีปริมาณแอลกอฮอล์เกินกว่ากฎหมายกำหนด^{๒๐}

จากข้อดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า การดื่มสุราเมรัย ทำให้ขาดสติสัมปชัญญะขับรถยนต์ ป้อมตำรวจ เป็นเหตุให้ตำรวจได้รับบาดเจ็บยอมเข้าข่ายแห่งปาณาติบาต รวมประพฤติเข้าข่ายล่วงละเมิดศีล ๕ ถึง ๒ ข้อ คือ การดื่มสุราเมรัย และปาณาติบาต

ก. ข่าว ‘ดีเจ.ผับคลัง-จี๋คอนสาวเผาคอนโดฯ’ เมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม ๒๕๕๔ เจ้าหน้าที่รับแจ้งเหตุเพลิงไหม้อาคารสายเป็นสุขหนึ่งแมนชั่น แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร จุดเกิดเหตุเป็นอาคารพักอาศัยสูง ๗ ชั้น มีกลุ่มควันพวยพุ่งออกมาจากห้อง ๖๐๖ ซึ่งผู้พักอาศัยช่วยกันดับเพลิงไว้ได้ ส่วนที่ระเบียบห้อง ๖๐๘ ซึ่งอยู่ติดกัน พบนายอภิเชษฐ์ สุทธิโท อายุ ๒๓ ปี ดีเจ.เปิดเพลงร้านสบายผับ ใช้มีดปลายแหลมยาว ๑๐ นิ้ว จี๋คอนนางสาวรสสุคนธ์ ดีสุ่ย อายุ ๒๗ ปี เจ้าของห้องเป็นตัวประกัน ภายหลังเจ้าหน้าที่ช่วยเหลือตัวประกันได้อย่างปลอดภัย ซึ่งผู้ต้องหาหนีอาคารคล้ายคนเมายาเสพติด เกิดอาการประสาทหลอนกลัวคนจะทำร้าย จึงจุดไฟเผาห้อง ๖๐๖ เพราะต้องการให้มีคนเห็นหลังจุดไฟแล้วกลัวไฟไหม้ จึงปีนไปที่ห้องข้าง ๆ จับตัวประกันเพราะกลัวถูกทำร้าย เจ้าหน้าที่เชื่อว่า ก่อเหตุจากความเครียดเรื่องแฟนสาวประกอบกับเสพยาเสพติดทำให้เกิดอาการหลอน^{๒๑}

จากข้อดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า เนื่องจากการเสพยาเสพติด ทำให้ผู้ต้องหาเกิดอาการประสาทหลอนก่อเหตุวางเพลิงและจับตัวประกันยอมเข้าข่ายแห่งปาณาติบาต รวมประพฤติเข้าข่ายล่วงละเมิดศีล ๕ ถึง ๒ ข้อ คือ การดื่มสุราเมรัย และปาณาติบาต

จากตัวอย่างของข่าวดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยพบว่า ข่าวดังกล่าวเกิดจากการดื่มสุราเมรัย และเสพยาเสพติด อันเป็นเหตุให้ขาดสติสัมปชัญญะ ทำให้กระทำล่วงละเมิดศีล ๕ ข้ออื่น เช่น เป็นเหตุให้ทำร้ายร่างกายบุคคลอื่นอันเข้าข่ายปาณาติบาต แม้การดื่มสุราเมรัยจะเป็นสิทธิ์ส่วนบุคคลของปัจเจกบุคคล เพียงแต่ดื่มสุราย่อมไม่ทำให้ใครเดือดร้อน ต่อเมื่อดื่มสุราเมรัยติดต่อกันเป็นเวลานานย่อมเกิดผลเสียต่อสุขภาพ สร้างปัญหาในระดับปัจเจกบุคคล และที่สำคัญ การดื่มสุราเมรัย ทำให้ขาดสติสัมปชัญญะเป็นเหตุให้กระทำล่วงละเมิดศีล ๕ ในข้ออื่น ทั้งปาณาติบาต อทินนาทาน กามเมสุมิจฉาจาร และมุสาวาท ย่อมส่งผลให้เกิดความสูญเสียในระดับปัจเจกบุคคล ในขณะที่เดียวกันสมาชิกในครอบครัวย่อมได้รับความเดือดร้อน และเกิดความสูญเสียไปด้วย รวมถึงสังคมในภาพรวมย่อมก่อเกิดปัญหาขึ้นเช่นเดียวกัน

^{๒๐} หนังสือพิมพ์ ข่าวสด, (๒๕ มกราคม ๒๕๕๔) : ๑๑.

^{๒๑} หนังสือพิมพ์ ข่าวสด, (๒๔ มกราคม ๒๕๕๔) : ๑๕.

การดื่มสุราเมรัยเป็นเหตุให้เกิดการกระทำล่วงละเมิดศีล ๕ ข้ออื่น ทั้งปาณาติบาต อทินนาทาน กามสุมิจฉาจาร และมุสาวาทได้ง่ายขึ้น เพราะขาดสติสัมปชัญญะ เช่น ดื่มสุรา แล้วทำให้เกิดอารมณ์ฉุนเฉียวโมโหง่ายพุดผิดหุนหันเดี๋ยวยอมเป็นชนวนให้เกิดเหตุทะเลาะวิวาทได้ ดื่มสุราแล้วทำให้ความสามารถในการขบขี้ยานพาหนะ หรือควบคุมตนเองลดลง จึงทำให้เกิดอุบัติเหตุได้ ดื่มสุราแล้วทำให้ขาดหิริโอตตปปะสามารถทำสิ่งชั่วร้ายได้ง่าย เช่น การฆ่าคน การชิงทรัพย์ การข่มขืน การกล่าวเท็จ อันก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งระดับปัจเจกบุคคล และระดับสังคม ซึ่งในปัจจุบันของมีนเมาที่ทำให้ขาดสติสัมปชัญญะอันควรเว้นเสียตามความมุ่งหมายแห่งศีล ๕ ในข้อที่ ๕ รวมความไปถึงเครื่องดื่ม หรือสิ่งที่เมื่อเสพนำเข้าสู่อวัยวะแล้วทำให้ขาดสติสัมปชัญญะ เช่น น้ำตาลเมา สาโท เบียร์ ฟีน กัญชา เฮโรอิน มอร์ฟิน ทินเนอร์ ยาบ้า เป็นต้น เพราะเมื่อดื่มกินหรือเสพของเหล่านี้ยอมสำเร็จเป็นการดื่มสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทมัวเมาจนขาดสติยับยั้งจิตใจได้เช่นเดียวกัน นอกจากนี้สุราเมรัยยังประกอบด้วยโทษจำนวนมาก และทำลายสุขภาพของปัจเจกบุคคลโดยตรง รวมถึงส่งผลกระทบต่อสังคม เช่น ภาระในการเยียวยาผู้ป่วยจากการดื่มสุราเมรัยและเสพสิ่งเสพติด ทรัพยากรมนุษย์ที่ด้อยคุณภาพ เมื่อพิจารณาจากผลเสียของการดื่มสุราเมรัยและเสพสิ่งเสพติดที่เกิดขึ้น ทำให้แทบมองไม่เห็นประโยชน์ในการดื่มสุราเมรัยและเสพสิ่งเสพติดทั้งหลาย ถ้าในกรณีดังกล่าวประกอบด้วยขันติ อุดทนอดกลั้นต่อความอยากดื่มสุราเมรัยและความหลงเชื่อในทางที่ผิดที่ยอมรับการดื่มสุราเมรัย เป็นสิทธิ์ส่วนบุคคลของปัจเจกบุคคล อันก่อให้เกิดความบันเทิง และไม่ได้สร้างความเดือดร้อนให้แก่ใคร แล้วนำปัญญามาพิจารณาโทษของสุราเมรัยอันจะเกิดขึ้นแก่ตนเอง รวมถึงพิจารณาผลเสียที่อาจเกิดขึ้นจากการขาดสติสัมปชัญญะ ย่อมสามารถเว้นจากการล่วงละเมิด ในระดับปัจเจกบุคคล สังคมย่อมเกิดความสงบสุขเช่นเดียวกัน รวมตลอดถึงควรเจริญสติสัมปชัญญะให้มีขึ้น อันจะส่งผลให้สามารถรักษาศีล ๕ ไว้ได้อย่างมั่นคง

จากการศึกษาขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นวินัย โดยนำกรณีตัวอย่าง ในสังคมปัจจุบันที่มีการกระทำล่วงละเมิดศีล ๕ ในแต่ละข้อมาพิจารณา ทำให้ผู้วิจัยพบว่าการล่วงละเมิดศีล ๕ แต่ละข้ออาจมีมูลเหตุจากโลภะ โทสะ โมหะ บันดาลให้กระทำล่วงละเมิดศีล ๕ โดยผู้กระทำยอมได้รับโทษจากการกระทำนั้น ทั้งทางจิตใจ และทางกฎหมาย ส่วนผู้ถูกระทำยอมเกิดความสูญเสีย กลายเป็นความวุ่นวายสับสนในสังคม เมื่อพิจารณาออกไป จะพบว่า ขณะประสบเหตุอันก่อให้เกิดโลภะ โทสะ โมหะ ผู้กระทำมักปล่อยใจไปตามกระแสแห่งโลภะ โทสะ โมหะ จนกลายเป็นทาสของโลภะ โทสะ โมหะ แนวทางการฝึกกระแสแห่งโลภะ โทสะ โมหะ คือ การนำขันติที่เป็นคุณธรรมพื้นฐานมาสนับสนุนการรักษาศีล ๕ ด้วยการอดทน อุดกลั้น เพียรระวังไม่ให้โลภะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้นภายในจิตใจ รวมถึงสกัดกั้นมิให้

ประพุดิถ่วงละเมิดข้อศีล ด้วยการอดทนอดกลั้นระงับความคิด ความพยายามที่จะก้าวล่วงสิกขาบทของศีล ๕ แต่ละข้อ จากนั้นจึงนำหลักธรรมอื่นมาสนับสนุนให้เว้นจากการล่วงละเมิดข้อศีลได้ด้อย่างเด็ดขาด

๔.๒ ขั้นตอนกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรม

แม้ในปัจจุบันสังคมไทยจะเกิดความรุนแรงขึ้นมากมาย แต่ในขณะเดียวกันยังมีเรื่องราวของบุคคลที่พยายามประพุดิตนอยู่ภายในกรอบของศีล ๕ ทั้งเว้นจากการกระทำล่วงละเมิดศีล ๕ ก้าวสู่การทำความคิดจนศีล ๕ เป็นศีลที่สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม ซึ่งสามารถพบเห็นได้ทางสื่อต่าง ๆ เช่นเดียวกัน เมื่อปัจเจกบุคคลรักษาศีล ๕ ให้สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม ย่อมมีความประพุดิเรียบร้อยดีงาม อันจะช่วยจรโลงสังคมให้คงงาม และเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เยาวชนต่อไป นับเป็นการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรม พิจารณาข้อศีลเป็นธรรมที่ควรประพุดิ ไม่ควรล่วงละเมิดทางกาย ทางวาจา จึงนำขั้นตมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้มั่นคง จนกระทั่งพัฒนาศีล ๕ ไปสู่ความประพุดิอย่างสูง สามารถพิจารณาได้ ดังนี้

๔.๒.๑ ขั้นตอนกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อผลบุญ

ในสังคมปัจจุบันบุคคลที่เพียรระวังรักษาความประพุดิให้อยู่ภายในกรอบของศีล ๕ และพยายามทำความดีจนเป็นที่ปรากฏทางสื่อต่าง ๆ นับเป็นการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อผลบุญ คือ รักษาศีลเพื่อความดีความสมบูรณ์ปรารถนาผลบุญ อันเป็นศีล ๕ ที่สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม เมื่อถูกกระทบด้วยสิ่งเร้าต่าง ๆ อันก่อให้เกิดต้นเหตุแห่งกรรม คือ โลภะ โทสะ โมหะ บุคคลย่อมอดทนอดกลั้นต่อโลภะ โทสะ โมหะ ที่เกิดขึ้น ด้วยอาการอดทนอดกลั้นสำรวจไม่แสดงความหวั่นไหวสั่นคลอนออกมาภายนอก ปราศจากอาการหรือความคิดในการที่จะกระทำล่วงละเมิดศีล ๕ ทำให้สามารถรักษาศีล ๕ ไว้ได้อย่างมั่นคง และในขณะเดียวกันสามารถนำหลักธรรมอื่นมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ได้อีกด้วย พิจารณาได้จากตัวอย่างการทำความคิดที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ดังนี้

๑. ชาว'คนใต้'ไม่ทิ้งกันชาวยะลาบริจาคช่วยน้ำท่วม' เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๕๔ พี่น้องประชาชนในเขตเทศบาลนครยะลา และรอบนอกได้ร่วมบริจาคสิ่งของ เครื่องอุปโภคบริโภค น้ำดื่ม และเงินสด ผ่านมูลนิธิหน่วยกู้ภัยแม่กอเหนี่ยวจังหวัดยะลา เพื่อนำไป

มอบให้พี่น้องประชาชนที่ประสบภัยน้ำท่วมในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัด สุราษฎร์ธานี รวมถึงของที่รับบริจาค ประกอบด้วย เงินสด ๘๐,๐๐๐ บาท น้ำดื่ม ๑,๕๐๐ แพ็ค ปลากระป๋อง ๒,๕๐๐ แพ็ค ข้าวสาร ๔๐ กระสอบ บะหมี่กึ่งสำเร็จรูป และขนม จำนวนมาก โดยสิ่งของทั้งหมดมีเครื่องหมายฮาลาลรับรอง พี่น้องชาวไทยมุสลิมสามารถ รับประทานได้ สิ่งของทั้งหมดที่ได้รับบริจาคในครั้งนี้เจ้าหน้าที่จะนำไปมอบให้ผู้ประสบภัย ที่ได้รับความเดือดร้อนและผู้ประสบภัยที่ยังไม่ได้รับความช่วยเหลือ^{๒๒}

จากข่าวดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า เป็นการแสดงถึงความเสียสละของพี่น้องชาวไทย ที่มีต่อผู้ประสบภัย โดยเฉพาะคนไทยด้วยกัน ในช่วงที่เกิดภัยธรรมชาติต่างช่วยกันหยิบยื่นทรัพย์ สิ่งของช่วยเหลือผู้ประสบภัยด้วยความเสียสละ ความเต็มใจ ความเห็นใจ ต้องการช่วยเหลือผู้อื่น ให้พ้นทุกข์เท่าที่ตนเองพอจะทำได้ ด้วยการอดทนอดกลั้นทั้งต่อความลำบากตรากตรำ ความเหนื่อยยาก ความร้อน ความหนาวและความโลภที่อาจเกิดขึ้นภายในจิตใจ เป็นการรักษาศีล ๕ ให้สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรมถึง ๒ ข้อ คือ ข้อที่ ๑ เว้นจากปาณาติบาต และมีเมตตากรุณา สงสารเห็นใจผู้ประสบภัย, ข้อที่ ๒ เว้นจากอกุศลนาทาน และบริจาค แบ่งปัน เสียสละ ทรัพย์สิ่งของของตนเองเพื่อผู้อื่น

๒. ข่าวกว่า ‘โซเฟอร์แท็กซี่น้ำใจงามเก็บของคืนเจ้าของ’ สืบเนื่องจากเมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๔ นายรอฟ โทเบียสสัน ช่างภาพชาวสวีเดน เข้าแจ้งความกับเจ้าหน้าที่ ตำรวจท่องเที่ยวว่า ตนเองลืมทรัพย์สินมีค่า เช่น กระเป๋าโน้ตบุ๊ก กล้องถ่ายรูป เลนส์กล้อง หนังสือนิตยสาร และทรัพย์สินอื่น ๆ ไว้ในรถแท็กซี่คันหนึ่ง ซึ่งเจ้าหน้าที่ตำรวจท่องเที่ยว ได้ประสานไปยังนายกรณ์ ดวงพร คนขับรถแท็กซี่คันดังกล่าวที่เก็บรักษาของทั้งหมดไว้ เป็นอย่างดี เพื่อทำพิธีส่งมอบทรัพย์สินคืนเจ้าของต่อหน้าสักกัจพยาน ซึ่งผู้เสียหายได้มอบ สินน้ำใจจำนวน ๕,๐๐๐ บาท ให้กับคนขับรถแท็กซี่ พร้อมกับกล่าวแสดงความรู้สึกดีใจ ที่ได้รับของคืน และความซาบซึ้งในน้ำใจของคนไทย^{๒๓}

^{๒๒} (๑ เมษายน ๒๕๕๔). เดลินิวส์. [ออนไลน์]. ๓ ย่อหน้า. แหล่งที่มา : [http:// www.dailynews.co.th/newstartpage/index.cfm?page=content&categoryID=420&contentID=130274](http://www.dailynews.co.th/newstartpage/index.cfm?page=content&categoryID=420&contentID=130274) [๑ เมษายน ๒๕๕๔].

^{๒๓} (๑๘ มีนาคม ๒๕๕๔). เดลินิวส์. [ออนไลน์]. ๕ ย่อหน้า. แหล่งที่มา : [http:// www.dailynews.co.th/newstartpage/index.cfm?page=content&categoryID=419&contentID=130260](http://www.dailynews.co.th/newstartpage/index.cfm?page=content&categoryID=419&contentID=130260) [๑ เมษายน ๒๕๕๔].

จากข่าวดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า นายกรณ์คนขับรถแท็กซี่พบผู้โดยสารลี้ภัยมีทรัพย์สินมีค่าไว้บนรถของตนเอง นายกรณ์จึงเก็บรักษาไว้ เมื่อได้รับการติดต่อจากเจ้าหน้าที่ตำรวจท้องที่ นายกรณ์ได้นำทรัพย์สินดังกล่าวไปคืนเจ้าของทันที นับเป็นการอดทนอดกลั้นไม่ให้ความโลภเข้าครอบงำจิตใจ นอกจากนี้ยังเป็นการรักษาสัจจะวาจา ความจริง เป็นการรักษาศีล ๕ ให้สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรมถึง ๒ ข้อ คือ ข้อที่ ๒ เว้นอกทินนาทาน และสละความโลภออกไปจากตนเอง ไม่อยากได้สิ่งของที่มิใช่ของตนเอง, ข้อที่ ๔ เว้นมุสาวาท ยึดมั่นสัจจะ ความจริง

๓. ข่าว ‘๓ เยาวชนใจซื่อเก็บเงินสดนับหมื่นคืนเจ้าของ’ สืบเนื่องจากเมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๔ เด็กหญิงศุภนิดา ไชยรัตน์ อายุ ๘ ปี นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓/๖ โรงเรียนธัมมสิริศึกษาสัตหีบ เด็กชายกรกช อรุณ อายุ ๖ ปี นักเรียนชั้นอนุบาล ๓ โรงเรียนสัตหีบเขตฐานทัพเรือสัตหีบ และเด็กหญิงชลธิชา เข้มเพชร อายุ ๗ ปี นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนวัดท่าช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี เก็บกระเป๋าใส่ตังค์ได้ที่บริเวณชายทะเลหาดคงตาล อ่าวสัตหีบ กองเรือยุทธการ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ภายในมีเงินสดจำนวน ๑๐,๐๐๐ บาท จึงนำมามอบให้เรือเอกเจริญ เงินสุทธิ นายทหารเรือพื้นที่สัตหีบ เพื่อติดต่อคืนเจ้าของ โดยนางทัศนีย์ ผาอินดี เจ้าของกระเป๋าใส่ตังค์ได้กล่าวแสดงความดีใจไม่คิดว่า ผู้เก็บกระเป๋าใส่ตังค์ได้จะเป็นเพียงเด็กน้อยวัยเพียงไม่ถึง ๑๐ ขวบ นับเป็นเด็กที่มีจิตใจดีงาม จึงเป็นความโชคดีของผู้ปกครอง และอาจารย์ที่มีบุตรและศิษย์เช่นนี้ในอนาคตเด็กทั้งสามจะโตเป็นผู้ใหญ่ที่ได้อย่างแน่นอน^{๒๔}

จากข่าวดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า เยาวชนทั้ง ๓ คน พบกระเป๋าใส่ตังค์บริเวณชายทะเลหาดคงตาลจึงนำมามอบให้ผู้ใหญ่เพื่อติดตามส่งคืนเจ้าของ นับเป็นตัวอย่างการทำความคิดอย่างบริสุทธิ์ใจเช่นเดียวกับกรณีที่ ๒ เป็นการรักษาศีล ๕ ให้สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรมถึง ๒ ข้อ คือ ข้อที่ ๒ เว้นจากอกทินนาทาน และสละความโลภไม่อยากได้สิ่งของที่มิใช่ของตนเอง, ข้อที่ ๔ เว้นจากมุสาวาท ยึดมั่นสัจจะ ความจริง

๔. ข่าว ‘ยกย่องหญิงท้องช่วยจับโจรตั้งปลื้มผช.โฆษกวธ.’ เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๓ นายนิพิฏฐ์ อินทรสมบัติ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม เป็นประธานมอบเกียรติบัตรพร้อมเงินรางวัลจำนวน ๒๐,๐๐๐ บาท แก่นางสาวธิดิมา ยุราวรรณ สาวท้องแก่ ๕ เดือน อายุ ๓๓ ปี พลเมืองดีช่วยประสานเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมคนร้ายโจรกรรมรถยนต์ฟอร์ดจูนเนอร์ จนเจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถจับกุมคนร้ายได้สำเร็จ ซึ่งเป็นการมอบเกียรติบัตร

^{๒๔} (๒๓ มีนาคม ๒๕๕๔). เดลินิวส์. [ออนไลน์]. ๔ ย่อหน้า. แหล่งที่มา :

ตามโครงการคนดี คิดดี สังคมดี เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และยกย่องให้เป็นแบบอย่างการทำความดีของสังคมไทย^{๒๕}

จากข่าวดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า นางสาวธิดิมา สาวทองแก่ ๘ เดือน ช่วยประสานเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมคนร้ายโจรกรรมรถยนต์จนเป็นผลสำเร็จ แสดงถึงความมีน้ำใจ ไม่เพิกเฉยต่อความเดือดร้อนของผู้อื่น มีความเมตตา กรุณา อยากช่วยให้เจ้าของได้รับรถคืน จนทำให้ความจริงเป็นที่ประจักษ์ และที่สำคัญสามารถครองสติสัมปชัญญะไว้ได้ในยามฉุกเฉิน ด้วยการอดทนอดกลั้นทั้งต่อความลำบากตรากตรำ ความเหนื่อยยาก ความร้อน ความหนาว และโมหะ ความคิดวางเฉยไม่สนใจที่อาจเกิดขึ้น เป็นการรักษาศีล ๕ ให้สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรมถึง ๓ ข้อ คือ ข้อที่ ๑ เว้นจากปาณาติบาต และมีเมตตากรุณา เห็นใจและช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์, ข้อที่ ๔ เว้นจากมุสาวาท ยึดมั่นสัจจะ ความจริง, ข้อที่ ๕ เว้นจากการดื่มสุราเมรัย และดำรงสติสัมปชัญญะ

๕. ข่าว ‘รัฐมนตรี ประจำสำนักนายกรัฐมนตรี มอบประกาศนียบัตรเพื่อเชิดชูเกียรติผู้กระทำความดีที่ได้รับรางวัลคนดีศรีสังคมจำนวน ๑๒ คน ซึ่งเป็นที่ประจักษ์ต่อสังคมและประเทศชาติ’ เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๔ นายองอาจ คล้ามไพบูลย์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นประธานมอบประกาศเกียรติคุณ ‘คนดีศรีสังคม’ ซึ่งจัดโดยสำนักงานส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ ตลอดจนปลูกจิตสำนึกแก่ทุกภาคส่วนในการส่งเสริมผู้กระทำความดี โดยในปีนี้มีผู้เข้ารับรางวัล ๑๒ คน จาก ๓ กรณี ประกอบด้วย^{๒๖}

กรณีที่ ๑ ผู้ที่แสดงออกซึ่งความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ที่ตกทุกข์ได้ยาก ด้วยการอุทิศตนให้การช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน จำนวน ๓ คน คือ

๑. นายธีรยุทธ จงสี อายุ ๔๗ ปี อาชีพรับจ้าง

๒. นายวินัย บุปผา อายุ ๑๕ ปี อาชีพรับจ้าง

ทั้งสองคนช่วยเหลือผู้สื่อข่าวหญิง บริษัท โปสตันิวส์ จำกัด ที่กำลังจะจมน้ำหลังจากเฮลิคอปเตอร์ตกลงในแม่น้ำเจ้าพระยาขณะกำลังถ่ายทำสารคดีบริเวณเกาะเกร็ด

^{๒๕} (๘ สิงหาคม ๒๕๕๓). **คมชัดลึก**. [ออนไลน์]. ๕ ข้อหน้า. แหล่งที่มา : <http://www.komchadluek.net/detail/20100809/69353/ยกย่องหญิงทองช่วยจับโจรตั้งปลื้มผช.โฆษกวธ..html> [๑ เมษายน ๒๕๕๔].

^{๒๖} ผู้สื่อข่าว: อรปวีณ์ จิตรทาน Rewriter : พนาวรรณ จิตรสมุทร. (๓๑ มีนาคม ๒๕๕๔). สำนักข่าวแห่งชาติ กรมประชาสัมพันธ์. [ออนไลน์]. ๒ ข้อหน้า. แหล่งที่มา : http://thainews.prd.go.th/view.php?m_newsId=255403310259&tb=N255403 [๑ เมษายน ๒๕๕๔].

๓. นางสาวกัจจิรา ชรรมศรี อายุ ๓๓ ปี พนักงานบริษัทเอกชน
ช่วยเหลือผู้ขับรถจักรยานยนต์ที่ถูกลักขโมยนำส่งโรงพยาบาล
กรณีที่ ๒ ผู้ที่แสดงออกซึ่งการปกป้องพิทักษ์สังคมด้วยความกล้าหาญ เสียสละ
โดยไม่เกรงกลัวต่อภัยอันตราย จำนวน ๓ คน คือ

๑. นายบุญโลม แก้วขุนทด อายุ ๓๗ ปี อาชีพขับรถแท็กซี่

๒. นายพนม ล้ำวารีกุล อายุ ๔๕ ปี อาชีพขับรถแท็กซี่
ช่วยเหลือชาวสวีเดนจับกุมคนร้ายวิ่งราวทรัพย์สินจนสามารถจับกุมคนร้ายได้

๓. นายพิทักษ์ สุดคำ อายุ ๒๘ ปี อาชีพขับรถแท็กซี่
ช่วยเหลือสกัดจับคนร้ายกระชากกระเป๋าเงินจับกุมคนร้ายได้

กรณีที่ ๓ ผู้ที่แสดงออกถึงความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ยกยอกหรือนำเอาทรัพย์สิน ซึ่งมีค่า
ของผู้อื่นมาเป็นของตน ทั้ง ๆ ที่มีโอกาสกระทำได้ จำนวน ๖ คน คือ

๑. นายภัทรชัย เสาวรส อายุ ๓๕ ปี อาชีพขับรถแท็กซี่
เก็บกระเป๋าบรรจุเงินสด ๕,๓๐๐ บาทส่งคืนเจ้าของ

๒. นายพิสูจน์ สุนทรโสภาท อายุ ๕๐ ปี อาชีพขับรถแท็กซี่
เก็บกระเป๋าบรรจุเครื่องประดับเงิน มูลค่าเกือบล้านบาทคืนเจ้าของ

๓. นายไสว อิทนทนา อายุ ๔๘ ปี
เก็บซองเอกสารบรรจุเงินสด ๑๕๐,๐๐๐ บาท ส่งคืนเจ้าของ

๔. ร้อยตำรวจตรีแดง หนูช่วย อายุ ๓๕ ปี
เก็บกระเป๋าใส่พาสปอร์ตเงินสด ๑๘๐,๐๐๐ บาท ส่งคืนเจ้าของ

๕. นายประจวบ ลุนสำโรง อายุ ๔๕ ปี อาชีพรับจ้าง
เก็บสลากกินแบ่งรัฐบาล ๕ เล่ม มูลค่ากว่า ๔๐,๐๐๐ บาท ส่งคืนเจ้าของซึ่งเป็นผู้พิการทางสายตา

๖. เด็กชายคมกฤษณ์ ราศีสิงห์ อายุ ๑๒ ปี นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖
เก็บกระเป๋าบรรจุเงินสด ๒๐,๐๐๐ บาท ส่งคืนเจ้าของ^{๒๗}

จากข่าวดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า เป็นการแสดงให้เห็นถึงความดีงามในสังคมไทย
ที่ปรากฏให้เห็นในสังคมปัจจุบัน แบ่งเป็น ๓ กรณี

กรณีที่ ๑ เป็นการแสดงความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ที่ตกทุกข์ได้ยาก ด้วยการ
ช่วยเหลือผู้ประสบความเดือดร้อน ทั้งกรณีช่วยเหลือผู้ลี้ภัยชาวหญิงที่กำลังจะจมน้ำ หรือ
ช่วยเหลือผู้ขับรถจักรยานยนต์ที่ถูกลักขโมยนำส่งโรงพยาบาล ด้วยการอดทนอดกลั้นทั้งต่อความลำบาก

^{๒๗} (๓๑ มีนาคม ๒๕๕๔). **matchon Online**. [ออนไลน์]. ๓ ข้อหน้า. แหล่งที่มา :
http://www.matchon.co.th/news_detail.php?newsid=1301574139 [๑ เมษายน ๒๕๕๔].

ตราครุฑ ความเหนื่อยยาก และความร้อน ความหนาว นับเป็นการรักษาศีล ๕ ให้สมบูรณ์ ทั้งวินัยและธรรม ในข้อที่ ๑ เว้นจากปาณาติบาต และมีเมตตากรุณาช่วยเหลือผู้ที่กำลังประสบ ความทุกข์

กรณีที่ ๒ เป็นการแสดงความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์และสังคมด้วยความกล้าหาญ เสียสละแม้กระทั่งชีวิต ทั้งช่วยเหลือผู้เสียหายกรณีชิงทรัพย์ และช่วยเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมคนร้าย ด้วยการอดทนอดกลั้นทั้งต่อความลำบากตรากตรำ ความเหนื่อยยาก ความร้อน ความหนาว และ โมหะ ความกลัวที่อาจเกิดขึ้น นับเป็นการรักษาศีล ๕ ให้สมบูรณ์ ทั้งวินัยและธรรม ในข้อที่ ๑ เว้นจากปาณาติบาต และมีเมตตากรุณาช่วยเหลือผู้ที่กำลังประสบความทุกข์

กรณีที่ ๓ เป็นการแสดงความซื่อสัตย์สุจริต การสละความโลภ ไม่ให้ความโลภ เข้าครอบงำจิตใจ ด้วยการไม่ยึดยกทรัพย์สินมีค่าของผู้อื่นมาเป็นของตน ด้วยการอดทนอดกลั้น ต่อความโลภที่อาจเกิดขึ้น เป็นการรักษาศีล ๕ ให้สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรมถึง ๒ ข้อ คือ ข้อที่ ๒ เว้นอทินนาทาน และสละความโลภ ไม่อยากได้ของของบุคคลอื่น, ข้อที่ ๔ เว้นมุสาวาท ยึดมั่นความซื่อสัตย์สุจริต

๖. ข่าว ‘มสว มอบเงินช่วยญี่ปุ่นยกย่องคนมีสติ’ จากเหตุการณ์แผ่นดินไหวและสึนามิ ในประเทศญี่ปุ่นที่เกิดขึ้น เมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๕๔ สร้างความเดือดร้อนและเสียหาย ให้แก่ประเทศญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก อีกทั้งเสน่ห์ของประเทศญี่ปุ่นอีกประการหนึ่ง คือ ไม่ว่า จะเกิดความเจ็บปวด เดือดร้อนเพียงใด คนญี่ปุ่นยังมีวินัยและมีระเบียบอย่างมาก ทุกประเทศ ควรนำมาเป็นแบบอย่าง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒจึงได้รวบรวมเงินจำนวน ๑๘๗,๐๐๐ บาท เพื่อนำไปมอบให้กับผู้ประสบภัยต่อไป^{๒๘}

จากข่าวดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า เป็นการแสดงถึงความเมตตากรุณา และความเสียสละต่อเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก ด้วยการอดทนอดกลั้นต่อความโลภที่อาจเกิดขึ้น เป็นการ รักษาศีล ๕ ให้สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรมถึง ๒ ข้อ คือ ข้อที่ ๑ เว้นปาณาติบาต และมีความเมตตา กรุณา สงสารเห็นใจผู้ประสบภัย, ข้อที่ ๒ เว้นจากอทินนาทาน และบริจาต เสียสละทรัพย์สิ่งของ ของตนเองเพื่อผู้อื่น นอกจากนี้เหตุการณ์ดังกล่าวยังแฝงข้อคิด และแสดงถึงความดีงาม ที่โดดเด่น ควรแก่การนำไปประพฤติปฏิบัติ คือ ความมีระเบียบวินัยและการดำรงสติสัมปชัญญะ กระทั่งต้องเผชิญเหตุการณ์ที่เลวร้ายสักเพียงใด ความเลวร้ายนั้นคงทำอันตรายได้เพียงบางส่วน เท่านั้น ดังตัวอย่างการเผชิญเหตุสึนามิในประเทศญี่ปุ่น

^{๒๘} (๒๑ มีนาคม ๒๕๕๔). บ้านเมือง. [ออนไลน์]. ๒ หน้า. แหล่งที่มา :

๗. ชาว ‘ระทึกเด็ก ๑๑ ขวบ ฝ่าโคลนช่วยน้อง ๒ ขวบ’ จากเหตุดินโคลนถล่มฝังบ้านเรือนประชาชนนับพันครัวเรือนในพื้นที่ตำบลหน้าเขา อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่ เมื่อวันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๔ หนึ่งในตัวอย่างแห่งความสูญเสีย กรณีเด็กชายจักรกฤษ ชูศรี อายุ ๑๑ ปี นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ อาศัยอยู่ที่บ้านต้นหาร หมู่ ๗ ที่ประสบภัยรุนแรงที่สุด ต้องสูญเสียทั้งพ่อแม่ และน้องสาวที่ยังตามหาไม่พบอีก ๑ คน เด็กชายจักรกฤษ ชูศรี ได้เล่าเหตุการณ์ระทึกไว้ ดังนี้ เหตุเกิดวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๔ เวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. ขณะนั้นทุกคนในครอบครัวกำลังพักผ่อนอยู่ภายในบ้าน น้ำป่าพร้อมดินโคลนได้ถล่มลงมา ทุกคนต่างพากันวิ่งหนีสุดชีวิต แต่สุดท้ายหนีไม่ทันเพราะน้ำป่าพร้อมดินโคลนสีแดงไหลลงมาอย่างรวดเร็วจนซัดตนเองและน้องชายล้มลง ส่วนพ่อแม่และน้องสาวโดนน้ำป่าที่ไหลหลากมากับดินโคลนซัดจมหายไป จากนั้นตนเองพยายามลุกขึ้นและเดินฝ่ากระแสน้ำและดินโคลนเข้าไปช่วยเหลือน้องชายที่ถูกน้ำป่าและดินโคลนซัดมาติดท่อนไม้ และมีกิ่งไม้ขนาดเล็กหนีบติดไว้ และอุ้มน้องชายเดินฝ่ากระแสน้ำและดินโคลนออกมาจนปลอดภัย ก่อนถูกนำส่งโรงพยาบาลเขาพนม โดยเด็กชายจักรกฤษ ชูศรี ได้กล่าวไว้ว่า ‘ถ้าวันนั้นผมมีอาการตกใจมากจนตั้งสติไม่ได้ ผมและน้องชายคงเอาชีวิตไม่รอด...’^{๒๕}

จากข่าวดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า เป็นการแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของสติสัมปชัญญะได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเกิดเหตุการณ์ใดขึ้นก็ตาม บุคคลต้องมีสติสัมปชัญญะพร้อมเผชิญกับปัญหา อันจะทำให้สามารถพบแนวทางแก้ไขที่ดีกว่า นับเป็นการอดทนอดกลั้นทั้งต่อความลำบาก ตรากตรำ ความเหนื่อยยาก และความร้อน ความหนาว เป็นการรักษาศีล ๕ ให้สมบูรณ์ทั้งวินัย และธรรม ในข้อที่ ๕ เว้นจากการดื่มสุราเมรัย และดำรงสติสัมปชัญญะ

การศึกษาขั้นต้นกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อผลบุญ โดยนำกรณีตัวอย่างในสังคมปัจจุบันของบุคคลที่พยายามทำความดีในด้านต่าง ๆ จนปรากฏเป็นข่าวได้รับการยกย่องความดีในแต่ละข้อมาพิจารณา ทำให้ผู้วิจัยพบว่า ชาวทั้งหมดเป็นตัวอย่างการทำความดีอันจะส่งเสริมผู้ประพฤติให้เป็นผู้มีศีลสมบูรณ์ทั้งในแง่ที่เป็นวินัยและธรรม เพราะคนที่ทำความดีย่อมประกอบด้วยพื้นฐานความประพฤติที่ดี เว้นจากการประพฤติล่วงละเมิดทั้งทางกาย ทางวาจา ทั้ง ๆ ที่ต้องพบกับเหตุอันก่อให้เกิดโลภะ โทสะ โมหะ อันอาจบันดาลให้กระทำล่วงละเมิดศีล ๕ แต่บุคคลเหล่านั้นสามารถอดทนอดกลั้นต่อโลภะ โทสะ โมหะที่เกิดขึ้น งดเว้นการกระทำล่วงละเมิด รวมถึงเป็นบุคคลที่มีความอดทนอดกลั้นต่อความลำบากตรากตรำทางกาย ความหนาว

^{๒๕} สิริรัช สิววัตร. (๑ เมษายน ๒๕๕๔). กมชัดลึก. [ออนไลน์]. ๒๗ ย่อหน้า. แหล่งที่มา : <http://www.komchadluek.net/detail/20110401/93589/ระทึกเด็ก11ขวบฝ่าโคลนช่วยน้อง2ขวบ.html> [๑ เมษายน ๒๕๕๔].

ความร้อน ในขณะที่เดียวกันความดีงามภายในจิตใจของบุคคลเหล่านั้นย่อมเจริญงอกงามขึ้นพร้อมกัน ทั้งความเมตตา กรุณา ความเสียสละ จึงสามารถกระทำความดีงาม ด้วยกรรมที่แตกต่างกัน เมื่อสังคมประกอบด้วยปัจเจกบุคคลที่มีความเรียบร้อยดีงาม สังคมย่อมพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นด้วย

๔.๒.๒ ขันติกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อธรรม

การรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อธรรมในสังคมปัจจุบัน พิจารณาความมุ่งหมายของการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อธรรม เป็นการทำความดีเพื่อความดีที่ยิ่งขึ้นไป ทั้ง ๆ ที่บุคคลถูกกระทบด้วยสิ่งเร้าต่าง ๆ อันก่อให้เกิด โทสะ โมหะ เจริญขึ้น บุคคลย่อมเพียรละทำลาย โทสะ โมหะ ที่เกิดขึ้น ด้วยอาการอดทนอดกลั้นสำรวมปราศจากความหวั่นไหว สั่นคลอนหรือความคิดในการที่จะกระทำล่วงละเมิดศีล ๕ ย่อมทำให้สามารถรักษาศีล ๕ ไว้ได้อย่างมั่นคง สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม พร้อมกับธรรมทั้งหลายที่เจริญขึ้นเพื่อพัฒนาไปสู่ความประเสริฐอย่างสูง ด้วยวิถีแห่งการทำความดีเพื่อความดีที่ยิ่งขึ้นไป ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากตัวอย่างการทำความดีเพื่อความดีที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ดังนี้

๑. พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชนับเป็นตัวอย่างที่มีความโดดเด่น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการทำความดีเพื่อความดีที่ยิ่งขึ้นไปในสังคมไทย อันเป็นตัวแทนของการรักษาศีล ๕ ที่สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม และพัฒนาศีล ๕ ไปสู่ความประเสริฐอย่างสูง สามารถพิจารณาได้ ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ ๙ แห่งราชวงศ์จักรี เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๙๕ ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๔๙๑ ในมหามงคลวโรกาส พระองค์ทรงประกาศ พระปฐมบรมราชโองการเป็นพระราชสัตยาธิษฐานว่า ‘เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม’ คำว่าครองแผ่นดินโดยธรรม ในที่นี้หมายถึง ครองแผ่นดินโดยทศพิธราชธรรม^{๑๐}

ในมหาหังสชาดกแสดง “ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ คือ ทาน ศีล การบริจาค ความซื่อตรง ความอ่อนโยน ความเพียร ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียน ความอดทน ความไม่คลาดธรรม”^{๑๑}

^{๑๐} พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ๒ ทรงครองแผ่นดินโดย “ทศพิธราชธรรม”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๔.

^{๑๑} บุ.ชา.อ.ส.ตี. (ไทย) ๒๘/๑๗๕๒๑๖๖/๑๑๒.

เมื่อพิจารณาจากพระปฐมบรมราชโองการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประกาศกับพระราชกรณียกิจของพระองค์ท่านอันเป็นที่ประจักษ์แก่สังคมไทย และประชาคมโลก ย่อมแสดงให้เห็นความสมบูรณ์พร้อมทั้ง ๑๐ ประการ “จนธรรมเหล่านั้น ซึ่งแต่ก่อนเป็นเพียงนามธรรมได้ปรากฏเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนเห็นประจักษ์ได้โดยทั่วกัน เป็นธรรมที่ปฏิบัติได้จริงเกิดผลดีจริง ๆ แก่อาณาประชาราษฎร์ และเป็นแบบอย่างที่จะให้ผู้อื่นถือปฏิบัติได้จริงโดยไม่มีข้อสงสัยลังเลใจ”^{๒๒} ดังที่สมเด็จพระญาณสังวร (สุสทุตโน เจริญ) ถวายในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พ.ศ. ๒๕๑๗ อ้างถึงในทศพิธราชธรรม โดยทรงวิทย์ แก้วศรี ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงดำรงอยู่ในพระราชธรรมทั้งปวง ทรงประกอบด้วยพระปธาน คือ ความเพียรเต็มที่ ได้ทรงห่มเทือกที่ทั้งพระวรกายและพระราชหฤทัยปฏิบัติพระราชกรณียกิจทุก ๆ ด้าน เพื่อประโยชน์สุขของพสกนิกรอย่างแท้จริง จำเดิมแต่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบพระราชสันตติวงศ์ เป็นพระมหากษัตริยาธิบติแห่งราชอาณาจักรไทย และประชาชาติไทย

พระราชกรณียกิจอันสำคัญยิ่งที่ได้ทรงบำเพ็ญโดยสม่ำเสมอ คือ การเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมประชาชนในภูมิภาคต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด ตลอดทุกภาคของประเทศ ทั้งในเมืองและชนบท ทั้งในทุ่งนาป่าดงและเมืงยอดเขาสูง ที่ใดมีประชาชนอาศัยอยู่ จะเสด็จพระราชดำเนินไปถึงที่นั่น^{๒๓}

เมื่อพิจารณาจากพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนประชาชนในภูมิภาคต่าง ๆ อันส่งผลให้ก่อกำเนิดเป็นโครงการในพระราชดำริเพื่อส่งเสริมและแก้ไขปัญหาให้แก่ประชาชนในพื้นที่นั้น ๆ จนนับไม่ถ้วน รวมถึงพระจริยาวัตรอันงดงามของพระองค์ท่าน ย่อมแสดงให้เห็นถึงการประพุดิพระองค์อย่างสมบูรณ์ตามหลักทศพิธราชธรรม ด้วยการนำขันติมาส่งเสริมให้หลักธรรมอื่นเจริญขึ้นจนครบถ้วนด้วยการทำความดีเพื่อความดีที่ยิ่งขึ้นไป ทำให้ครอบคลุมถึงการรักษาศีล ๕ ที่สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม อันเป็นการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อธรรม จนกระทั่งพัฒนาศีล ๕ ไปสู่ความประพุดิอย่างสูง

๒. นายนิคม จันทรวิฑูร (ถึงแก่กรรม) บุคคลดีเด่นของชาติ สาขาการพัฒนาสังคม (ด้านแรงงานและสวัสดิการสังคม) ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๑๗ เป็นบุคคลซึ่งมีส่วนสำคัญในการปรับปรุงขยายงานการประชาสงเคราะห์และสังคมสงเคราะห์ให้กว้างขวาง และถูกต้องตามหลักวิชาการ และมีส่วนสำคัญในการขยายงานด้านแรงงานจากเดิมซึ่งเป็นกองขึ้นเป็น

^{๒๒} ทรงวิทย์ แก้วศรี, *ทศพิธราชธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๕.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐-๓๕.

กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมในปัจจุบัน อีกทั้งเป็นผู้ยกร่างและผลักดันให้รัฐบาล ประกาศใช้กฎหมายค่าจ้างขั้นต่ำเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ตลอดจนมีส่วนร่วมในการ ผลักดันให้ประเทศไทยมีกฎหมายประกันสังคมมาตลอดระยะเวลา ๓๕ ปี จนกระทั่งประสบ ผลสำเร็จ^{๓๔}

จากตัวอย่างดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า นายนิคม จันทรวินทรนับเป็นบุคคล ผู้ทำคุณประโยชน์แก่สังคมไทย ในด้านการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างสวัสดิการ ทางสังคมแก่กลุ่มผู้ใช้แรงงานอย่างเป็นทางการ นับเป็นผู้อุทิศแรงกายแรงใจในการปฏิบัติหน้าที่ ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจอย่างแท้จริงตลอดระยะเวลาที่ ๓๕ ปี จนประสบความสำเร็จ อันแสดงให้เห็นถึงความเสียสละ ความเมตตากรุณา และการเป็นผู้รักษาสัจจวาจา ด้วยการนำขันติ มาส่งเสริมให้กิจกรรมอื่นเจริญงอกงาม จึงทำให้สามารถทำความดีเพื่อความดีที่ยิ่งขึ้นไป ให้ประสบผลสำเร็จได้อย่างงดงาม การรักษาศีล ๕ จึงสมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม อันเป็นการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อธรรม จนกระทั่งพัฒนาศีล ๕ ไปสู่ความประพฤติดอย่างสูง

๓. นางชนิษฐา เทวินทรภักดี บุคคลดีเด่นของชาติ สาขาการพัฒนาสังคม (ด้านสังคม สงเคราะห์) ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๓๗ เป็นบุคคลที่อุทิศกำลังใจให้กับประชาชนผู้ทุกข์ยาก กลุ่มผู้พิการต่าง ๆ ตลอดจนนำความรู้ ความสามารถ และหลักวิชาการสังคมสงเคราะห์ ในแขนงต่าง ๆ มาปรับใช้เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วยงานสังคม สงเคราะห์ชุมชน งานสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย งานจัดระเบียบชุมชนและงานพัฒนาชุมชน อย่างได้ผลดียิ่ง นอกจากนี้ยังสามารถจัดหาทุนจากภาคเอกชนทั้งภายใน และต่างประเทศ มาสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนผู้ทุกข์ยาก กลุ่มผู้พิการไร้ที่พึ่ง เพื่อให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาส เหล่านั้นได้รับสิทธิและโอกาสในการดำรงชีวิตที่ดีขึ้นตลอดมาจนถึงปัจจุบัน ผลจากการริเริ่ม ดำเนินงานโดยส่วนใหญ่จึงได้รับความเชื่อถือไว้วางใจจนได้รับการสนับสนุนจากผู้มีจิตศรัทธา เป็นจำนวนมากทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ จนทำให้ไม่ต้องพึ่งงบประมาณของราชการ ก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแก่หน่วยงานที่รับผิดชอบ มูลนิธิ สมาคมและองค์กรเอกชนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเกินกว่าหน้าที่ความรับผิดชอบ^{๓๕}

^{๓๔} PDF. [ออนไลน์]. ๑ หน้า. แหล่งที่มา :

<http://www.identity.opm.go.th/identity/doc/nis00913.PDF>. [๑๔ มิถุนายน ๒๕๕๔].

^{๓๕} PDF. [ออนไลน์]. ๑ หน้า. แหล่งที่มา :

<http://www.identity.opm.go.th/identity/doc/nis00913.PDF> [๑๔ มิถุนายน ๒๕๕๔].

จากตัวอย่างดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า นางชนิษฐา เทวินทรภักดีนับเป็นบุคคล ผู้ทำคุณประโยชน์แก่สังคมไทย ในด้านการพัฒนาเพื่อสงเคราะห์ และยกระดับคุณภาพชีวิตแก่ ผู้ด้อยโอกาสในสังคม รวมถึงการแก้ไขปัญหาสังคมในรูปแบบต่าง ๆ นับเป็นผู้อุทิศแรงกายแรงใจ ในการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจอย่างแท้จริง จนประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับและ ได้รับการสนับสนุนทั้งจากภายในประเทศและต่างประเทศ อันแสดงให้เห็นถึงความเสียสละ ความเมตตากรุณา และการเป็นผู้รักษาสัจจวาจา ด้วยการนำขันติมาส่งเสริมให้หลักธรรมอื่น เจริญงอกงาม จึงทำให้สามารถทำความดีเพื่อความดีที่ยิ่งขึ้นไปให้ประสบผลสำเร็จได้อย่างงดงาม การรักษาศีล ๕ จึงสมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม อันเป็นการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อ ธรรม จนกระทั่งพัฒนาศีล ๕ ไปสู่ความประพฤติดอย่างสูง

๔. ชาว ‘คุณหญิงโรส’ นักสังคมสงเคราะห์ดีเด่น เมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓ นายชานินทร์ กรัยวิเชียร องคมนตรี ได้เป็นประธานมอบประกาศเกียรติคุณให้กับนักสังคม สงเคราะห์ดีเด่น ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๒ ซึ่งจัดโดยมูลนิธิศาสตราจารย์ปกรณ์ อังศุสิงห์ ร่วมกับกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ดำเนินการคัดเลือกบุคคลเข้ารับรางวัล โดยพิจารณาจากนักสังคมสงเคราะห์วิชาชีพผู้ปฏิบัติงาน สังคมสงเคราะห์ และนักสังคมสงเคราะห์อาสาสมัคร จากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อเข้ารับรางวัล นักสังคมสงเคราะห์ดีเด่น ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๒ ทั้งสิ้น ๑๗ คน เช่น คุณหญิงฉวีภา วัธนเวคิน อังอุบลกุล ประธานสภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชินูปถัมภ์, คุณหญิงโรส บริบาลบุรีภัณฑ์ ประธานกรรมการอำนวยการ โสตะมูลนิธิแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์, นางสาวสม วงศาสุลักษณ์ กรรมการผู้จัดการร้านน้อยอัมพวา วัตถุโบราณ, นางอังคะนึ่ง เล็บนาค ผู้อำนวยการทัณฑสถานหญิงกลางกรมราชทัณฑ์^{๑๖}

จากตัวอย่างดังกล่าว ผู้วิจัยพิจารณาว่า บุคคลที่ได้รับคัดเลือกให้รับรางวัลนักสังคม สงเคราะห์ดีเด่น ล้วนเป็นบุคคลผู้ทำคุณประโยชน์แก่สังคมไทย ในด้านต่าง ๆ นับเป็นผู้อุทิศ แรงกายแรงใจในการช่วยเหลือสังคมด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจอย่างแท้จริง จนประสบความสำเร็จ ได้รับการยอมรับจากสังคม อันแสดงให้เห็นถึงความเสียสละ ความเมตตากรุณา ด้วยการนำขันติ มาส่งเสริมให้หลักธรรมอื่นเจริญงอกงาม จึงทำให้สามารถทำความดีเพื่อความดีที่ยิ่งขึ้นไป ให้ประสบผลสำเร็จได้อย่างงดงาม การรักษาศีล ๕ จึงสมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม อันเป็นการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อธรรม จนกระทั่งพัฒนาศีล ๕ ไปสู่ความประพฤติดอย่างสูง

^{๑๖} (๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓). matichon Online. [ออนไลน์]. ๑ หน้า. แหล่งที่มา : http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1266497587&catid=00 [๑๔ มิถุนายน ๒๕๕๔].

จากการศึกษาขั้นต้นกับการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อธรรม โดยนำกรณีตัวอย่างในสังคมปัจจุบันที่แสดงให้เห็นถึงการทำความดีเพื่อความดีที่ยิ่งขึ้นไป จนเป็นที่ปรากฏมาพิจารณา ทำให้ผู้วิจัยพบว่า การทำความดีเพื่อความดีที่ยิ่งขึ้นไป ด้วยการนำขันติมาส่งเสริมหลักธรรมอื่นให้เจริญขึ้น ย่อมส่งผลให้การรักษาศีล ๕ สมบูรณ์ทั้งในแง่ที่เป็นวินัยและธรรม และพัฒนาไปสู่ความดีที่ยิ่งขึ้นไป เพราะคนที่ทำความดีเพื่อความดี ย่อมสมบูรณ์ด้วยความประพฤตินี่ดีงาม เว้นขาดจากการประพฤติล่วงละเมิดทั้งทางกาย ทางวาจา อันจะช่วยจรโลงสังคมให้เกิดความเจริญอกงามต่อไป

ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปความสัมพันธ์ของขั้นต้นกับการรักษาศีล ๕ ในสังคมไทยได้ว่า ขั้นต้นกับการรักษาศีล ๕ ในสังคมไทย มีแนวทางเดียวกับขั้นต้นกับการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา ที่เน้นความสำคัญในระดับปัจเจกบุคคล ทั้งในฐานะจุดเริ่มต้นของการล่วงละเมิดศีล ๕ ที่มีมูลเหตุจากโลภะ โทสะ โมหะ บันดาลให้กระทำล่วงละเมิดศีล ๕ อันจะส่งผลให้ผู้กระทำได้รับโทษจากการกระทำนั้น ทั้งทางจิตใจ และทางกฎหมาย ก่อให้เกิดความสูญเสียแก่ผู้ถูกระทำ กลายเป็นความวุ่นวายสับสนในสังคม แต่ถ้าคนในสังคมนำขันติมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ในทุกระดับ ทั้งการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นวินัย ขันติจะทำหน้าที่เป็นคุณธรรมพื้นฐานสนับสนุนการรักษาศีล ๕ และสกัดกั้นมิให้ประพฤติล่วงละเมิดข้อศีล เพื่อนำหลักธรรมอื่นมาสกัดกั้นให้เว้นจากการล่วงละเมิดข้อศีลได้อย่างเด็ดขาด และการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อผลบุญ ขันติย่อมส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม ด้วยการอดทนอดกลั้น ส้ารวมกาย วาจา สมดังอาการแห่งขันติโสรัจจะ ซึ่งสามารถนำหลักธรรมอื่นมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้มีประสิทธิภาพพร้อมกับขันติได้ด้วย เช่น เบญจธรรม ฌราวาสธรรม จนกระทั่งการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อธรรม ย่อมนำขันติมาเป็นคุณธรรมส่งเสริมหลักธรรมอื่นเพื่อพัฒนาให้ศีล ๕ ไปสู่ความประพฤติอย่างสูง ด้วยบารมีทั้งหลายที่เจริญขึ้น ในขณะที่ขันติ ย่อมสมบูรณ์ทั้งในแง่ที่เป็นคุณธรรมและศีลธรรม จนกระทั่งกลายเป็นขันติบารมี อันจะส่งผลให้สังคมเกิดความสงบสุขไปด้วย

บทที่ ๕

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

๕.๑ บทสรุป

จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของขันติกับการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา ดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยได้พบประเด็นคำตอบที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ขันติ หมายถึง ความอดทน อดกลั้น ทั้งทางกาย และทางใจต่อสิ่งที่มากระทบ โดยแสดงกิริยาที่เหมาะสม จนกระทั่งการอดทนต่อกิเลส ไม่ล่วงละเมิด เพื่อบรรลุจุดหมายที่ตั้งใจ ทำให้ผู้ประพฤติขันติเป็นที่รักของคนทั่วไป ไม่สร้างเวรภัย ไม่คู่ร้าย ไม่ก่อโทษ ไม่หลงลืมสติ เมื่อต้องพบกับความตายและยอมไปสู่สุคติ รวมถึงขันติยังเป็นคุณธรรมที่นำสู่การบรรลุธรรมสูงสุดในพระพุทธศาสนา อันเป็นบารมีหนึ่งในบารมี ๑๐ ประการของพระโพธิสัตว์เพื่อการตรัสรู้ เป็นพระพุทธเจ้า ขันติจึงเป็นธรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ประพฤติตั้งแต่ระดับโลกียะ ไปจนกระทั่งระดับโลกุตตระ ทำให้สามารถนำขันติมาใช้ได้ในแง่ที่เป็นคุณธรรม อันเป็นคุณสมบัติประจำตัวของปัจเจกบุคคลเพื่อการดำรงชีวิตประจำวัน และคุณธรรมของผู้ที่ได้รับการฝึกดีแล้วสำหรับพัฒนาตนเองไปสู่ความดีงามที่ยิ่งขึ้นไป และในแง่ที่ขันติเป็นศีลธรรม ด้วยการประพฤติขันติยอมแสดงอาการอดทน อดกลั้นเพื่องดเว้นจากการประพฤติชั่วทางกาย ทางวาจา ควบคุมกาย วาจาให้สงบเรียบร้อย ผู้ประพฤติขันติจึงรักษาความปกติอันเป็นลักษณะแห่งศีลไว้ได้

ศีล หมายถึง ความปกติ เจตนาเพื่อรักษาความปกติของบุคคล ทั้งทางกาย ทางวาจา กระทั่งสังคมย่อมปกติสุข การรักษาศีลเบื้องต้นศีลจะเป็นวินัย เพราะศีลเป็นข้อปฏิบัติในเชิงปฏิบัติเพื่อควบคุมความประพฤติทางกาย ทางวาจา ให้สงบเรียบร้อย จนกระทั่งศีลยกระดับไปสู่ระดับธรรมที่เป็นคุณธรรมพื้นฐานของผู้รักษาศีล ซึ่งจะเป็นรากฐานในการพัฒนาคุณธรรมในระดับที่สูงขึ้น โดยเริ่มจากการรักษาศีล ๕ หลักความประพฤติเบื้องต้นที่แสดงให้เห็นถึงการไม่เบียดเบียน ไม่ล่วงละเมิด อันก่อให้เกิดอานิสงส์อย่างมากแก่ผู้ประพฤติ ทั้งประโยชน์ชีวิตในปัจจุบัน ประโยชน์ชีวิตในเบื้องหน้า และประโยชน์สูงสุดแห่งชีวิต รวมถึงสังคมย่อมสงบเรียบร้อย บุคคลจึงควรพยายามรักษาศีล ๕ ที่เกิดขึ้น ทั้งจากวิธีหรืออุบายใดก็ตามให้สมบูรณ์ตามที่

ได้ตั้งเจตนาไว้ จนพัฒนากลายเป็นศีลที่สมบูรณ์พร้อมทั้งวินัยและธรรม ซึ่งในการรักษาศีล ๕ สามารถนำหลักธรรมอื่นมาสนับสนุนตามเหตุปัจจัยหรือสถานการณ์ที่ผู้รักษาศีลต้องเผชิญ ทั้งเป็นหลักธรรมที่สกัดกั้นการล่วงละเมิดศีล ๕ ที่ทำหน้าที่สนับสนุนการรักษาศีล ๕ และสกัดกั้นมิให้บุคคลประพฤติล่วงละเมิดข้อศีลเมื่อประสบเหตุอันอาจละเมิดศีล ๕ เช่น หิริ โอตต ปะเสตติสัมปชัญญะ ขันติ โสรัจจะ ปัญญา และหลักธรรมที่ส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ที่ทำหน้าที่ส่งเสริมให้บุคคลสามารถรักษาศีล ๕ ได้สมบูรณ์ทั้งในแง่ของธรรมและวินัย เช่น หลักธรรมพื้นฐานสำหรับประพฤติปฏิบัติของผู้ครองเรือน คือ เบญจธรรม และฆราวาสธรรม และหลักธรรมเพื่อพัฒนาตนเองในระดับที่สูงยิ่งขึ้น คือ ทศบารมี และไตรสิกขา โดยขันตินับเป็นคุณธรรมสำคัญในการขัดเกลาตนเอง เริ่มตั้งแต่การนำขันติมาสนับสนุนการรักษาศีล ๕ ให้สัมฤทธิ์ผล จนกระทั่งเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดแห่งชีวิต

ขันติกับการรักษาศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา ในแง่ที่ศีลเป็นวินัย เป็นการนำขันติในแง่ที่เป็นคุณธรรมสำหรับการดำรงชีวิตประจำวันมาทำหน้าที่เป็นคุณธรรมพื้นฐานสนับสนุนการรักษาศีล ๕ ด้วยการอดทน อดกลั้น เพียรระวังไม่ให้โลภะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้นภายในจิตใจ รวมถึงเป็นเรื่องมือสกัดกั้นมิให้ล่วงละเมิดศีล ด้วยการอดทนอดกลั้นระงับความคิด ความพยายามในการกระทำที่จะก้าวล่วงสิกขาบทแต่ละข้อ และการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรม เป็นการนำขันติทั้งในแง่ที่เป็นคุณธรรม และศีลธรรมมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ด้วยอาการสำรวมสงบเสงี่ยม สมดังลักษณะแห่งขันติ โสรัจจะ ดังการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อผลบุญ เป็นการนำขันติในแง่ที่เป็นคุณธรรมสำหรับการดำรงชีวิตประจำวันมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้มั่นคง ซึ่งสามารถนำหลักธรรมอื่นมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ให้มีประสิทธิภาพพร้อมกับขันติได้ด้วย เช่น เบญจธรรม ฆราวาสธรรม จนกระทั่งเป็นศีลที่สมบูรณ์ทั้งวินัยและธรรม ในขณะที่การรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อธรรม เป็นการนำขันติในแง่ที่เป็นคุณธรรมสำหรับการพัฒนาคนไปสู่ความดีงามมาเป็นคุณธรรมส่งเสริมหลักธรรมอื่น เช่น ทศบารมี ไตรสิกขา เพื่อพัฒนาศีล ๕ ไปสู่ความประพฤติอย่างสูง ด้วยบารมีทั้งหลายที่เจริญขึ้นพร้อมกัน ในขณะที่ขันติยอมพัฒนากระทั่งกลายเป็นขันติบารมี

ในปัจจุบันมีการกระทำล่วงละเมิดศีล ๕ ด้วยมูลเหตุจากโลภะ โทสะ โมหะ อันส่งผลให้ผู้กระทำได้รับโทษ ทั้งทางกฎหมาย และทางจิตใจ ส่วนผู้ถูกกระทำย่อมเกิดความสูญเสีย กลายเป็นความวุ่นวายสับสนในสังคม จากกระแสแห่งโลภะ โทสะ โมหะที่เกิดขึ้น ถ้าบุคคลปล่อยใจไปตามกระแสนี้กล่าวว่าย่อมสามารถกระทำล่วงละเมิดศีล ๕ ได้ง่าย ซึ่งแนวทางการฝืนกระแสแห่งโลภะ โทสะ โมหะที่ผ่านเข้ามาในชีวิตเพื่อเว้นการกระทำล่วงละเมิด ด้วยการนำขันติที่เป็นคุณธรรมพื้นฐานมาสนับสนุนการรักษาศีล ๕ ด้วยการอดทน อดกลั้น เพียรระวังไม่ให้โลภะ

โทสะ โมหะ เกิดขึ้นภายในจิตใจ รวมถึงสกัดกั้นมิให้ประพฤติกว้างละเมิดข้อศีล ด้วยการอดทนอดกลั้นระงับความคิด ความพยายามที่จะก้าวล่วงสิกขาบทของศีล ๕ แต่ละข้อ จากนั้นจึงนำหลักธรรมอื่นมาสนับสนุนให้เว้นจากการล่วงละเมิดข้อศีลได้อย่างเด็ดขาด ย่อมสามารถรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นวินัยไว้ได้ ส่วนการรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อผลบุญ ดังกรณีตัวอย่างของบุคคลที่พยายามทำความดีจนได้รับการยกย่องในสังคม ด้วยเว้นจากการประพฤดิชั่ว ทางกาย ทางวาจา ทั้ง ๆ ที่อาจประสบเหตุอันก่อให้เกิดโทษะ โทสะ โมหะ แต่สามารถอดทนอดกลั้นไว้ได้ รวมถึงสามารถอดทนอดกลั้นต่อความลำบากตรากตรำทางกาย ความหนาว ความร้อน พร้อมกับความดีงามภายในจิตใจ เช่น ความเมตตา กรุณา ความเสียสละที่เจริญงอกงามขึ้น จึงสามารถกระทำความดีต่าง ๆ อันจะส่งเสริมให้ศีล ๕ สมบูรณ์ทั้งในแง่ที่เป็นวินัยและธรรม จนกระทั่งยกระดับไปสู่การรักษาศีล ๕ ในแง่ที่ศีลเป็นธรรมเพื่อธรรม ดังกรณีตัวอย่างการทำความดีเพื่อความดีที่ยิ่งขึ้นไปจนเป็นที่ปรากฏ ซึ่งส่งผลให้การรักษาศีล ๕ สมบูรณ์ทั้งในแง่ที่เป็นวินัยและธรรม และพัฒนาไปสู่ความดีที่ยิ่งขึ้นไป อันจะช่วยจรโลงให้สังคมเกิดความเจริญงอกงาม

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ก. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมให้เห็นถึงความสำคัญของขันติสำหรับการพัฒนาตนเอง
๒. ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมและสร้างรูปแบบการพัฒนาขันติในสังคมปัจจุบัน เพื่อประโยชน์ทั้งระดับโลกียะ และโลกุตตระ

๑. ควรสร้างรูปแบบกิจกรรมการนำขันติมาส่งเสริมการรักษาศีล ๕

ข. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

๑. ควรมีการศึกษาแนวทางการส่งเสริมขันติแก่นักเรียน นักศึกษา ในสถานศึกษา
๒. ควรมีการศึกษารูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาขันติสำหรับเยาวชนในสังคมไทย
๑. ควรมีการศึกษารูปแบบการส่งเสริมการรักษาศีล ๕ สำหรับเยาวชนในสังคมไทยด้วยขันติธรรม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด ๕๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

พระพุทธโฆสเถระ. คัมภีร์วิสุทธิมรรค. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร).

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธนาเพรส, ๒๕๔๘.

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา. นิตานุกรม เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔.

แก้ว ชิตตะขบ. หลักการถือศีลปฏิบัติธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓.

คณาจารย์สำนักพิมพ์เลียงเชียง. หนังสือเรียนนักธรรมชั้นตรี ฉบับมาตรฐาน บูรณาการชีวิต วิชา ธรรมวิภาค. กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๔๕.

ทรงวิทย์ แก้วศรี. ทศพิธราชธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.

----- . เบญจศีล เบญจธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.

ทะเล ลามะ. เบิกบานในชีวิตและตายอย่างสันติ. แปลโดย ธารา รินสานต์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓.

นาวาเอกสุนทร กลับพิย. นิตานุกรม. ม.ป.ท., ๒๕๕๑.

แนว มหาวีรานนท์. ศีลวิสุทธิ จิตวิสุทธิ ทิฐวิสุทธิ. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทิพยวิสุทธิ, ๒๕๔๒.

บุญมี แทนแก้ว. ความจริงของชีวิต. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒.

- พ. สติตววรรณ. **อนุப்புพิภคทาที่ปนี ภาค ๒ การพรรณนาศีล.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เซเว่น พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๔๕.
- **อุปภิเลส ๑๖ สนิมในใจ เล่ม ๑.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ชวนพิมพ์ ๕๐ จำกัด, ๒๕๕๐.
- พันเอกปิ่น มุกทุกันต์.** **แนวสอนธรรมะ ตามหลักสูตรนักธรรมตรี.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ คลังวิทยา, ๒๕๑๔.
- **พุทธศาสตร์ ภาค ๑.** กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ).** **เข้าถึงธรรม การรับศีลและการรักษาศีลที่ถูกต้อง.** กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป..
- พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ประยูร ธมฺมจิตฺโต).** **ธ ทรงครองแผ่นดินโดย “ทศพิธราชธรรม”.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).** **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระปราโมทย์ ปาโมชฺโช.** **ประทีปส่องธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ธรรมดา, ๒๕๕๑.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต).** **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๕.
- พระพรหมมุนี (วิฑฺฒย์ ปุณฺณาราม).** **อธิบายธรรมในนวกวาท (คู่มือสอนพระใหม่).** พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร).** **กรรมที่ปนี เล่ม ๑.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธรรมกาย, ๒๕๔๔.
- **กรรมที่ปนี เล่ม ๒.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธรรมกาย, ๒๕๔๔.
- **โลกนาถที่ปนี.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธรรมกาย, ๒๕๔๔.
- พระอาจารย์ทูล จิปปปญฺโญ.** **คู่มือชาวพุทธ.** อุดรธานี : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป.สัมพันธ์พาณิชย์, ม.ป.ป..
- พระอาจารย์มิตฺชูโอะ เกวสโก.** **มีขันติ คือ ให้พรแก่ตัวเอง.** พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิมายาโคตรมี, ๒๕๕๐.

พุทธทาส อินทปัญโญ. **หลักและวิธีปฏิบัติ เกี่ยวกับ ทาน ศีล สมาธิ.** กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ม.ป.ป..

-----, **คู่มือมนุษย์.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตร
แห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐.** กรุงเทพมหานคร :
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

-----, **มั่งคั่งตลอดปีนี้ แปล เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๒๒.** กรุงเทพมหานคร :
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร :
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช(เจริญ สุวฑฺฒโน). **ธรรมภาณ พจนานุกรมคำสอน
พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒ (ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม).** กรุงเทพมหานคร :
สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช, ๒๕๕๓.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **สารานุกรมพระพุทธศาสนา.**
กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

สมพนธ์ บุญยกุล. **พระศาสนากับปัญญาชนยุคปัจจุบัน. ม.ป.ท., ๒๕๓๗.**

(๒) บทความ :

สนิท ไชยวงศ์. “ศีลห้าพาโลกสู่สันติ”, **พุทธจักร.** ปีที่ ๖๔ ฉบับที่ ๖ (มิถุนายน ๒๕๕๓) : ๓๐-๓๗.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

พระมหาขันทอง วชิรปัญญา. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องขันติในพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

พระมหาชัยณรงค์ วรชโย. “การศึกษาเรื่องศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๔๘.

พระวรมศร์ จารุฉน. “การวิเคราะห์เรื่อง ศีล ในคัมภีร์ล้านนาเรื่อง อานิสงส์ศีลเส้นเดียว”.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐.

พระกาญจนพงศ์ สุวณฺโณ. “ลักษณะขันติของพระโพธิสัตว์ในมหานิบาตชาดก”. วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๕๒.

- พระครูนิวาทวีริยธรรม (เพียร คุปคุโณ). “รูปแบบการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาแก้ปัญหาคาการดื่มสุรา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๕๒.
- มารศรี กลางประพันธ์. “การพัฒนาคุณธรรมด้านความอดทน ‘ขันติ’ ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี”. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๕.
- วิโรจน์ นาคชาติ. “ค่านิยมทางจริยธรรมของเยาวชน ศึกษาเฉพาะกรณี นักศึกษาชั้นปีที่ ๑ มหาวิทยาลัยรามคำแหง”. งานวิจัย. คณะมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.

(๔) หนังสือพิมพ์ :

- หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ. (๘ ตุลาคม ๒๕๕๓) : ๑, ๑๔.
- หนังสือพิมพ์ข่าวสด. (๒๔ มกราคม ๒๕๕๔) : ๒, ๑๐, ๑๑, ๑๔, ๑๕.
- หนังสือพิมพ์ข่าวสด. (๒๖ มกราคม ๒๕๕๔) : ๑๑.
- หนังสือพิมพ์ข่าวสด. (๒๘ มกราคม ๒๕๕๔) : ๑, ๑๑, ๑๖.
- หนังสือพิมพ์ข่าวสด. (๒๙ มกราคม ๒๕๕๔) : ๑, ๑๑, ๑๔, ๑๖.
- หนังสือพิมพ์ข่าวสด. (๓๐ มกราคม ๒๕๕๔) : ๑๑, ๑๖.
- หนังสือพิมพ์ข่าวสด. (๓๑ มกราคม ๒๕๕๔) : ๑๖.

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- (๒ กันยายน ๒๕๕๓). **matichon Online**. [ออนไลน์]. ๑๑ ย่อหน้า. แหล่งที่มา :
http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1283390470&groupid=04&catid=19
 [๑ เมษายน ๒๕๕๔].
- (๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๓). **matichon Online**. [ออนไลน์]. ๓ ย่อหน้า. แหล่งที่มา :
http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1282287218&groupid=03&catid=no
 [๑ เมษายน ๒๕๕๔].
- (๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๓). **matichon Online**. [ออนไลน์]. ๔ ย่อหน้า. แหล่งที่มา :
http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1278890696&groupid=03&catid=no
 [๑ เมษายน ๒๕๕๔].

- สารส้ม. (๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๓). แนวหน้า. [ออนไลน์]. ๒๗ ย่อหน้า. แหล่งที่มา :
<http://www.ryt9.com/s/nnd/943997> [๑ เมษายน ๒๕๕๔].
- ณัฐภูมิินทร์. (๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๓). Pattayadailynews.com. [ออนไลน์]. ๔ ย่อหน้า.
 แหล่งที่มา : <http://www.pattayadailynews.com/th/2010/11/25/รวมเอเยนต์สาววัย-18-เปิด/>
 [๑ เมษายน ๒๕๕๔].
- กัมภีร์. (๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๓). Pattayadailynews.com. [ออนไลน์]. ๔ ย่อหน้า. แหล่งที่มา :
<http://www.pattayadailynews.com/th/2010/11/09/จับ-2-โจ้-ชุกยาบ้า-จีจยบ-/>
 [๑ เมษายน ๒๕๕๔].
- เกียรติยศ ศรีสกุล. (๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๓). แนวหน้า. [ออนไลน์]. ๖ ย่อหน้า. แหล่งที่มา :
<http://www.ryt9.com/s/nnd/1037808> [๑ เมษายน ๒๕๕๔].
- (๑๘ กันยายน ๒๕๕๓). คอมชัดลึก. [ออนไลน์]. ๑๑ ย่อหน้า. แหล่งที่มา :
<http://www.komchadluek.net/detail/20100918/73588/เส้นทางฟิล์มแอนน์วันนี้กับมรสุมลูกใหญ่.html> [๑ เมษายน ๒๕๕๔].
- (๑ เมษายน ๒๕๕๔). เดลินิวส์. [ออนไลน์]. ๓ ย่อหน้า. แหล่งที่มา :
<http://www.dailynews.co.th/newstartpage/index.cfm?page=content&categoryID=420&contentID=130274> [๑ เมษายน ๒๕๕๔].
- (๑๘ มีนาคม ๒๕๕๔). เดลินิวส์. [ออนไลน์]. ๕ ย่อหน้า. แหล่งที่มา :
<http://www.dailynews.co.th/newstartpage/index.cfm?page=content&categoryID=419&contentID=130260> [๑ เมษายน ๒๕๕๔].
- (๒๓ มีนาคม ๒๕๕๔). เดลินิวส์. [ออนไลน์]. ๔ ย่อหน้า. แหล่งที่มา :
<http://www.dailynews.co.th/newstartpage/index.cfm?page=content&categoryID=419&contentID=128572> [๑ เมษายน ๒๕๕๔].
- (๕ สิงหาคม ๒๕๕๓). คอมชัดลึก. [ออนไลน์]. ๕ ย่อหน้า. แหล่งที่มา :
<http://www.komchadluek.net/detail/20100809/69353/ชกย่องหญิงท้องช่วยจับโจรตั้งปลื้มผช.โฆษกพร.html> [๑ เมษายน ๒๕๕๔].
- ผู้สื่อข่าว : อรปวีณ์ จิตรทาน Rewriter : พนาวรรณ์ จิตรสมุทร. (๓๑ มีนาคม ๒๕๕๔).
 สำนักข่าวแห่งชาติ กรมประชาสัมพันธ์. [ออนไลน์]. ๒ ย่อหน้า. แหล่งที่มา :
http://thainews.prd.go.th/view.php?m_newsId=255403310259&tb=N255403
 [๑ เมษายน ๒๕๕๔].

(๓๑ มีนาคม ๒๕๕๔). **matichon Online**. [ออนไลน์]. ๓ ย่อหน้า. แหล่งที่มา :

http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1301574139

[๑ เมษายน ๒๕๕๔].

(๒๑ มีนาคม ๒๕๕๔). **บ้านเมือง**. [ออนไลน์]. ๒ ย่อหน้า. แหล่งที่มา :

<http://www.ryt9.com/s/bmnd/1112598> [๑ เมษายน ๒๕๕๔].

สิทธิชัย สิววัตร. (๑ เมษายน ๒๕๕๔). **คมชัดลึก**. [ออนไลน์]. ๒๗ ย่อหน้า. แหล่งที่มา :

<http://www.komchadluek.net/detail/20110401/93589/ระทึกเด็ก11ขวบฝ่าโคลน>

[ช่วยน้อง2ขวบ.html](http://www.komchadluek.net/detail/20110401/93589/ระทึกเด็ก11ขวบฝ่าโคลน) [๑ เมษายน ๒๕๕๔].

PDF. [ออนไลน์]. ๗ ย่อหน้า. แหล่งที่มา :

<http://www.identity.opm.go.th/identity/doc/nis00913.PDF> [๑๔ มิถุนายน ๒๕๕๔].

(๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓). **matichon Online**. [ออนไลน์]. ๑ ย่อหน้า. แหล่งที่มา :

http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1266497587&catid=00

[๑๔ มิถุนายน ๒๕๕๔].

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล	นางศิริวรรณ คำบัว
วันเดือนปีเกิด	๒๐ สิงหาคม ๒๕๑๘
ประวัติการศึกษา	ประกาศนียบัตรวิชาชีพ สาขาวิชาการบัญชี สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตบพิตรพิมุขจักรวรรดิ ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สาขาวิชาการบัญชี สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเทคนิคกรุงเทพฯ ปริญญาตรี บริหารธุรกิจบัณฑิต (การบัญชี) สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเทคนิคกรุงเทพฯ
ปัจจุบัน	รับราชการ ตำแหน่ง อาจารย์ สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตสุพรรณบุรี